tarık aygün

efendiliğin reddi

sivil itaatsizlik ve doğrudan eylem

2. baskı

versus

Kuram

Tarık Aygün

1969 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi. Aynı üniversitenin Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim dalında yüksek lisans yaptı. Efendiliğin Reddi ilk kitabıdır. Ayrıca, aydınlanma, modernizm ve Türkiye'de azınlıklar üzerine çeşitli yazıları bulunmaktadır. Geleneksel toplumlarda ki özgürlük fikrinin gelişimini araştırdığı yeni kitabı yayınevimiz tarafından yayın programına alınmıştır.

Efendiliğin Reddi

Sivil İtaatsizlik ve Doğrudan Eylem

Tarık Aygün

versus

Versus Kitap (18)
Efendiliğin Reddi
Sivil İtaatsizlik ve Doğrudan Eylem
Tarık Aygün

Birinci Baskı, Om Yayınevi, 2001
İkinci Baskı, Versus Kitap, 2006

Kapak Tasarımı
Bülent Arslan

Kapak Görseli
Sadun Aygün

İç Sayfa Düzeni
Bülent Arslan

Baskı
Can Matbaacılık
0212 613 10 77

ISBN: 9944-989-18-5

VERSUS KİTAP Aralık 2006
© Her hakkı mahfuzdur.

Albay Faik Sözdener Sk.
Benson İş Merkezi No:21/2
Kadıköy / İstanbul 34710
Tel: 0 216 418 27 02 (pbx) Faks: 0 216 414 34 42

www.versuskitap.com
versuskitap@versuskitap.com

içindekiler

Önsöz 1

İkinci Baskı İçin Önsöz 13

1. Bölüm
Gandhi ve Hindistan Ulusal Hareketi 17

Hindistan Tarihine Genel Bir Bakış ve Hint Direniş Hareketinin Kökenleri 19
Hindistan'ın İçleri 20
Portekizliler Hindistan'da 22
Hollandalılar Hint Denizi'nde 23
Hindistan'da Müslüman Egemenliği 25
Nanak ve Sikh Hareketi 27
Sivadji ve Maretheler 28
İşgal Genişliyor: İngilizler ve Fransızlar Hindistan'da 29

Hindistan'da İsyan 33
1857 Ayaklanması 33
Kongre Partisi Kuruluyor 35
20. Yüzyılın Başlarında Hindistan 36
Mançurya Savaşı ve Hindistan'a Etkisi 39
Bengal Planı'nın Sonrası Ve Ghadr'ın Örgütlenmesi 42
İsyan Başarısızlığa Uğruyor 48

Gandhi ve Güney Afrika'da Hintli Direnişi 53
Mohandas Karamchand Gandhi 53
Güney Afrika 54
Satyagraha (Ruh Gücü) Doğuyor 58
Sivil İtaatsizlik Genişliyor 59

Hindistan'da Pasif Direnişin İlk Yılları 67
Gandhi ve Bağımsızlık 67
Gandhi Önderliğinde İlk Eylemler 73
Büyük Halk Grevi ve Amristar Katliamı 82
Yeni Eylemler, Vergi, İçki ve Kumaş Boykotu 86
Hindu-Müslüman Gerginliğinin Temel Nedenleri 88

İngilizlerin Hindistan Egemenliğinin Düşünsel Dayanakları 93
İngiliz Dünyasında Hindistan 95

Bağımsızlığa Doğru Hindistan Ulusal Hareketi 101
Kongre Partisi Bağımsızlık İstiyor 101
Tuz Yasasına Karşı Yürüyüş 105
Yuvarlak Masa Toplantıları 109
İngilizlerin Reform Politikası ve Birmanya Sorunu 112

2. Dünya Savaşı ve Hindistan'ın Bağımsızlığı 117
Savaşın Sonu ve Pakistan Planı 120
Hindistan'da İç Savaş 123
Gandhi Çatışmaları Önlemeye Çalışıyor 126
Bağımsızlık Sonrası Hindistan ve Pakistan 129
Gandhi'nin Öldürülmesi ve Hint Devrimi'nin Yenilgisi 131

2.Bölüm
Martin Luther King ve Amerikan Siyah Hareketi 132

Afrika'nın İşgali ve Köle Ticareti 135
Afrika'nın Avrupalılarla Tanışması 136
Köle Ticareti 138

Kuzey Amerika'da Kölecilik 145
Kuzey Amerika'ya İlk Yerleşim 145
İngiltere İle İlk Gerginlik 147
ABD'nin Kuruluşu 148
Kölecilik Sistemi 154
Amerikan İç Savaşı Ve Köleciliğin Kaldırılması 158
İç Savaş Sonrası Siyasi Gelişmeler 165
20. Yüzyılın Başlarından, 2. Dünya Savaşı Sonlarına Dek ABD 170
Siyahların Durumu 175

Siyah Muhalefeti Ve Martin Luther King 179
1950'li Yıllarda ABD 179
Martin Luther King Jr. 180
Montgomery Otobüs Eylemi 183
SCLC'nin Kurulması ve Dua Haccı 191

Medeni Haklar Hareketi Güçleniyor 193
Vatandaşlık Seferberliği 193
Oturma Eylemleri ve SNCC'nin Kurulması 196

Siyah Hareketi Amerikan Muhalefetini Şekillendirliyor 201
Birmingham Direnişi 201
İş ve Özgürlük İçin Yürüyüş 213
St. Augustine Direnişi 220

1965 Eylemleri ve Siyah Hareketinin Bölünmesi 225
Selma Direnişi 225
Siyah Hareketi Yol Ayrımında 235
Siyah Hareketi'nin Geleneği: Tom Amca Olma Ya Da Silaha Sarılma 241
Martin Luther King'in Felsefesi 247
Banliyö Eylemleri 252
King ve Vietnam Savaşı 255
King'in Ölümü 257

3. Bölüm 265
Doğrudan Eylem 265
Doğrudan Eylme Dayalı Muhalefet 268
Modern Devlet ve Doğrudan Eylem 270
Modern Bir Devlet: Nazi Almanya'sı 272
İşbirliği Yapmamanın Önemi ve Doğrudan Eylemin Erdemi 280

Dipnotlar 287

Kaynakça 323

Makale Ve Belgeler 329

önsöz

efendiliğin reddi

Elinizdeki bu çalışma üç ayrı bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Gandhi ve Hindistan Ulusal Hareketi'ne ayrılmış, ikinci bölümde Martin Luther King ve Amerikan Siyah Hareketi incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Doğrudan Eylem adı verilen siyasal mücadele biçiminin genel karakteri üzerinde durularak, bu hareketin felsefesi hakkında bazı ipuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hindistan Ulusal Hareketi başlıklı bölüm, İngiliz işgaline karşı, bu ülkede yaşayan etnik, sosyal ve dini pek çok ayrıma rağmen, direnişin büyük bölümünde ortak hareket edebilen bir halkın mücadelesini ve bu mücadeleye yön veren Gandhici siyaset tarzını ele almakta, işgale karşı geliştirilen savaş taktikleri ile, bu taktikleri belirleyen "Bağımsız ve Birleşik Hindistan" hedefinin amaçlarını ortaya koymaktadır.

Amerikan Siyah Hareketi ise kölecilik sistemine ve ırkçılığa karşı öteki Amerika'yı oluşturan siyahların geliştirdiği siyasi mücadeleyi tanımlamaya, siyahların giriştiği savaşın genel dinamikleri ile, bu hareketin uzun dönem en önemli liderlerinden biri olan King'in felsefesini incelemeye çalışmaktadır.

İlk bakışta bu iki hareket ve iki lider arasındaki bazı temel benzerliklerin olduğu görülmektedir.

Hem Gandhi'nin, hem de King'in şiddetten uzak, eylemci kit-

leyi ahlaksal bir değişime zorladığı, çoğunlukla doğrudan eyleme dayanan bir mücadele hattı yaratmakta gösterdiği inat, her iki önderin de başta Henry David Thoreau olmak üzere, aralarında Kropotkin gibi önemli anarşist kimliklerin ve Tolstoy gibi edebiyatçıların yer aldığı çeşitli isimlerden etkilenerek oluşturmaya çabaladıkları yeni bir devrim anlayışı, bu benzerliklerin en ilginç yanını oluşturmaktadır. Daha da önemlisi hem Gandhi, hem de King, kendilerine dek gelen silahlı mücadele geleneği ile, egemen olan güçle anlaşma ve bu gücün otoritesini kabul etme türü bir uzlaşma arayışının dışında, üçüncü bir yol yaratmayı tercih etmeleri bağlamında da diğer geleneklerden ayrılmaktadır.

Bu nedenle her iki lider de uzun dönem Batı'nın tüm ülkelerinde büyük bir kitlesel güce ulaşan pasif direniş eylemlerinin öncüleri olmakta, sadece siyasal dönüşümle yetinmeyen, toplumsal anlamda da değişimi arayan ve bu temel argümanla bir ahlak felsefesi oluşturmaya çabalayan her devrimci hareketin temel başvuru kaynakları arasında yer almaktadır.

Gandhi ve King'i birleştiren diğer bir nokta ise, hem King'in hem de Gandhi'nin kapitalizme ve sosyalizme yönelik tartışmalarda, liberter/anarşist akımlara yakın bir hat oluşturma çabasıdır. Gandhi ve King sanayileşmeyi, teknolojik ilerlemeyi, çevreyi tehdit eden bilimsel gelişmeleri eleştirirken, her ikisi de bu gelişmeler nedeniyle yabancılaşan ve sanayinin yarattığı cangılda gün geçtikçe yalnızlaşan sıradan insana önem verilmesini savunmaktadır. Sanayinin kapitalist ya da sosyalist, her türlü toplumsal formasyonda, kendisine içkin olan "kötülük" yüzünden, insanlığa mutluluk getirmeyeceğine inanmaktadır.

Her ikisi de, doğal yaşama, barışa, iyi komşuluk ilişkilerine önem vermekte ve hangi amaçla olursa olsun şiddete karşı olmakla da ortaklaşmaktadır. Çünkü iki lider de yeni bir toplum kurulurken, uygulanacak olan şiddetin, eski toplumsal hiyerarşiyi yeni toplumun kendi bağrında yeniden büyüttüğünü düşünmekte, şiddet kullananlarla, egemenlere itaat edenlerin aynı ideolojik çerçeveden etkilendiğine inanmaktadır. Her ikisi de şiddet ile itaati bir madalyonun iki ayrı yüzü olarak görmektedir. Asıl olanın insanın yüceltilmesi olarak düşünen Gandhi ve King, de-

gişimi düşünen her siyasi hareketin şiddetten uzaklaşmasını ön şart olarak kabul etmektedir.

Bu çalışma sivil itaatsizlik, sivil direniş ve doğrudan eylem adlarıyla tanınabilecek bir örgütlenme ve direniş geleneğinin, Hindistan ve Kuzey Amerika'da yarattığı pratiklerle ve bu pratiklerin üzerinde şekillendiği felsefeyi Gandhi ve King özgüllüğünde incelemeyi amaç edinmiştir. Çalışma sırasında doğrudan eylem hattı örgütlenirken verilen mücadele, bu örgütlerin karakteri, kitleselleşmesinin hangi koşullarda sağlandığı, bu hareketin olası zaafları araştırılmış, bu araştırmalar sırasında, hem Amerika'da hem de Hindistan'da mücadelenin yerel halkın, binlerce yıllık bir gelenekle oluşturduğu yaşam tarzı ile olan dolaysız ilişkileri ortaya konulmaya çabalanmıştır.

Yerellik ile ilgili tartışmaların arttığı bir dönemde direniş, özgürlük ve yerellik arasındaki bağ, iki örnek temelinde tartışmaya açılmıştır. Gandhi'nin ilk Hintli filozoflardan olan Rişi'lere benzetilmesi, kendi dininin temel inanışları çerçevesinde Gandhi'ye Mahatma lakabının uygun görülmesi, Hindistan'da Gandhi ile birlikte ulusal dua günü olan Hartalların ve kendine eziyet ederek rakibi anlaşmaya zorlamayı amaç edinen "ölüm oruçlarının" siyasi bir eylem tarzına büründürülmesi, Hindistan'da köye dayalı eski yaşam alanlarının Kropotkin'in savunduğu köy komünleri ile benzerliklerinden yararlanılarak, Hindistan'da kurulacak yeni toplumun asıl öğesi haline dönüştürülmesi gibi temel yaklaşımlar, yerellikle evrensellik arasında bağ kurulabilmesi anlamında, Hindistan Ulusal Hareketi'ni, diğer mücadele biçimlerinden ayırabilmiştir. Ayrıca Gandhi Hindistan'daki kast sistemini eleştirerek ve bu sisteme karşı oluşturduğu aşramlarla, yoksullara dayanan ve onların birlikteliğini savunan yeni bir muhalefet tarzı oluşturmayı başarabilmiştir.

King de tıpkı Gandhi gibi yoksulların ortak mücadelesinden yana bir siyasi hat izlemeyi başarmıştır. Etkin olan diğer siyah örgütlerinin aksine King, yoksul beyazlar ile, siyahları yan yana getirmeyi planlayarak, Amerikan Muhalefetini şekillendirmeye uğraşmıştır. Bu uğraş ırkçılık ideolojisini kesin bir yenilgiye uğratamamış da olsa önemli oranda geriletilebilmiştir.

King Amerikan muhalefetini, ana dayanakları özgürlük ve adalet olan yeni bir sistem için örgütlemeye çabalamış, özellikle "İş ve Özgürlük Yürüyüşü" eylemi ve ardından gerçekleştirilen pek çok yeni eylem, bu temel argümana uygun bir gelişme seyri izlemiştir. King önderliğinde siyahların muhalefeti, Amerika'daki 68 hareketinin de temel çerçevesini çizmiş, sonuçta belirleyici olan şiddet yanlısı gruplar olduysa da, King ve taraftarları uzun süre hareketin odağında önemli misyonlar üstlenmeyi başarmışlardır.

İki hareket arasındaki bir diğer ortak özellik ise, hem Hint Ulusal Hareketi'nin, hem de Amerikan Siyah Muhalefeti'nin sınırları çizilmiş bir örgütsel form için çabalamamasıdır. Her iki ülkede de muhalefette yer alan tüm insanlar ve gruplar kendi özgünlüklerini koruyarak ortak bir cephe içinde faaliyet göstermeyi tercih etmişlerdir. Hindistan'da Kongre Partisi adıyla çalışma yapan "Hint Ulusal Kongresi" ile, Amerika'da "Medeni Haklar Hareketi" adı altında örgütlenen siyah gruplar, bu cephe örgütlenmesini yaşama geçirmede önemli bir başarı göstermişlerdir. Daha da önemlisi sadece yerel düzeydeki sorunları çözmek için kurulan ve bu sorunlar çözüldükten sonra merkezi bir otoriteye gereksinim duymadan faaliyetlerine devam eden oluşumlar, iki ülkede de örgütsel anlamda önemli bir renklilik yaratmıştır. Bu renklilik içinde yerel örgütler bağımsızlık ya da Medeni Haklar gibi kapsayıcı bir hedef içinde yan yana gelmeyi başarmışlardır.

Bu çalışma yapılırken yaşanılan en temel güçlük, her iki hareketinde derin tarihsel mirasa sahip olmasıdır. Bu nedenle Hindistan'da Avrupa işgalinin başlangıcı, Hindu-Müslüman gerginliğinin nedenleri, Hindistan'da Sikh Hareketi gibi detaylar konusunda bir giriş yapılmıştır. Siyah hareketi içinse Afrika'nın işgali, köle ticareti, ABD'nin kurulması ve Amerikan İç Savaşı konusunda özet bilgiler çalışmanın kapsamı içinde değerlendirilmiştir. Asıl amaç sömürgecilik dönemini anlatmak olmamakla birlikte, çalışmanın kendi dinamiği bu konuda ayrıntılı bir araştırma yapmayı gerekli kılmış, sonuçta özellikle İngiliz ve Fransız emperyalizminin karakteri ile ilgili bazı varsayımlar öne sürülmüştür.

Çalışmanın son bölümünde ise modern toplum, aydınlanma düşüncesi, etik, bireysel sorumluluk gibi temel bazı konulara değinilmiş, doğrudan eylem felsefesinin bu tip tartışmaların zenginleştirilmesi açısından ne tür anlamlar taşıdığı üzerinde durulmuştur. Özellikle Zygmunt Bauman'ın *Modernite ve Holocaust* adlı eserindeki temel düşüncelerin ışığında, modern toplumda ahlakın gittikçe daha teknik bir sorun gibi algılanmasının yarattığı tahribatın boyutları ele alınmış, modern toplumun yapısını belirleyen işbölümü, hiyerarşi, aydınlanmadan bugüne dek süregelen akılcılık söylemi, ilerlemecilik anlayışı, işlevselliğin yüceltilmesi ve benzeri argümanların günümüzdeki anlamları yeni baştan sorgulanmaya ve buna bağlı olarak da, doğrudan eylem anlayışının; modern toplumun yarattığı sorunlara yönelik öne sürdüğü çözümler tartışılmaya çalışılmıştır.

Aydınlanma düşüncesinin tartışılması elbette, Gandhi ve King'e ayrılan bir çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşmaktadır. Ancak *Modernite ve Holocaust* adlı eserinde Bauman'ın ele aldığı biçimiyle ve daha önceleri Adorno ve Horkheimer'in *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı eserlerinde de sıkça söz ettikleri gibi, aydınlanma düşüncesi sadece bir bakış açısı olmaktan öte anlamlar ifade etmektedir. Bir anlamıyla aydınlanma, kendine dek gelen tüm düşünce sistemlerini, tüm toplumsal örgütlenme ağlarını, tüm ilişki biçimlerini, tüm toplumsal algılayışı ve insan ile doğa arasındaki o güne dek kısmen eşitlikçi biçimde gelişen bütün kurguları ortadan kaldırmayı başararak, yerine insan aklını koyan ve akla uygun olduğu ölçüde doğru kabul edilen yeni bir anlayışı geçirmeyi başarmıştır. Bu başarı toplumu, düşünceyi, doğayı, hatta tek tek tüm bireyleri yeni baştan şekillendirmeyi sağlayabilmiştir. Turner; "Modernite, fethetme ile ilgilidir. Arazinin emperyalist yönetimi, ruhun terbiye edilmesi ve Hakikatın yaratılması ile ilgili bir şey" tezini öne sürerken, büyük oranda hem Bauman, hem Adorno hem de Horkheimer ile benzer kaygıları dile getirmeye çalışmıştır.

Geçekten de Aydınlanma'nın kendi dinamiği ile fethetme arasındaki temel ilişki bugün gözden kaçmayacak kadar belirgin hale gelmiş bulunmaktadır. Fethetmenin gerçek anlamıyla, yani bir

coğrafyanın, o coğrafyaya ait olmayan birileri tarafından çoğunlukla zor yoluyla işgali, toplumsal ilişkilerin ele geçirilip dönüştürülmesi ve nihayet özellikle insanın fethedilip, geçmişten, doğal ilişki ağlarından ve gerçek anlamıyla tam olarak doğadan koparılıp alınması anlamında Modernite, Adorno'nun ve Horkheimer'in üzerinde durduğu gibi aslında bir unutma sürecidir. Toplumların kendi varoluş süreçlerini, doğal ilişki ağlarını, doğayla olan ilişkilerinin eskiden nasıl olduğunu unutma projesidir.

Aydınlanmanın bilimsel bakışına eşlik eden Hümanizm anlayışı, insanın doğanın efendisi olması bağlamında yüceltilmesi olarak kendini gösterir. Elbette doğanın efendisi olmak, yani doğayı istenildiği gibi kullanabilme hakkını ele geçirmek, başka bir deyişle doğanın insan için var olduğunu kabullenmek, fiilen doğanın yağmasını da peşinen kabul etmek anlamına gelir. Aydınlanma tıpkı coğrafyaları, toplumu ve insanı fethederken yaptığı gibi, doğayı da fethetmekle yetinmez. Onu önce parçalara ayırır, ardından da bilime ve akla göre yeniden birleştirir. Daha da önemlisi algısal bağlamda değişiklikler yaratmayı başarır. Doğanın olduğu gibi kabullenilmesi anlayışını değiştirir ve doğayı işlevsel anlamda ele almayı sağlar. Böylece fethedilen her alan birbirine bağlı çarkların işlediği bir bütünselliğe kavuşur. Fethedilen her şeyin birbirine bağlanması, birlikte işletilmesi ve bütün olarak tasvir edilmesi, doğal olarak tümünün nesneleşmesini de beraberinde getirir. Bu nesneleşme, insanın da benzeşme sürecine eşlik eder. Böylece birbirinden farklı bireylerden daha çok, birbirlerinin aynı, birbirinin yerine ikame edilebilecek farklı bir birey algılayışı doğar. Bireyin kendi başına anlamı kalmaz, yerine kolektif geçirilir. Bu yolla aydınlanma kendi ilkelerine sırtını dönmek zorunda kalır.

Elbette doğanın, toplumun, bireyin bu bütünlüğü, siyasi, sosyal, ancak özellikle ahlaki bağlamda yeni bir anlayışın doğmasını da sağlar. Bu anlayış "özgür" bireylerin, kendi vicdani yaklaşımlarından başka bir şeydir. Ortaçağ kilisesine atfedilen gelenekselcilik ve alçakgönüllülük ilkesi, modernizm ile birlikte insanın tam anlamıyla egemen olduğu yeni bir dünya kavrayışı altında yitip giderken ve "bireyciliği" öne alan yeni bir "etik/felse-

fi" arka plan oluşturulmaya çalışılırken, insan eylemini denetleyecek, geçmişten beri kullanılagelen tüm ahlaki sınırlar rahatlıkla ihlal edilebilir hale gelir. Aydınlanma ile birlikte özgürlük anlayışı pratikte, insan için yapılan her türlü girişimin meşru olduğu yönündeki yaklaşımın gelişmesini sağlar. Bu sayede, Avrupa'da bilim, ahlak, toplumsal adalet, eşitlik gibi konularda entelektüel bağlamda önemli tartışmalar yaşanırken, diğer yandan aynı entelektüellerin köle ticareti yapan bir ülkenin yurttaşı olması ya da hümanizm tartışmaları yapılırken, şeker plantasyonlarında siyahların çalıştırılması sorun olmaktan çıkar. Çünkü yeni çağın geçerli ölçütü, egemenlik ve fetih olur. Bu nedenle modern düşünce başından itibaren klasik anlamda özgürlükçü değil, aksine tahakküm yanlısıdır. Geleneksel otoritelere karşı geliştirdiği argümanlar özgürlük-tahakküm arasında bir tercih değil, tahakkümün biçimi ile ilgilidir. Aydınlanma düşüncesi dünyayı evrenin merkezinden çıkarıp, merkez-çevre formülü ile ifade edilebilecek geleneksel otoriteleri yıkmayı başarır ancak, yıkılan sadece otoritenin bir biçimi olarak kalır. Ötesinde aydınlanma otoriteyi daha dünyevi bir ilişki biçimi içinde tanımlamayı başararak, iktidarı toplumsal yapının içinde, farklı kanallara dağıtarak, yeniden ve öncesinden çok daha saklı, ancak çok daha güvenli bir şekilde kurumsallaştırmayı sağlar. Makinenin örgütlediği yeni yaşam tarzı, yeni tahakküm biçimi ve yeni ilişki ağı, otoriteyi kullanan gücün görünebilmesini de fiilen engeller hale gelir. Bilgi gücü büyütür. Güç bilginin yeniden tekelleşmesini olanaklı kılar.

Aydınlanmanın ilerlemecilik anlayışı da tam bu noktada önem taşır hale gelir. Doğanın, evrenin ve insanın tüm gizlerinin bilinebileceği, akıl yürütmelerle sırlarına ulaşılabileceği anlayışı, modern düşüncenin yıktığı tanrısal yaklaşımın yerine aklı koyduğunu ve böylece iddia ettiği "bilimsellik" ile çelişkiye düştüğünü gösterir. Bu yaklaşım özellikle on sekizinci yüzyıldan sonra, doğayı, evreni, toplumu ve insanı ortak yasalar bağlamında ele alan total düşünce akımlarının doğmasını sağlar ve daha da kötüsü akılsal yaklaşımın diğer özelliklerinden de yararlanarak bu total düşünce biçimleri, sadece kavramayı değil, iradeci birey-

selliğin yarattığı müdahaleci algılayışın eşliğinde dönüştürmeyi de hedefler hale gelir. Bilimselliğe yapılan aşırı vurgu, tek bir gerçeğin olabileceği yolundaki kavramsallaştırmanın oluşmasında etkili olur ve buna bağlı olarak total ideolojiler; "refah" gibi, "şiddetten arındırılmış toplum" gibi, "ekonomik eşitlik" gibi idealleri sağlanması için aydınlanmadan aldıkları ilhamdan yola çıkarak, tahakkümün en son noktaya dek yüceltildiği siyaset ve toplum modellerinin denenmesini sağlar. İnsanın "mükemmelleştirilmesi", doğanın tamamıyla insan denetimine girmesi, hakikatın tek bir biçimde kavranmasının mümkün olması gibi argümanların eşliğinde aydınlanma projesi, tarihsel serüvenini total düşüncenin altın çağı ile noktalar. Bu sayede "Toplum Mühendisliği" sağ ya da sol her türlü siyasi görüşün asıl bileşeni haline gelir. Geleceğin daha mutlu, daha insani, daha özgür olacağı düşü, ütopyaların eşliğinde; şiddetten, farklılıklarından, özgünlüklerinden arındırılmış bireylerin oluşturduğu yeni bir toplum yaratılması çabası ile birlikte ele alınır. Bu çaba, aydınlanma aklının ortaya koyduğu gibi değiştirmeyi, düzeltmeyi amaç edinir. Bu süreç "toplumun kötü gidişine dur deme" sevdasında, toplumdan ayrı, onun üzerinde, onu gitmesi gerektiği yere götürmekle "yükümlü" teknokrat kadroların doldurduğu siyasi örgütlenmelerin de yolunu açar.

Sonuçta aydınlanma modern devletlerin kuruluşunda belirgin bir rol üstlenmeyi başarmış olur. Aydınlanma, kişilerin kendi özgür iradelerini devredebildiği siyasi mekanizmaların kurulmasına yol açar. Bu devir mekanizması aydınlanma aklının ortaya koyduğu ilkeler bağlamında ekonomik, siyasi ve hatta entelektüel özgürlüğün temel argümanı haline gelir. Böylece bireylerden "bağımsız", onları sorgulayan, yargılayan, cezalandıran, yok etme ayrıcalığına sahip, şiddet tekelini denetimine alan "yüce" ideallerin ve büyük toplumsal projelerin yaşama geçirilmesinden *sorumlu kolektifler* örgütlenir.

Bu kolektiflerin en ideal biçimini ise yakın tarihe damgasını vuran Nazi Almanya'sı simgeler. Baştan sona tüm toplumu denetim altına alan, o toplumun "iyi bir geleceğe" doğru ilerlemesine eşlik eden, toplum üyeleri arasındaki tüm farkları ortadan kaldı-

ran, toplumsal düzeni bozan ya da bozma olasılığı olan her unsurun yok edilmesini sağlayan bu kolektifin örgütlenme mekanizması, Bauman'a göre tüm diğer modern toplumların örgütlenme mekanizmasından farklı değildir. Özünde Bauman, Nazi Almanya'sının modern bir devlet olduğunu, tüm modern devletler gibi kurgulandığını ve bu devlette olan her şeyin o ya da bu şekilde tüm modern toplumlarda uygulandığını ya da uygulanabileceğini ifade eder. Çünkü ona göre kişisel iradenin devredilmesi ile, kişisel sorumluluğun ortadan kalkması arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bürokrasi, işbölümü ve işleyiş üçgeninde her birey, kendi eyleminden sorumlu olmadan, her biri sadece basit görevleri yerine getirerek ve eylemlerin sonuçlarından "habersiz" ya da Adorno'nun söylediği gibi "yaşananlara kayıtsız" kalarak, büyük bir sistemin işlemesini sağlayabilirler ve yine Bauman'a göre Almanların yaptığı Yahudi Soykırımı bu anlamıyla çok vahşi bir katliam gibi değil, rutin bir işlem halinde gerçeğe dönüşmektedir.

Bu yaklaşımdan hareketle Bauman, modern toplumu sarsabilecek en önemli direniş mevzisinin "itaatsizlik" oluğunu iddia eder ve insanın kendi kaderini eline alabilmesi için eylemde olması gerektiğinin altını çizer. Bu nedenle 20. yüzyıla damgasını vuran Hindistan Ulusal Hareketi ile Amerikan Siyah Hareketi hem tarih, hem de günümüz açısından düşünüldüğünden çok daha önemli bir yer işgal eder. Çünkü Hint Direnişi de Siyah Hareketi de, bir yanıyla modernizm eleştirilerinin pratik bağlamda ifade edilmesinin olanaklarını sağlar. Özellikle Gandhi'nin Nehru ile yaptığı tartışmalarda sürekli teknoloji karşıtı bir konumda olması ve sanayi toplumu yerine, tarıma dayalı, bağımsız bir Hindistan için ısrar etmesi bu nedenle rastlantı değildir. Özünde Gandhi, kendi çağdaşları henüz Avrupa'da modernizm tartışmaları yaparken, dünyanın bir diğer ucunda modern toplum ile ilgili ilk tutarlı eleştirileri, hem de pratik bağlamda geliştirmeyi başarır. Aynı biçimde Martin Luther King de, bir yandan yoksul siyahları ve beyazları aynı amaç için birleştirmeye çalışırken, diğer yandan tıpkı Gandhi gibi teknolojiye, sanayi toplumuna ve moderniteye yönelik eleştiri ve kaygılarını dile getirmeye uğraşır.

Bu nedenle Gandhi ve King'in mücadelesi asıl olarak modern toplumun kurgulanışına ve aydınlanma aklının "ilerlemecilik" teorisine ilişkin bir eleştiridir. Gandhi ve King'in yaptıkları şey, kendini doğrudan eylem dışında ifade etme olanağı bulamayan ahlaksal karşı çıkışın ilk adımlarını atma çabasıdır. Daha da önemlisi bu karşı çıkış, modern toplumun; sağ ya da sol hemen hemen bütün entelektüel kesimler ve tüm sistemler tarafından kutsandığı bir döneme denk düşer.

Bugün modernitenin ve onun toplumsal bağlamda yarattığı tahribatın genel geçer yasalara göre yorumlanması yerine, sonuçları nedeniyle ahlaki sorumluluk duyma anlayışının gelişmeye başlaması, adına Küreselleşme Karşıtı dediğimiz hareketin de genel argümanı haline gelmiş bulunmaktadır. Kapitalizmin sömürgeci olmasına, yoksulların hayatını cehenneme çevirmesine ya da işsizliğe, çevresel felaketlere veya dünya nüfusunun önemli bir kısmını açlığa sürüklemesine, evrensel yasalar eşliğinde doğal bir olgu gibi bakmak yerine Küreselleşme Karşıtı Hareket; zenginlerin buna hakkı olmadığını söylerken ve ister kişi olsun, ister ülke olsun, tüm zenginlerin bu sonuçlardan sorumlu olduğunu ilan ederken, düşünsel anlamda doğrudan eylem felsefesinden gelen çabaların da izini sürmeye uğraşmaktadır. Dünyanın sorunlarına çözüm bulma arayışının, aydınlanmanın ilan ettiği gibi teknik bir sorun olmadığı, kişilerin kendi sorunları ile genel sorunlar arasındaki bağı kurmalarının gerektiği ve daha da önemlisi yaratılan sorunların hemen hepsinde kişisel bir payımız bulunduğu gerçeğinin dile getirilmeye başlanması, gelecek açısından da başka tür toplumsallıkların kurulabilme olasılığını arttırmaktadır.

Küreselleşme Karşıtı Hareket, bugün siyaset hakkının sadece IMF'ye, Dünya Bankası'na, G-8'e ait bir ayrıcalık olmadığını söylerken ve sıradan insanların, dünyayı, kendilerini, topluluklarını çocuklarını ilgilendiren her kararda söz sahibi olmasını savunurken, tıpkı Zapatistaların Meksika parlamentosunda yerliler adına konuşmayı reddetmesi ve yerlilerin kendi adına yine yalnızca kendilerinin konuşabileceğini ilan etmesi gibi, elitist siyasetin reddine dayanan bir çaba içindedir. Zapatistaların ve Küre-

selleşme Karşıtları'nın bu çabası; José Bové ve arkadaşlarının, Mc Donalds'ı demonte eylemi kadar incelikli ve en az o derece önemlidir. Küreselleşme Karşıtı Hareket, başka bir dünyanın mümkün olduğunu ve bu dünyanın da ancak biz istersek olabileceğinin altını ısrarla çizmektedir. Doğrudan Eylem felsefesinin özü de budur.

Çalışmanın son bölümünde doğrudan eylem fikri ele alınırken, bu eylem biçiminin kişisel bir boyutu olduğundan söz edilmiştir. Örnek alınan Hindistan Direnişi ve Medeni Haklar Hareketi'nin en önemli özelliklerinden biri de, direnişe katılan her eylemcinin eylemler sırasında birey olarak kendi yaşamını anlamlandırma şansı bulmalarıdır. Doğrudan Eylemin her direnişçisi, diğer eylem tarzlarından ve örgütlenme biçimlerinden farklı olarak, tüm süreç boyunca olayların aktif bir öznesi olmayı tercih etmektedir. Bu anlamıyla ileride de sıkça değinileceği gibi, tüm kitleselliğine rağmen, Hint Ulusal Hareketi ve Medeni Haklar Hareketi bir yanıyla eylemci her bireyin kendi kişisel karşı duruşudur. Hintlerin sayısız kasta bölünmüş toplumsal yapısını değiştirmeyi başaran, siyahların kölelik alışkanlıklarından kurtulmasına olanak veren bu karşı duruş eylemi, asıl olarak, bireyin kendi iç dünyasındaki radikal değişimlerin de ilk adımını oluşturur. Gandhi bu nedenle bedensel eğitime fazlasıyla önem verir, King bu nedenle şiddetin kullanılmasına karşı çıkar.

Sonuç olarak doğrudan eylem pratiklerinin hızla ivme kazandığı günümüz dünyasında, Hindistan Direnişi ve Medeni Haklar Hareketi pek çok açıdan örnek olmayı sürdürmektedir.

Hem Hindistan Ulusal Kongresi, hem de Medeni Haklar Hareketi, adalet ve özgürlük konusunda bugünün dünyasına önemli mesajlar vermektedir. Bu mesajlar her türlü unvanı ve mevkii reddeden Gandhi'nin ve Martin Luther King'in kimliğinde bizlere ulaştırılmaktadır. Gandhi ve King özgürlüğümüz için, sadece egemen olanlarla savaşmanın yetmeyeceğini bizlere göstermektedir. Gandhi ve King'e göre özgürlük isteyenler, önce egemenlik hakkından vazgeçmeli, küçük payelerle elde ettikler ayrıcalıklarından kurtulmalı, ne olursa olsun egemen olanların iktidarını meşru kılmamak için her türlü uzlaşmayı reddedebilme-

lidir. Özgürlüğün önündeki asıl engel; egemenler değil, küçük iktidarları için kendi özgürlüklerini, egemenlere devredenlerdir.

Gandhi ve King'e göre asıl olan; egemenlik ve ayrıcalık yaratacak yeni bir dünya kurmak değil, bugünün dünyasını özgür kılabilmektir.

Temmuz 2001
Kadıköy

ikinci baskı için önsöz

Efendiliğin Reddi'nin ikinci baskıyı yapmış olması en azından benim için hayli sevindirici bir olaydır. İlk baskıdan bu yana geçen 5 yıllık dönemde hem Türkiye'de hem de dünyada önemli değişmeler oldu. Kuşkusuz Efendiliğin Reddi hem yazılış amacı hem de içerdiği konu itibariyle bu yeni gelişmeleri bütünüyle açıklayabilecek bir politik metin değildir. O daha çok okuyucuyla başka türlü düşünmenin mümkün olup olmadığını tartışma amacı gütmekte, Gandhi ve King özelinde şiddetsiz, ama etik kaygılarla yoğrulmuş bir mücadele biçiminin özgünlükleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu nedenle ikinci baskıda herhangi bir değişikliğe gitme gereği hissetmedim. Ancak geçen sürede ve yeni çıkan veya benim henüz okuyabildiğim metinler yoluyla Efendiliğin Reddi'nin bazı bölümlerinin düzeltilebileceğini de fark ettim. Öncellikle belirtmekte yarar var, Hindistan bölümünde Gandhi öncesi milliyetçi gruplarla ilgili metnin gerektiğinden fazla uzun olduğunu söylemek gerekir. Keza hem ilk bölümde Hindistan'ın işgali ile ilgili olan kısım, hem de ikinci bölümde köle ticareti ile ilgili kısım gerektiğinden uzun bir yer tutmuş gözükmektedir. Bunun yanı sıra eğer bugün yeni baştan yazsaydım Gandhi ve King felsefesine daha fazla yer vermeyi düşünebilirdim. Bu bölüm yüzeysel değilse de, en azından Gandhi ve

King'in hakettiğinden daha kısa olmuş gibi durmaktadır. Dipnotların çok uzun olduğunu biliyorum ve bunun okumayı zorlaştırdığının farkındayım. Ama metnin içinde yer veremediğim bu notların önemli olduğunu düşünüyorum, bu notlar okuyucuya başka kaynaklardan yararlanmaya yöneltebilir diye düşünüyorum, o nedenle de olduğu gibi bırakmaya karar verdim. Metinde yaptığım tek değişiklik son bölümde yer alan ve bugün yeniden okunduğunda pek de gerekli görülmeyen bir paragrafı çıkartmak olmuştur. Bir de kaynakça bölümünü yeniden düzenledim. Bazı kitapları bu bölümden çıkarttım. Çünkü bazıları hem sadece ayrıntıda önem taşıyordu, hem de diğer kitaplarla en azından konusal bağlamda bir bütünlük oluşturmuyordu. Yeni liste belki okuma önerisi olarak da düşünülebilir.

İkinci baskının bir diğer avantajı kitaba yönelik gelen eleştirilere yanıt verme fırsatı sunmasıdır. Efendiliğin Reddi hem içeriği, hem de özellikle ismi nedeniyle olumlu olumsuz çok sayıda tepkiye neden oldu. Kitabı akademik bulmayan üniversiteli okurların yanı sıra, şiddetsiz mücadeleyi anlamlı bulmayan ve ismi nedeniyle anarşist söyleme yakın olduğu için eleştiren kişiler oldu. Bazı açılardan haklı olabilirler. Ama Efendiliğin Reddi hiçbir zaman akademik olma kaygısı taşıyan bir metin olmadı. Akademik camiayı önemsemediğimden değil, ama akademik olmanın yarattığı dezavantajların farkında olarak ve kitabı kaleme alırken aynı zamanda taraf olduğumun bilinciyle davranma zorunluluğu hissettim. Bu nedenle konuya objektif yaklaşma gibi bir gayret içine girmedim, farklı yaklaşımlarla konuyu hafifletmek yerine, olduğu gibi yansıtmayı tercih ettim. Bu nedenle gözden kaçan veya görmezden gelinen bazı ayrıntılar olmuşsa da, bana kalırsa kitap, akademik bir çalışmanın taşıdığı "genel" olma riskinden kendini kurtarabilmiştir.

Şiddetsiz bir mücadele ile ilgili eleştiri, büyük oranda kitabın anlaşılmamış olduğunu göstermek dışında bir anlam ifade etmiyor. Ben Gandhi ve King felsefesini tartışmaya, onların eylem hattını sunmaya çalıştım. Şiddetsiz direniş, geleneği olan bir mücadele biçimidir ve kimse beğenmese de, hala çok sayıda politik grup bu geleneği sürdürmeye uğraşmaktadır. Şiddetsiz Direniş

aynı zamanda ahlaksal bir karşı duruş eylemidir. Kişinin kendi varlığını ortaya koyarak geliştirdiği bir direnme pratiğidir ve egemenlerin tüm resmi, gayr-i resmi, para-militer güçlerini karşısına almaya cesaret edebilen neredeyse tek eylem biçimidir. Ötesinde dikkatli gözlerden de kaçmadığı gibi Gandhi ve King şiddetsiz bir mücadele öne sürerken, ben ısrarla bu mücadele biçiminin "Doğrudan Eylem" adı verilen ve sıradan insanların politikaya aktif ve doğrudan müdahalesini önüne ilke olarak koyan bir direniş geleneğinin devamı olduğunu savundum. Bu nedenle eylemlerdeki dönüştürücü gücün; "mücadelenin şiddetli olup olmamasına değil, doğrudan olup olmamasına bağlıdır" savını ileri sürdüm. Bunda hala ısrar ediyorum. Kitleleri aktif politikaya ve politikayı da gündelik yaşama sokamayan hiçbir siyasi düşüncenin dönüştürücü bir gücü olduğunu düşünmüyorum. Asıl ayrım noktasının eskiden bu yana doğrudan eylem fikri ile ilintili olduğu, özellikle anarşizm düşüncesinin de bu felsefeden yana tavır koyduğu için güçlü bir alternatif halinde örgütlendiği, bugün daha net biçimde açığa çıkmış gözükmektedir.

Üçüncü eleştiri de bu konuya ilişkindir. Kitabın fiilen "efendi" kavramına karşı olduğu açıktır. Efendi ikili bir anlam taşır, bir yanıyla köle sahibi olan ya da toplumsal hiyerarşide üstte olan ve emretme yetkisine sahip kişileri, ikincisi ise uslu, yerleşik "değerlere" karşı boyun eğen, uyumlu vatandaşları tanımlar. Kitap ve bu kitabın iki kahramanı Gandhi ve King efendiliğin bu her iki biçimine de karşı tavır koyar. Köle olmayı ve köle sahibi olmayı reddeder. Bu nedenle özgürleştirici bir eylem mantığında ısrar eder. Hiyerarşilerin dışında kalmaya özen gösterdikleri ve tartışılmaz bir hak olarak özgürlüğü gördükleri için onları anarşizm saflarında değerlendirmek yerinde olacaktır. Çünkü Gandhi ve King en azından liberterdir ve devletin her biçimine karşı olduklarını ilan etmeseler de, en azından onun kötülüklerin asıl kaynağı olduğunu düşünür. Bu nedenle Efendiliğin Reddi içeriği itibariyle bu düşünceye yakındır.

İlk baskı aceleye geldiği için, ilk önsözde kitaba emeği geçen insanlara teşekkür edemedim. İkinci baskı nedeniyle bu eksikliği de gidermek isterim. Öncelikle Tayfun'a teşekkür ederim, bü-

tün metne katkısı olmasının yanı sıra, eleştirileriyle de kitabın temel önermesinin oluşmasını sağladı. Aynı biçimde Derya'ya uzun sohbetler sırasında yaptığı değerleri katkıları için teşekkür ederim. Zeynep bütün metni okudu ve eleştirileri ile asıl metnin oluşmasına katkı sağladı. Zafer özellikle ilk basımın gerçekleştirilmesini sağladı. Her ikisine ayrıca teşekkür etmek isterim. Sema benimle beraber kitabı sayısız kez okudu, düzeltmeleri yaptı ve bir anlamda editörlüğünü üstlendi. Onun katkısı olmasıydı, muhtemel bu kitap okuyucuya ulaşmazdı. Sadun ikinci basımda kapak tasarımını yaptı, ayrıca Sadun ve Reyhan kitabı yazdığım esnada ekonomik olarak da beni desteklediler, onlara da teşekkür ederim. Kitabın ilk basımını gerçekleştiren Om yayınlarından Özgür, Eray ve Sidal'a da teşekkür etmem gerekir. Kitabın ikinci baskısını gerçekleştiren Versus yayınlarına, dostum Özgür ve Hüseyin'e ayrıca teşekkür ederim. Onlar hem kitabın içeriğine ilişkin önerilerde bulundular, hem de ikinci baskıyı yaparak, bir anlamda kitabın bütün riskini üstlenmiş oldular. Yine Versus yayınlarından Bülent kitabın baskıya hazır hale getirilmesini sağladı. Ona da teşekkür ederim. Son olarak üç genç editörüme de teşekkür etmek isterim; Deniz, Ilgın ve Irmak. Onların varlığı beni cesaretlendirmeseydi, bu kitabı yazma isteğimi asla gerçeğe dönüştüremezdim.

Kitabı yeni doğacak çocuğuma, anneme ve babama adıyorum...

Tarık Aygün
Kadıköy
Eylül 2006

1. bölüm

efendiliğin reddi

Gandhi ve Hindistan Ulusal Hareketi

efendiliğin reddi

Hindistan Tarihine Genel Bir Bakış ve Hint Direniş Hareketinin Kökenleri

Hindistan ulusal hareketi, yarattığı mücadele anlayışı açısından, Uzakdoğu'da olduğu kadar, dünyadaki pek çok siyasi akıma da önemli bir örnek teşkil etmiştir. Hint mücadelesinin kökenleri çok eski tarihlere dek takip edilebilir. Ancak bu hareket açısından belirleyici olan, Hint halkının 1857 yılında işgalci İngiliz güçlerine karşı ayaklanmasıdır. Bu ayaklanma Hint ulusal kimliğinin yaratılmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Yine kast sistemi ve Hindistan'daki Müslüman egemenliği ile savaşan Sikhler ve Moğol istilasına karşı direnişe geçen Maretheler bu kimliğin yaratılmasında önemli bir misyon üstlenmişlerdir.

Ancak direnişin asıl gücü Kongre Partisi'nin kurulması ve bu partinin üyesi olan Gandhi'nin hareketin liderliğini üstlenmesi sonrasında ortaya çıkmıştır. Güney Afrika'da ilk Hintli muhalefetinin mimarlığını üstlenen Gandhi, 20 yıl sonra Hindistan'a döndüğünde oluşturduğu Hindistan'a özgü bir özgürlük anlayışı ile ulusal harekete yön vermeyi başarmıştır.

Ancak Gandhi'nin Hindistan'da başardığı asıl şey; o güne dek sürekli siyaset dışına itilmiş yoksul Hint köylüsünü mücadeleye çekebilmek olmuş, Gandhi yeni bir siyaset tarzı ile bir yandan Hint Devrimi'ne öncülük ederken, diğer yandan da dünya çapında özgürlük ile ilgili temel tartışmalarda bir başvuru kaynağı haline gelmiştir.

Hindistan'daki mücadeleyi diğer ulusal hareketlerden ayıran en temel fark, direnişin şiddetten uzak olmasıdır. Aslında yüzyıla yakın bir süre devam eden bu direnişin sadece 1915 ile 1945 yılları arasında, yani sadece Gandhi'nin önderliğini üstlendiği otuz yıl boyunca şiddetten uzak kaldığı söylenebilir. Sonuçta belirleyici olanlar Gandhi ve taraftarları değil, şiddet yanlısı siyasi gruplardır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Hindistan bu grupların denetiminde parçalanarak, birbirine düşman halkların yaşadığı bir coğrafyaya dönüşmüştür. Ancak başarısızlığa uğramışta olsa Hint Devrimi bugüne dek yarattığı zengin eylem pratikleriyle gündemde kalmayı başarmış, bir direniş geleneği yaratabilmiş ve pek çok benzer eylem biçimlerine de öncülük edebilmiştir.

Hindistan'ın İçleri

Büyük bir coğrafyaya yayılmış Hint Yarımadası dünya nüfusunun bugün yaklaşık onda birini barındıran büyük bir dil, din ve halklar mozaiğidir.

Gerçekte coğrafi anlamda Hindistan bir yarımada değil, tüm özellikleri ile küçük bir kıtadır. Kuzeyde Himalaya dağlarının buzlu zirvelerinden, güneyde sıcak ve canlı tropikal iklimin hüküm sürdüğü geniş topraklara kadar uzanır. Tüm bölge büyük nehirlerin baştan aşağı uzandığı, aşılması güç sıradağlarla kaplıdır. Dağların, geniş ormanların ve büyük toprakların arasında ıssız çöller uzanır.

Yakın zamana kadar bu dağlar, çöller ve ormanlar kıyı yoluyla Hindistan içlerine sızmak isteyenler için büyük engeller oluşturmaktaydı. Bu doğal koruma içinde pek çok halk, coğrafyanın kendilerine sunduğu cömert olanaklardan yararlanarak yaşarlardı.

Hindistan'ın bilinen tarihi Orta Avrupa'dan, İran'dan ya da Rusya'nın uçsuz bucaksız steplerinden geldiği sanılan Arilere kadar uzanır. Göçebe Arilerle yerli halk arasında süren çarpışmalar sonucunda Ariler; büyük bir kent uygarlığına erişmiş[1] yerli halkı yenerek, bu bölgedeki yerleşik yaşamı benimsediler. İ.Ö. 1000 yıllarına kadar Hint-Ari yaşamının merkezi; Hindistan'ın girişi sayılan Sind ve Pencab (Beş nehir ülkesi) bölgeleri oldu. Daha sonraki yüzyıllarda istilacıların merkezi, daha yukarıda yer alan

Yamuna ve Yukarı Ganj havzalarına kadar dayandı. Irmaklar boyunca ilerleyen Ariler, Dekkan'ın tümünü ele geçirdi.

Hint inanışının doğum yıllarının da bu döneme rastladığı bilinmektedir. Önceleri soylularla köylüler arasındaki iktisadi ve sosyal ayrımı korumak için kurulan Hint sosyal ilişkileri, Arilerin de toplumsal yaşama katılımı ile daha da karmaşıklaşmış; yerli halk, soylular, Ariler ve farklı meslek örgütleri arasındaki ilişkileri, kimi dinsel özelliklerine göre belirleyen kast sistemi, o tarihten itibaren gelişerek günümüze kadar gelmiştir.

Toplumsal yaşamdaki değişikler, dinsel inanıştaki değişikliklere eşlik edince, yeni oluşan Hint toplumunun hızlı bir siyasal dönüşüme girdiği gözlemlenmektedir. Kabileler halinde yaşayan Hintlilerin bu tarihten sonra, pek çok köyü bir arada tutan küçük krallıklar tarafından örgütlendiği görülmektedir. Krallık yönetimi saray ve çevresinde oluşmuş kent yaşamı ile köylü toplumunu birleştirirken; savaş yönetmek, vergi toplamak gibi merkezi otoriteye ihtiyaç duyulan kimi faaliyetlerin de üstlendiği bilinmektedir.

İskender'in İndus'u aştığı İ.Ö. 325 yılında bu krallıkların en büyüğü, başkenti Pataliputra olan Magadha'ydı. Bu krallığın büyük bir imparatorluğa dönüşmesi, tahtın Mauryalar sülalesine geçmesiyle gerçekleşti. Budhacılığı kabul eden imparator Aşoka, Mysore iline kadar bütün yarımadayı ele geçirmeyi başardıysa da, onun ölümünden yaklaşık elli yıl sonra imparatorluk dağıldı. Yine de Aşoka; tarih boyunca tüm Hint Yarımadasını birleştirme girişimlerinin başlangıcını yapan ilk kişi olarak önem taşımaya devam etti.

Aşoka'nın yarımadayı birleştirme girişimi orta ve güney kesimlerinde yeterli etkiyi yaratamadı. Dekkan'dan ayrılan, ormanlarla kaplı yüksek engelin gerisinde halklar, kültür ve iktisadi ilişkiler bakımından genellikle içe kapalı bir yaşam sürdürmeye devam etti. Tamil Nadu'da İ.S. ilk beş yüzyıl boyunca Tamilce konuşuldu. Ari etkisi ancak iki yüz yıl sonra hissedilmeye başlandı. İ.S. 1000'e doğru pek çok farklı krallığın etkisinde olmakla birlikte, tüm Hint Yarımadası, Hindu'lara ait düzenin etkisi altına girmişti. Bu düzeni daha da karmaşıklaştıran Müslümanların ülkeye girişi oldu.

Müslümanlarla Hintliler arasındaki ilişki çok eskilere dayanmaktaydı. Öteden beri Müslümanlar ile yerli halk arasında ticaret yapılmakta, Avrupa'nın henüz Hint deniz yolunu bilmediği sıralarda bu iki halk deniz ticareti ile gelişmiş bir ilişki ağı kurmaktaydı. Ancak I.S. 800'lü yıllarda Araplar, İran yüksek ovasından gelerek, Sind'i işgal etti ve 1000'li yıllara doğru Pencab'a doğru ilerleyişlerini sürdürdü. Bu arada bir başka göçebe topluluk olan Moğolların işgal hareketleri gözüktü. 1192'de Muhammed Guri, Delhi'yi işgal ederek Hindistan-Moğol İmparatorluğunun temelini attıysa da, bu imparatorluk; 1398'de yıkıldı. Ardından Timurlenk yönetimindeki Moğolların işgal hareketleri başladı. Avrupalıların Hindistan kıyılarına ulaştığı 16. yüzyıl başlarında, Hint Yarımadası içindeki karışıklıklar devam ediyordu.

Portekizliler Hindistan'da

Uzun yıllar boyunca Uzakdoğu, Avrupalılar açısından tam bir bilinmezdi. Uzakdoğu gezilerine çıkan sayılı Avrupalı, Çin ve Hint uygarlıkları hakkında üretilen; zengin sarayları, büyük şehirleri, paha biçilmez hazineleri ile ilgili efsanelerin büyük çoğunluğunu doğrulayarak geri döndü. Öteden beri İpek ve Baharat yolu kanalıyla Doğu uygarlıklarını izleyen Avrupalılar açısından, başta Hindistan olmak üzere, İran, Çin, Endonezya ve diğer Uzakdoğu topraklarına ulaşmak, deniz yoluyla kanalıyla Avrupa-Uzakdoğu bağlantısını kurmak ve bu yolla zenginliklere ortak olma düşü; ilk coğrafi keşiflerin neredeyse tek nedenini oluşturuyordu. Avrupalıların kendi dokuma ürünlerini üretmesi, ipek ticaretini geriletti. Ancak baharat uzun yıllar doğudan getirilmeye devam etti.

"Baharat, Asya'da Endonezya adalarında –Asya'ya özgü baharat türlerinden Clove, Moluccas'da, nutmeg (küçük Hindistan Cevizi) ve mace, Banda adalarında, biber ise daha çok Sumatra'da- ya da eskiden Seylan olarak bilinen Sri Lanka'da (tarçın-cinnamon) ve güneybatı Hindistan'da (biber) yetiştiriliyordu. Marco Polo'nun zamanında baharat Batı Asya'dan Karadeniz'e ve Yakın Doğu ülkelerine (Levant) kara yoluyla ve kervanlarla iletiliyordu. Moğol İmparatorluğunun dağılmasıyla bu yol çok tehlikeli hale geldi ve 1400'e ka-

dar Arap ve Hintli tüccarlar baharatı deniz yoluyla Kızıl Deniz'deki limanlara taşıdılar. Buraya gelen baharat karadan Mısır ve Suriye'nin Akdeniz'deki limanlarına taşınıyor ve buralardan Avrupa'da dağıtılmak ve satılmak üzere Venedikli ve Cenevizli tüccarlar tarafından satın alınıyordu."[2] Avrupalıların uzak mesafeli deniz ticaretine yönelmesi, hem deniz yollarının denetime alınması, hem Uzakdoğu'nun diğer bölgelerine ulaşılması açısından, hem de zenginlikleri ile ünlü Hindistan'ın göz kamaştıran servetine sahip olabilmek için, ilk hedefin bu ülke olmasını da berberinde getirdi.[3]

Hindistan'ın Avrupa yaşamı, ticareti ve nihayet işgali ile tanışması, 1400'lü yılların sonlarına rastlar. Hindistan kıyılarına ilk ulaşan ve burada ticareti geliştirmek için ilk deniz üslerini kuran Portekizliler olmuştur. Avrupa ile Hindistan'ı birleştiren deniz yolunun bulunmasının hemen ardından, 1502'de, emrinde 21 gemi ve silahlı 800 adamı ile Vasco de Gama Hindistan'a ulaştı. De Gama'nın Hindistan kıyılarına varmasıyla birlikte bölge son hızla bir savaş kasırgasının içine düştü. Ticareti tekellerine almak isteyen Portekizliler, diğer Avrupalı güçlerin bölgeye gelmesinden önce, en azından kıyı bölgelerini işgal edebilmek için Hindistan'a saldırdı. Kıyıların bombalanması, Arap ticaret gemilerinin batırılması ile süren işgal sonucunda, Portekizliler denizde sağladıkları üstünlüklerini karaya taşımayı başardı. Yoğun saldırılar sonucu kıyı şehirleri Portekizlilerin eline geçti. Portekizliler kıyılarda kaleler ve deniz üsleri inşa ederek, deniz yolunun denetimini sağladı. Önce Cochin, sonra Canonore, ardından da Goa, Diu, Seylan, Socotra Adası ve Babülmendep Portekiz İmparatorluğunun temel direklerini oluşturdu.

Hollandalılar Hint Denizi'nde

Portekizlilerin Hint Okyanusu'na gelmesi ve kıyı şehirlerini ele geçirerek, burada kurdukları büyük bir ticaret şebekesi ile bölgenin zenginliklerini yağmalamaya başlaması, diğer Avrupalı güçleri de harekete geçirdi.

16. yüzyılın sonlarında Portekiz'in İspanyol egemenliğine girdiği yıllarda, Hollanda hızla Avrupa'nın iktisadi anlamda en güç-

lü ülkeleri arasında yerini almaya hazırlanıyordu. Yeni gelişen Hollanda burjuvazisi karlı olduğuna inandığı her alanda boy göstermeye başlamıştı. Bruges, Anvers ve Amsterdam limanlarının geliştiği sırada, Hollanda tahtı evlilik yoluyla Habsburg hanedanına geçti ve böylece ülke Britanya'nın bir parçası haline geldi. İmparatorun ölümü ile de İspanyolların egemenliğine girdi. Ancak Flaman burjuvaları ile İspanyollar kısa sürede anlaşmazlığa düşüp, çatışmaya başladı. İspanyolların tutucu dini görüşlerini kuzeye taşıma,[4] daha da önemlisi Hollanda topraklarından elde edilen geliri İspanya'ya götürme istekleri, çatışmaları hızlandırdı.

İspanyolların katı tutumu nedeniyle savaş başlayınca tüm Hollanda İspanyol ordularının işgaline uğradı. Bunun üzerine Hollandalılar önce Atlantik'e, ardından da Hint Okyanusuna açılarak savaşı denizlere taşıdı. Atlantik'te İspanyol donanması ağır bir yenilgiye uğratıldı. Hint Okyanusundaki savaş ise; İspanyol egemenliğine giren Portekiz deniz imparatorluğunun çöküşü oldu. Goa Portekizlilerde kaldı. Ama Seylan, Mallakka ve Amboine Hollandalıların eline geçti.

Hollanda bağımsızlığa kavuştuktan sonra yeni ve özgün bir sistemle sömürge politikalarına yön vererek, daha sonra sömürgeciliğin temel güçleri olacak İngiltere ve Fransa İmparatorluklarına da örnek oluşturdu. Çok önceleri kullanılan bütün madeni paraları bir bankada toplayan ve tek bir para birimi oluşturan Hollandalılar, kısa süredir sarsılmaz bir para politikasına kavuştu. Hollanda parasının gücü ve mali piyasalardaki değeri kumpanyalar çağının temelini attı. 1603'te Doğu Hindistan Kumpanyası kuruldu. Şirket;

> "...başına buyruk sekiz kumpanyanın birleşmesinden doğmuştu. Her biri 2.000 florin değerindeki 3.300 hisseden oluşan ve 6.600.000 florin sermaye ile kurulan şirketin kuruluş sermayesi halktan, tüccarlardan, bankerlerden, şehirlerde ve eyaletlerde yaşayan basit yurttaşlardan toplanmıştı. Şirket ihraç ettiği mallar ve aynı sermaye üzerinden devlete yüzde üç oranında bir yıllık ödeme yapıyordu, ama ithalatı serbestçe yapabiliyordu." [5]

Şirket Doğu Hindistan ticaretini tekeline aldı. Kumpanya devlet otoritesini kullanan resmi bir hükümet gibi çalışmaya başladı. Para basma, mahkemeler kurup adalet dağıtma, silahlı kuvvet oluşturma şirketin yetkileri arasındaydı. Merkezi Amsterdam'da bulunuyor, ancak Hindistan'da ki bir vali yetkiyi kullanıyordu. Deniz filosunu emri altına alan şirket; sömürgeleri denetimde tutabilmek için de yirmi bin asker ve on beş bin denizciyi silah altında bulunduruyordu.

Hindistan'da Müslüman Egemenliği

Portekizlerin Hindistan kıyılarına vardığı sırada, bu ülkede iki büyük devlet hüküm sürmekteydi. Güneyde Dekkan adı verilen geniş topraklarda tümüyle yerli olan ve Hint kültürü ile bütünleşmiş Vijayanagar İmparatorluğu vardı. İmparatorluğun başkenti "zafer şehri" Vijanagar'dı. Büyük çarşıları, değerli bahçeleri, hazinelerle dolu sarayları ile çevresi yüz kilometreyi bulan şehirde, yaklaşık yarım milyon insan yaşamaktaydı. Tam bir Hint geleneği ile örgütlenmiş topraklar; Hint müziği, Dekkan mimarisi ve günümüze kadar konuşulan Sanskritçe ile önemli bir tarihsel dönemi bünyesinde barındırıyordu.

Kuzey toprakları ise güneye oranla daha genişti ve bu bölge güç bakımından daha üstündü. Kuzey Müslümanların denetimi altındaydı. Ancak gerçek gücünü, 1504'te Afganistan'ı işgal ederek ilerleyen, ardından Hayber Geçidi'ni aşarak, Pencab'ı ele geçiren Moğol imparatoru Babür zamanında elde etti. Babür'ün amacı, tüm Orta Asya'yı imparatorluğuna katmaktı. Ancak Özbeklerin bölgede güçlenmesi ve Moğolların ilerlemesini engellemesi, Babür'ü Hindistan'a yönlendirmişti. Babür Delhi'de hüküm süren Müslüman sultanı yenerek, bu şehre yerleşti. 1526 yılında işgale başlayan, 1529'da tüm Kuzey Hindistan'ı ele geçiren Moğollar iki yüz yıldan fazla hüküm sürecekleri bu topraklara yerleştiklerinde, Avrupalılar kıyıları dışında Hindistan'ı tanıyabilecek durumda değildi.

Moğolların istila hareketi güneye doğru sürdü. Viyajanagar İmparatorluğunun güçten düştüğü sıralarda, Moğollar egemenliklerini Pencab'dan Assam sınırlarına ve Godavari ırmağına kadar yaydılar.

İmparator Babür'ün oğlu Hümayun'un hükümdarlığı 1540'a kadar devam etti. Aynı yıl Afganlı Şah Şir (Sher Shah) iktidara geldi. Onun zamanında imparatorluk daha da güçlendi. Ancak Babür'ün ve Şah Şir'in güçlü devletini, Hindistan'ın dörtte üçüne hakim gerçek bir imparatorluk haline getiren Ekber Şah oldu.

Ekber Şah Afganistan'dan Bengal'e, Himalayalardan Dekkan'ın kuzeyine dek bütün bölge üzerinde egemenliğini ilan etti. Bu sıralarda Vijayanagar İmparatorluğu kendi içindeki pek çok prensliğin merkezi otoriteye karşı ayaklanması ile yıkılmış, Güney Hindistan küçük devletçiklerin hüküm sürdüğü bir coğrafya haline gelmişti.

Kuzeyde iktidarda olan Ekber Şah Müslüman olmakla birlikte, Hint ve Pers kültürleri ile yakın ilişkideydi. Tüm Hindistan üzerinde egemenliğini yayabilmek için bu kültürlere yakınlığından yararlandı. Hinduların ve Müslüman olmayan diğer halkın sempatisini kazanmak amacıyla, öncelikle Müslümanların, Müslüman olmayan kesime karşı bir yaptırım olarak kullandığı kafa kesme cezasını kaldırdı. Ardından devlet mekanizmasını Hindulara açık hale getirdi. Bu sayede Hintlilerin de devlet içinde temsili sağlandı. Bütün dinlere saygılı olunmasını sağlayan yasalar çıkardı. Hacılardan alınan ağır vergileri kaldırarak, Hindistan'ın toplumsal yaşamında önemli değişikliklerin gündeme gelmesini sağladı.[6]

Hindistan toplumsal yapısındaki bu hızlı ve radikal değişiklik kısa sürede kültürlerin iç içe geçmesini de sağladı. Öteden beri yan yana, ancak kendi yerellikleri ile yaşayan ve temel ayrımları dinsel olan gruplar, Ekber Şah'ın dini rönesansıyla Hint halkının temel dinamiklerini oluşturmaya başladı. Bu birlik inanç sistemleri arasındaki katı kuralları da yumuşattı. Bu sayede önceden beri birlikte şekillenen Hint-İslam sanatında[7] ve özellikle de Hint felsefesinde önemli gelişmeler kaydedildi. İslam dinindeki tek tanrı inanışını Hindu dinine taşıyan "Ramayana" adlı eser de, bu dönemde kaleme alındı.

Nanak ve Sikh Hareketi

Ekber'in hüküm sürdüğü yıllarda önce dinsel, ardından da siyasi nitelik taşıyacak önemli bir mezhep varlığını hissettirmekteydi. Lahor bölgesinde Pencab'lı Nanak adlı bir kişi, tek tanrı konusunda vaazlar vermeye başlamıştı. Ekber'in din konusundaki hoşgörüsünden ve tek tanrıya inanmasından yararlanan Nanak fark gözetmeksizin bütün insanlara, her türlü kast[8] engelini aşarak hitap ediyordu. Öğretisinin temeli kaderciliğe dayalıydı. İyiliği sadece tanrı sevgisi ile yapılmasını öğütlüyor, karşılığında ise hiç bir şey beklenmemesini salık veriyordu. İslam dininin ve inanışlarının motiflerini taşıyan bu öğretiye göre; şayet inananlar bu derce yüksek bir kişilik sergileyemezlerse, Hindu inancının temelini oluşturan ilkeye göre yeniden doğmak zorunda kalacaklardı. Tek tanrının ve yeniden doğuş inanışının bir öğretide yan yana gelmesi, Hindistan'da İslam inancı ile Hindistan'ın yerel inanışları arasında bir birliktelik sağlarken, Nanak'ın felsefesi kast sisteminin sorgulanmasını da beraberinde getirdi.

Nanak'ın peşinden gidenlere sadece "mürit" ya da "sikh" deniyordu. Çok geçmeden Sikhler Hindistan'ın en sağlam örgütlerinden biri oldular. Eşitlik ilkesi Sikhler arasında bir dayanışma ruhunun doğmasını sağlarken, öğretilerinin günlük yaşamla ilgili düzenlemelere ağırlık vermesi, pratik müdahele olanakları açarak, örgüte eylemci bir kimlik kazandırdı. "Guru" adı verilen dini önderlere saygı ve itaat esastı. Bu temel doktrin merkezi otoritenin güçlenmesini sağladı. Sikhler hızlı biçimde çoğalmaya ve örgütlenmeye başladılar. 18. Yüzyıla doğru Amristar şehri, Sikhler'in dinsel merkezi haline gelecekti.

Ancak Ekber Şah'ın ölümü, Sikhler'in onun sağlığında elde ettikleri rahatı bozdu. Ekber Şah'ın yerine geçen Cihangir (1605) ve ardından tahta oturan Şah Cihan zamanında (1628-1658) imparatorluğun ihtişamı doruğa ulaştı[9] ama, Ekber'in sağladığı dini bütünlük de bozuldu. İslam dinine merkezi bir karakter kazandırma uğraşı ve İslam dışı dini, ahlaki ve felsefi akımların bastırılması girişimi konusunda hem Cihangir, hem de Şah Cihan gayret gösterdiyse de, hiç biri; Eurengzib (Aurangzeb) kadar sert ve tutucu bir hükümdar olamadı.

Şah Cihan'dan sonra tahta çıkan Eurengzib işe Sikhlerin devlet yönetimi için gönderdikleri kadroları tasfiye ederek başladı. Ardından da İslam düşüncesini yeniden hakim kılmak amacıyla, Sikhlere yönelik büyük bir saldırı başlattı. Sikhlerin merkezi otoriteye dayalı, hiyerarşik yapısını bozmak, onları daha savaşın başında öndersiz bırakabilmek için, önemli kadrolara yönelik suikastlar gündeme geldi. Örgütün lideri Har Gobind öldürüldü. Ancak bu suikast Sikhleri yıldırmadı. Har Gobind'in yerine geçen yeğeni Gobind Singh, mezhebi savaşçı bir güce dönüştürdü. "Kılıcı vaftiz etme" kavramını Sikh mezhebine sokan Singh; keskin bir kılıçla üzerlerine su serpilen törenlerde savaşçıları kutsuyor, her zaman birbirlerine yardım edeceğine ve düşmana asla sırtını dönmeyeceğine yemin eden silahlı müritleri sayesinde Müslümanlara kan kusturuyordu.

Sikhler Müslümanların saldırılarına başarıyla karşı koydular. Hatta öylesine güçlendiler ki; Djama boyunca hüküm sürdükleri güçlü bir ülke bile kurdular. Ancak yaptıkları en önemli şey; Hint kimliğini yaratmak olmuştu. Sikh geleneği bu güne dek yaşamaya devam ederken, Hindistan'da, özellikle bağımsızlık mücadelesinde ortaya çıkan pek çok hareket bu örnekten esinlendi. Mezhebin savaşçı geleneği silahlı ayaklanma yanlısı grupları, bir yandan Sikhler arasında örgütlenmeye iterken, diğer yandan Sikhler, Müslümanlar ve Hindularla birlikte Hindistan'ın temel güçlerini oluşturmaya devam etti.

Sivadji ve Maretheler

Yerli Hint kültürünün yaratılmasında etkili olan ve Hint tarihine damgasını vuran ikinci büyük akım Marethe denilen bir köylü topluluğunda doğdu. Marethe; Bombay'ın arkalarına denk düşen, Batı Gatların eteklerinde kurulmuş küçük bir topluluktu. Hareketin lideri olacak Sivadji de bu topluluk da dünyaya gelmişti. Pouna adlı bir köyde, sahip olduğu küçük bir toprak parçasında çalışıyordu. Moğolların istila hareketine karşı Sivadji'nin önderliğinde Maretheler, gerilla savaşı ile savunmaya geçti. Sivadji kimi zaman Hint-Müslüman gerginliğinden faydalanarak, ancak çoğunlukla emri altındaki adamlarının saldığı korkuyla,

halkın gelirlerinin dörtte birine vergi adıyla el koyarak, büyük bir mali güce erişti. Bir gerilla savaşı ustası olan Sivadji komutasındaki Maretheler, isyan büyüdükçe üslendikleri dağlardan akınlar düzenlemeye, kaleleri ele geçirmeye başladı. Çok geçmeden isyan ordusunun saflarında elli bin kişilik büyük bir güç oluştu. Sivadji öldüğünde (1680) Maretheler, geniş bir toprak parçası üzerinde hüküm sürüyorlar ve Hindistan'ın en büyük gücü olarak Moğolların üstünde egemenlik ilan ediyorlardı.

Yalnız iki alan güçlerinin dışındaydı: İndus nehri boyunca Keşmir'e dek uzanan Sikh toprakları ve Keşmir ile Delhi arasındaki Rajpout toprakları. Görünüşte güçlü bir hükümdarlık izlenimi veren Moğol İmparatorluğu; Marethelerin denetimi altındaydı. Maretheler Moğolları kesin bir yenilgiye uğratamamışlardı, ancak imparatorluk Delhi'den değil, Marethelerin merkezi Pouna'dan yönetilir hale gelmişti.[10] Maretheler, "Sikhlerin yaptıkları gibi, kastlara dayanan toplumun sınıflarını parçalamasalar, buna kendilerini alıştırmış olsalar da, feodal sistemi tasfiye etmişler ve yerine, başında Peshva ya da Başbakan olan demokratik bir hükümet getirmişlerdi. Sivadji'nin ölümünden kısa bir süre sonra da Marethe hükümdarı, hüküm süren ama yönetmeyen krallar oldular ve böylece de onların yanı başında devletin gerçek reisi olan Peshva hanedanı ortaya çıktı. Bu devlet, Hindistan'a sözde egemen olan, ama ülkesini savunmasını ve vergilerin toplanmasını bir Marethe olan Peshva'ya bırakmış bulunan Moğol İmparatorluğunun her yerine yayılmıştı: Tek bir Peshva olmasına rağmen, Marethe Devleti, hemen hemen bütün Moğol İmparatorluğunu kapsayan bir konfederasyon haline dönüştü: Başında, sözde hükümdar olan Moğol ve gerçekte yöneten Peshva vardı."[11]

İşgal Genişliyor; İngilizler ve Fransızlar Hindistan'da

İngiltere, Avrupalı güçlerin Uzakdoğu kıyılarında boy göstermelerinin hemen ardından, tıpkı Hollanda gibi, bir kumpanya[12] ile sömürge savaşına girdi. Asıl hedef olarak Endonezya belirlendiyse de, bu coğrafya saldırı için uygun bulunmadı. Çünkü Hollan-

dalılar bölgenin tartışmasız tek hakimi durumundaydılar. Bu nedenle Hindistan'ın işgali öne çıktı.

1612 yılında İngilizler, özellikle kumaş ticareti yapmak için Sourat'ta bir şirket kurma izni aldı. Bunun arkasından da, yine İngilizler tarafından 1641'de Masulipatam'da başka bir şirket kuruldu. Aynı yıl Madras'da, Vijayanagar hanedanından gelen birinden biraz arazi satın alan İngiliz işgalçiler, buraya Saint-Georges kalesini inşa etti. 1668'de Catherine de Braganca ile evlenmesinden sonra, İngiltere kralı II. Charles, daha önce Portekiz'e ait olan Bombay'ı ele geçirdi.

İngilizler Hindistan içlerine doğru ilerlemeye başladıkları sırada Moğollarla karşı karşıya geldi. İlerlemeden rahatsız olan Moğollarla İngilizler arasındaki kanlı savaş, Avrupalı işgalcilerin ağır yenilgisi ile sonuçlanınca, İngilizlerin Hindistan rüyası neredeyse başlamadan bitiyordu. Geri çekilen İngilizler ticari faaliyetlere ağırlık vererek, Hindistan'daki güçlerini korumaya çalıştı. 1690'da Küçük Kalküta şehrinin kurulmasıyla da, İngilizler yeni bir ticari üs edinmeyi başardı.

Bu sırada Avrupa'daki siyasi durum tamamen değişmişti. Fransızlar kıta Avrupa'sının en büyük askeri gücü olarak sahnede yerlerini almaya hazırlanıyorlardı. Otuz yıl savaşlarının sürdüğü bu dönemde, XIV. Louis zamanında, Fransız Doğu Hindistan Kumpanyası kuruldu. Küçük Kalküta şehrinin kurulduğu yıl bir Fransız filosu Seylan'ı ele geçirmek için yola çıktı. Filo Seylan'ı alamadı ama, Hindistan kıyılarında Pondichery, daha sonra da Chandernagor ticarethanelerini kurmayı başardı.

Bundan sonra Avrupa'nın bu iki büyük gücü; İngiltere ve Fransa Hindistan'da karşı karşıya kaldı. Hindistan'ın kaderini de bu iki gücün savaşı belirledi. Hollanda ise kısa sürede oyun dışına itildi. Avrupa'nın değişen güçler dengesi, Hollanda'nın uzun soluklu bir sömürge savaşını götürmesini engelliyordu. O yıllar için bile Hollanda Avrupa içinde, iktisadi ve siyasi anlamda İngiltere ve Fransa'dan çok daha sonra adı anılmaya değer bir ülke olarak görülüyordu. Hollanda burjuvazisi, özellikle İngiliz kapitalizmi ile boy ölçüşemeyecek kadar güçsüz ve cılızdı. Dokumacılığın tartışmasız tek hakimi olan İngiltere, Flaman burjuvaları-

nı kendi sınırları içine hapsetmemekle kalmamış, özellikle büyük donanması sayesinde rakiplerini alt etmeyi becermişti. Kendine özgü gelişimi ile İngiliz kapitalizmi[13] daha o günden dünyanın en büyük üreticisi ve en büyük tüketicisi olarak tarihteki yerini almaya başlamıştı. Bununla birlikte Hollanda bir süre İngiliz politikalarına bağlı olarak Hindistan kıtasında söz sahibi olmaya çalıştıysa da, etkili bir güç olmaktan hep uzak kaldı.

Bu arada Güney Hindistan'da küçük prenslikler arasında yoğun bir savaş yaşanıyordu. İki Avrupalı güç; İngiltere ve Fransa bu prensliklerin iç savaşından yararlanarak hızla toprak kazanmaya başladı. Ancak güçlü Marethelerin müttefiki olan Fransızlar sömürge savaşında öne geçti. 1741'de Madras İngilizlerden alındı. Bu tarih Fransızların Hindistan'daki imparatorluğunun başlangıcı oldu. Bununla birlikte Fransa'nın Hindistan'daki egemenliği fazla sürmedi. Özellikle egemenlik ilan edilen toprakların hızla artması, Hindistan'ı Fransızlar açısından pahalı bir sömürge haline getirmişti. İşgal edilen toprakların elde tutulması, her yıl artan askeri giderlere neden oluyor, devam eden İngiliz baskısı bu maliyetlerin katlanmasını koşullandırıyordu. Fransızlar, İngilizler gibi bir sömürge sistemi kurmak ve bu sistem içinde her sömürgeyi, geniş imparatorluk sınırları içinde iktisadi anlamda ikame etme yerine, kaba ve işgalin kısa vadeli getirisine dayalı bir istila stratejisinde ısrar ediyorlardı. Sömürge imparatorluklarının kısa vadeli getirisi, yerleşmiş bir merkezi sistem yerine, her geçen gün yağmaya açık yeni toprakları gerekli kılıyor, bu da yeni askeri giderler anlamına geliyordu. Ötesinde Fransa Avrupa'daki toprakları açısından da rahat değildi. İngilizlerin kendi Avrupa topraklarındaki aristokrat ve burjuva kesimleri arasındaki zorunlu uyum, Fransız asilzadeleri ile yeni gelişen burjuvazi arasında henüz kurulmamıştı. Hızla kanlı bir iç savaş ortamına sürüklenen Fransız Devleti, 1756'da patlak veren yedi yıl savaşları nedeniyle Hindistan'daki temsilcilerinden desteklerini çekmek zorunda kaldı. Bir yıl sonra Fransızların müttefiki olan Bengal prensi yenilince, İngilizler bölgenin tek hakimi haline geldi. Fransa, 1763 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşması ile Hindistan'ı terk etti. [14] İngiltere Hindistan'da tek Avrupalı güç

olarak kalınca, bölgedeki hakimiyetini arttırabilmek için yeni politikalar geliştirmeye başladı. Özellikle küçük Hint devletleri ile süren çatışmalar, İngiliz ordusunu zor durumda bırakıyordu. 1789'da Napolyon'un Mısır'a gelmesi ve yeni bir işgal politikası ile gözünü Hindistan'a dikmesi, İngilizleri telaşlandırmaya yetti. İngilizler Fransızlarla işbirliği yapması olası küçük devletleri ortadan kaldırmak amacıyla yoğun bir saldırı başlattı. Önce Tippou Sahib yönetimindeki Maisbour, ardından da 1818'de Maretheler yenilgiye uğratıldı. 1848'de Sikhlerin yenilmesiyle de İngilizlerin yaklaşık yüz yıl sürecek Hindistan imparatorluğu dönemi başlamış oldu.

1857 Ayaklanması

İngilizlerin tüm Hindistan üzerinde hakimiyetlerini ilan ettiği yıllarda, Hint halkı oldukça güç bir dönemden geçiyordu. Yıllarca süren karışıklıklar ve işgal, Hindistan halkının en önemli geçim kaynakları olan tarım ve zanaatı yerle bir etmişti. Sanayi Devrimi sonrasında tüm Hindistan demiryolu ağları ile tek bir pazara dönüşmüştü. İngiliz malları ile rekabet edemeyen yerli endüstri çökme aşamasına gelmiş, iflas eden yüz binlerce Hintli, yoksul ırgat olarak, tarım alanlarının ucuz işgücünü oluşturmaya başlamıştı. Bu yoğun ve ucuz işçi, İngiliz toprak sahiplerinin; çivit, çay ve kahve üzerinde tekel oluşturmalarının da olanaklarını yarattı. Gittikçe artan yoksulluk ve işgalcilerin yerel kültüre karşı kendi kültürlerini dayatmasına karşı duyulan tepki, Hint kimliğinin etkisiyle, önce öfkeye, ardından da isyana dönüştü.

Ayaklanmanın fitilini Delhi yakınlarındaki Mirat garnizonunda parayla tutulmuş Hint askerleri (sipahiler) ateşledi. Görünüşte sipahilerin başlattığı ayaklanmanın nedeni Doğu Hindistan Kumpanyası'nın Enfield tüfekleri için yeni getirttiği mermilerle ilgili gözüküyordu. Bu mermiler domuz ya da inek yağı ile kaplanmıştı ve kullanmadan önce askerlerin bunları ağızları ile parçalaması gerekiyordu. Hem Müslüman, hem de Hintlilerden olu-

şan sipahiler bu mermileri kullanmayı reddetti. Domuz Müslümanlar için mundar, inek ise Hintliler için kutsal sayılıyordu. İngilizlerin mermileri kullanmadaki ısrarı, 10 Mayıs 1857'de büyük bir ayaklanmaya neden oldu. Öteden beri işgalin Hindistan halkının sosyal ve ekonomik yaşamdaki etkisinin farkında olan Hindular ve Müslümanlar, mermilerin kullanma ısrarının dinsel inanışlarına yönelik bir saldırı olarak algıladılar ve ayaklanmaya katıldılar. İki gün sonra Delhi'deki İngiliz garnizonu basıldı. Yoğun çatışmalar sonrasında şehre giren isyancılar, bütün İngilizleri öldürdü. Ayaklanmanın başında Nana Sahip adlı bir isyancı vardı. Ayaklanma kısa sürede bütün Ganj bölgesine yayıldı. Bölgede yer alan Kanpour ve Lakhnau dışındaki bütün kaleler isyancıların eline geçti. Ancak ayaklanmanın toplumsal etkisi, askeri başarının çok ötesinde oldu. Sanki bir merkezden yönetilircesine, Ganj bölgesinde tüm Hintliler İngilizlere karşı kanlı bir savaşa başladı. Özellikle Hintli uşakları tarafından uykudayken öldürülen İngilizlere yönelik haberler, işgalci güçler üzerinde derin etki yarattı.

Haziran ayında Kanpour Kalesi isyancılar tarafından ele geçirildi ve tutsak alınan bütün İngilizler öldürüldü. İsyancılar daha sonra bölgedeki tek İngiliz üssü durumunda kalan Lakhnau'ya saldırdılarsa da, kalenin düşmesi General Havelock komutasındaki bir birlik tarafından son anda önlenebildi.

Stratejik önemi bulunan Lakhnau'nun kurtarılması ve Hindistan'ın ana gücünü oluşturan Marethelerin, Rajpoutların, Sikhlerin ve Nepal Dağları'nda yaşayan Gurkaların ayaklanmanın dışında kalması, İngilizlerin toparlanması ve karşı saldırıya geçmesine olanak tanıdı. İngilizler özel anlaşmalar ve çeşitli ödünlerle Sikhleri, Rajpoutları ve işgalden memnun kimi mihraceleri yanlarına alarak, Delhi'yi ele geçirmek için şehrin üzerine yürüdü. Uzun bir direnmenin ardından İngilizler top mermilerinin sebep olduğu yıkıntıların arasından geçip, şehri ele geçirdi. Bu kez Delhi'deki isyancıların tümü öldürüldü. Buna rağmen isyan bir süre daha devam etti. En sonunda bir tek Nana Sahip ormana saklanarak canını kurtarabildi. Bir daha ondan haber alınamadı ama, onun yaşıyor olma ihtimali bile uzun zaman İngilizlerin uykusunu kaçırmaya yetti.

İsyanın başarısız olmasının ardında yatan temel neden; ayaklanmayı başlatanların Hint halkının bütününü bu isyanın içine katamamasıydı. İngilizlerle işbirliği içinde olan mihracelerin ve çok değil yaklaşık altmış yıl sonra işbirliği yapmanın faturasını Amristar'da kanlı bir katliamla ödeyecek olan Sikhlerin tutumu, ayaklanmanın bir öç almaya dönüşmesi, hepsinden önemlisi, Hintlilerin isyana hazır olmamaları, 1857 yenilgisini hazırlamıştı.

Bununla birlikte; 1857 isyanı Hint direniş tarihinin başlangıcı oldu.[15] Bu isyan hem Hintliler, hem de İngilizler açısından önemli bir deneyim olarak tarihe geçti. İki tarafta birleşmeyi sağlayamamış olsa da isyanın olanaklı olduğunu öğrendi.

Kongre Partisi Kuruluyor

1857 isyanı İngilizlere salt baskıya dayanarak Hindistan gibi dev bir ülkenin yönetilemeyeceğini de kanıtlamış oldu. Ayaklanmanın bastırılmasının ardından İngiliz yönetimi isyan sırasında destek gördükleri zengin Hintlilerin ve asıl gücü oluşturduklarına inandıkları mihraceleri memnun etmek için bazı temel reformlara yönelmeye çalıştı. 1858'de Kraliçe Victoria mihracelerin haklarına, payelerine ve onurlarına saygı gösterileceğini ilan ederek, bu kesimi yanına çekmeyi başarmıştı. 1861'de bir kaç üst düzey Hintli, genel valinin yerine gelmiş olan kral naibinin yardımcılığı görevi ile yasama kuruluna atandı. 1892'de bu kurulun Hintli üye sayısı artırıldı. Yargı sistemi reforme edildi. Çeşitli vakıflar aracılığıyla aydın, İngiliz yanlısı, yeni ve ayrıcalıklı bir gençlik yaratılmaya çalışıldı.

İngilizlerin bir diğer girişimi; 1885'te, emekliye ayrılmış bir İngiliz memurunun ön ayak olması ile Kalküta'da Ulusal Hint Kongresi'nin toplanması oldu. Kongrenin amacı; İngilizlerle Hintliler arasındaki iyi ilişkilerin geliştirilmesini sağlamaktı. Doğal olarak zengin Hintliler ve İngilizler bu çabayı büyük bir hoşgörü ile karşıladı. Ancak beklenen olmadı. İngilizlerle iyi ilişkiler kurmak için örgütlenen kongre, kısa sürede bu kesimlerin denetimi dışına çıktı. Hindistan gibi, binlerce kastta ve pek çok dinsel ve etnik gruba bölünmüş, bu gruplar arasındaki çelişkilerden ve düşmanlıklardan yaralanarak iktidarını kurumsallaştır-

mış İngilizler, Hintlilerin eline, Kongre adında ve her türlü engeli aşarak, üye olmak için, bir tek Hintli olmanın yeterli koşul kabul edildiği, çok esnek ve çok ideal bir örgüt vermiş oldu. Zaman zaman radikal bir yabancı düşmanlığı taraftarlarının da etkili olduğu bu örgüt, Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin önderi ve Hindistan'ın en büyük siyasi hareketi olarak tarihe geçti.

20. Yüzyılın Başlarında Hindistan

Yüzyılın başlarında İngilizler Hindistan'ın tek hakimiydiler. Sadece askeri anlamda değil, Hindistan'ın sosyal yaşamının denetimi ve en önemlisi ekonomik yaşamın tümü onların elindeydi. Yeraltı ve yerüstü zenginliklerini elde etmek için kurulan demiryolları otuz yıldan beri faaliyet gösteriyordu. 20. Yüzyılın başlarında 96 hat fiilen çalışır haldeydi. Bu hatlar sayesinde ihraç malı halinde bulunan ve sürekli üretimi arttırılmaya çalışan; buğday, pamuk ve yağlı tohumlar limanlara taşınıyor; demir, kömür ve manganez türü madenler işletilmeye açılıyordu. Dokuma ve madeni eşya alanında büyük tesisler kurulmuş, İngiliz okullarından yetişen ayrıcalıklı, seçkin bir üst sınıf yaratılmıştı. Hindistan İngiliz kapitalizminin en büyük pazarı haline getirilmişti.

> "İngiliz ürünlerinin ithali, bir çok yerli ve özel sanayi işletmesinin ortadan kalkması, bunun sonucu olarak da bir çok sanatkarların yaşama imkanlarını kaybetmelerine yol açtı. Rençberlerin durumu daha da güçleşti; çünkü İngiliz yönetimi sözleşmelerin yerine getirilmesini sağlayarak, büyük toprak sahiplerinin haklarını daha iyi korumalarına yardım etti. Demiryollarının yapılışı, Hintli bir tüccarlar sınıfının doğmasını kolaylaştırdı; bu tüccarlar yeni durumdan çıkar sağlayarak sermaye biriktirdiler. Öte yandan İngiliz okullarında okuyan gençlerin sayısı gittikçe artmaktaydı. 1901'de orta derecedeki okullardaki öğrenci sayısı 630.000, üniversiteye gidenlerin ise 23.00'di."[16]

İngilizler yarattıkları zengin üst sınıf kanalıyla Hindistan'daki bütün iktisadi yaşama nüfuz etti. Jawaharlal Nehru, zengin Hintliler ile İngilizler arasındaki ilişkiyi ve Hindistan

sanayinin nasıl yerle bir edildiğini şöyle anlatıyordu:

"Hindistan'daki bütün gerici ve tutucu güçlerle anlaşan İngilizler, ülkemizi, endüstrilerine hammadde üreten bir tarım ülkesi haline getirmeye çalıştılar ve makinenin Hindistan'a girmesini koydukları ağır gümrük resmi ile engellediler; böylece Hint sanayini tepelediler. Hindistan'da yapılacak bir fabrika -makinelerin ithaline konulan ağır gümrük resmi yüzünden- İngiltere'deki benzerinden dört kat pahalıya mal oluyordu... Hindistan'da milli endüstri ancak 19. Yüzyılın ortalarında kurulmaya başlandı. Bu dönemde Bengal'de kendir endüstrisi, İngiliz sermayesi ile kuruldu... 18. Yüzyılın sonlarında ve 19. Yüzyılın başlarında Hint ticareti, İngiliz ticaretiyle rekabet etmeye başlayınca, aynı İngiltere tarafından üzerine ağır vergi konuldu ve ithalatı yasaklandı... Ahmetabad ve Bombay'daki pamuk endüstrisinin gelişmesi engellenmeye çalışılıyordu; bu endüstrinin ürettiği mallara 'pamuk vergisi' adını verdiği bir vergi koydu."[17]

Demiryollarının kurulması ve küçük üretimin ülke dışından gelen mallarla rekabet edememesi sonucunda gittikçe yoksullaşan bir kesim sayıca artmaktayken; özellikle tabanı büyük toprak sahiplerine dayanan ve İngiliz işgali ile birlikte gittikçe daha da güçlenen ayrıcalıklı kesim, Hindistan'ın tıpkı diğer İngiliz sömürgelerinde olduğu gibi, özerk bir statüye kavuşması için çaba sarf ediyordu.

Aynı yıllar 1898-1905 arasında kral temsilciliği yapan Lord Curzon'un, Bengal'i bölme girişiminin gündeme alındığı dönemdi. 1857'den sonraki en ciddi Hint muhalefeti de bu dönemde ortaya çıktı. Bölünme planı radikal kesimi harekete geçirdi. Ardından da bölge yoğun şiddet eylemlerine sahne oldu. Radikallerin etkisiyle Hint halkının önemli bir bölümü kitlesel olarak direnişe katıldı. İngiltere'den gelen malların boykot edilmesi düşüncesi olan "Svadeşi Hareketi"[18] de bu dönemde doğdu.

İngilizler özellikle radikal kesime yönelik sert tedbirler aldılar. Bağımsızlık yanlılarının lideri konumunda olan Tilak tutuklandı ve altı yıl ceza ile hapse gönderildi, baskılar arttırdılar. Ancak İn-

giliz yönetimi hiç değilse zengin Hintlileri memnun edebilecek bazı reform girişimlerine de fırsat verdiler. Hindistan için halkın yönetime katılması (self-governmet) sağlanamadı ama, ılımlı üst sınıfı razı edecek bazı yönetimsel değişiklikler yapıldı. Tilak ve taraftarlarının da ılımlı kesimle anlaşması, Kongre içinden örgütlenen radikal eylemlerin kısa süre de olsa durmasını beraberinde getirdi. Bununla birlikte bölme girişimi Kongre dışı siyasi eğilimlerin baskısı nedeniyle, başarısızlıkla sonuçlandı.

Bengal'in parçalanma girişiminin Hint halkından tepki alması normaldi. Bengal Hindistan'ın en kalabalık ve bazı ürünler açıdan en zengin bölgesiydi. 19. Yüzyılın ortalarına kadar bu bölge, Hindistan'ın ve Güney Doğu Asya'nın pirinç ambarıydı. Aynı Nil'in Mısır'a hayat vermesi gibi, Ganj da Bengal'e hayat veriyor, pirincin dışında bol miktarda şeker ve Müslümanların yaşadığı doğu bölgesinde jüt ipliği üretiliyordu. Hindistan'ın en kalabalık kenti Kalküta burada bulunuyordu. Aynı zamanda bölge anti-emperyalist akımların da düşünsel merkezi konumundaydı. İngilizler iki ayrı dinsel kökene dayanarak bölgeyi ikiye bölüp, isyan hareketine katılan iki ayrı dine mensup insanları yalnızlaştırma planı ile hareket ediyorlardı. Böylece iki dinin birbirlerine olan düşmanlığından yararlanmayı düşünüyorlardı. Ancak Hindistan halkı din kavgalarından henüz uzaktı. 1900'ün başlarında, Hintlerin ortak yaşama kararlılığı, dinsel ayrımların ötesinde bir anlama sahip gözüküyordu. İngilizler dinsel temele dayalı kavgalardan yararlanıp, Hindistan hakimiyetini sürdürebilmek için, bağımsızlık görüşmelerine dek beklemek zorunda kalacaklardı. Yine de bu bölme girişimi Müslümanların ilk kez siyasi bir güç olarak ortaya çıkmasının olanaklarını da yarattı. 1906'da Dakka'da daha çok Hintlilerin taleplerini desteklemek amacıyla bir "Müslümanlar Birliği" oluşturuldu.

20. yüzyılın başları Hindistan'da İngiliz yönetimine karşı içten içe büyüyen isyanın kısa sürede önemli sonuçlar doğuracağının verileriyle yüklüydü. Radikal kesimin direniş hareketinin silahlı bir ayaklanma ile birlikte yürütülmesi yönündeki propagandası, genç kesimde hızla taraftar buluyor, Kongre Partisi'nin ılımlı politikalarını eleştiren yurtseverler, hızlı biçimde örgütleniyordu.

Hindistan'daki bu ihtilalci havanın nedeni ise, Bengal'in bölünme planı ve Japonların Rusları yendikleri ünlü Mançurya Savaşı'nın yarattığı muazzam etkiydi.

Mançurya Savaşı ve Hindistan'a Etkisi

1895 yılında Japonya Çin ordusu karşısında mutlak bir üstünlük kurarak, adı geçen tarihlerde, Pasifik'in en güçlü ülkesi olduğunu kanıtladı. Daha 1868 yılından itibaren sosyal ve politik reformlarla güçlenmeye başlayan Japon Devleti, Çin Savaşı'nı kazandıktan sonra, daha güçlü bir ordu için harekete geçmiş, parlamentonun 1902'de aldığı ünlü silahlanma kararı sonrasında Avrupalı herhangi bir güçle boy ölçüşebilecek bir donanmaya sahip olmuştu.

Bir ada devleti olması nedeniyle Japonya; işgale açık kıyılarını koruyabilmek, Pasifik'te güçlenen ABD'nin yayılmasına karşı koyabilmek, sanayisini geliştirmek için gerekli hammaddeleri elde etmek ve tarımdaki geriliği nedeniyle artan nüfusun gıda baskısını engellemek için; Asya kıyılarına yönelik üsler oluşturma politikasına hız verdi. Bu nedenle Kore ve Mançurya'nın işgali gündeme alındı. Kore'de yetişen pirinç ve bölgenin zengin demir yataklarıyla, Güney Mançurya'daki, ham demir ve ham kömür yatakları, o günlerde Doğunun liderliğine soyunan Japon ekonomisi açısından gittikçe önem kazanmaktaydı.

Ancak Japonya, Asya'nın işgali projesinde rakipsiz değildi. 1895'den beri Rusya ile bu bölgenin paylaşılması konusunda anlaşmazlık sürüyordu. Ruslar demiryollarının yapımı politikasında, Mançurya'da egemen bir durum elde etmiş, Boxer[19] savaşından yararlanarak da, askeri güçle bölgeyi işgal ederek, Kore'ye doğru ilerlemeye başlamıştı. İngilizlerin desteğini kazanan Japonlar, Çin'le Rusya arasında imzalanan ve Mançurya'nın derece derece boşaltılmasına karar veren, ancak Rusya tarafından uygulanmayan anlaşmaya dayanarak; Mançurya üzerinde, Çin Savaşı galibi olarak hakları olduğunu iddia etti.

Japonlarla Ruslar arasında, nüfuz alanları ile ilgili yapılan 1903 tarihli görüşmeler sonuç vermedi. Kore'deki özel çıkarlarının korunmasının yanı sıra Japonlar, Rusların Mançurya toprak-

larını ilhak etmeyeceği yönünde söz vermesini istiyordu. Ayrıca Japonya Rusya'nın Doğu Çin demiryolları üzerindeki egemenliğine karşılık, Güney Mançurya'nın kendileri tarafından sömürgeleştirilmesi talebinde bulunuyordu. Ruslarsa Kore'de tarafsız bir bölge kurulması ve Japonların buraya asker göndermesini engellemek istiyordu. Anlaşmazlık uzun sürdü. 5 şubat 1904'te Tokyo hükümeti önceden İngiltere'ye bilgi vererek, Rusya ile diplomatik ilişkilerini kestiğini açıkladı. Ardından da 8 şubatta çatışmalar başladı.

Önceleri Rusya açısından kolay bir zafer bekleniyordu. Ancak Japonlar Rusların Vladivostok filolarını yok ettiklerinde ve 1 Mayısta ilk Rus kara birliklerini yendiklerinde durum değişti. 17 Ağustos günü Rus ordusu Yiao-Yang'da ağır bir yenilgi daha aldı. 2 Ocak 1905'te Rusların Japonlar tarafından Mançurya'nın işgalini engellemek için oluşturdukları son savunma hatları da dağıldı. Savaşın sonunu belirleyen Mukden çatışmaları (23 Şubat-11 Mart 1905) ile, ardından Rusların büyük zorluklarla Asya'ya taşıdıkları Avrupa donanmasının deniz savaşlarını kaybetmesi, ABD'nin arabuluculuğu ile 5 Eylülde Portmouth Antlaşması'nın imzalanmasına neden oldu. Antlaşma sonuçlarına göre Port-Athur'u ve Sakalin Adası'nın güney bölgesini Japonlara bırakıldı. Kore Japonların denetimine girdi ve Güney Mançurya demiryolu da Japonlara verildi.

Savaşın sonuçları Doğu Asya için o güne dek olası tüm eğilimleri baştan düşünmeyi de beraberinde getirdi. Başlangıçta Rusya'nın yenilgisinden memnunluk duyan ABD, Japonların güçlenmesi ve başta Filipinler olmak üzere kendi nüfuz bölgesini tehdit etmesi karşısında, Pasifik'e yönelik yeni önlemler almak zorunda kaldı. Japonya ve ABD arasında Pasifik'teki nüfuz alanlarına ilişkin bir anlaşma yapıldıysa da, iki ülke II. Dünya Savaşı'ndaki paylaşmaya dek, sürekli bir savaş gerginliği ile baş başa kaldı. ABD'nin II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'nın bir iç sorunu olarak gördüğü Nazi yayılmasına değil de, Japonların Pasifik'teki yeni sömürge arayışlarına yönelik olarak savaşa girmesi[20] ve kanlı savaşların sonunda nükleer silahları kullanmaktan çekinmeyecek kadar Japonları ciddi bir tehdit olarak görmesi,

Japonların Mançurya'daki savaşta gösterdiği performansla yakından ilgilidir.

Mançurya Savaşı ile Japonlar; o günden sonra Asya ile ilgili yapılan her türlü hesaba asli bir güç olarak katıldı. Ayrıca Japonya Çin'de ve özellikle Hindistan'da sosyal anlamda önemli değişikliklere neden oldu. Avrupalıların sömürgeciliğe başladığı ilk günden bu yana; ilk kez, beyaz ırka mensup olmayan bir ulusun, bir beyaz ulusu, hem de Rusya gibi askeri ve nüfus anlamında dünyanın en güçlü devletleri arasında gösterilen bir ulusu yenmesi, işgale ve sömürüye dayalı olarak gelişen Avrupa-Doğu ilişkilerinin bir kader olmadığını da göstermiş oldu. Küçük bir ada devletinin başarmış olduğu sanayi ve askeri gelişme ve beyaz ırka karşı kazanmış olduğu zafer, Hindistan gibi büyük ve zengin bir ülke için bağımsızlığın olası olduğunu da kanıtladı. Bu sayede Hintliler bağımsızlık yanlısı siyasi eğilimlere daha da yakınlaştı.

Mançurya Savaşı aynı zamanda Avrupa tarzı sanayileşme ve Avrupa tarzı yaşam konusunda da önemli tartışmaların yaşanmasını sağladı. Bağımsızlık sonrası, "Nasıl Bir Hindistan?" sorusu da böylece yanıt bulmuş oldu. Hint Ulusal Hareketi'nin Gandhi hariç tüm liderleri, Avrupa tarzı bir demokrasi, Avrupa tarzı bir sanayi, Avrupa'nın teknolojik gelişme temelli ilerlemeci iktisadi görüşleri ve Avrupa yaşam standartlarının Hindistan'da da uygulanması konusunda hemfikir oldu. Bu yolla İngilizlerden bağımsızlık kazanıldıktan sonra kurulacak Hindistan konusunda da geniş çevrelerde bir uzlaşma sağlandı. Özellikle silahlı ayaklanma yanlısı gruplar, neredeyse Hintli ırkçılığına dayanan bir mücadele anlayışını benimsedi. Hem birinci, hem de ikinci savaş sırasında İngilizlere karşı Almanlarla kurulan ilişkiler, II. Dünya Savaşı'nda gamalı haç taşıyacak kadar Alman Nazizmine beslenen sempati ve nihayetinde iç savaş sırasında katliamların büyük çoğunluğuna katılmaları itibariyle bu gruplar; Hindistan Devrimi'nin başarısızlığında da en büyük sebeplerinden biriydi.

Bununla birlikte öncülüğünü Savarkar ve Har Dayal'ın yaptığı "Ghadr" türü örgütlenmeler, Hindistan Bağımsızlık Mücadelesi'nde önemli mevziler kazanılmasını da sağladı. Konjonktürün de etkisiyle önce ulusalcı, Har Dayal'ın liderliği aldıktan sonra da

zaman zaman "sol" eğilimli gelişen bu hareket, daha sonra sıkça tartışılacak, "Birleşik Hindistan projesinde bir bağımsızlık" anlayışının savunulması anlamında da, ilk örneği oluşturdu. Hareketin kurucusu olan Savarkar'ın, çok sonraları faşist eğilimli bir siyasi örgütünün lideri olması ve bizzat Gandhi'nin ölüm emrinin Savarkar tarafından verilmesi, Ghadr Hareketi'ni bir de bu açıdan incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Bengal Planı'nın Sonrası ve Ghadr'ın Örgütlenmesi

Bengal'i bölme girişimi sırasında ortaya çıkan ve kendini daha çok suikastlarla duyuran silahlı ayaklanma yanlısı kesim, kısa sürede büyük bir örgütsel güce ulaşarak, 1857 ayaklanmasına benzer bir isyanın hazırlıklarına girişti.

Hareket başlangıçta kendini daha çok suikast eylemleri ile ifade ediyordu. Önce ayaklanmaların kalbi Bengal'de, ardından da tüm Hindistan'da benzer suikastlar düzenlendi. Hedefler; muhbirler, polisler ve yönetici sınıftan olmayan İngilizlerdi. Hainleri ve para karşılığı İngilizlere hizmet edenleri susturmaya yönelen suikast eylemleri, kısa sürede örgütün güçlenmesine bağlı olarak da, hedef büyütmeye başladı. 1907 kışında Bengal vali yardımcısı görevinde bulunan Fraser'in treni bombalandı. Vali yardımcısı suikastı atlattı. Hemen ertesi yıl Fraser'e, bu kez tabanca ile ateş edildi. Ancak vali yardımcısı bu kez de tutukluluk yapan tabanca nedeniyle kurtuldu. 1909'da Genel Vali Lord Minto'nun arabasına iki bomba atıldı. Suikastçılar bu kez de başaramadı. Ancak başka bir girişimde bir bölgenin yargıcı, bir Hindu rahibi tarafından tabancayla vurularak öldürüldü.

Düzenlenen saldırılar ve özellikle üst düzey yönetici konumundaki İngilizlere yönelik suikastlar, işgal güçlerini telaşlandırmaya yetti. Örgütün Hindistan içinde geniş bir haberleşme ağına sahip olduğunu bilen İngilizler, merkezin ülke dışında olduğunu düşünerek, özellikle İngiltere'de yaşayan Hintlilere yönelik derin bir istihbarat çalışması başlattı. Bir yandan da örgüt üyelerine yönelik şiddetli baskınlar düzenleniyordu. Bu baskınlar esnasında ele geçen ve örgütün askeri hedeflerini gösteren

altmış sayfalık bir bomba yapım kitabı, İngilizlerin ciddi bir düşmanla karşı kaşıya olduklarını kanıtladı. Kitapta örgütün hedeflerinin askeri kışlalar, kamu binaları, karakollar, demiryolları ve önemli İngilizler olduğu gösteriliyordu. İngilizler kitapla yakalananların bir kısmını idam etti. Pek çoğu da ağır hapis cezalarına çarptırıldı. Bu önlemlere rağmen saldırılar artarak sürdü.

Altın taşıyan trenlerin ve varlıklı İngilizlerin soyulması, işgalin simgesi haline gelen, kraliçeye ve diğer İngilizlere ait heykellerin parçalanması, İngiliz kulüplerinin, kiliselerinin ve ıssız bölgelerdeki karakolların basılması, büyük kentlerde şiddet dozu attırılmış kitlesel ayaklanmaların başlatılması ve cephaneliklerin yağmalanması, neredeyse günlük olaylar haline geldi. Ama hepsinden önemlisi 20. Yüzyılın başlarında şiddet Hindistan sınırını aşıp, İngiltere'ye kadar yayıldı. 1909 yazında Londra'nın ortasında, Hindistan Dış İşleri Bakan Yardımcısı Sir William Curzon Wyllie, genç bir Hintli tarafından öldürüldü. Dhingra adlı bu genç mahkemede siyasi bir savunma yaparak, ülkesindeki İngiliz işgaline karşı savaştığını açıkladı. Dhingra idam edilip, cezaevi arazisine gömüldü ancak, İngilizlerin aldığı şiddetli önemler saldırıları durdurmaya yetmedi.

Daha sonra eylemlerin Londra'nın göbeğinde bulunan Hintli Öğrenci Evi, "İndie House" de planlandığı ortaya çıktı. Bu ev İngiltere'deki Hintli yurtseverlerin merkezi konumundaydı. Öğrenciler bu evde kurdukları gizli atölyelerde bomba yapıyor, siyasi eğitimler düzenliyordu. Hindistan'a yollanan broşürlerin büyük kısmı da burada hazırlanıyordu. Ayrıca aynı yerde olanak çıkınca Hindistan'a gönderilmek üzere gizli bir cephanelik de bulunduruluyordu.

Hintli Öğrenci Evi'nde denetimi elinde tutan, aynı zamanda yurdun müdürü olan 27 yaşındaki Vinayak Savarkar'dı. Savarkar Hindistan'a gizlice sokulan ve Hintli savaşçıların temel ilham kaynağı haline gelen, Marethe dilinde kaleme alınmış, "The Indian War of Independence" adlı kitabın da yazarıydı.[21]

Hindistan Dış İşleri Bakan Yardımcısı'nın öldürülmesi Hintli Evi üzerindeki baskıyı arttırdı. Savarkar kısa süre sonra yakalanacaklarını anlayınca, 1910 yılının Ocak ayında sessizce Paris'e

gitti ve örgütün karargahını buraya taşımaya karar verdi. Aynı yılın baharında gizlice girdiği İngiltere'de yakalandı ve pek çok suçun faili olarak tutuklanıp, yargılanmak üzere Bombay'a gönderildi. Örgütün geri kalanları tarafından kaçırılmak için plan yapıldıysa da, eylemciler bunda başarılı olamadı. İngilizler Savarkar'ı mahkum edip, Şeytan Adası ismi ile ün yapmış, Andaman Adaları'na gönderdi. Savarkar ancak I. Dünya Savaşı sonrasında siyasal bir afla serbest kalabildi.

Savarkar'ın mahkum olmasından sonra örgütün başına, yine Hintli Evi'nde yetişen Har Dayal geçti. Ardından o dönemde devrimci fikirlerin ve ideolojilerin merkezi durumunda bulunan Paris'e gitti. Har Dayal özellikle sürgündeki Rus devrimcilerinden etkilendi. Rus devrimcileri sayesinde Özgürlük Hareketi'nin suikast ve şiddet eylemleri dışında, bir halkın büyük bir inatla ayağa kalkışı olduğunu düşünen Har Dayal, ancak silahlı bir ordu ile bütünleşen halk isyanının, Hindistan'ı bağımsızlığına kavuşturacağına inanıyordu. Har Dayal'a göre İngiliz emperyalizminin neden olduğu yoksulluk, zengin Hintlilerin işbirlikçi tutumu, etnik ve dini kökenli siyasi hareketlerin artışı, yaklaşmakta olan büyük savaşın yarattığı atmosfer ve Japonların Ruslara karşı kazandığı zaferin Hint halkının moral gücüne yapmış olduğu muazzam etki, bir halk isyanının kitlesel tabanını hazırlamıştı. Bengal'in bölünmesine karşı gösterilen tepki ve Svadeşi gibi büyük kitle eylemleri, Hintlilerin bağımsızlık istemlerini fazlasıyla dile getiriyordu. Ötesinde Hint halkı 1857 gibi büyük bir deneyimden geçmişti. Tüm bunlar Har Dayal'ın gerekli olanın iyi silahlanmış bir ordu olduğu konusundaki görüşlerini doğrular nitelikteydi. Bu ordu ise onu Hindistan'da değil, özgür bir Hindistan özlemiyle yanan Hintlilerin göç ettikleri komşu ülkelerde ve Amerika kıtasında bekliyordu.

Pencab bölgesinde 1905-1910 arasında şiddetli bir kıtlık yaşanmış, pek çok Hintli; Burma, Malaya ve Çin'e göçmüştü. Bu göçmenlerin bir kısmı ise ABD'ye ve Kanada'ya kadar gitmiş, Pasifik kıyılarında San Fransisco ve Vancouver bölgelerinde, kendi okul ve tapınaklarına sahip topluluklar oluşturmuştu. Ancak Hindistan'daki açlık kadar olmasa da, Amerika'daki yaşam da

katlanır cinsten değildi. Çoğu Hint ordusunda görev almış topluluk üyeleri, içe kapalı yaşamak zorunda kaldıkları bu topraklarda, ucuz işgücü olma dışında bir alternatife sahip değildi. Gün geçtikçe büyüyen Hint nüfusu, bu dışlanmışlığı arttırıyor ve Hintliler Amerika'da gözle görülür bir biçimde yoksullaşıyorlardı. Hintlilerin bu sıkıntılarını iyi tespit eden Har Dayal, 1911 yılının eylül ayında California'ya yerleşti ve örgütün merkezini buraya taşıdı.

Bu arada Hindistan'daki saldırılar da devam ediyordu. 23 Aralık 1912'de Vali Lord Hardinge, Delhi'de, bir geçit töreni sırasında bombalı saldırıya uğradı. El bombası ile yapılan bu saldırı sırasında vali ağır yaralandı, saldırgan ise tüm güvenlik önlemlerine rağmen kaçmayı başardı. İlk kez bu derece yüksek bir İngiliz'in saldırıya uğraması üzerine kaygıya kapılan işgal yönetimi, ağır baskılarla isyanı engellemeye çalıştı. Günlük gazeteler bile yakalananların kırbaç cezasına çarptırılmasını, siyasi tutukluların yirmi beş kişilik gruplar halinde asılmasını önerecek kadar ileri gittiler.

Saldırının ardında Har Dayal ve örgütü olduğu tahmin ediliyordu. İngiliz hükümeti, gizli servis tarafından dikkatle izlenen Har Dayal'ın Amerika'dan sınır dışı edilmesini istedi. Ancak Amerikan hükümeti; hem Hint davasına duyulan sempatiden, hem kendi sınırları içinde yaşayan Hintlilerin tepkisinden çekindiğinden, ama en çok özellikle Japonların güçlendiği Uzakdoğu'ya özgü oluşturdukları projelerde; Hindistan'ı ve o an bu ülkenin en güçlü muhalefet hareketleri arasında gösterilen Har Dayal'ın önderliğindeki hareketi önemsediklerinden, bu isteği reddetti.

Bu gelişmeler yaşanırken Har Dayal ordusunu oluşturmaya başlamıştı. Askerlerini savaşçılıklarıyla ünlü Sikh'ler arasından seçiyordu. Örgüte isyan anlamına gelen, Ghadr adı verilmişti. Aynı adla yayınlanan bir gazete de tüm dünyada Hint halkının mücadelesini meşrulaştırmak amacıyla yayın yapmaktaydı. Ghadr amacını; "İngilizlerin kovulması ve Hindistan'ın özgür seçimlere dayalı bir cumhuriyete kavuşturulması olarak" açıkladı. Demokratik bir cumhuriyet, bağımsız bir ülke ve işgalin sona er-

dirilmesi türü istemler, özgürlük rüzgarlarının dolaştığı, iktidar erkinin el değiştirip, monarşilerden meşruti krallıklara geçişlerin yaşandığı, Japonya gibi ülkelerin öne çıktığı, siyasi anlamda farklı tür örgütlenmelerin ve kimi ülkelerde yeni tip devrimlerin gündeme geldiği, buna bağlı olarak da emperyalist devletlerin yeni bir konsept arayışı ile harekete geçtiği, 1905 ve sonrası dünya açısından haklı talepler olarak algılanıyordu. Har Dayal'da bu meşruluktan hareketin gelişebilmesi için yararlanmaya çalıştı.

Örgüt Amerika kıtası ile sınırlı kalmadı. Burma, Malaya, Japonya, Çin ve Hintlilerin yaşadığı bütün ülkelerde hücreler oluşturdu. Bu hücreler savaşın gelip çatacağı güne kadar hazırlık ve eğitimle meşgul oluyordu. İngiliz işgaline karşı geliştirilen bağımsızlık hareketi, kısa sürede binlerce Hintliyi kapsayan büyük bir güce dönüştü.

Ghadr'ın işini kolaylaştıran bir başka etken ise, artık her alanda gittikçe daha fazla hissedilmeye başlayan Avrupa'daki dengelerin değişmesi, Almanya'nın büyük bir askeri ve iktisadi güç olarak, İngiliz karşıtı bir politikayla siyaset sahnesinde yerini almasıydı. I. Dünya Savaşı'nın arifesinde İngiliz emperyalizminin en değerli sömürgesi Hindistan, Almanya açısından da büyük önem taşıyordu. Almanlar yaklaşmakta olan savaşın kaderini sömürgeler belirleyeceği yolundaki tespitlerinden hareketle, tüm İngiliz sömürgelerinde muhalif güçlerle temasa geçiyor, hareketlerin kendi dinamikleri el verdiği ölçüde örgütlenmelerinde yer alıyordu. Har Dayal Almanların bu siyasi manevrasından yaralanabilmek için harekete geçti. Bu girişim kısa sürede sonuç vermekte gecikmedi. 1913 yılının son gününde, yani I. Dünya Savaşı'ndan sadece altı ay önce, San Francisco'da Hintli isyancıların düzenlediği toplantının onur konuğu, Alman konsolosuydu.

Ancak Ghadr'la Almanya arasındaki ilişki, bir süredir Avrupa'daki Alman yayılmacılığından tedirgin olan ABD'nin Har Dayal'a yönelik görüşlerinde değişikler olmasını sağladı. Almanya ile Ghadr'ın ilişkisi artınca; Mart 1914'de, Har Dayal, ayaklanma ve suikast gibi şiddet eylemlerine öncüllük ettiği gerekçesiyle tutuklandı. Har Dayal Hindistan'ın bağımsızlığı için mücadele ettiğini, ancak şiddet ve ayaklanma ile ilişkisinin olmadığını bildir-

di. İki gün sonra serbest bırakıldığında ise, ortadan kayboldu. Bir ay sonra bu kez İsviçre'de ortaya çıktı. Onun ortaya çıkmasının hemen ardından da, dünyayı dört yıl karanlığa sürükleyecek olan I. Dünya Savaşı patlak verdi.

Savaş Ghadr'a planlarını uygulayabilmek için önemli bir olanak yarattı. Aynı günlerde yurt dışından pek çok Hintli ülkelerine dönmeye başladılar. Görünüşte bunlar savaştan kaçmaya çalışan basit göçmenlerdi. Şiddetle ve ayaklanma ile ilgileri yoktu. Gerçekten de bir çoğu savaş nedeniyle yollara düşmüştü. Ancak İngilizler gelenler arasında Ghadr militanları olduğunu düşünerek önlem almaya başladılar.[22]

Savaşın ilk günlerinde binlerce Hintli gemilerle ülkelerine dönmek için yola çıkmışlardı. Hintliler Amerika'dan, Kanada'dan geliyorlar, Şanghay, Hong Kong ve diğer limanlar Hintli kaynıyordu. Herkes bulabildiği tekneyle Hindistan'a geri dönmeye çalışıyordu. Bazıları ise Singapur üzerinden geliyordu. 1 Aralık 1914'te tahminen binden fazla Ghadr üyesi ülkesine geri döndü. Bu sayı bir kaç ay içinde sekiz bine ulaştı.

Hintlilerin geri dönmeleri başta istihbarat birimleri olmak üzere tüm İngiliz güçlerini harekete geçirdi. Olağanüstü yetkilerle donatılan İngiliz güvenlik birimleri ülkeye gelen tüm mültecilerle tek tek görüştü. Dört yüz kişi ülkeye girer girmez tutuklandı. İki bin beş yüz kişi denetim altındaki bazı köylere yerleştirilerek göz hapsine alındı. Geri dönen tüm Hintlilerle ilgili olarak yerli makamlara bilgi verildi ve bu kişiler için önlem alınması istendi.

Tüm bu önlemlere rağmen Ghadr üyeleri, ülkeye döner dönmez, planlanan ayaklanmayı gerçekleştirmek üzere harekete geçti. Ana güçler Pencab bölgesinde toplanmaya başladı.

Ghadr üyelerini ülkeye dönmeden yapılan toplantılarda gruplara ve birimlere ayırmıştı. Her grubun özel bir görevi ve ayaklanmada önemli bir rolü bulunuyordu. Bazı birimler soygun ve suikast gibi şiddet eylemlerini gerçekleştirmek için ayrılmıştı. Bir grubun ayaklanmada gerekli olacak patlayıcı sorunun çözmek için, bomba yapımını sağlamak üzere bir fabrika kurması sağlanmış, diğerleri ise Hindistan içindeki örgütlenme faaliyetleri için

görevlendirilmişti. Örgütlenme çalışmasında yer alanlar, özellikle Hintli askerlerin ayaklanmaya katılması yönünde proje gerçekleştiriyordu.

Bu arada Bengal bölgesinde bir başka ihtilalci grup çalışmalarını sürdürüyordu. Bağımsızlığın kazanılması için Bengal'in ayaklanmaya katılması ve bu bölgede yer alan stratejik İngiliz üslerinin işlemez hale getirilmesi gerekiyordu. Ghadr, Bengal'in taşıdığı önemi göz önüne alarak, bu grupla temasa geçti. 12 Şubat 1915'te Lahor'da yapılan bir toplantı ile her iki grup birlikte hareket etme kararı aldı ve ayaklanmanın stratejisini oluşturdu. Bu sayede Sikhlerin yanı sıra, Hintliler ve Müslümanların bazı kesimleri arasında işbirliği sağlanmış oldu. Bu gelişmeler yaşanırken Hint ordusu içindeki örgütlenme de tamamlanmak üzereydi. Lahor, Rawalpindi, Peşaver, Meerut ve Benares'de bulunan bazı birlikler ayaklanma için hazır hale getirildi. İsyancı askerlerin ayaklanmadaki görevi; İngiliz subaylarını öldürmek, cephaneliklere el koymak, ihtilal için gerekli olan parayı bulabilmek için bankaları ele geçirmek, siyasi tutukluların bulunduğu cezaevlerini basmak ve İngilizleri Hindistan'dan atmak için ayaklanması beklenen Hint halkı ile birleşmekti.

Kısa zamanda bağımsızlık bildirileri hazırlanarak, isyanın amaçlarının halka açıklanması için faaliyetlere geçildi. İsyancılar bildirilerde, Bengal'in Hint ve Müslüman bölgeleri olarak parçalanma girişiminin ve 1857 ayaklanmasının kaderini belirleyen Delhi katliamın Hint halkı üzerindeki etkisinden yararlanarak, bir tek şeyin altını özellikle çiziyorlardı: "Özgür ve birleşik bir Hindistan için hedef: Delhi" Hinduları temsilen kırmızı, Sikhleri temsilen sarı ve Müslümanları temsilen de yeşil olmak üzere üç renkli bayraklar hazırlandı. 21 Şubat 1915 olarak belirlenen ayaklanma günü için "Tüm İngilizlere Ölüm" sloganı benimsendi.

İsyan Başarısızlığa Uğruyor

İsyanın başarısı büyük ölçüde ayaklanmaya katılacak askeri birliklere ve halkın ayaklanma çağrısına uymasına bağlıydı. Har Dayal isyanın kaderinin; gizliliğe, birimler arası irtibatın sağlanmasına ve halkın büyük bölümünün ayaklanmaya çekilebilmesi

için; isyancıların ayaklanma gününe kadar pratik eylemleri ile göstereceği hedeflerin, halk tarafından doğru anlaşılmasına bağlı olduğu konusunda tüm birimleri uyarmıştı. İsyancılar zengin Hintlileri ve İngilizleri soyarak, muhbir ve polisleri öldürerek, Hintli askerler içinde örgütlenerek, silahlanarak ve yoksulları koruyarak, hedefleri konusunda net mesajlar vermeyi başardılar. Ancak gizlilik ve irtibat konusundaki ilke daha başından ihlal edildi. Ghadr'ın Hindistan içindeki birimleri ile Har Dayal arasındaki bağ ilk günden koptu. Daha da önemlisi isyanın örgütlenmesine ilişkin bilgiler İngilizlere sızdırıldı. İsyancılar önlem olarak ayaklanma tarihini iki gün önceye de alsalar, bu bilginin de İngilizlere gitmesini engelleyemedi.

İngiliz güvenlik güçleri isyanın başlamasına çok az kala, isyanın üssü konumunda olan merkezi bastı. Görev dağılımı yapan ve ayaklanma için belirlenen saati bekleyen tüm liderler burada yakalandı. Ardından ayaklanmayı başlatacak Hintli askerler görevden alınarak, yerlerine İngiliz askerleri geçirildi. Tüm Hindistan'da büyük bir tutuklama kampanyası başlatıldı.

Belirlenen saatte askerlerin ayaklanmayı başlatmaması nedeniyle, Köylü Alayları adı ile örgütlenen yerel birimler de çekilme kararı aldı. Böylece 1857 ayaklanmasından iyi dersler çıkaran İngilizler, yine Hintli askerlerin başlatacağı bir isyanı başından engellemiş oldu. Uzun bir örgütlenme süreci yaşayan Ghadr ağır bir darbe yiyerek, dağıldı.

> "Bundan sonraki iki ay boyunca dokuz özel mahkeme ihtilalcilerden 175'ini yargıladı. Suçlu bulunan 136 kişiden 38'i idama, 28'i yaşam boyu hapse ve diğerleri çeşitli hapis cezalarına mahkum oldular. Sonunda, ölüm cezalarının sadece 18'i yerine getirildi, diğerleri General Vali Lord Hardinge tarafından yaşam boyu hapse çevrildi. Komploya katılmakla suçlu bulunan 18 yerli asker de savaş mahkemesinde idama mahkum edildi. 12' sinin idamı gerçekleşti."[23]

Ghadr hareketinin Hindistan'da bir ihtilal gerçekleştirememesinin nedenleri 1857'den çok farklıdır. 1857'de isyancılar Hint

halkını birleştirememişler, hazırlıksız bir ayaklanma ile, hedefleri pek belli olmayan bir isyan girişimine başlamışlardı. Sonuç itibari ile başarısız da olsa 1857 ayaklanması, Hint kimliğine önemli katkılar yapmıştı. Ghadr daha sistemli, daha örgütlü bir ayaklanma çabasıydı. 1857 ayaklanmasının Hint halkı üzerinde yaptığı etkinin farkında olan Ghadr, o ayaklanmanın başarısızlığının Hint halkının birleşememesi olduğu tespitiyle, ağırlıklı olarak birleşik bir Hindistan argümanını öne çıkararak mücadele etmeyi tercih etmişti. Bu doğru tespite rağmen Ghadr, bir halk hareketi olmayı beceremedi. Silahlı bir ayaklanma düşüncesi ve bu tarz bir ayaklanmaya yapılan aşırı vurgu, geniş halk kitleleri yerine Ghadr'ı, daha çok askerler arasındaki bir örgütlenmeye itti. Bir örgüt kimliği ile Ghadr, kendi iç teşkilatlanmasında önemli aşamalar kaydettiyse de, hiç bir koşulda Hindistan'ın belirleyici gücü olamadı. Daha da önemlisi radikal hareketlerin hiç biri bunu başaramadı. Halk içindeki bir örgütlenme ve halkın gündelik sorunları ile bağımsızlık arasındaki dolaylı ilişkiyi kurmak yerine, sansasyonel eylemlerle güç oluşturma çabası, Ghadr türü örgütlerin kısa sürede marjinalleşmesinin temel sebebini oluşturdu. Tüm bağımsızlık yanlısı görüş ve eylemlerine rağmen, 1857'nin Hint halkı üzerinde elde ettiği etkiyi Ghadr, hiç bir zaman yakalayamadı.

Daha da ilginç olan ise Ghadr'ın temellerini atan ve örgütlenmesinde söz sahibi olan Savarkar'ın siyasi çizgisidir. Ghadr'ın kurucusu olan Savarkar'ın bağımsızlığa doğru faşizan, para-militer bir örgütün başına geçmesi, Hindistan'daki ulusal hareketin eğilimleri açısından önemli mesajlar vermektedir. "Tüm İngilizlere Ölüm" sloganı atan Ghadr'ın kendi konjonktüründeki eylemlerinin haklı sebepleri bulunabilse de, Savarkar'ın silahlarını, Müslümanlara ve Gandhi dahil kimi Hintlilere yöneltmesi, İngilizlerin planladığı bölme girişimlerini dolaylı yoldan desteklemesi, Hindistan'daki milliyetçi akımların karakteri açısından ipuçları sunmaktadır.

Bununla birlikte milliyetçilik anti-emperyalist eğilimlerin güç kazandığı bir dönemde Hindistan açısından önemli bir etkinlik alanı kazanabilmiştir. Sınıfsal anlamda bir ayrışmanın net çizgi-

lerle yaşanmadığı 1915 Hindistan'ın da Ghadr, Hintli olma bilincini yaratabilmek için Hintli İngiliz ayrımından yararlanmaya çalışmıştır. Hint toplumunun yoğun bölünmüşlüğü Ghadr türü örgütleri sınıfsal bir ayrıma dayanma şansını da fiilen ortadan kaldırmıştır.[24]

Tüm bölünmüşlük ve Ghadr'ın yaşadığı zorluklar göz önüne alındığında, Hintlileri ortak bir cephede mücadeleye taşıyan Gandhi'nin başarısının ne oranda önemli olduğu da kendiliğinden açığa çıkmaktadır.

Gandhi ve Güney Afrika'da Hintli Direnişi

Savarkar ve Har Dayal gibi eylemcilere, Motilal Nehru[25] ve Tilak gibi mücadelenin ilk günlerinden beri hareketin içinde olan liderlere, İspanya iç savaşında "Gönüllüler" arasında yer alıp, faşizme karşı savaşan ve kendini sosyalist diye tanımlayan Jawaharlal Nehru gibi Kongre Partisi'nin genç kadrolarına rağmen hiç kuşkusuz, Hindistan Özgürlük Hareketi'nin tek ve gerçek önderi; Mahatma[26] Gandhi'ydi.

Gandhi'nin yaşamı; büyük ölçüde Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin kendisidir. Hindistan'ın tarihi ile, Gandhi kişisel tarihi iç içe geçmiş, biri diğerini anlatabilmenin neredeyse tek yolu olmuştur. Yayımlanan Hindistan tarihine ilişkin kitapların tümümde -Örneğin Jawaharlal Nehru ile Hindistan'ın son kral Naibi Lord Mounbatten'in eşi Edwina arasındaki aşk üzerine kurulmuş olan Hindistan Uğruna adlı tarihi roman olduğu gibi[27]- Gandhi hep baş aktör olarak okuyucunun karşısına çıkmıştır.

Gandhi'nin yaşamı[28] incelendiğinde bunun rastlantı olmadığı anlaşılabilir.

Mohandas Karamchand Gandhi

Mohandas Karamchand Gandhi, Nana Sahip'in başlattığı ayaklanmadan 12 yıl sonra, 1869'da, Batı Hindistan'da yer alan Bombay ile Karaçi arasındaki Kathiawar Yarımadası'nda, bir kıyı şeh-

ri olan Porbandar'da doğdu. Kathiawar, Avrupa etkisinden uzak, yerli halka karşı sert davranan ve işgalcilerle iyi ilişkiler kuran prenslerin paylaştığı, küçük kent devletlerinden oluşmuş bir bölgeydi. Gandhi'nin babası küçük devletlerde, racalara başbakanlık yapan, Hint dili ve Hint kültürü ile yakın ilişkide olan bir adamdı. Gandhi on üç yaşında, kendisiyle aynı yaşta olan ve Hint Bağımsızlık mücadelesinde sırasında onun yanından hiç ayrılmayan Kasturba ile evlendi. Ardından on sekiz yaşında, eşi ilk çocuğunu doğurduğu sırada, bağlı bulunduğu Modh Bania kastının ileri gelenleri tarafından kasttan kovulma pahasına, hukuk eğitimi için İngiltere'ye gitti. Gandhi'nin Hint kimliği ve Hint kültürü ile bütünleşmesi de İngiltere'de geçirdiği bu yıllara rastladı. Burada bir yandan diğer dinleri –özellikle Hıristiyanlığı- tanıma fırsatı elde ederken, diğer yandan kendi dinini öğretisi doğrultusunda yaşamaya uğraştı. Temel dayanağı Hinduların kutsal kitabı Bhagavad Gita[29] oldu.

Gandhi eğitimini tamamlayıp Hindistan'a döndükten kısa bir süre sonra, bir şirketin danışman avukatı olarak, 1893'te Güney Afrika'ya gitti. Aslında Gandhi'yi gerçek anlamda bir önder yapan ve Hint halkının özgürlük mücadelesinde yerini almasını sağlayan Güney Afrika'da geçirdiği yirmi yıl oldu.

Güney Afrika

Gandhi'nin Güney Afrika'ya gittiği yıllarda, bu ülkede beyazların yerli ve göçmen halk üzerindeki diktatörlüğü, ırkçılığı yasal bir statüye büründürerek sürmekteydi. Beyaz azınlık, yerli halk ve göçmenler üzerindeki baskısı sayesinde, ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginliklerini hızla sömürerek zenginleşirken, göçmenler ve yerli halk kölece çalışma dışında hiç bir alternatife sahip değildi.

Beyazların Güney Afrika'daki diktatörlüğü; Hollandalıların Doğu Hindistan Şirketi'nin denetiminde, Hint Okyanusunun güvenliğini sağlamak ve Ümit Burnunun çok yakınlarına gemilerin demirlemelerini sağlamak için bugünkü Cape Town'nun çekirdeğini oluşturacak bir koloni kurmasıyla başladı. Buraya ilk yerleşen beyazlar, Boerler adıyla tanınan Hollandalılardı. Boerlerin yerleşmesi ile yerli kabileler yok edildi ya da daha kuzeye sü-

rüldü. İngilizler Hindistan yolunu güvence altına alabilmek için 1795' de Cape Town'u işgal edince, Boerler kuzeye çekilip, burada Natal, Transvaal ve Orange serbest bölgelerini kurdu. 1860'larda inşa edilmeye başlanan Süveyş kanalı nedeniyle Güney Afrika stratejik önemini kaybettiyse de, aynı yıllarda bölgenin elmas yatakları işletilmeye açılması, ikinci bir işgal dalgasının doğmasına yol açtı.

1888 yılında Cape Town kolonisinin başkanlığını yapan Cecil Rhodes'in yönetici olduğu De Beers Consaidated şirketi, ırk ayrımcılığına dayalı siyasi sistemi inşa ederken, aynı zamanda bölgenin tüm elmas yataklarını da ele geçirdi. De Beers 19. Yüzyılın sonlarında dünya elmas üretiminin yüzde doksanından fazlasını üreten dev bir tekel haline gelmişti.

Ancak bölgenin zenginlikler sadece elmas ile sınırlı değildi. Özellikle Transvaal serbest bölgesinde sayısız altın madeni işletiliyordu. Bu maden şehirlerinin en büyüğü olan Johannesburg, 1886 yılında kuruldu. Madenleri elinde bulunduran Consalidated Gold Fields of South Africa şirketi, 1887 yılında diğer İngiliz maden şirketleri ile bir araya gelerek; Chamber o Mines adı altında Madencilik Ticaret Odası'nı oluşturdular. Ticaret odası büyük sermaye kapasitesiyle, dünyanın en büyük tekelleri arasında ilk sıralarda yer alırken, yerli halkı köle olarak maden ocaklarında çalıştırarak da, önemli zenginlikler elde etti. Ayrıca bölgede çok sayıda şeker, çay ve kahve plantasyonları da işletiliyordu.

Bölgede istikrarlı bir hükümetten ve beyazların birliğinden yana olan İngilizler, Boerleri denetim altına alabilmek için; Cape, Natal, Orange ve Transvaal eyaletlerini Güney Afrika Birliği adı altında İngiltere'ye bağlamaya kalkınca, yüzyılın başında ünlü İngiliz-Boer Savaşı patlak verdi. Boerlerin İngilizlere yenilmesiyle "Birlik"de kurulmuş oldu. Swaziland, Basutoland ve Bechuanaland bölgeleri birliğin dışında kaldı.[30]

Hintlilerin çoğunluğu, Güney Afrika'ya 1860'larda İngiliz plantasyonlarında çalışmak üzere gelmişti. Bu göçmenler beş yıllık dönemler için, ancak köle statüsüyle ülkeye giriş yapıyor, bu süre sonunda ise beş yıl daha özgür emekçiler olarak kalma hakkına sahip oluyordu. İster kölelikleri sonunda, isterlerse özgür

emekçi olarak kaldıkları sürenin sonunda, çiftlik sahipleri göçmenlerin dönüş paralarını ödemekle yükümlüydü. Ancak Hindistan'daki ağır ekonomik şartlar nedeniyle, göçmenlerin hemen hepsi, özgür emekçiler olarak kalmayı yeğliyorlardı. 1900'lü yılların başında Natal'da elli bir bin, Ümit Burnu Sömürgesi'nde on bin ve Transvaal Cumhuriyeti'nde beş bin Hintli bulunuyor[31], tüm Güney Afrika'daki Hintli sayısının yüz bin[32] olduğu tahmin ediliyordu.

Hintli sayısının hızla artması, özgür Hintlilerin gittikçe daha fazla sermayeyi elde bulundurmaya başlaması ve bazı dallarda beyazlarla rekabet edebilecek düzeye gelmesi ile birlikte, Hintlilerin nüfus ve iktisadi gelişmesinden rahatsız olan beyaz hükümet; beş yıllık özgür göçmenlerin durumunu düzenleyen yasayı değiştirdi. 1894 yılındaki bu değişiklikle ülkeye gelen tüm göçmenlerin beş yıllık kölelikten sonra geri dönmesi şart koşuldu. Yasa geri dönmemekte ısrar eden Hintlilerin ancak, kölelik anlaşmaları ile kalmasına izin veriyordu. Bir başka yasaya göre ise özgür bir göçmen olarak kalmak isteyenlere kendisi ve ailesi için vergi ödeme zorunluluğu getiriliyordu. Ancak vergilerin çok yüksek tutulması nedeniyle, işçilerin büyük çoğunluğu baştan köleliği kabul etmek zorunda kalıyordu. Böylece Hintlilerin büyük kısmı fiilen Güney Afrikalı yerlilerle aynı statüye indirilmiş oldu. Ayrıca 1894 yasası ile Güney Afrika'ya ilk getirilen, İngiliz korumasındaki iki yüz elli Hintlinin oy verme hakları da elinden alınarak, Hintli nüfus siyasetten tamamen uzaklaştırıldı.

Aslında Hintlilere yönelik baskı sadece 1894 yasası ile sınırlı değildi. Natal'da Hintlilerin saat 21.00 den sonra sokağa çıkabilmeleri için izin kağıdı gerekiyordu. Boerlerin kurdukları Orange Özgür Devleti'nde Hintlilerin mülk sahibi olmaları ve çiftçilik yapmaları yasaktı. Zululand'da toprak sahibi olamazlardı, Transvaal'de toprak sahibi olamamalarının yanı sıra, oturma belgesi için de üç sterlin vergi ödemeleri gerekiyordu. Bu durumda bile gecekondu semtleri dışında oturmaları yasaktı. Cape Colony gibi beyazların baskılarının yoğunlaştığı bölgelerde, Hintlilerin kaldırımlarda dahi yürümeleri yasaklanmıştı. Bu yasağın olmadığı yerlerde bile Hintliler, kovulacaklarını iyi bildiklerinden kal-

dırıma çıkmaya cesaret edemezlerdi. Irkçılık öylesine güçlüydü ki, yasalarda dahi Hintliler için; "Yarı Vahşi Asyalılar" deyimi kullanılırdı.[33]

Güney Afrika'da avukatlık yapan Gandhi yaşanan sorunların hükümetle kurulacak iyi ilişkiler ve diyalog yoluyla çözülebileceğine inanıyor, girişimlerinin çoğunu da bu yolla yapıyordu. Bu arada mesleği sayesinde göçmenlerle olan ilişkisini geliştiriyor, özellikle Güney Afrika'da yaşayan zengin Hintliler sayesinde, Hintli kesimin örgütlenmesini sağlıyordu. Ayrıca Hintlilerin mahkemedeki davalarına bakıyor, çoğu davadan ücret almadığı için, Hintlilerin ağırlıklı bir kısmı ile bu davalar nedeniyle tanışma şansına sahip oluyordu. Ücretsiz davalara bakması, sorunların çözümü için sürekli yerel makamlarla görüşme uğraşı, Hintlileri baskı altına alan yasalarla mücadele etmesi[34], ona kısa sürede büyük bir ün sağladı. Bu ün, eşinin ve çocuklarını almak için döndüğü Hindistan'da, gördüklerinin ve yaşadıklarını anlattığı toplantılar sayesinde, Hindistan içlerine kadar Gandhi'nin tanınmasını sağladı. Bu toplantıların etkisi öylesine büyük oldu ki; Güney Afrika yönetimine karşı duyulan tepkilerin İngilizleri rahatsız etmesi nedeniyle Gandhi, geri döndüğünde beyazların linç girişimi ile karşılaştı ve ancak kılık değiştirerek kurtulmayı başardı.

Güney Afrika'da gördükleri ve yaşadıkları Gandhi'nin İngilizlere yönelik tutumunda önemli değişiklikler yapmadı. O hala İngilizlerin modern ve uygar bir dünya yaratma uğraşında olduğuna inanıyordu. Bu nedenle İngiliz-Boer Savaşı'nda çekinmeden İngilizlerin yanında yer aldı. Hintli gönüllülerden kurulu bir ekiple savaşta sağlık hizmeti verdi.

Ancak Boer Savaşı'nın İngilizlerin zaferi ile sonuçlanması, Hintlilerin yaşamlarında bir iyileştirme sağlamadı. Savaştan sonra Güney Afrika'nın Maliye ve Savunma Bakanı olan Boer Generali Jan Cristiaan Smuts 1906'da yaptığı seçim konuşmasında şöyle diyordu: "Güney Afrika'nın can damarlarını kemirmeye başlamış olan Asya kanseri kesin olarak temizlenip atılmalıdır."[35] Daha sonra başbakan olacak Louis Botha ise hükümetinin Hintlilerle ilgili politikasını tek cümleyle özetliyordu: "İktidara benim partim gelirse ülkeden Hintlileri dört yılda sürüp atacağız."[36]

Satyagraha (Ruh Gücü) Doğuyor

Gandhi bir taraftan İngilizlerle anlaşıp, Hintlilerin sorunlarını barış yoluyla çözmeye uğraşırken, diğer yandan da Hintliler arasında kimi dinsel değerleri de öne çıkararak birlik ruhunu örgütlemekten geri durmuyordu. Birlik sayesinde Hintlilerin giriştikleri mücadeleyi kazanacaklarını düşünüyor, tüm siyasi eylemlerini bu temel sav üzerine şekillendiriyordu. Onun birlik yönündeki tavrı, egemen devletin asker ve siyasi otoritesine karşı fiziksel güç kullanmaktan uzak bir mücadele anlayışı ile tamamlanıyordu. Şiddetin şiddet uygulayanın özgürlüğünü kısıtladığı inancıyla, Hindu dinindeki temeller dayanarak, daha fazla göçmeni mücadeleye çekme uğraşındaydı. Gandhi eylemcilerine itaatsizliği öğreterek, mevcut yasaların işleyişini önlemeye çalışıyordu. Onun açısından, her yurttaşın kendine yanlış gelen yasaya uymama hakkı vardı. Bu yaklaşımı göçmenler arasında da taban bulması sonucunda, Hintlilerin Güney Afrika'da yürüttüğü mücadele; yasalara ve o yasaları koyanlara karşı, yasanın mağduru olan her bireyin katılması gereken bir sivil itaatsizlik hareketine dönüştü. Bu akım II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan, özellikle savaş karşıtlığı biçiminde gelişen, sonraları nükleer karşıtları, çevreciler vb. eylemcilerin de benimsedikleri "pasif direniş" hareketlerinin de öncülü oldu.[37]

Gandhi'nin Hintlilere öğrettiği, her yurttaşın eylemci kimliği için ihtiyaç duyduğu gücü; kitlesinin büyüklüğünden ya da düşmanın zayıflığından değil, kendisinden, kendi ruhunun derinliklerinden, kendi inançlarının sağlamlılığından, kısaca dış dünyanın yansımalarından değil, kendi manevi dünyasının zenginliğinden almasıydı. Bu açıdan Gandhi'nin ortaya koyduğu eylem biçimini, yaşamsal bir olgu olarak ele alan her bireyin dayandığı temel güce, "Satyagraha" [38] (Ruh Gücü) adı verildi.

Satyagraha ilk sınavını 1906 yılında uygulamaya konmak istenen yeni bir yasaya karşı verdi. Tasarıya göre sekiz yaşından büyük tüm Hintliler, erkek ya da kadın olmasına bakılmaksızın kayıt yaptıracak ve parmak izi aldıracaktı. Bu yasaya uymayıp, kayıt belgesi almayanlar; para cezası, sürgün ya da sınır dışı edilme tehlikesi ile karşı karşıyaydı.

Gandhi yasanın kendilerine ve Hindistan'a yönelik bir hakaret olduğunu söyleyerek, göçmen Hintlilere yasaya uymama çağrısı yaptı. Kayıt yaptırma ile ilgili tasarı, 1907 Temmuzunda yasalaşınca Hintliler, Gandhi'nin çağrısı üzerine eyleme başladı. Gandhi bu çağrı ve ardından başlayan eylemlerin sorumlusu olarak tutuklandı, iki ay hapse mahkum oldu. Ancak eylemlerin genişlemesinden tedirgin olan Güney Afrika yönetiminden bazı kişiler cezaevinde Gandhi ile görüşerek, "şayet Hintliler bir kez kayıt yaptırmayı kabul ederlerse, yasanın geri alınacağını" söyledi. Bunun üzerine Gandhi Johannesburg'a döndü ve yöneticilerin taleplerini Hintlilere iletti. Bu talep, Satyagraha içinde yer alan kimi kesimlerin muhalefetine rağmen, Gandhi'nin de destek olmasıyla kabul gördü. Ancak Hintlilerin kayıt yaptırmasına rağmen, yasa geri alınmadı. Bunun üzerine 16 Ağustos 1908'de, iki binden fazla Hintli Hamidiye camisinde toplanarak büyük bir eylem düzenledi ve Güney Afrika hükümeti tarafından verilen kayıt kartlarını imha etti.

Sivil İtaatsizlik Genişliyor

Hükümetin Hintlilere yönelik tutumunda değişiklik olmaması nedeniyle göçmenler, farklı eylem biçimleri ile haklarını aramaya devam etti. Bu eylemler arasında en görkemlisi ve sonuçları itibariyle en etkilisi; seyahat özgürlüğünü kısıtlayan göçmenlik yasasına karşı geliştirilenler oldu.

Göçmenlik yasasına göre Hintlilerin eyaletler arasındaki seyahat hakkı yasaklanmıştı. Çoğu Hintli çalışmak için farklı eyaletlere gitmek, ardından ailelerinin yanına dönmek için yine eyaletler arasında seyahat etmek zorundaydı. Ancak toprak sahipleri bu geliş gidiş esnasında Hintlilerin sorun yarattıklarını düşünüyor, eyaletlerin özerkliğinin zedelendiğine inanıyordu.

Göçmenlik yasasına göre; Transvaal'de yaşayan bir Hintlinin hapis cezasına çarptırılması için Natal eyaletine gitmesi ve geri dönmesi yeterliydi. Bu durumda yasa çiğnenmiş oluyor, yasayı çiğneyen kişi 1 ile 3 ay arası hapis cezasına mahkum ediliyordu. Seyahat özgürlüğünü kısıtlayan yasaya karşı Hintlilerin ilk girişimi; bu yasayı işlemez kılmak için eyaletler arasındaki gidiş geli-

şi sürdürmek oldu. Kısa sürede bölgedeki Hintlileri beşte biri tutuklandı. Yarısı ise eyaleti terk etti.[39] Ancak ciddi herhangi bir sonuç alınamadı.

Gandhi satyagraha hareketini manevi açıdan güçlendirebilmek, hala Hintliler arasında önemli bir ayrım noktası oluşturan kast sistemini etkisizleştirmek için göçmenlerin uyum içinde, basit bir yaşam sürdürülebilecekleri komün türü bir örgütlenmenin hayata geçirilmesine karar verdi. Özellikle eylemler sırasında tutuklanan direnişçilerin ailelerinin bakımı açısından da, birlikte yaşayacak yeni bir alan yaratılması zorunlu görünüyordu. Gandhi'nin projesini gerçeğe dönüştüren ise satyagraha içinde önemli görevler üstlenmiş, Budizme inanan, Yahudi kökenli Alman vatandaşı Herman Kallenbach oldu. Kallenbach Johannesburg'un yirmi bir mil dışında 1.100 dönüm arazi satın alarak, direnişçilere bağışladı. Böylece Tolstoy Çiftliği kuruldu. Ahlaki öğretisinin temellerini oluşturmakla uğraşan Gandhi, bu çiftlikteki deneyimleri sayesinde; ayrı dinlere ve ayrı kastlara mensup olmalarına rağmen Hintlilerin ortak yaşayabileceklerini fark etti. Bağımsızlık sırasında Hintlilerin ve Müslümanların, ülkenin dini inanış özelliklere göre bölünmesi girişimi karşısında neredeyse tek başına direnen Gandhi'nin; kasttan arındırılmış, bağımsız Hindistan argümanını gerekçelendirirken en fazla güven duyduğu da Tolstoy çiftliğindeki bu deneyimi oldu.

Çiftlikteki komün yaşamı ve Hintlilerin halen devam etmekte olan eylemleri, Hindistan'da da büyük ilgi görüyordu. Hindistan Ulusal Hareketi'nin önde gelen liderlerinden Gopal Krishna Gokhale Gandhi'yi bu çiftlikte ziyaret ederek, ondan Hint Ulusal Hareketi'ne hizmet edebilecek gönüllülerin listesini aldı. Ayrıca Gokhale Hintli direnişçilerle Güney Afrika Hükümeti arasında bir anlaşma sağlamak üzere, Smuts'la bir görüşme de yaptı. Hindistan halkının Güney Afrika yönetimine duyduğu tepkiyi yumuşatmak isteyen hükümet, Gokhale'nin ziyaretine ses çıkartmadı. Smuts ise görüşmede, Hintlilerin sorunlarının çözüleceğine dair söz verdi. Ancak göçmenlik yasası değiştirilmedi. Bu tartışmalar yürürken, uzun süredir hükümet gündeminde olan üç sterlin tutarındaki verginin kaldırılmasına yönelik istemin Na-

tal'daki İngiliz toprak sahiplerinin muhalefeti nedeniyle reddedilmesi ve en sonu, Cape Colony'deki bir yargıcın Hıristiyan evlilikleri dışındaki tüm evliliklerin yasa dışı ilan etmesi,[40] Hintlilerin eylemlerini artırmalarını da beraberinde getirdi. Evliliklerin iptali, Hintli kadınlarında direnişe katılmasını sağladı.

Gandhi'nin yeni eylem planı basit, ancak etkiliydi. Öncelikle Natal eyaletinde oturan Hintli kadınlardan seçilmiş bir grup, Transvaal'e izinsiz girecek ve yasa gereği tutuklanacaktı. Aynı anda bu sefer Transvaal eyaletinde oturan kadınlar Natal'e geçecekler ve onlarda yine yasa gereği diğer grup gibi, tutuklanacaklardı. Her eylemci grubu bir diğeri izleyecek ve bütün eylemciler tutuklanmadan eylem sona ermeyecekti. Eğer eylemciler tutuklanmazsa, bu sefer gruplar yollarına devam edip, eylem dışında kalan diğer Hintlileri direnişe çağıracaklar, sonuç alınıncaya dek yasa ihlal edilmeye devam edilecekti. Gandhi bu yolla hükümetin bütün Hintlileri tutuklamak yerine, yasanın ihlaline izin vereceğine inanıyordu.

Eylemin başlangıcında Natal'den gelen grup tutuklandı, ancak Transvaal'den gelenlerin geçmesine izin verildi. Böylece hükümet eylemlerin Natal'le sınırlı tutularak, yayılmasını engellemeye çalıştı. Ancak direnişçiler planlanan biçimde yollarına devam ederek, Newcastle kömür madenlerindeki Hintli işçileri greve gitmeye çağırınca, eylemin bölge açısından önemli maden ocaklarına yayılacağından korkan hükümet, bu grubu da tutuklamak zorunda kaldı. Ancak önceden beri eylemleri destekleyen işçiler bu tutuklama kararına grevle yanıt verdi. İşçilerin greve başlaması üzerine Gandhi'de Newcastle'ye giderek, direnişe katıldı. Maden sahipleri, grevcilere gözdağı vermek için, işçilerin oturduğu şirket evlerin elektriğini ve suyunu kesti. Bunun üzerine Gandhi, eylemcileri evlerinden çıkmaya ve açık havada kamp kurmaya çağırdı. Kısa sürede eylemdeki Hintli işçi sayısı 5 bine ulaşmıştı.

Grevin uzun süreceğini ve maden sahipleri ile hükümetin, mevcut durum değişmediği sürece geri adım atmayacağını anlayan Gandhi, işçilerin açlığa ve dışarıda kalmaya fazla dayanamayacağını fark ederek, dikkat çekmek ve daha fazla Hintliyi dire-

nişe katabilmek için yeni bir eylem planı uygulamaya karar verdi. Bu plana göre tüm direnişçiler Gandhi ve diğer satyagrahilerin yaşadığı çiftliğe doğru yola çıkacaklardı. Hükümetin 5 bini aşkın insanın yürüyüşünden çekineceğini düşünen Gandhi, sonuçta "ya tüm direnişçiler tutuklanacak, ya da yasalar iptal edilecek" diye düşünüyordu. Tüm direnişçilerin tutuklanmasının Güney Afrika ile Hindistan arasında yaratacağı gerginlik nedeniyle hükümetin, direnişçilerin istemlerine yanıt vereceğine inanan Gandhi, bütün bunlar olmasa bile en azından çiftliğe kadar gidebilmelerinin mümkün olduğunu hissediyordu. Böylece hem yeni eylemler için zaman kazanılmış olacak, hem direnişçilerin morali yükselecek, hem de bu eylemin etkisi ile yeni direnişçiler eylemlere katılacaktı.

Yine de Gandhi hükümete, göçmenlerden alınan vergi kaldırılırsa, işçilerin madenlere geri döneceğini bildiren bir yazı gönderdi. Ancak hükümetin bu talebi ciddiye almaması ve direnişçilerle uzlaşmak için herhangi bir çaba sarf etmemesi üzerine, yürüyüş başladı.

Transvaal sınırında polis eylemcilerin geçişine izin verdi. İlk günün sonunda tutuklanan tek kişi Gandhi'ydi. Ancak aynı gece serbest bırakıldı. İkinci gün yürüyüş devam edince Gandhi tekrar tutuklandı, yine çok geçmeden serbest bırakıldı. Yürüyüşün dördüncü günü polis Gandhi'yi tekrar tutukladı ve eylemler sona erinceye dek, bir daha bırakmadı. Dördüncü günden sonra direniş Gandhi olmaksızın devam etti.

Ertesi gün polis yürüyüşçülerin yolunu kesip, onları trenlerle Natal'deki maden ocaklarına geri gönderdi. Burada direnişçiler, maden şirketinin beyaz işçileri arasından seçilen özel polislerin koruduğu, tel örgüyle çevrilmiş bir kampa yerleştirildi. Tüm baskıya rağmen işçiler madenlere inmeyi reddedince, hükümet sert önlemler almaya karar verdi. Bu arada başka işyerlerinde ve madenlerde çalışan sözleşmeli işçiler arasında da direnişe katılmalar başlayınca, bölgeyi saracak geniş bir grev dalgasından korkan hükümet, kamptaki işçilere son bir uyarı yaparak, bundan sonra daha sert uygulamaların başlayacağını bildirdi. Buna rağmen işçiler madenlere inmeyi yine reddedip, eyleme devam kararı aldı.

Sonunda direnişi kırmak ve diğer işçilere gözdağı vermek için, madencilerin üzerine ateş açıldı. Pek çok işçi öldürüldü, bir çoğu da ağır yaralandı.

Ancak hükümetin baskı planı ters tepti. İşçilerin öldürülmeye başladığının duyulması üzerine, tüm ülkede göçmen işçiler arasında yoğun bir grev dalgası patlak verdi. Direnişe geçen sözleşmeli işçi sayısı bir anda 50 bine ulaştı. Binlerce Hintli de cezaevindeydi. Daha da önemlisi bu büyük protesto girişimim sınırları aşıp, Hindistan'a kadar ulaştı. Bu gelişmeler üzerine olaya Hindistan'daki İngiliz yönetimi de müdahale etmek zorunda kaldı. Genel Vali kraliyet hükümetinden Güney Afrika'ya yönelik yaptırımlar uygulamasını istedi. İngiltere, Hindistan ve Güney Afrika yönetimi arasında yapılan görüşmeler sonucunda Gandhi dahil, tutukluların serbest bırakılması sağlandı. Ayrıca sorunların diyalog yoluyla çözümlenebilmesi ve katliamın araştırılması için bir komisyon oluşturuldu.

Ancak komisyonda yer alan üyelerin birçoğu Hintli düşmanı olarak ün yapmış kişilerdi. Hükümet direnişten dolayı uğradığı prestiji yeniden kazanmak ve uluslararası tepkileri yumuşatabilmek için bu komisyona izin vermişti. Ama hükümet dolaylı ya da doğrudan suçlu bulunması durumunda, Hintlilerin taleplerini kabul etmek zorunda kalacağı bildiğinden, komisyondan çıkan kararın kendi lehinde olabilmesi için, beyaz iktidara yakın isimlerin araştırmada yer almasını sağlamıştı. Hindistan ve İngiliz hükümetleri de, nasıl olursa olsun protestoların bir an önce sonuçlanmasını istediğinden, çoğunluğu ırkçılardan oluşan bu komisyona ses çıkartmadı. Gandhi ise; "bu komisyonla sorunların çözülemeyeceğini, çünkü bir göz boyama taktiğinden başka bir şey olmadığını" açıklayarak, "ırkçı yasaların kaldırılmasını" bir kez daha talep etti.

Uygarlığı "temsil" eden beyazlara ve İngiliz yönetimine karşı tavırlarında önemli değişiklikler olan Gandhi, katliamı protesto etmek için bir toplantı düzenledi. Bu toplantıda uygarlığın simgesi olarak kabul edilen batılı tarz giyimden vazgeçtiğini açıkladı. Giyim tarzının değiştirilmesi, o günden sonra, Hindistan'da da işgalcilerle Hintliler arasındaki ayrımın başlangıcı oldu. Özel-

likle batı tarzı giyimi tercih eden Hintli aydınlar, entelektüeller, zengin Hintliler ve öğrenciler yerel kıyafetlere yönelmeye başladılar. Bu aynı zamanda zenginlerin ve seçkin Hintli kesimin de, simgesel anlamda bile, artık taraf olmasını zorunlu kıldı. Hindistan'daki mücadele döneminde batı tarzı giyime yönelik protestolar ve yerli kumaş üretiminin yerleştirilmesi çabası, İngiliz emperyalizmine karşı yürütülecek pratik mücadelenin de en önemli ayaklarını oluşturdu.

Gandhi Hintli göçmenlerin barış içinde, ancak haklarına sahip çıkarak yaşamak istediğini belirterek, hükümetten komisyon üyelerinin daha tarafsız kişilerle yer değiştirmesini talep etti. Ancak bu talep de hükümetten tarafından reddedilince, 1914 yılının ilk gününde Gandhi, eylemlerin devamı olarak, Durban'dan yeniden yürüyüşe başlanacağını ilan etti. Yeni eylem kararı, hükümettin uluslararası kamuoyunu oyalamak için başvurduğu politikaların da iflası anlamına geliyordu. Hintlilerin, ne komisyondan, ne de hükümetten olumlu bir yaklaşım görmediğini kanıtlıyor, göçmenlerle beyaz hükümet arasındaki problemlerin çözülmediğini ve ırkçı yasaların değiştirilmesinin düşünülmediğini gösteriyordu.

Yürüyüşün başlamasına az bir süre kala, Güney Afrika Hükümeti'ni iyice sıkıştıran bir başka gelişme ortaya çıktı. Beyaz demiryolu işçilerinin hayatı felç eden büyük grevi bu dönemde patlak verdi. İlk başta düşünülen; Hintli direnişçilerle, demiryolu işçileri arasında sağlanacak bir ittifakla, her iki grubunda istemlerine ulaşmasının kolaylaşacağı idi. Ancak Gandhi, Hintlilerle beyaz demiryolu işçilerinin ortak mücadelesini doğal olmayan bir ittifak olarak görüyor, bu tarz bir birlikteliğin Hint direnişini amaç ve içeriğinden uzaklaştıracağını düşünüyordu. Bu nedenle Durban yürüyüşü iptal edildi. Eylemin iptali, işçilerin grevi nedeniyle sıkıyönetim ilan eden hükümeti oldukça rahatlattı.[41]

Hintlilerin kararlılığı, Güney Afrika'daki hükümet karşıtı muhalefetin güçlenmesi ve Hindistan'daki tepkilerin artması üzerine, bir anlaşmaya varılması amacıyla hükümet, geri adım atarak Gandhi ile görüşmeye karar verdi. Uzun süren görüşmeler sonrasında Gandhi ve hükümet adına görüşmeye katılan Smuts, 30

Haziran 1914' de anlaşmaya vardı. Smuts'un önerileri ile anlaşma koşulları yasa haline getirilerek, Cape Town Birlik parlamentosunda kabul edildi.

Anlaşma koşullarına göre; sözleşmeli Hintli işçilerden alınması gereken vergi kaldırıldı. Vergi borçları affedildi. Daha önceden iptal edilen, Hint, Müslüman ve Parsi gelenekleri ile kıyılan nikahlar yeniden resmi hale getirildi. Güney Afrika'da doğmuş Hintlilerin Cape Colony'e girmesi serbest bırakıldı. Ancak toprak sahiplerinin hiç bir şekilde uzlaşmaya yanaşmadığı eyaletler arası serbest geçişin yasaklanması ile ilgili yasa, geçerliliğini korudu. 1920 yılından itibaren Hindistan'dan sözleşmeli işçi gelmesi yasaklandı. Sadece özgür Hintlilerin ülkeye girmesi serbest hale getirildi.

Aslında anlaşma Hintlilere 1894'den daha özgür bir yaşam alanı tanımıyordu. Ancak Ruh Gücünün Güney Afrika'da başardığı şey anlaşma metinlerine sığmayacak kadar büyük ve görkemliydi. Birincisi; kağıt üzerinde bile olsa, Güney Afrika'nın ırkçı beyaz hükümeti, rengi beyaz olmayan insanlarla, beyaz insanlar arasındaki eşitliği fiilen tanımış oldu ve bu insanları muhatap kabul etmek zorunda kaldı. Irkçı düşüncenin aldığı bu ağır darbe, siyahların örgütlenmesi ve mücadele etmesinin meşru olanaklarını da ortaya çıkarttı. Ayrıca Hintlilerin muhalefeti, pek çok kabileye bölünmüş siyahların da birlik için; "kongre" tarzı bir örgütlenmeyi gündeme almasını sağladı, siyahların örgütlenme çabası sonucu, kongre türü esnek örgütlenme anlayışı Hindistan yerelliğini aşarak, daha evrensel bir kimlik kazandı. Bu iki örgütün 1940'ların sonundan itibaren birlikte hareket etmeye başlaması[42], direniş hareketleri tarihi açısından da önemli bir ilki de ortaya çıkardı.

İkinci sonuç ise Hindistan açısından belirleyiciydi; Ruh Gücü Güney Afrika'da Hintlilerin tek vücut olmasını sağlamış, kısa süre sonra Hindistan'a dönecek olan Gandhi'ye büyük bir ün kazandırmıştı. "Pasif İhtilal" kavramı ile dünyayı tanıştıran Gandhi; bu ün sayesinde, Hindistan bağımsızlık hareketini de yönlendirmeyi başardı.

Hint muhalefetinin engellenmesi Güney Afrika hükümeti açı-

sından da önemli sonuçlar doğurdu. İleride apertheid politikası ile gündeme damgasını vuracak ve NATO'nun ileri karakolu olarak, anti-komünizm stratejisi çerçevesinde Afrika halklarına kan kusturacak Güney Afrika rejimi, sistemini oturtabilmek için Hintlilerle olan gerginliği gidermekle büyük yarar sağladı. İngilizlerden alınan ödünler sayesinde Güney Afrika rejimi, kendi sınırlarını aşarak, daha o günden dünyanın pek çok bölgesinde nüfuz alanı elde etmeyi başardı. Nelson Mandela'nın katil olarak nitelediği hükümetin başkanı Smuts'un[43], dünyanın emperyalizm açısından riskli bölgelerinde göreve çağrılması[44], Güney Afrika rejimi ile emperyalist ülkeler arasındaki sıkı dostluğun ve işbirliğinin önemini göstermesi bağlamında ilginç bir örnek oluşturdu.

Smuts'un ve diğer Güney Afrikalı yöneticilerin Hintlilere ilişkin görüşleri ile Nazi Almanya'sı sırasında, faşistlerin Yahudilere yönelik yaklaşımlarının paralellik taşıması, 1948'den sonra uygulanmaya başlayan apertheid politikasının Nazilerin üst ırk kavramı ile gösterdiği benzerlik ve tüm dünya halklarının nefretini kazanmış olmasına rağmen, ırkçılığın 1990'lara dek resmi devlet politikası olarak sürmesi, Güney Afrika'yı ayrıca incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Hindistan'da Pasif Direnişin İlk Yılları

Gandhi ve Bağımsızlık

Gandhi Güney Afrika'da elde ettiği ün ve geliştirdiği bağımsızlık fikri ile Ocak 1915'de, Hindistan'a geri döndü. Daha ilk günden Gandhi, Hint halkı tarafından yoğun bir ilgiyle karşılandı. Hindistan'daki siyasal gelişmeler henüz onu Hindistan'ın Bapu'su[45] yapmamıştı ancak, özellikle Kongre yanlısı kesimler açısından Gandhi, daha o günden önemli Hintli siyasetçiler arasında yerini almıştı. Bağımsızlık yanlısı görüşleri, ne o gün güçlü bir hareket izlenimi veren radikal ulusçu kesimle, ne de üyesi olduğu Kongre Partisi ile uyuşuyordu. Gandhi Kongre Partisi'nin ileri sürdüğü gibi bağımsızlığın, İngiliz idaresinin izin verdiği bir özerklikle sağlanabileceğini düşünmüyordu. Daha 1909'da yazdığı ilk kitabında, "Hint halkının özgürlüğü kendi gücüyle kazanabileceğinden" söz ediyor, işgalcilerin Hint halkını silah gücüyle boyunduruk altında tuttuğunu iddia eden silahlı ayaklanma yanlısı radikal görüşlere karşı; "Hintlilerin bu işgalden belli ölçüde memnunluk duyduğunu" söylüyordu. Gandhi'ye göre başta Kongre'yi destekleyen üst sınıf olmak üzere tüm Hint Halkı, "İngiliz ticaretinden, İngiliz yaşam tarzından ve İngiliz yönetiminden" memnundu. Gandhi; "bağımsızlık ve özerklik yanlılarının, İngilizlere karşı olmakla birlikte, silahı, donanması ve sanayisi ile İngiliz

yönetimine benzer, ama İngilizsiz bir Hindistan özlediğini" söylüyor, "ancak Hindistan'ın İngiliz yönetimine benzer bir yönetim anlayışı ile İngilizler çekip gitse dahi, asla özgür olamayacağını" savunuyordu. Ona göre; "İngilizlerin ya da zengin Hintlilerin sömürdüğü Hindistan aynı şeydi." O mücadelesini, Hintli olan, yerel kültürle bütünleşmiş, batı yaşam tarzı ve sanayisinden uzak, Hindistan'a özgü bir özgürlük anlayışı ile sürdürmekten yanaydı. Gandhi'ye göre; "Batı uygarlığına karşı Hintlilerin kendi yerel dünyası savunulamadığı sürece bağımsızlık olanaklı değildi."

Partha Chatter Jee, *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası* adlı çalışmasında Gandhi'nin bağımsızlık anlayışını şöyle özetliyordu:

> "Aslında Hindistanlıların modern uygarlığın 'ilerici' nitelikleri hakkındaki yanılsamalara sığındıkları sürece bağımlı bir ulus olarak kalacaklardı. İngilizleri fiziksel olarak sürüp atmayı başarabilseler bile, 'İngilizsiz bir İngiliz egemenliği' altında olmaya devam edeceklerdir, çünkü Hindistan'ı bağımlı bir ulus haline getiren İngiliz'in fiziksel mevcudiyeti değildir: Egemenlik altına alan uygarlıktır."[46]

Gandhi uygarlığın tüketimi körüklediğini, bunun en doğal sonucu olarak da, yeni üretim alanları için savaşların zorunlu olduğunu iddia ediyordu. Ona göre sanayi nedeniyle şimdiye dek görülmemiş boyutta eşitsizlik, baskı ve şiddet ortaya çıkmıştı. Hind Sawaraj adlı kitabında;

> "Hindistan'ı yoksullaştıran makinalardır. Manchester'in bize verdiği zararı ölçmek zordur. Manchester nedeniyle Hindistan el sanatları tamamen yok oldu."[47]

derken, kendi bağımsız Hindistan fikri ile, sanayiye dayalı Hindistan'ı savunan kesim arasındaki ayrımı özetlemeye çalıştı.

Gandhi'nin sanayiye yönelik eleştirisi 'modern' toplum eleştirisini yapan diğer yazarlarla da benzerlik taşıyordu. Doğal olana dönme, kent uygarlığı yerine, temeli tarıma dayalı bir toplumsal örgütlenmeyi savunması ve bilimsel gelişmelerin bir noktada

durdurulması gerektiği yolundaki görüşleriyle hem geleneksel, hem de çağdaş anarşistlerin önemli bir kısmı ile ortak paydada hareket ediyordu.

> "Belirli derecede uyum ve konfor gereklidir, ama bu, belirli bir düzeyin üstüne çıktığında kolaylık olmak yerine engel haline gelir. Dolayısıyla, öyle görünüyor ki, sınırsız istekler yaratma ve onları tatmin etme ideali bir hayal ve tuzaktır. Bir kimsenin fiziksel ihtiyaçlarının, hatta birisinin dar benliğinin entelektüel ihtiyaçlarının tatmini, fiziksel ve entelektüel şehvet düşkünlüğüne dönüşmeden önce duracağı belli bir nihai nokta olması gereğine uymak zorundadır."[48]

Anarşist düşünce ve hareketin tarihi ile ilgili sayılı derli toplu kaynaklardan biri olarak kabul edilen George Woodcock'un *Anarşizm* adlı eserinde ifade ettiği; "Anarşistin doğallık, kendiliğindenlik, bireysellik kültü, onu Marksist'in kendi ütopyasının başlangıcı olarak gördüğü modern sınai ve devletçi toplumun son derece örgütlü yapısına karşı olmaya iter."[49] argümanı ile Gandhi'nin Hindistan'a ilişkin görüşleri arasındaki benzerlik rastlantı değildi. Yine *Sanayi Toplumu ve Geleceği* adlı broşürü, bombalama eylemlerinin durdurulması için yüksek tirajlı gazetelerde yayımlanan Unabomber, manifestosunda, sanayi toplumu ile ilgili olarak söylediği;

> "Çağdaş endüstriyel toplumda varolan anormal koşullar arasında şunlar var: Aşırı nüfus yoğunluğu; insanın doğadan soyutlanması; toplumsal değişimin aşırı hızı ve aile gibi, kabile gibi doğal, küçük ölçekli toplumların yıkılması."[50]

yönündeki tespitleri ile Gandhi'nin sanayi ile ilgili kaygılarının benzeşmesi de rastlantı değildi. Bu benzerlik Gandhi'nin siyasal gelişmesinde önemli etkisi bulunan Tolstoy, Kropotkin ve Thoreau[51]'dan kaynaklandı. Özellikle siyasi aktivitesinde ve eylemleri seçiş tarzında Thoreau önemli bir yere sahip oldu. Thoreau'nun pasif eylem tarzı ve yine Thoreau ve ile Tolstoy'un er-

dem ve etiğe yaptıkları temel vurgular Gandhi tarzı siyasetin belirleyici dinamiğini yarattı. Thoreau Civil Disobedience (Sivil İtaatsizlik) adlı denemesinde doğrudan eylemi öğütlerken; "Bir insanı haksız yere içeri tıkan bir yönetimde, onurlu her insanın olması gereken yer cezaevidir."[52] diyordu. Siyasal pratiğini itaatsizlik üzerine oturtan ve vergi vermediği için cezaevine atılan Thoreau'nun bir kişi bile olsa mücadelenin anlam kazandığını iddia ettiği,

> "Ben Massachusetts eyaletinde adlarını verebileceğim, bin, yüz, on hatta bir tek onurlu insanın bile, köle kullanmaya son verip, bu tür bir işbirliğini reddederek hapse atılmasının Amerika'da köleciliğin sonunu getireceğini kesin olarak biliyorum. Başlangıçta atılan adımın cılız olması hiç önemli değildir: İyi yapılan bir şey ebediyen yapılmıştır, kalıcıdır."[53]

sözü Gandhici eylem tarzının da temel düsturu oldu.

Bununla birlikte Gandhi'nin siyasi fikirleri iddia edildiği gibi yalnız başına sadece burjuva dünya görüşünün ve sivil toplumun bir eleştirisi değildi.[54] Gandhi sanayi toplumunu, onun geleceğini ve bu toplumun yarattığı tahribatı eleştirirken öncelikli olarak İngiliz kapitalizmini ele alıyordu ancak, hiçbir zaman marksist kuramları desteklemedi. Tam tersi sanayileşmeyi, sosyal formasyonların temel biçimlerine göre değil, sanayi olması temeliyle ve bu sanayinin belirlediği toplum yapısının dejenerasyonu ilkesinde ele aldı.

> "Kitlesel ölçekte sanayileşme, rekabet ve pazarlama konuları gündeme geldiği için, köylülerin pasif veya aktif biçimde sömürülmesine yol açar. Dolayısıyla biz kendi kendine yeten, asıl olarak kullanım için üreten köy üzerine yoğunlaşmak zorundayız."[55]

derken ve Nehru'nun sanayileşme ile ilgili görüşlerini eleştirirken söylediği gibi;

> "Pandit Nehru sanayileşmeyi istiyor, çünkü sanayileşmenin,

eğer toplumsallaşırsa kapitalizmin kötülüklerinden kurtulacağını düşünüyor. Bana göre ise, kötülük sanayileşmeye içkindir, toplumsallaştırmanın hiç bir dozajı, bu kötülüğü ortadan kaldırmaz."[56]

diyerek hangi sosyal sınıfın egemenliğinde olursa olsun, asıl sorunun sanayinin kendisi ile ilgili olduğuna inanıyordu. Bu temel yaklaşımlar Gandhi'yi daha çok anarşist düşünceye yakınlaştırdı. Garip biçimde anarşist yazında etkili isimlerin, ancak dipnotlarda ya da çalışmalarının periferilerinde yer verdikleri Gandhi; hem düşünsel, hem de pratik anlamda, tarih arayışında olan anarşist kesimlerin önemsedikleri bir çok eylemciden daha fazla liberter akıma hizmet etti. Kendi ideal toplum yapısını tanımlarken şöyle diyordu;

"Ulusal temsilciler aracılığıyla ulusal yaşamı denetleme gücüne siyasi iktidar denir. Ulusal yaşam kendi kendini denetleyebilecek kadar mükemmel hale geldiğinde temsilciler gereksiz olacaktır. O zaman her kişinin kendi yöneticisi olacağı bir aydınlanmış anarşi durumu ortaya çıkacaktır. Bu kişi, davranışları komşularının iyiliğini etkilemeyecek şekilde yaşayacaktır. İdeal bir Devlet'te ne siyasi kurumlar ve dolayısıyla ne de siyasi iktidar olacaktır."[57]

Elbette bu tespit tek başına, Gandhi'yi anarşist akıma mensup edilmesini sağlamaz. Çünkü Gandhi'nin 90 cildi aşan teorik çalışmalarının çok azında bu görüşe uygun savlara yer verilmiştir. Ancak Gandhi'nin liberter akımla olan teması teorik saptamaların ötesinde, pratik eylem ve örgütlenme tarzı ile daha belirgindir. Onun özgürlük anlayışının temeli; üyesi olduğu ve başlangıçta zengin, ayrıcalıklı Hintlilere dayanarak varolmaya çalışan Kongre Partisi'nin bağımsızlık anlayışı ile taban tabana zıttır.

Gandhi'nin mücadelesinde temel güç her dönemde köylüler[58] olmuştu. Hindistan nüfusunu ağırlıklı bir kesimi köylülerden oluşuyordu. Gandhi köylülere dayanmayan bir mücadelenin yukarıda değindiğimiz temel nedenlerle başarıya ulaşmayacağını düşünüyor, ayrıcalıklı Hintlilerin, Hindistan Devrimi'ni özgürlükle bütünleştirebileceğine inanmıyordu. Ancak köylülüğe da-

yanan siyasal mücadele stratejisinde bir sınıf olarak köylülüğün yeri yoktu. Bir bütün olarak köylülüğün ortak refleksleriyle ve köylü olmanın maddi zemininden hareketle yürütülecek siyasi mücadelenin totaliter bir yaklaşım olacağı düşüncesiyle Gandhi, sadece Hindistan'ın yerli halkı oldukları ve İngiliz işgalinden bir çıkarı olmadığı için köylüleri temel alıyordu. Gandhi açısından köylülerin her biri, kendi kimliği ile mücadele için de yer almalı, kendi bireysel kararı ve ruh zenginliği ile eylemlere katılmalıydı. Gandhi'nin başarısını anahtarı da bu yaklaşımı oldu. O kendine dek gelen siyaset tarzını değiştirebilmeyi başardı. Hindistan'daki her bireyi ulusal bağımsızlık mücadelesinin bir öznesi haline getirirken, daha önceki siyasi akımların tersine, siyaseti elitlerin elinden alarak, bütün topluma ve özellikle de yoksullara siyaset yapabilme hakkı tanıdı. Herkesten, tüm Hint halkından bağlı bulunduğu dine ya da kastta bakmaksızın kendi özgünlüğü ile ulusal mücadeleye katılmasını istedi.

Bireylerin kendi karaları doğrultusunda harekete katılması, hangi sınıftan olursa olsun elitlerin siyaset yapması yerine, siyasetin nesnesi olarak algılanan ve kitle desteği olma dışında, özellikle yeni topluma ilişkin yaklaşımların üretilmesinde o güne dek ciddi bir güç olarak algılanmayan sıradan insanların, aktif mücadeleye özne olarak katılması ve sonuçta siyaset yapmanın iki uçunu oluşturan şiddet kullanma ya da egemen güce eklemlenme dışında; işbirliği yapmama, yasalara uymama ve dayatılan toplumsal işbölümü ve hiyerarşiyi reddetme gibi farklı tarzların yaratılması bağlamında Gandhici siyaset anlayışı; hem Hindistan açısından tam bir devrim oldu, hem de liberter düşüncenin bu boyutta yeni bir versiyonla güç kazanması sağladı. Parti gibi sert yaptırımlara olanak tanıyan örgütlenmeler ve disiplin gibi totaliter yaklaşımların yerine Gandhici siyaset tarzı; esnek ve kitlenin belirleyici olduğu, gönüllük şartının önemsendiği bir mücadele anlayışını öne aldı. Bu yolla da herkesin eylem ya da düşünsel anlamda kendini ifade edebildiği yeni bir anlayışı ortaya çıkardı.

Gandhi yaratacağı hareketin tüm bunları başarıp, başaramayacağı üzerine net ve planlı bir görüş ortaya koymak için mücade-

le etmedi. Olan daha çok hareketin kendi yaptıklarıyla öğrenmesi, öğrendiklerini uygulamaya çalışmasıydı. Teorik anlamda da bunu başarabildiler. Ancak Hindistan'ın geleceği her toplumsal olayın arka planında olduğu gibi sayısız vektörün bileşkesiyle belirlendi ve sonuç umulanın çok dışında kaldı.

Gandhi Önderliğinde İlk Eylemler

Gandhi Hindistan'daki mücadelesine, tıpkı Güney Afrika'da olduğu gibi, basit bir yaşam anlayışını savunan, kendi ürettikleri ile geçinen, dinsel inançların tüm kısıtlamaların dışında yaşandığı, kast sisteminin reddedildiği "aşram" adı verilen küçük bir topluluk kurarak başladı. Bir komün yaşamını anımsatan bu topluluk asla büyük eylemlerin merkezi olmadı, ancak Hint Ulusal Hareketi'ne katılan önemli isimlerin büyük kısmı bu topluluk içindeki sakin ortamda yetişti.

Satyagraha ve Gandhi'nin Hindistan'daki ilk eylemi 1917 yılında gerçekleşti. Yaklaşık bir yıl sürecek bir köylü direnişine katılan Gandhi, İngiliz yönetimi ve büyük toprak sahipleriyle karşı karşıya gelerek, yoksul köylülerin mücadelesine önderlik etti.

Nepal Krallığı yakınlarında yer alan Bihar eyaletinde Champaran adlı bir bölgede bir milyonu aşkın köylü, İngilizlerden kiraladıkları toprakları işliyordu. Köylüler kiraladıkları topraklarda istedikleri ürünü ekip biçme hakkına sahipti. Ancak toprakların en az % 15'ine çivit bitkisi ekmek, bu ürünün tümünü tarla kirası olarak vermek zorundaydılar. Ancak 20. Yüzyılın başında Alman kimya sanayi sentetik çivit yapmayı başardığı ve dünyanın en büyük çivit üreticisi haline geldiği için, doğal çivit pazarı çökmüştü. Bu nedenle İngiliz toprak sahipleri köylülerin çivit ekimini yasaklamış, "köylülerin çivit ekmediği durumda toprak sahiplerinin kirayı arttırabileceğini" öngören eski bir yasaya dayanarak da, toprak kiralarını arttırmıştı. Köylüler kira artışına karşı çıkınca, toprak sahipleri şiddete başvurdu; köylüler dövüldü, evleri yağmalandı, hayvanlarına el kondu. Bu terör kampanyası sonucunda, köylülerin bir kısmı kira artırımı sözleşmesini imzalamak zorunda kaldı. Aslında olaylar 1912'den beri devam ediyordu. Ancak Gandhi'nin bölgeye geldiği 1917 yılında en çetin günler yaşanmaktaydı.

Champaran Bölgesi, Hindistan'ın diğer bölgelerine oranla daha içe kapanık bir yaşam sürüyordu. Gelişmekte olan bağımsızlık yanlısı düşünceler henüz buralara ulaşmamıştı. Köylülerin hiç biri, o güne dek herhangi bir eyleme katılmış değildi. Daha da kötüsü, toprak sahipleri ülkede yaşanan tüm olumsuzluklardan Kongre Partisi'ni sorumlu tutuyor, özellikle bu kesimin Champaran Bölgesi'nde etkinlik kazanmasını önlemek için yoğun bir propaganda yapıyordu. Olumsuz koşulların farkına varan Gandhi, Kongre Partisi'nin eylemlere müdahale etmesinin durumu daha da kötüleştireceğini düşünerek, köylü direnişinin hiçbir aşamasında açıktan açığa partinin propagandasını yapmamaya karar verdi. Bununla birlikte onun Bihar'a gelişi bile toprak sahiplerini ve hükümet yetkilerini acil önlemler almaya yöneltti.

Gandhi Champaran'a geldiğinde polis tarafından yakalandı ve bölgeyi terk etmesi için uyarıldı. Bu istek Gandhi tarafından reddedilince de, mahkemeye çıkarıldı. Mahkeme günü, Gandhi'nin kendilerine yardım için bölgeye geldiğini haber alan binlerce köylü, duruşmanın yapılacağı binayı kuşatarak beklemeye başladı. Gandhi ise mahkemede, "bir Hintli olduğunu, bu da doğal olarak kendisine Hindistan'da her yere gitme hakkını tanıdığını" söyleyerek, bölgeye gelişinin nedenini, toprak sahipleri ile köylüler arasında arabuluculuk olarak açıkladı. Eylemdeki binlerce köylünün etkisi ve yıllardır bölgede gerginliğe neden olan kira sözleşmelerinin barışçı biri kanalıyla uzlaşmaya ulaştırılması için mahkeme heyeti, toprak sahiplerinin de onayı ile Gandhi'yi serbest bıraktı. Ancak Gandhi'nin bölgeye gelmesi, köylülerin direnişini artırmaktan başka sonuç doğurmadı. Üstelik Gandhi toprak sahipleri ve hükümetin tüm baskısına rağmen direnişteki binlerce köylü ile tek tek görüşüp, sorunlarını dinledi. Ardından köylülerin şikayetlerini yazılı hale getirip, bu metinleri hükümete, toprak sahiplerine, basın kuruluşlarına ve ilgilenen herkese göndererek, eylemi Hindistan çapında duyurmayı başardı. Diğer yandan yasal yollara başvurarak, toprak sahiplerini zor durumda bıraktı. Gandhi'nin köylüleri şiddetten uzak tutmada gösterdiği başarı ve eylemin kazandığı içerik nedeniyle hükümet onu tekrar tutuklamaya yeltenmedi, ancak umdukları gibi köylülerin di-

renişi de zamanla kırılmadı. Aksine Gandhi sonrasında hem eylemlerde, hem de eyleme katılan köylü sayısında önemli artış oldu. Hindistan çapında toprak sahiplerine yönelik baskı artınca, Gandhi'nin bölgeye gelişinden yaklaşık yedi ay sonra toprak sahipleri geri adım atmak zorunda kaldılar ve kira sözleşmesinden vazgeçtiklerini açıkladılar. Köylülerden alınan kiraların bir kısmı da iade edildi. Bu satyagrahanın Hindistan'daki ilk başarısı oldu.

Tüm başarıya rağmen Gandhi sorunun çözülmediğine inanıyordu. Çünkü o, asıl problemin köylülerin yaşadığı zor ve sıkıntılı yaşamdan kaynaklandığını düşünüyor, köylülerin kendi sorunlarını çözmedikleri sürece sıkıntılarının ve bu sıkıntıların asıl nedeni olan toprak sahiplerinin baskılarının artarak süreceğini biliyordu. Bu nedenle direniş sırasında köylülerin yaşam tarzlarını değiştirebilmek, kazandıkları hakların kalıcı olmasını sağlamak ve onlara kimi temel sağlık bilgileri vermek için okullar kurmaya başladı. Kendi küçük topluluğundan ve diğer bölgelerden gelen ücretsiz öğretmenlerin yardımıyla bu okullarda eğitim vermeye çalıştı. Kısa zamanda okullar direnişin üssü haline geldiler. Öğretmenlerle köylüler bu okullarda buluşuyor, gelecek hakkında konuşuyor, projeler üretiyorlardı. Köylülere günlük yaşam, toprak bakımı, hastalıktan korunma ve temizlik ile ilgili bilgiler veriliyor, yine bu okullar sayesinde köylüler arasındaki birlik güçlendirilmeye çalışılıyordu. Gandhi bunun yanı sıra bölgenin sorunlarının çözümü için de adımlar atıyordu. Önde gelen Biharlı avukatlardan oluşan bir komite kurarak, köylülerin sorunlarını iletecekleri bir birim oluşturmayı başarmış, ayrıca bu komite yoluyla, bağımsızlık hareketi ile bölgenin ilişkinin devamını da sağlamış oldu. Komite toprak sahipleri ile olan tartışmalarda aktif taraf olarak, köylülerin baskı görmesini engellemeye çalıştı.

Köylü direnişindeki aktif yer alması ve sorunun barışçı yollarla köylülerin yararına çözülmesi, Gandhi'yi tüm Hindistan'ın en tanınmış kişisi haline getirdi. Bu olaydan sonra yoksul halk; hükümet, işveren ya da toprak sahipleri ile ne zaman anlaşmazlığa düş , Gandhi'den yardım istemeye, o da ortaya çıkan direnişleri ip ederek tüm Hindistan'ı dolaşmaya başladı. İngiliz yöne-

timi de, sorunlara barışçı çözüm arayan, gerektiğinde eylemci kitleyi sakinleştirebilen, şiddet hareketlerini engellemeye çalışan Gandhi'nin bölgeden bölgeye dolaşmasına göz yumdu. Bu sayede işgalciler, küçük direnişlerin hükümet karşıtı bir ayaklanmaya dönüşmeden, yönetimin yıpranmasına olanak vermeden bitirilmesinin de kolay bir yolunu bulmuş oldu. Ancak her gittiği bölgede kendine has üslubu ile örgütlenen Gandhi'nin, yakın bir zamanda Hint halkının tek önderi haline geleceğinin farkında değillerdi.

Gandhi'nin arabuluculuk yaptığı ve Hindistan açısından önem taşıyan bir başka eylem ise o sıralarda, aşram yakınlarında bulunan Ahmetabad'da ortaya çıktı. İplik işçilerin ücretlerine artış talep etmelerine ve işverenlerin bu artışa razı olmamaları üzerine Gandhi, işçilerin arabuluculuk teklifi üzerine Ahmedabad'a geldi. Ancak iplikhane patronları Gandhi'nin arabuluculuk önerisini reddettiler. Bunun üzerine Gandhi işçilere grev yapmalarını önerdi. Direnişin önderi konumunda olan işçilerle görüşen Gandhi, onları grev için ikna etmeyi başardı. Başından sonuna dek eylemlerin içinde yer alan Gandhi, grevin başarılı olabilmesi için dört temel şart öne sürdü; şiddet eylemlerine başvurmamak, greve katılmak istemeyen işçilere müdahale etmemek, sadaka almayı reddetmek ve ne olursa olsun grev başarıya ulaşıncaya dek direnci kaybetmemek. Yapılan toplantı sonunda Gandhi'nin önerileri kabul edilince, işçiler ya istekleri çözümlenınceye, ya da işverenler anlaşmazlığı hakeme götürmeye karar verene dek grev yapmaya karar verdi ve grevi ne olursa olsun ancak bu şartlar içinde bitirmek için ant içti. Grevin ilk gününden itibaren işçiler sokaklarda sessiz protesto gösterilerine başladı. Bu gösterilerde taşınan "Ek Tek" (Yeminin tut) pankartları kitlenin motivasyonunu açısından önemli işleve sahip oldu. Bu pankartlar aynı zamanda işverenler tarafından Gandhi'nin işçiler üzerindeki etkisi açısından da önemli bir gösterge olarak algılandı. Gandhi tıpkı Bihar'da olduğu gibi işveren kesimi ile de diyalog uğraşına giriyor, işçilerin sorunlarının çözümü açısından en azından hakeme gidilebilmesi için anlaşmaya uğraşıyordu. Ancak işverenler, işçilerle işverenler arasındaki ilişkinin baba-ço-

cuk arasındaki ilişki gibi olduğunu öne sürerek ve hakemin, arabulucunun ya da Gandhi'nin işe karışmasının sorunları daha da arttıracağını iddia ederek, bu öneriyi geri çeviriyordu. Aslında patronların amacı grevin anlaşma olmadan sürmesi, işçilerin gün geçtikçe daha ciddi ekonomik sıkıntılarla uğraşmak zorunda kalarak, hiç bir talep öne sürmeden yeniden işbaşı yapmak için başvurmalarını sağlamaktı.

İlk iki hafta yoğun eylemlerle geçti. Ancak üçüncü hafta başlarında işçiler arasında hoşnutsuzluk baş gösterdi. Direniş güç kaybetmeye, bazı işyerlerinde çalışmaya devam eden işçilere yönelik şiddet eylemleri gözükmeye başladı. Patronların yumuşamayacağını düşünen işçiler arasından bazıları ise, yeniden işbaşı yapmak için başvuruda bulundu. Sonuç Gandhi ve direniş açısından tam bir yenilgiye dönüşmek üzereydi. İşçilerin direnişinin çözülmeye başlaması nedeniyle işverenler de, uzlaşmazlık yönündeki tavırlarını korumaya karar verdi. Gandhi bu gelişmeler üzerine daha sonra sık sık başvuracağı yeni bir eylem kararı aldı ve eğer işçiler grevin ilk günü gibi kararlı ve başta belirtilen ilkelere duyarlı davranmazsa, işverenler de uzlaşmaz tavrını sürdürürlerse, yaşamı pahasına oruç tutma[59] eylemine başlayacağını ve grev anlaşma ile sonuçlanıncaya dek, bu eylemden vazgeçmeyeceğini açıkladı.

Gandhi'nin oruç tutma eylemi grevcilerin bozulan morallerinin üstünde ciddi bir etki yaptı. Grevciler Gandhi'yi eylemden vazgeçirmek için ısrar ettilerse de o, oruç tutmaya devam etti. Ayrıca işçilerin ekonomik nedenlerle grevden vazgeçmelerini önlemek için, onları az bir ücretle kendi aşramı için çalışmaya çağırdı. İşçiler bu öneriyi de kabul etti. Grev devam ederken, binlerce işçi ırmak kenarından aşrama kum taşımaya başladı. İşçilerin yılgınlık havasından kurtulması, asgari ölçüde bir ücretle çalışmaya başlaması ve hepsinden önemlisi, o gün için bile neredeyse ulusal bir kahraman olarak tanınan Gandhi'nin yaşamını ortaya koyarak işverenleri anlaşmaya zorlaması karşısında, iplikhane patronları, olayın daha da büyümeden çözülmesi için arayışlara yöneldi. En sonunda işverenler geri adım atarak, hakem önerisine sıcak baktıklarını açıkladılar ve Gandhi' nin

orucunun üçüncü, grevin yirmi birinci günü anlaşma sağlandı.

Ahmedabad'daki başarıdan sonra satyagraha eylemleri ülkenin her yanında görülmeye başlandı. Gandhi'de her seferinde direnişçilerin içinde yer alarak, bu sorunların çözümü için arabulucu oldu. Ancak Gandhi arabuluculuk dışında gittiği her yerde; ya Bihar'da olduğu dibi komisyonlar kurarak, ya Ahmedabad'da olduğu gibi önder işçilerin içinde yer aldığı küçük çaplı komiteler örgütleyerek, ya da okullar açarak, hukukçuları, eğitimcileri ve öğrencileri de eylemlerin içine çekerek, iletişimini sağlayarak, geniş ve esnek bir örgüt oluşturdu. Başlangıçta sadece iletişimi sağlayan bu yapı; bağımsızlık eylemleri sırasında taşıyıcı bir güç olarak ortaya çıktı ve çoğu yerde Kongre Partisi'nin asıl gücünü oluşturdu.

Ahmedabad grevinin çözümlendiği sırada hem satyagraha tarihi, hem de dünyadaki sivil itaatsizlik hareketi tarihi için önemli örneklerinden birini oluşturan ve temel eylem biçimi olarak vergi vermeme şeklinde kendini ifade eden, yeni bir direniş ortaya çıktı.

Kheda adlı bölgede köylüler ile hükümet arasında vergilerin ödenmesine ilişkin çıkan tartışmalar, köylülerin direnişe geçmesiyle çatışmalara dönüşmüştü. Hükümet yasa uyarınca ürünlerden vergi alınması için uğraşıyor, ancak o yıl yoğun bir kıtlığın yaşandığı bölgede köylüler, bu vergiyi ödemeyeceklerini savunuyordu. Yasaya göre vergi vermesi gereken köylülerin ürünlerinin değeri dört anna'yı geçmesi gerekiyordu. Hükümet tarafından tutulan istatistikler ürünlerinin değerinin dört anna'nın üstünde olduğunu gösteriyor, ancak köylüler bu rakamların doğru olmadığını iddia ederek, gerçek rakamların tespiti için bir arabulucu tayin edilmesini istiyordu. Hükümet arabulucu önerisini kendi iktidarına karşı açık bir saldırı olduğu ileri sürdü ve gerekirse zor kullanılarak vergi tahsilatına karar verdi. Bunun üzerine köylüler de satyagraha ilan ederek, direnişe geçti. Kısa süre sonra direniş hükümetin meşruluğunun tartışıldığı bir referanduma dönüştü. Satyagrahiler kendi mücadelelerini Hint halkına anlatabilmek için ortak imzaladıkları bir metinle propaganda ve örgütlenme faaliyetlerine başladı. Satyagrahi ve sivil itaatsizlik tarihi açısından önem taşıyan bu metin şöyleydi;

"Köylülerimizin ürünlerinin dört anna'dan aşağı olduğuna inanan bizler, bu yıl tahmin olunan gelir vergisinin gelecek yıl tahsil edilmesini hükümetten rica ettik. Ama hükümet bu ricamızı kabul etmedi. Bu bakımdan aşağıda imzası bulunan bizler, Hükümete bu yıl vergisinin tümünü ya da geri kalan bölümünü kendi isteğimizle vermeyeceğimizi açıkça bildiririz. Hükümet uygun göreceği bütün yasal önlemleri almakta serbesttir ve bizler vergi ödememenin bütün sonuçlarına sevinerek katlanmak kararındayız. Kendi isteğimizle vergi verip davamızın haksız sayılmasına ya da onurumuzla oynanmasına katlanmaktansa, topraklarımızın elimizden alınmasına çoktan razıyız. Bununla birlikte, eğer Hükümet, verginin ikinci taksitinin bütün bölgece tahsilinden vazgeçerse, içimizden para verebilecek olanlarımız verginin tamamının ya da ödenmesi gereken bölümünün geri kalanını ödemeye hazırdırlar. Bu parayı verebilecek olanların hala vermeyişlerinin nedeni şudur: eğer bunlar para verirlerse, en yoksul köylüler, vergilerini ödemek konusunda telaşa düşüp, varlarını yoklarını satmaya yahut borç etmeye kalkışacak ve bu yüzden sersefil olacaklardır. Bu koşullar altında şuna inanıyoruz ki, vergilerini ödeyebilecek olanlarımız bile, sırf yoksullara saygılarından, ödememeleri görevleri gereğidir."[60]

Köylülerin birliği ve hükümetin güç gösterisinde bulunması satyagrahinin genişlemesinin de beraberinde getirdi. Burada kurulan Kheda Birliği bölgenin tüm köylülerinin bir araya getiren geniş bir örgütlülüğe dönüştü. Gandhi ve beraberinde direnişe katılmak için bölgeye gelenler de, tüm köyleri dolaşarak, direnişin yayılmasında etkili olmaya çalıştı. Satyagrahinin genişlemesi ve bölgenin sınırlarını aşarak, Hindistan'ın diğer bölgelerinden de destek almaya başlaması üzerine hükümet, önceden aldığı zor kullanma kararını uygulamaya koydu. Askerlerin eşlik ettiği icra memurları, vergisini ödemeyen köylülerin hayvanlarını satarak ve bütün paralarını ellerinden alarak, tahsilat işlemine başladı. Zaman zaman da topraktaki ürünleri haczederek direnişi kırmaya çalıştılar. Bu baskılar sonucu; bazı köylerde kimi zengin köylüler, vergilerini ödedilerse de, direniş büyüyerek sürmeye devam etti. Bu arada Gandhi özellikle topraktaki ürünlerin hacze-

dilmesinin yasal olmasına karşın ahlaksal olmadığını savunarak, yeni bir eylem tarzı için Kheda Birliği'ni yönlendirmeye çalıştı. Topraktaki ürünlerin haciz nedeniyle toplanmasının yasaklanması ve bu nedenle de büyük kısmının çürümeye terk edilmesinin, İngiliz işgalcilerinin Hint halkı üzerinde kurduğu baskının ve tüketimi amaç edinen, bu yolla halk tarafından kullanılmamış olsa bile ürünlerin çürümeye terk edilerek tüketilmesinin, kapitalizmin doğal bir sonucu olarak düşünen Gandhi, köylülerin haczedilen ürünleri toplayarak, bu baskıyı ve Batı kültürüne uygun tüketim anlayışını protesto etmesi gerektiğine karar verdi. Önde gelen dostlarından Mohanlal Pandya önderliğinde köylüler toprakta haczedilen soğanları toplayarak, yeni bir satyagraha başlattı. Sonuçta topraktaki ürünleri toplayan Pandya ve diğer satyagrahiler hakkında dava açıldı. Satyagrahiler çıkarıldıkları mahkemeler aracılığıyla mahkum oldu. Ancak bu mahkumiyet kararı da İngilizlerin aleyhine yeni bir eylem dalgasının başlamasını beraberinde getirdi. Mahkum olanların cezaevlerine satyagrahaya katılan köylülerin katılımı ile oluşan geniş bir kitle tarafından götürülmesi, bu kitlenin yol boyunca yaptığı eylemlerin etkisi ile yeni köylülerin direnişe katılması, İngiliz güçlerini daha da zor durumda bıraktı.

Soğan toplama eylemi ve eylemin arkasındaki ahlaksal düşüncenin etkisi; Kheda satyagrahisinin etkisini olağanüstü boyutlara gelmesini sağladı. Öyle ki kimi İngiliz gazetelerinde bile eylemi destekleyen yazıların çıktığı gözlendi. Gandhi'nin bölgede olması ve direnişin gittikçe genişlemesi, Hindistan'ın tüm dikkatini bu bölgeye vermesinin koşullarını da hazırladı. Başlangıçta zor kullanarak eylemi bastırma ve Hint halkına güç gösterisinde bulunmak isteyen hükümet, kendi meşruluğunu kurtarabilmek için anlaşma arayışına girmek zorunda kaldı. Köylülerin kendi rızalarıyla yasaların izin vermediği bütün eylemlere katılması, mahkemeye çıkanların kendilerini savunmak için çaba sarf etmeyip, eylemleri bizzat üstlenmesi, satyagrahilerin İngiliz egemenliğindeki mahkemelerden adalet beklemediklerini söyleyerek, cezaları temyiz etme gereği bile duymamaları, basit bir hükümet-köylü gerginliğinin, İngiliz işgalinin eleştirisine dönmesi, hükü-

met tarafından kullanılan zora karşın eylemcilerin şiddete yönelmeden, sadece hakları olduğunu iddia ettikleri toprakları eskisi gibi işleyip, eskisinden farklı olarak, ürünleri Kheda Birliği'nin direktifleri uyarınca paylaşmaları, İngiliz Devleti'nin yıllardan beri Hindistan Halkı için kendilerinin gerekli olduğu yolundaki ideolojik yanılsatmanın etkisinin yitirildiğinin de kanıtlamaktaydı. Olaylar daha da büyümeden hükümet satyagrahilere bir öneri de bulunmaya karar verdi: Şayet gücü yeten köylüler vergilerinin öderlerse, diğer köylülerin vergilerinin gelecek yıla ertelenebileceğinin açıkladılar. Bu öneri köylülerin onayına sunuldu. Köylülerin de kabul etmesi ile satyagraha eylemi sona erdirildi.

Görünüşte hükümetle köylüler arasındaki gerginlik uzlaşma ile çözümlenmiş, her iki tarafta kendi istekleri doğrultusunda en ideal sonucu elde etmişti. Ancak satyagrahinin etkisi, bu sonucun çok ötesindeydi. İlk kez Hindistan'daki İngiliz Hükümeti ile sıradan halk, devletin asli görevleri arasında sayılan vergi toplama işi nedeniyle karşı karşıya gelmiş, binlerce kişiyi bünyesinde barındıran direniş hareketi, o güne dek hiç bir konuda geri adım atmayan hükümeti, zor durumda bırakarak, haklarını almayı becermişti. Bu direniş Hint halkına yeniden güç kazandırmış, Gandhi'nin ününü pekiştirmiş, önde gelen kimi direnişçilerin yetişmesini sağlamış ve Gandhi'nin köylülüğe dayalı bağımsızlık fikrinin olgunlaştırmıştı. Kheda Birliği Hint uyanışında önemli bir yere sahip olurken, peşi sıra onlarca yeni direniş odağının doğmasını da beraberinde getirmişti.

İngilizler gün geçtikçe artan eylemlere karşı, Hindistan'ı ellerinde tutmakta güçlük çekiyordu. Hint uyanışının dinamikleri denetleyemedikleri köylerde olgunlaşıyor, İngiliz hükümeti içinde bulunduğu I.Dünya Savaşı'nın etkisi ile daha çok dışarıdan gelmesi mümkün saldırılara karşı tetikte olmaya çalışırken, kitlesel ve kendiliğinden gelişmeye başlayan Hint direnişine yönelik önlem almakta başarısız oluyordu.

Bu arada sadece Gandhi yanlıları değil, Radikal ulusçu kesim ve Müslümanlarda örgütlenmeye uğraşıyor, Kongre Partisi'nin etkinlik alanı artıyor, dünyayı saran özgürlük atmosferinde, Hintlilerin muhalif kesimi en azından özerkliğin sağlanabilmesi

için çaba sarf ediyordu. İrlanda'daki Paskalya Ayaklanması[61] ve Rusya'daki Ekim Devrimi, bu güçlerin toparlanmasında etkili oldu. Ancak I. Dünya Savaşı'nın kanlı ortamından yararlanan İngilizler muhalif kesimi susturabilmek için baskılarını da arttırdılar. Seçici bir terör uygulayan Hindistan'daki İngiliz Hükümeti, bu yolla muhalefeti bölebilmenin olanaklarını da yarattı.

Eylemlerini şiddetten uzak tutan ve savaş esnasında gelecekte İngilizlerin Hindistan'a özerklik vereceğinin düşünerek, asker toplama kampanyası ile hükümete destek olan Gandhi, bu terörden uzak kalabilmeyi becermişti ancak, Tilak gibi, Bayan Annie Besant gibi, Osmanlı Devleti ile savaşa karşı çıktıkları için tutuklanan Müslüman kesimin önde gelen isimlerinden Şevket ve Muhammet Ali kardeşler gibi binlerce Hintli cezaevine doldurulmuştu. Bütün muhalif yayın organları da kapatılmıştı.

Aslında İngilizlerin Hint Ulusal Mücadelesini engelleme çalışmaları sadece baskıyla sınırlı değildi. Daha 1857 ayaklanmasının hemen ardından ciddi tepkilere neden olan Doğu Hindistan Şirketi feshedilmiş, Hint Devleti'nin bizzat başına geçen Kraliçe Victorya, ilk genel vali olarak Lord Canning'i atamıştı. Yönetimdeki bu değişiklikle, Doğu Hindistan Şirketi'nin sürdürdüğü ağır baskı ve sömürü koşullarının değişmesi sağlanmamıştı ama, krallığa doğrudan bağlı olmak ve bazı Hintlileri çeşitli yönetsel görevlere taşımak, İngiliz işgalini daha meşru kılmıştı. Hint halkı tüm muhalif çabalara ve çeşitli direnişlerin yarattığı etkiye bağlı olarak, bağımsızlık yönünde bazı talepleri dile getirmeye başlamış da olsa, İngiliz yönetimi ile açıktan bir çatışmaya girmemişti. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra durum tamamen değişti.

Büyük Halk Grevi ve Amristar Katliamı

Dünya Savaşı Hindistan açısından İngiliz işgal politikalarının daha da ağırlaşması sonucunu doğurdu. Çünkü savaş dünyada yeni ve etkili bir politika yapma biçimini hayata geçirilmesini sağladı: Savaşa katılan hükümetler, milyonlarca insanın ölüp gittiği bir savaşın ardından, tüm dünyada etkili bir politika yürütebilmenin tek olası biçiminin savaş atmosferinin devam ettirilmesiyle mümkün olabileceğini görmüştü. Özellikle 1917 Ekim Devri-

mi'ni sonrasında ezilen sınıfların umudu olarak doğan Sovyetler Birliği'nin varlığı, bu savaş atmosferinin hem ülke içinde, hem de ülke dışında yaygınlaştırılabilmesini sağlıyor, emperyalist hükümetler açısından yenilen ülkelerin paylaşılması ve uydu devletlerin oluşturulması için iyi bir bahane oluşturuyor, gelişen milliyetçi akımları arkasına alan emperyalist devletler; sömürgelerini elde tutabilmek için de yeni baskı yasalarını devreye sokuyordu.

Hindistan'daki İngiliz hükümeti de aynı atmosferden yararlanmaya çalıştı. İngilizlerin savaş sırasında muhalefeti boğma çabasını sadece savaşın doğal bir sonucu olarak algılayan ılımlı ulusalcı kesim, savaş sonrasında eski özgürlüklerin geri verileceğini düşünüyor, hatta değişen konjonktürün etkisi ve Hint Halkı'nın savaş sırasında İngilizlere verdiği desteğin göz önüne alınarak, Hindistan'ın özerkliği konusunda adım atılacağına inanıyordu. Ancak sonuç beklenenin aksi oldu.

18 Mart 1919'da Yeni Delhi İmparatorluk Yasama Meclisi'nin çıkardığı Rowlatt Yasası, hükümetin savaş sırasında süren sert tutumunun devam edeceğini gösteren en önemli kanıt oldu. Polise, hükümete ve diğer güvenlik güçlerine önemli yetkiler tanıyan yasaya göre, şüpheli olduğu düşünülen ya da tehlikeli olduğu var sayılan herkes sorguya ya da mahkemeye gerek görülmeden tutuklanabiliyordu. Hint halkı tarafından; "avukatsız, yargısız, delilsiz mahkumiyet" diye özetlenen bu yasa uyarınca, Hindistan'daki İngiliz hükümeti yetkilerinin önemli bir kısmını polise devrederek, her türlü muhalefet girişimine karşı önlem alıyor, başta basın olmak üzere, yayınevlerinden önder konumundaki kişilere dek, her kanalın denetlenmesini sağlıyordu.

Ancak Hindistan'daki İngiliz Hükümetinin bu sert yasalarına karşı Hint Halkı, net ve kitlesel yanıtlar vererek, bağımsızlık mücadelesinde aktif rol almayı tercih etti. Önderliğini Gandhi ve Kongre Partisi'nin yaptığı, sansüre karşı yasak kitapları dağıtma ve okutma eylemi, Hartal[62] ve ardından katliamla sonuçlanan Amristar'daki Sikh direnişi, Hint Ulusal Hareketi'nde önemli kilometre taşlarını oluşturdu.

Kongre Partisi'nin Rowlatt Yasaları'na karşı yaptığı ilk toplantı da Gandhi; sansürü engellemek için İngilizler tarafından ya-

saklanan kitapları basma, ardından da satyagraha ile birleşecek bir Hartal önerdi. Bu öneri Kongre tarafından kabul edilince, önce Satyagraha için 600 kişilik çekirdek bir kadro oluşturuldu, ardından da Hartal için tarih belirlendi. İlk satyagraha olarak benimsenen yasak kitapların basılıp dağıtılması ya da alenen satılması eylemi önemli bir başarı gösterdi. Basılan yasak kitapların tümü ilk günden tükendi. Halkın eylemcilere yardım etmesi, yakalandıkları durumda hapis cezasına çarptırılacaklarını bildikleri halde kitapları almaları, direnişi örgütleyen kesime önemli bir moral güç sağladı. Hükümet yasak kitapları okuyanları hapis cezasına çarptıran yasayı uygulamadığından, kitap eylemi ile ilgili olarak kimse tutuklanmadı. Ancak Hartal'ın başarısı, çok daha görkemli oldu. Hintlilerin büyük bir kısmı Hartal'a katıldı. Müslümanların da direnişe destek vermesiyle, eylemci kitle olağanüstü bir sayıya ulaştı. Bazı kentlerde şiddet yanlısı gruplar, kundakçılık, mağazaların yağmalanması, telgraf tellerinin kesilmesi gibi eylemlere kalkıştıysa da, Pencab dışında İngilizlere yönelik hiçbir şiddet olayı gündeme gelmedi. Ahmedabad'da İngilizleri protesto etmek için greve giden işçiler, bazı hükümet binalarını harap edip, demiryollarını söktü ve bu esnada bir İngiliz askeri ile bir İngiliz memuru çatışmalarda öldürüldü. Ancak asıl şiddet Sikhlerin yaşadığı Amristar kentinde ortaya çıktı.

Hartal Eylemi'nin olağanüstü başarısından ürken hükümet, önlem olarak Kongre Partisi'nin iki liderini Amristar'dan sürdü, ardından da General Dyer komutasındaki bir birliği Pencab'a gönderip, bölgede sıkıyönetim ilan etti. Bunun üzerine 150 bin kişi sokaklara dökülerek, hükümeti protesto eylemi düzenlediler. Hükümet 12 nisanda aldığı bir kararla eylemlerin yasaklandığını açıkladı. Ancak Sikh protestosu sürdü. 13 nisan günü tüm yasaklar rağmen gösteriler devam etti. Yaklaşık 20 bin kişinin katıldığı bir gösteriyi dağıtmak için hükümet müdahale kararı aldı. Kürsüde konuşma yapıldığı sırada, bu konuşmayı dinlemek için toplanan halkın üzerine ateş açıldı: sonuç 379 ölü ve 1137 yaralı idi.[63] "O günden sonra Dyer akla gelen her çareye başvurarak Amristar Halkı'nın maneviyatını kırmaya uğraştı. (Hintliler) Her geçen subayı, diz bükerek selamlamaya mecburdular.

Bunu yapmayan veya örfi idare nizamlarına aykırı hareket edenlerin cezası meydan dayadığıydı. 6 Nisan kargaşalıklarında kalabalık bir İngiliz hastabakıcısına saldırmıştı, bunun öcü şu şekilde alınıyordu: Hastabakıcının oturduğu sokağına girmek mecburiyetinde olan herkes dört ayak üzerinde sürünerek yürümeğe mecbur tutuluyordu. Şehri bir dehşet perdesi kaplamıştı. Bütün bu işler de dört uzun ay, Hindistan'ın, İngiltere'nin ve bütün dünyanın malumatı dışında kalmıştı."[64]

Hint Halkı'nın Hartal'la kazanmış olduğu moral üstünlüğü, Amristar katliamı ile birlikte tekrar İngilizlere geçti. Aynı zamanda İngilizler, sadece Sikhlere saldırarak, gittikçe büyüyen ve genişleyen Hint Direnişi'ni de bölmeyi hedefledi. Hintlilerin, Müslümanların ve Sikhlerin ortak mücadelesinden ürken İngiliz işgal yönetimi, Amristar'ın hemen ardından, Müslüman liderler Şevket ve Muhammed Ali'yi serbest bırakmışlar, böylelikle Müslüman muhalefetin güçlenmesini sağladı. Aynı dönemde bazı eyaletlerin yönetimini Hintlilere devretmeyi öngören reform programı da uygulamaya konuldu.

Katliamın ardından Gandhi yeni satyagrahalarla Hint mücadelesinin geliştirilmesini önerdi. Ancak bazı siyasi tutukluların serbest bırakılması, ardından reform politikalarının gündeme alınması, Kongre Partisi'nin beklentileriyle birleşince, yeni uzlaşma arayışları gündeme geldi. 1919 yılında yapılan Kongre Partisi'nin toplantısında reformları desteklemek için İngiliz Hükümeti ile işbirliği politikası benimsendi. Savaşın sona ermesi ile birlikte artık dominyon statüsünün sağlanacağına yönelik kanı yeniden güçlenmeye başlamıştı. Amristar Katliamı ise iyimser atmosfer içinde unutulmuş, başlangıçta Hartal eylemi ile bağımsızlığın halkın bir talebi olduğu yönünde eğilim taşıyan Kongre Partisi, ılımlı bir politika ile yeniden dominyon statüsünü tek hedef olarak belirlemişti.

Yeni Eylemler, Vergi, İçki ve Kumaş Boykotu

Kongre Partisi'nin beklentileri kısa sürede boşa çıktı. Bu arada reformları yeterli bulmayan Müslümanlar, Kongre'nin ılımlı politikalarını eleştirerek işbirliğine dayanan stratejiyi reddetti. Uzun bir süre İngilizlerin reforma yönelik bir girişimi olmayınca, yeni eylemler gündeme geldi.

Gandhi, 1920 yılının Aralık ayında Nagpur'da yapılan partinin yıllık kongresinde işbirliği yapılmaması yönündeki kararının çıkması üzerine, yeni bir satyagraha kampanyası önerdi. Bu önerinin kabul edilmesi üzerine partinin üyeleri ülkenin dört bir yanına dağılarak, yeni kampanyayı halka anlatmaya başladı. Özellikle Kongre'ye üye üniversite öğrencileri, okullarını terk edip köylere dağılarak, köylüleri vergi vermemek ve içki içmemek üzere örgütlemeye uğraştı. Amaç İngilizleri; en büyük gelir kaynağı olan vergi ve içkiden elde edilen paralardan mahrum etmek, Hindistan'ı sömürebilmek için geniş bir ağ kuran hükümetin politikalarını zaafa uğratmaktı. Bu yolla Hindistan'ı pahalı bir sömürge haline getirmeye uğraşan Kongre Partisi, tıpkı Fransızlar gibi İngilizlerin de, mali sıkıntı nedeniyle ülkeden çekip gitmek zorunda kalacağını düşünüyordu. Ayrıca yasalarını işlemez kılabilmek için tüm İngiliz kurumları da boykot ediliyordu. İngilizlerin sözde reform politikalarının sonucu olarak kurulan yeni meclislere Hintliler katılmıyor, yabancı hükümet tarafından verilen tüm unvanlar reddediliyor, yabancı hükümetin okullarına gidilmiyordu. Tüm avukatlar ve mahkemeye çağrılan Hintliler bu kurumları da boykot ediyorlardı. Halkın kendi içindeki anlaşmazlıkların çözümü için, yine halk tarafından seçilen hakemlere görev veriliyordu. Ayrıca İngiliz giyim tarzını ve İngiliz kumaşlarını da reddeden Hintliler, eski el tezgahlarıyla kendi dokumalarını üretmeye başlamışlardı. Hemen her köyde, kast ayrımı gözetilmeksizin dokuma tezgahlarından üretilen giysiler giyiliyordu. Gandhi yaptığı tüm kitle toplantılarında İngiliz kumaşından yapılmış elbiseleri bir meydanda toplayıp, imha edilmesini sağlıyordu. Bu sırada Kongre Partisi tarihi bir karar alarak, dokunulmazların da partinin üyesi olabileceğini açıkladı. Böylece ilk kez Hintliler hiç bir ayrıma tabii tutulmadan, bir örgüt için de yer al-

dı. Bu kararla eylem sayısında, direnişe katılanların sayısında ve partinin üyeliğinde büyük bir sıçrama gerçekleşti.

Müslüman kesiminde eylemlere destek vermesiyle satyagraha, hızla tüm Hindistan'a yayıldı. Neredeyse tüm Hint halkının eyleme katılması nedeniyle, çok geçmeden İngilizlerin dominyon statüsü için harekete geçmesi bekleniyordu. Ancak 1921 yılı eylemlerle geçmesine rağmen İngilizler geri adım atmadı ve somut bir sonuç sağlanamadı.

4 Kasım 1921 tarihinde toplanan Kongre Partisi, yeni eylemlerle direnişlerin sürdürülmesi kararını aldı. Parti eylemlerden önce Gandhi'nin onayının alınmasını şart koşmuştu. Bu Gandhi'nin Hindistan'ın tek ve tartışılmaz lideri olduğu anlamına geliyordu. Eylemlerin sürdürülmesi kararının çıkması üzerine İngiliz yönetimi de tutumunu sertleştirdi. Aralık ayında tutuklamalar başladı. Ocak 1922'de cezaevindeki siyasi tutuklu sayısı 10 bine ulaşmıştı. Hükümetin sertleşmesi gerginliği daha da arttırdı. Zaman zaman şiddet eylemleri gözüküyor, Kongre Partisi tarafından örgütlenmediği halde bazı eyaletlerde köylüler kendiliğinden vergi vermeme eylemi yapıyordu. Gandhi'nin Bordali'de yeni bir satyagraha başlattığı esnada, ülkenin bir başka yerinde yaşananlar, olayların ne kadar hızlı gelişebileceğini de kanıtlıyordu.

Chauri Chaura adlı bir kasabada bir Hintli grubu bağımsızlık yanlısı bir eylem yaparken, polisler yürüyüş kolunun en arkasında yer alan gruba saldırmış, çıkan çatışmada silahlarını kullanan polisler, daha sonra cephaneleri bitince belediye binasına sığınmak zorunda kalmışlardı. Öfkelenen göstericiler binayı ateşe verdi ve yangından kaçmak için dışarı çıkan polislerden 22'si öldürdü.

Şiddet gösterilerinden korkan Gandhi Bordali eyleminden vazgeçerek, Hindistan'daki tüm hükümet karşıtı gösterileri iptal ettiğini açıkladı. Satyagrahilerin bu karara uymasıyla da, eylemler durduruldu. Ancak hoşnutsuzluk ve gerginlik gözle görülür biçimde artıyor, Hintliler yoğun bir savaşa hazırlanıyordu. Gandhi Hintlileri durdurabilmek ve şiddet karşıtı eylemleri engelleyebilmek için İngiliz yönetiminden tutuklanmasını talep etti. Bu yolla Gandhi Hint Halkı'na şiddet eylemlerinin karşısında oldu-

günu ve satyagrahinin ilkelerine uyulmadığı taktirde kendisinin bu eylemlerin içinde yer almayacağının mesajını vermeye çalıştı. Kendi inanışı uyarınca yaşanan şiddet olaylarının sorumlusu olarak birinin ceza çekmesi gerekiyor, eylemleri başlatan kişi olarak bu sorumluluğu üstlenmesi gerektiğine inanıyordu. Londra da çoktan beri Gandhi'nin tutuklanması için, Hindistan'daki İngiliz Hükümeti'ne baskıda bulunuyordu. Ancak yerel yönetim Gandhi'nin tutuklanması durumunda, olayların tırmanacağı endişesiyle, bu baskıya karşı durmayı başarmıştı. Gandhi, tutuklanması durumunda hiç bir olayın çıkmayacağının garantisini verince 10 Mart 1922'de cezaevine kondu.

Korkulan olmamış, Gandhi'nin tutuklanması, yine onun istemiyle Hint Halkı tarafından protesto edilmemişti. Ayrıca onun eylemleri durdurma kararı da etkili olmuş, Hint Halkı Gandhi'nin tutuklanma talebini bir kefaret ve gerginliği hafifletmenin bir yolu olarak algılayarak, hükümet karşıtı gösterileri de sona erdirmişti. Ancak satyagrahaların iptali, ulusal hareketin önemli ölçüde güç kaybetmesine neden oldu. Sonuçta Kongre Partisi yereldeki etkinliğini yitirdi ve İngilizler zorlu 1921-1922 yıllarını geri adım atmadan tamamlayabildi. Olaylar durulduktan çok sonra, tutuklanmasının üzerinden yaklaşık iki yıl geçtiği bir sırada, İngiliz hükümeti ağır bir hastalığa yakalanan Gandhi'yi iyi niyet gösterisinde bulunarak serbest bıraktı.

Hindu Müslüman Gerginliği Temel Nedenleri

Gandhi'nin cezaevine girmesi ve eylemlerin iptal edilmesi, İngilizlerin hareketi bölme girişimi ile birleşince, Ulusal hareket uzun bir sessizlik dönemine girdi. Eylemler için okuldan ayrılan öğrenciler ile mesleklerini reddeden avukatların önemli bir kısmı geri döndü. Boykot kampanyaları bitirildi. Dünya Savaşı'nın yaralarının sarılmaya başlanması, savaş sonrasındaki devrimci atmosferin, yerini yoğun bir gericilik ve milliyetçilik akımına terk etmesi, Avrupa'daki dengelerin yeniden belirlenerek, siyasi ve stratejik anlamda yerli yerine oturtulması ve sömürgelerdeki kimi ayaklanma girişimlerinin önlenmesi, İngiliz Devleti'ne rahat bir soluk aldırdı. En önemli sömürgesi konumunda olan

Hindistan'daki iktidarını koruma gayreti ile işgalciler yeni önlemler almaya çalıştı. Görece sakin geçen 1924-1927 yılları arasında İngiliz Hükümeti hem siyasi, hem de sosyal anlamda yeni projelerini devreye soktu. Bu dönemde Hindistan gündemine damgasını vuran, zaman zaman işgalciler tarafından da kışkırtılan, Hindu-Müslüman gerginliği oldu.

Müslümanların Hindistan'ı işgal ettiği günden itibaren Hindularla Müslümanlar arasındaki dönem dönem şiddetli çatışmalara varan gerginlik, Müslümanların ayrı bir örgütsel kimlik kazanmaya başladığı 1906'dan sonra tırmanışa geçmiş, Müslüman önderlerin cezaevinden çıkmasıyla da iki toplum gittikçe hızlanan bir biçimde kutuplaşmıştı. Bu kutuplaşma İngilizlere Hindistan'daki egemenliğini devam ettirebilmek için ciddi olanaklar sağladı ve İngilizler gerginliği tırmandırabilmek için önemli roller üstlendi. Bununla birlikte gerginlik İngiliz komplosundan çok, kökleri derinde olan tarihsel problemlerin[65] doğal sonucu olarak ortaya çıkıyordu. İngilizler bu ayrılıktan yararlanarak, Hindistan'ın bölünmesine dek giden olayları kontrol altında tutmaya çalıştı. Ulusal kimliğini sağlayamamış Hindistan'ın ne olursa olsun İngilizlere ihtiyaç duyacağını hisseden hükümet, gerginliklerin arttığı dönemde arabulucu ve hakem rolünü oynayarak kendi iktidarını meşrulaştırmaya uğraştı. Bu politika belli ölçüde başarılı da oldu.

Hindistan Ulusal Hareketi'nin ortaya çıktığı ilk günden 1920'lerin sonlarına dek İngilizlere karşı girişilen eylemlerin tümünde Müslümanlar, Hindular ve Sikhlerle beraber ortak hareket ediyor, direnişlere destek veriyordu. Bu temel çerçevede Kongre Partisi de hem Hinduların, hem Sikhlerin, hem de Müslümanların arasında örgütleniyor, dinsel ayrımcılığa karşı birleşik bir Hindistan çerçevesinde faaliyet göstererek, işgale karşı girişilen eylemlerin ana gücünü oluşturuyordu. Ancak Müslümanların dinsel temelde örgütlenme çalışmaları da sürüyordu. Gerginlik tırmandıkça Kongre Partisi daha çok Hindu ve Sikhlerin hareketi haline gelirken, bu ayrımcılıktan yararlanan Müslümanların bağımsız örgütü de güçlenmeye başlamıştı. Partinin siyasi argümanları toplumsal yapının geleneksel özelliklerine karşı da-

ha demokratik bir program içinde ifade edilmeye başlanınca, ayrı bir devlet fikri 1930'ların ortalarına doğru Müslümanlar arasında güç kazanmaya başladı. "Özerk bir Müslüman devlet kurmak tasarısı ilk defa olarak 28 ocak 1933'te, İngiltere'de, Cambridge'de küçük bir evde, dört buçuk daktilo sayfası yazıyla özetlenmişti. Bunun yazarı, Rahmat Ali adında kırk yaşında Müslüman bir Hintli üniversiteliydi. Hindistan'da tek bir ulusun yaşadığı düşüncesi, ona göre 'saçma bir yalan'dı. Rahmat Ali, 'Hint milliyetçiliğinin çarmıhına gerilmeye göz yummayacağız,' diye yazıyordu. Müslümanların sayıca daha kalabalık olduğu kuzey batı Hindistan'daki eyaletlerin, Pencap, Keşmir, Sind, kuzey batı sınır bölgesiyle Bülücistan'ın birleşmelerini diliyordu. Hatta bu yeni devlet için bir ad bile bulmuştu: 'Pakistan', yani pakların, temizlerin ülkesi."[66]

Görünüşte Hintlilerle Müslümanları karşı karşıya getiren dini eğilimleriydi. Müslümanlar Hintlilerin ezan saatinde başlayan dini gösterilerini ve camiler önünde müzik çalmasını provokasyon olarak değerlendiriyordu. Hintliler ise Müslümanların, özellikle Hindu dini açısından kutsal sayılan inekleri kesmelerini, kendi dinlerine saygısızlık olarak algılıyorlardı. Bununla birlikte Hindularla Müslümanlar arasındaki gerginliğin asıl nedeni; Hindistan'ın toplumsal yaşamında ve her grubun üst sınıflarının ekonomik, sosyal ve politik hayatta aldıkları rolde gizliydi. Çelişki ve anlaşmazlık daha çok üst sınıf Hintlilerle, zengin Müslümanlar arasındaydı. Çünkü; karşılıklı yaratılan dini gerginlikler bir yana konursa yoksul Hintlilerle, köylü Müslümanların büyük çoğunluğunun barış içinde yaşadığı gözlemlenmekteydi. Dini ayrımlar dışında tutulursa, her iki topluluk arasında sıkı akrabalık ilişkisi vardı. Müslümanların büyük çoğunluğu, Hindistan'a yönelen İslam akımları sırasında, çeşitli nedenlerle bu dini seçmiş Hintlilerden oluşuyordu. Hintliler kadar keskin ayrımları olmasa da Müslümanlar kesim de kastlara sahipti ve iki toplumda benzer bir hiyerarşi içinde örgütlenmişti. Dokunulmazların bir kısmı Müslümanlığı seçerek, bu dinin eşitliği emreden kuralları uyarınca daha özgür bir yaşam bulmayı ümit etmişler, ancak topraksız tarım işçisi olmanın pek ötesine gidememişlerdi. İki toplu-

munda dilleri farklılaşmış olmakla birlikte, birbirine çok yakındı. Hatta Hindistan'ın büyük bölümünde her iki topluluk da, yaşadıkları bölgenin yerel dili ile konuşmayı tercih ediyordu.

Köylülerin sosyal yaşamındaki bu benzerliklere rağmen, iktisadi anlamda iki toplumun üst sınıfı arasında önemli ayrılıklar bulunuyordu: Hintli Müslümanların önemli bir bölümü hem İslam dininin etkisiyle, ancak daha çok başka alternatifleri olmadığı için, servetlerinin ve zamanlarının çoğunu tarıma harcamaktaydı. Ticaret ise Hinduların ve Parsilerin elindeydi. Şehirlerde yerleşmiş Hintliler arasında ticaretle geçinen burjuva sınıf hızla büyürken, Müslümanlar geleneksel yapılarını korumayı tercih ederek, tarım da önemli bir güç elde etti. 20. Yüzyılın başlarında Müslüman orta sınıfın Hindistan'da etkisi hissedilmeye başlandı. Ancak bu orta sınıf, İngilizlerle siyasi ve ticari ilişkiler kurarak güçlenmeye çalışan Hintli burjuvalarla boy ölçüşebilecek güçte değildi. Özellikle ülkenin en büyük işkolu olan devlet memurluğu Hinduların denetiminde olması, Müslümanlarla Hindular arasındaki gerginliğin temel sebebini oluşturuyordu. Hindu burjuva sınıf bu ayrıcalığı sayesinde ekonomik yaşamı denetim altında tutuyor, İngilizlerle ticaret yaparak da gücünü arttırmaya uğraşıyordu.

Bunun dışında geleneksel yapı içersinde de Hinduların çoğunluk olmaları nedeniyle Müslümanlar üzerinde belirgin bir üstünlüğü vardı. İkinci sınıf olarak görülen Müslümanlar daha içe kapalı bir yaşam sürdürmeyi tercih ediyordu. Yüzyılın başlarında kimi Müslümanların, Hindulardan gördükleri baskı ve iş bulamama korkusu ile din değiştirmeye başlamaları, Müslüman politikacıların bağımsız devlet fikrine dek gidecek politikalarının şekillenmesinde etkili oldu.

Ancak ayrılmanın temel sebebini Kongre Partisi'nin Nehru ve yandaşlarının etkisine girmesi oluşturdu. Nehru'nun demokratik bir devrim ve bağımsız Hindistan projesini oturduğu, sanayileşme ve toprak reformu politikaları, tarıma ve yoksul köylülüğün sömürülmesine dayalı bir gelir elde eden Müslüman üst sınıfları fazlasıyla rahatsız etmeye yetti. Bu tarihten itibaren burjuva Hintlilerle, zengin Müslümanlar arasındaki iktidar kavgası, dini bir kisveye bürünerek, ayrılmaya dek sürdü.

İngilizlerin Hindistan Egemenliği'nin Düşünsel Dayanakları

1920 yılında yapılan Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nda Türkistan Hintlileri Devrimci Örgütü tarafından okunan bildirgede şunlar söyleniyordu:

> "Türkistan Hintlileri Devrimci Örgütü Hindistan'ın 315 milyon ezilen insanı adına bu kurultayın delegelerinden ve Sovyet Rusya'nın temsilcilerinden, destek istemektedir. Bu Kurultay bugün burada insanlığın kurtuluşunu ve özellikle uzun mücadelesinde vazgeçilmez bir yeri olacak Hindistan'ın kurtuluşunu sağlamak için toplanmıştır... Doğu sorunun incelenmesi, önemi inkar edilmeyecek bir gerçeği ortaya koyuyor; çeşitli önemlerdeki, dünyanın çeşitli taraflarındaki bütün çatışmaların gerçek nedeni yalnız ve yalnız Hindistan'dır. Tarih defalarca Hindistan'ın özgürlüğünün bütün dünyanın özgürlüğü demek olduğunu ve bütün savaşların ancak o zaman sona ereceğini göstermiştir. Zira, saldırgan amaçları için gereksindikleri insan materyallerini İngilizler geniş ölçüde Hindistan'dan sağlamışlardır."[67]

İngilizlerin Hindistan egemenliği; bildirgede okunanları büyük ölçüde doğrular nitelikteydi. Hindistan'ı ele geçirdikten sonra, İngiliz emperyalizminin temel direği bu ülke oldu. Uzun yıl-

lar Hindistan'ın sömürülmesinden büyük kazançlar sağlayan İngiltere, aynı zamanda bu ülkeyi elinde tutabilmek için görülmemiş ölçüde çaba sarf etti. Fransa başta olmak üzere, dünyanın hemen tüm emperyalist devletlerine karşı bu sömürgeyi koruma uğraşı, Hindistan'ı İngilizler ve diğer devletler için sıradan bir sömürge olmadığını da ortaya koyuyordu. Süveyş Kanalı'nın açılması[68], İngilizlerin Mısır ve Sudan'ı neredeyse sadece Hindistan'a giden yolu denetim altına alabilmek için işgal etmesi, Güney Afrika'daki Boer Savaşı, tümü Hindistan'a verilen önemi kanıtlamaktaydı. Elbette Hindistan'ın sömürgeleştirilmesi İngilizler açısından önemli bir ekonomik ve stratejik anlam taşıyor, İngilizler dünya egemenliği için bu sömürgesinden insan gücü ve iktisadi anlamda fazlasıyla yararlanıyordu. Ancak Hindistan; İngilizler açısından, dünya egemenliğinin sağlanmasında stratejik önemden fazlasını ifade ediyordu. Coğrafi keşifler çağında Hindistan'ın zenginliği tek başına işgalci askerlerin ya da kumpanyaların ilgisini çekebilirdi, ama Avrupa aristokrasisi açısından zenginliklerin yanı sıra Hindistan'ın kendisinin denetimde tutulması, en az Hindistan'ın yağmasından elde edilecek maddi kazanç kadar önemliydi. Çünkü Hindistan Avrupa'nın doğu konusundaki kavrayışında en önemli etkiye sahip iki ülkeden biriydi.[69] İngilizler ilk Hindistan maceralarında; doğunun gizemi ve büyük zenginliklerinin yanı sıra geniş topraklara sahip Moğol Hükümdarları ile karşılaştıklarında, Hindistan'ın ele geçirilmesinin zorluğunu, ancak önemini anlamakta gecikmediler.

> "Öyle bir hükümdarla karşı karşıya gelmişti ki, Kraliçe Elizabeth, yanında küçük bir taşra kasabasının beyi gibi kalıyordu. Yetmiş milyon uyruğuna hükmeden Cihangir Han, dünyanın en zengin ve güçlü hükümdarıydı."[70]

Bu güçlü hükümdarın sahip olduğu bir ülkeye hükmetmek, İngiliz aristokratları açısından dünyanın en güçlü imparatorluğuna sahip olmak anlamına da geliyordu. Bu yüzden İngilizler, her ne pahasına olursa olsun Hindistan'ı korumaya çalıştı. Hintli yurtseverlerin bağımsızlık ya da özerklik talebi her seferinde

şiddetle bastırıldı ve bağımsızlığın artık kaçınılmaz olduğu sırada İngiliz hükümet, ülkenin bölünmesi pahasına kendi denetimini koruyabilmek için, iç savaşa bile göz yumdu.

İngiliz Dünyası'nda Hindistan

Başlangıçta, yani coğrafi keşiflerin ilk aşamasında bütün yayılmacı devletler açısından Hindistan ve Hint Denizi'ne ulaşmak ticari bir amaç olarak algılanıyordu. Ancak çok geçmeden ticaretin, yağma kadar karlı olmadığını fark eden sömürgeci ülkeler, kıyılardan başlayarak, bütün bir bölgenin işgali için faaliyet göstermeye çalıştı. İlk işgal girişiminden ancak iki yüz elli yıl sonra bu hedefe ulaşılabildi.

İlk işgal girişimleri büyük ölçüde Avrupa Dünyası'nı da derinden etkiledi. Çoğunlukla doğunun vahşi ve anlaşılmaz olduğu üzerine kurulan işgal stratejisi, bu yanıyla yayılmacı Avrupa'nın doğuya; "yegane doğru olan", Avrupa tazı yaşam ve iktisadi anlayışının yerleştirilmesi kavramı çerçevesinde oluşuyor, Avrupa kültürel hegemonyasını da işgal askerlerini taşıyan gemiler kanalıyla yaymaya çalışıyordu. Doğu ile Batının tanışması ve Doğu hakkında Batının gittikçe daha belirgin bir bilgi akışına sahip olması, Doğunun yönetimi açısından Avrupa için önemli olanaklar sundu. Bu olanaklardan büyük ölçüde yararlanan ise Fransa ve özellikle İngiltere oldu. İngilizler, Hindistan'da faaliyet gösteren diğer sömürgeci güçlerden farklı olarak, işgallerini bir sistem kurarak ve bu sistemi tanımaya çalıştıkları Hintlilerin alışkanlıklarına ve var sayılan zaaflarına göre düzenlemeye uğraştı.

"Yinelenecek olursa, bağımlı ırkların ya da şarklıların idaresini kolay ve kazançlı, onlar hakkındaki bilgidir; bilgi güç verir, gitgide daha kazançlı hale gelen bir öğreni-denetim diyalektiğinde güç arttıkça bilgi de artar. Cromer, anavatanda savaşçı zihniyetle ile ticari benmerkezcilik, sömürgede de ('Hıristiyan ahlak yasasına uygun' İngiliz yönetimindekinin tersine) 'bağımsız kurumlar' türünden şeyler denetim altında tutulursa, İngiliz İmparatorluğunun çözülmeyeceğini düşünüyordu. Çünkü Cromer'e göre, eğer mantık 'Şarklının varlığını hepten gözardı etmeye eğilimli olduğu' bir şey-

se, Şarklıyı yönetmeye uygun yöntem, ona aşırı bilimsel ölçüler yüklemek, mantığı tümüyle kabul etmeye zorlamak değildir. Uygun yöntem, Şarklının sınırlarını anlamak, 'bağımlı ırkın halinden hoşnutluğunda, yönetenler ile yönetilenler arasında daha değerli ve -umulur ki- daha güçlü bir birleştirici bağ bulmaya çalışmaktır.' Bağımlı ırkın pasifize edildiği her durumun ardında, askerlerinden, kaba saba vergi tahsildarlarından, ölçü bilmez kuvvetinden çok, incelmiş kavrayış gücüyle ve nadiren kullanılmasıyla etkili olan imparatorluk kudreti gizlidir. Tek sözcükle, imparatorluk sağduyulu olmalıdır; tahamkarlığını bencillikten uzak durarak, hoşgörüsüzlüğünü de esnek disiplinle hafifletmelidir."[71]

İngilizler Hindistan'ın yönetimini büyük ölçüde Cromer'in ifade ettiği tarzda bağımlı ırkın, yani Hintlilerin ve Hintlilerin İngiliz idaresinden hoşnut üst kesimlerinin ve zengin mihracelerin desteğini kazanarak sağlama almaya çalıştı. İngilizlerle bağımlı ırkın üst kesimi arasındaki işbirliği, Hindistan'ın sömürülmesi ve yağmanın paylaşılması, zengin Hintlilerin, İngiliz toplumu içinde yer edinmesi ve bu yolla ağır bir asimilasyona tabii tutularak, Hint toplumundan yabancılaştırılması olgusu ile birleştirilince, ortaya çıkan sonuç, seçici kullanılan şiddet yoluyla İngiliz yönetimine muhalif kesimlerin susturularak, Hindistan'ın bağımlılığının sürdürülmesi oldu.

İngiliz İmparatorluğunun gücü, Hindistan'ın 1857'den sonra imparatorluğu doğrudan bağlanması fikri de benzer bir yaklaşımın doğal sonucudur. Her ne kadar Gandhi ve taraftarları bağımlılık ile işbirliği üzerinde ağırlıkla İngilizler tarafından belirlenen anlaşmayı bozdular ve kuruluşunda İngiliz işgalini destekleyen Kongre Partisi'ni bağımsızlık yönünde taraf ettilerse de, İngilizlerle üst sınıf arasındaki işbirliği ve zengin mihracelerin İngiliz yanlısı tutumunu değiştirmeyi başaramadılar.

İngilizlerin güçlü imparatorluk izlenimi, sömürgeleri denetim altında tutabilmenin temel kıstasını oluşturdu. İngilizler, imparatorluklarının gücünü, diğer sömürgeci ülkelere oranla sadece şiddetle göstermek yerine daha ince, daha planlı taktiklerle yönlendirdi. Hintli üst kesimlerin İngiliz topluluğu içine çekilerek

ve bu kesim Hindistan yönetiminde belli anlamda söz sahibi yapılırken, diğer yandan İngilizler, imparatorluktan aldıkları destekle ipleri elinde tutmayı başardı. Bu başarının altında yatan İngilizlerin güçlü ve genç bir imparatorlukla dünyaya hükmetme başarısına sahip bir devlet imajını yaygınlaştırılması idi. İngilizler bu konuda öylesine ince taktikler geliştirdiler ki; Hint halkının İngiltere ile tüm ilişkisinde bu temel argüman geçerli oldu. Hindistan'daki tüm yönetici İngilizlerin elli beş yaşın altında tutulması[72] ile ilgili alınan karar da bu anlayışın sonucu olarak tarihe geçti. Bu sayede hiç bir Hintli, yaşlanmış ve yıpranmış bir İngiliz yöneticisiyle tanışma fırsatı elde edemedi. Genç İngiliz yöneticileri, "genç bir imparatorluğun" gücü konusunda oluşturulan yanılsamalarda baş rolü üstlendi. Böylece Batının Doğu üzerindeki egemenliği, Hintliler tarafından da kabul görmeye başladı. İngilizler çoğunluğu genç olan, İngiliz eğitiminden geçmiş ve Hintlilerin ilk elden yöneticileri kabul edilen Racalarla bu yolla eşitlenmiş oldu. Ötesinde İngilizler Hint halkının temsilcisi olarak hep bu standartlar uygun kimlikleri öne çıkartmaya çalıştı. Nehru ve Cinnah, aldıkları İngiliz eğitimi, İngilizlere özgü yaşam anlayışı ve Batı zevklerine uygun tarzları ile bu politik yaklaşıma uygun davrandılar. Yine kendine has düşünsel yapısı, doğu kimliğini öne çıkaran sistematiği, Hint tarzı giyimi ve yaşlı bir lider olması bağlamında Gandhi, bilerek ya da bilmeyerek bu politikayı geçersiz kılmayı, en azından bu yoldaki yaklaşımların değiştirmeyi başardı.

İngilizlerin ve Batının doğu üzerinde yeni bilgilere ulaşması, bu bilgiler ışığında Doğuyu yönetme uğraşı, bilginin edinilmesi ve kullanılmasını edilgen bir süreçten çıkarıp, bilgiyi; sömürgeleştirebilmenin aktif bir öznesi haline dönüştürdü. Sadece dezenformasyon bağlamında değil, tersine, egemen olmaya başlayan Batı bilim anlayışının ve Tarih yaklaşımının doğal sonucu olarak, Avrupa gözünden yansıyan ve daha çok; Doğunun yönetilmesi için gerekli olan bazı bilgiler, Doğunun kendisi olarak algılanmaya başladı. Benzer örnekleri Afrika'nın sömürgeleştirilme sürecinde de sıkça görülebileceği gibi, Doğunun yabani, ahlaksız, geri, kendini yönetmedeki acizliği gibi temel argümanlar, Doğu eğ-

lencelerinden, Doğunun mistik tarihinden, Doğu edebiyatından, Doğu sanatından, Doğu yaşam tarzından, savaşlarından, dinsel yaklaşımlarından bilinçli olarak seçilen bazı örneklerle oluşturularak, hem Batı, hem de Doğu kamuoyuna bu örnekler, doğunun kendisi olarak sunulmaya başlandı. Bu yaklaşım o karar uzun ömürlü oldu ki, "Şarkiyatçılık" anlayışı, temeli ilerlemeye dayalı tüm Batı patentli düşünce akımlarının da felsefi alt yapılarının temelini oluşturdu. "Barbar" Doğuya karşı, Batının "medeni" dünyası, sömürgeciliğin düşünsel anlamda meşru kılınmasının olanaklarını yarattı. Doğulular yönetilmesi, uygarlığı temsil eden Batının da yönetmesi, "bilimsel" keşifler ışığında, aydınlanma çağında neredeyse dinin yerini almış, akıl sayesinde Doğuya yönelik saldırıların ideolojik yapısını kurdu.

> "Garp ile Şark arasındaki ilişki, bir iktidar, egemenlik ilişkisidir, derecesi değişen karmaşık bir hakimiyet ilişkisidir;...Şark, sırf sıradan ondokuzuncu yüzyıl Avrupalısının varsaydığı tüm o basmakalıp biçimleriyle 'Şarklığı' keşfedildiği için değil, Şark'ın Şarklı *kılınabilmesi* -yani, Şarklı kılınmışlığa boyun eğmesi- için de Şarklılaştırıldı."[73]

Şarkiyatçılık ideolojik anlamda 19. Yüzyıl Avrupa'sında öylesine etkili oldu ki, Doğuyla uğraşan her bilim adamı, her araştırmacı ve her siyasetçi isteyerek ya da istemeyerek bu tartışmaların içinde yer aldı. Büyük bir kısmı bu ideolojiye uygun argümanlar geliştirdi.[74]

Bugün açısından bakıldığında dahi, aynı argüman ve yaklaşımların bulunduğunu görmek, yeni konseptin doğal bir sonucu olarak, Kuzey ve Güney arasındaki Kuzey lehine olan ayrımda da benzer söylemlerin ağırlık kazandığını bilmek, Şarkiyatçılık anlayışının belli bir döneme ait olmayan, neredeyse evrensel normlara sahip olan bir bakış açısı olarak algılamayı gerektirmektedir. Bugün Güneyi yoksul olmakla, vahşi olmakla, Kuzey normlarına uygun olmamakla suçlayanlar, Güneyin yoksulluğunun, Kuzeyin zenginliği için olduğunu bilmezlikten gelirken, Güneye kendi seçenekleri dayatırken, gerektiğinde şiddet kullanmamaktan

çekinmemeleri, barbarlığın aynı zamanda Kuzeyi de kapsadığını, hatta pek çok anlamda Kuzeyin eseri olduğunu unutturmayı tercih ediyorlar. Belki de Kuzey Güney arasındaki mevcut ayrımın, sadece ekvator çizgisi ile sınırlı olmadığını, her ülkenin kendi içinde kuzey ve güney olarak ayrıldığı ortaya konabilirse, yayılmacılığın, işgalin ve sömürünün bir iç emperyalizm[75] kavramı çerçevesinde yeniden ele alınması gerektiği düşünülebilir.

İngilizler Hindistan'ı işgalin hiç bir aşamasında bağımsız bir ülke olarak görmeyi tercih etmedi. Bu Hindistan'dan çok, İngilizlerin kendi dünyaları ile ilgili bir sorundu. Hindistan İngiliz emperyalizmi açısından başlı başına sömürgeciliğin ana nedeni olmasının yanı sıra, İngiliz İmparatorluğunun, İngiliz İmparatorluğu olarak kalabilmesinin de tek nedeniydi. Garip bir biçimde tıpkı Fransızların ısrarla Cezayir'e sahip olma dürtüsü gibi, tıpkı tarihin her aşamasında ve özellikle faşizm döneminde İtalya'nın Etiyopya'yı ele geçirme isteğinde olduğu gibi, tıpkı ABD'nin ısrarla Filipinleri elde tutmaya uğraştığı gibi, Hindistan'da İngilizler açısından Kuzey İrlanda ile birlikte vazgeçilmez kabul ediliyordu.

Sadece Doğu topraklarında üs edinmenin de ötesinde, Hindistan İngilizler açısından ihtişam ve güç gösterisinin en doğal yoluydu. O dönem açısından sıradan İngilizler için bile Hindistan'a sahip olmak, dünyanın en büyük imparatorluğunu kurmak anlamına geliyor, Hindistan'ın özerkliğine yönelik her türlü talep karşısında İngiliz yönetimi, diğer sömürgelerine gösterdiği ılımlı politikasından ısrarla uzak durarak, en sert yaptırımları uyguluyordu. Hindistan'ın özerk bir statüye kavuşturulmasını talep eden kimi İşçi Partili milletvekillerinin neredeyse vatan hainliği ile suçlanması, Churchill'in, II. Dünya Savaşı sonrası Hintlilerin bağımsızlık taleplerine karşılık, savaşa Hindistan ve diğer sömürgelerini korumak için girdiklerini açıklaması, elbette rastlantı değildi. Hindistan, 1920 yılında yapılan Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nda belirtildiği gibi, en azından İngiltere için savaşların temel nedeniydi. İngilizler Hindistan'ı elde tutarak, özellikle Uzakdoğu ve Afrika'da önemli sömürgeler elde etmeyi başardı. Hindistan'ı elde tutma amacıyla, Hindistan'a giden deniz ve kara

yolları üzerinde denetim kuran İngiliz emperyalizmi, sadece Hindistan için katlandığı bu sıkıntının karşılığını hem Birinci, hem de İkinci Dünya Savaşı sırasında fazlasıyla da aldı.

Kongre Partisi Bağımsızlık İstiyor

1927 yılının sonlarına doğru Londra, Hint halkı tarafından öteden beri istenen reformları gerçekleştireceğini ilan etti. Ancak Hindistan'ın özerkliğe hazır olup olmadığını bir komisyon tarafından incelenmesini şart koşmuştu. Aslında komisyon çalışması bir göz boyamadan ibaretti. Çünkü benzer komisyonlar defalarca toplanmış, ancak her seferinde Hindistan'ın özerkliğe henüz hazır olmadığını öngören raporlar düzenleyerek dağılmıştı. 1924-1927 arasındaki sakin ortam, 1927 ile birlikte yeniden gerginleşmeye başlayınca İngiliz Hükümeti, bir kez daha aynı komisyon çalışmalarıyla ılımlı Hintli Ulusalcıların oyalanabileceğini düşünmüştü. Ama bu kez beklenildiği gibi olmadı. Üç yıllık ara dönemde önemli siyasal gelişmeler olmamıştı ama, 1920-1922 arasındaki toplumsal motivasyon sayesinde, halkın önemli bir kısmı bağımsızlık yanlısı bir hat izlemeye başlamıştı. Gandhi'nin siyasi etkisi artarken, radikal kesimler de güçlenmeye ve siyasi alanda daha aktif rol almaya çabalıyordu. İngilizler, ılımlı Hintli politikacıları komisyon çalışmaları ile bir süre daha oyalayabilirlerse, radikal kesimin marjinalleşerek etkisi yitireceğine inanıyordu.

Ancak komisyon çalışması tüm Hindistan'dan büyük tepki al-

dı. O tepkiler esnasında İngilizler, Hindistan'da ılımlı olarak nitelenebilecek bir siyasi hareketin kalmadığını, şiddet yanlısı olmayan Gandhi ve taraftarlarının dahi, bağımsızlık dışında hiç bir ön koşulu kabul etmeyeceğini de anlamış oldular.[76] Kongre'nin burjuva kesimin denetimi dışına taşarak, sıradan Hintliler tarafından da benimsenmeye başlanması, hareketin siyasi reform dışında sosyal alanda da reform taleplerini öne sürerek kitle kazanma uğraşı, özellikle genç kesimin hızlı biçimde partiyi daha sola çekme girişimi, İngilizlerin sadece yönetsel özerklik içeren bir reform taslağı ile uzun süre iktidarda kalmayacağını da gösteriyordu. Komisyon çalışmalarına gösterilen tepkinin örgütlenmesinde baş rolü üstlenen Kongre Partisi, "artık İngilizlerin Hindistan'da istenmediğini" ileri sürerek, "kendi kaderini tayin hakkının yaşama geçirilmesi için eyleme geçme" kararı aldı. Aynı yılın Aralık ayında Madras'da toplanan Kongre Partisi daha da ileri giderek; "özerkliğin ve bu yönde çalışmanın İngiliz işgalini meşrulaştırmak" olduğunu açıklayarak, amaçlarının: "Bağımsız Bir Hindistan" olduğunu ilan etti. Kongre bu hedef için bağımsızlık yanlısı tüm gruplarla ortak eylem kararının da hayata geçmesi için çaba sarf etmeye karar verdi. Çok geçmeden öncülüğünü Kongre Partisi'nin yaptığı ve içinde irili ufaklı pek çok grup ve örgütün yer aldığı geniş bir Bağımsızlık Cephesi kuruldu. Cephe uzun bir süre ortak hareket ederek, Hint Halkı'nın örgütlü bir yapı da mücadele edebilmesinin olanaklarını da yarattı.

Tüm bu gelişmelere rağmen İngilizler komisyon çalışmaları konusundaki ısrarlarını sürdürdü. Protesto gösterilerinin arttığı sıralarda, 1928 yılında komite çalışmalarına başladı. İngilizler, Hintlilerden özerklik için işbirliği beklediklerini açıkladılarsa da, Hintliler eylemleri artırarak cevap vermeyi yeğledi. Artan protestolar nedeniyle komite neredeyse hiç bir çalışma yapamadı. Komitenin inceleme yaptığı alanlarda halk kendiliğinden toplanıyor ve "Simon! Dön"[77] sloganı ile, komite çalışmasını bitiremeden çekip gidene dek, eylemlerini sürdürüyordu. Çoğunlukla polis göstericileri dağıtmak için şiddet kullanmayı tercih ediyor, bazı bölgelerde göstericilerin de karşılık vermesiyle, çatışmalar yaşanıyordu. Lahor Bölgesi'nde yapılan bir gösteri sırasında gösteri-

cilerden biri, polis tarafından dövüldükten kısa bir süre sonra ölünce, olaylar daha da kızıştı.

Bu sırada Kongre kendine yeni bir tüzük hazırlamaya başladı. Tüzüğü hazırlamakla görevli komitenin başkanı Motilal Nehru'nun adından dolayı, hazırlanan rapora "Nehru Raporu" adı verildi. Partinin 1928 yılında Kalküta'da yapılan toplantısında Nehru Raporu kabul edildi. Rapora göre; "Hindistan'a İngiliz Milletler Topluluğu üyelerine tanınan haklar çerçevesinde bir anayasa tasarısı hazırlanması" ve "İngilizlerin bir yıl içinde Hindistan'dan çekilerek, Hindistan'ın bağımsızlığa kavuşması" talep ediliyordu. Kongre aynı toplantıda, "eğer İngilizler bir yıl içinde ülkeyi terk etmezse, Hindistan'ın bağımsızlığının ilan edileceğini" de karar altına alıyor, "üyelerinden bu yönde çalışmalarını" istiyordu.

Eylemlerin kitleselleştiği ve radikalleştiği 1928 yılında, Kongre ile ortak tavır alan silahlı ayaklanma yanlısı kesim de güçlenmeye devam ediyordu. Bengal'de, Pencab'ta ve diğer bazı eyaletlerde silahlı propaganda olaylarında gözle görülür bir artış vardı. Eylemlerin radikalleşmesi üzerine İngilizler yeni polisiye tedbirler almaya başladılar. Aynı dönemde çıkarılan Bengal Kararnamesi ile, kolluk güçleri olağanüstü yetkilerle donatıldı. Ardından da özellikle Bengal'li gençlere yönelik, yoğun bir terör kampanyası başlatıldı. Pek çok kişi tutuklanarak cezaevine konuldu. Ancak eylemler devam etti.

Hindistan'da o dönemin gergin atmosferini ve Kongre Partisi içindekilerde dahil olmak üzere, silahlı ayaklanma yanlısı kesimin güçlendiğini gösteren çeşitli eylemler gündeme geldi. Bunlardan üçü özellikle önemliydi. İlk eylem Lahor'da bir polis şefinin öldürülmesi olayı idi. Polis şefinin Simon Komitesi'ne karşı yapılan protestolar sırasında öldürülen Lala Lacabetri'yi döven kişi olması eylemin neyi hedeflediğini açıklamaya yetiyordu. İkinci eylem ise Delhi'deki meclis binasına bomba atılmasıydı. 8 Nisan 1929' da meydana gelen olayda Bhagat Singh[78] adlı bir eylemci binaya iki el bombası atmış, ardından da İngilizlerden ve işbirliği yanlısı Hintlilerden oluşan meclis üyelerini tabanca ile yaylım ateşine tutmuştu. Olayda ölen olmadı ancak, eylem tüm

Hindistan'da büyük yankı uyandırdı. Eylemlerin en etkilisi ise 1930 yılında gerçekleşen ve halkın katılımı ile bir anda büyüyen Cittagong'daki ayaklanmaydı. İsyancılar mühimmat depolarına şiddetli bir saldırı yaptı. Ancak İngilizler hemen karşı saldırıya geçerek sert önlemler aldı. Doğu Bengal'in bazı bölgeleri askeri işgal altına alındı. Halkın izinsiz dolaşması, bisiklete binmesi ve Ulusal Hareketin simgesi haline gelen el dokumasıyla yapılanlar da dahil olmak üzere, İngilizlerin gösterdikleri dışında elbise giymesi yasaklandı. Bütün şehirlere ve köylere polisle işbirliği yapmadıkları ve isyancıları teslim etmedikleri gerekçesiyle ağır vergiler kondu. Aynı bölgede yoğun bir tutuklama kampanyası da başlatıldı.

Bu arada farklı eylem biçimleri de görülüyordu. 1929 yılında Lahor'da, İngiliz karşıtı bir gösteri örgütlediği gerekçesiyle tutuklanan Canandrant Das adlı bir genç hapishanedeki kötü muameleyi protesto etmek amacıyla açlık grevine başladı. Das 61 günlük grevin sonunda ölünce, Hint halkı tarafından bir kahraman olarak sahiplenildi.

İngilizleri kaygıya düşüren bir başka gelişme ise, işçi sınıfının ulusal mücadele içinde yerini almaya başlamasıydı. Öteden beri işçiler, diğer Hintliler gibi eylemleri destekliyordu. Ancak 1928'den sonra işçi sınıfı kendi örgütsel yapısını tamamlayarak, mücadelenin asli güçlerinden biri haline geldi. Özellikle Bombay'lı işçilerin gerçekleştirdiği ve yüz bini aşkın kişinin katıldığı çeşitli grev eylemleri, İngilizleri telaşlandırmaya yetti. İngilizler açısından daha da kötüsü, işçi önderlerinin bir çoğunun sosyalist kesimden gelmesi ve işçilerin ağırlıklı oldukları bölgelerde ulusal hareketin bağımsızlık talebinin yanı sıra sosyal reform, hatta sosyalizm yönünde tavır almaya başlamasıydı. İşgal güçleri; önlem olarak otuz iki işçi önderini devlete karşı komplo hazırlamaktan dolayı tutukladı ve dört yıl süren mahkeme sonucunda, bu kişileri çeşitli cezalara çarptırarak, hapishanelere yolladı.

Bu gelişmeler yaşanırken Kongre Partisi içinde de başını Jawaharlal Nehru'nun çektiği radikal kesim güçlenmekteydi. Gandhi'nin "oğlum" diye hitap ettiği ve "Hindistan'ın en değerli hazinesi"[79] diye övdüğü Jawaharlal Nehru, parti içindeki genç kesi-

min önderiydi. Aynı zamanda sosyalist eğilimli kesimin parti içindeki sözcüsü olan Nehru, pasif direniş yerine daha radikal eylemlerin yapılması gerektiğini savunuyordu. Bengal'deki ayaklanmayı örgütleyen Subhas Chandra Bose adlı bir başka önemli isim de, silahlı bir örgüt oluşturmak için faaliyet göstermeye başlamıştı.

Gandhi ise gelişmelerden endişeliydi. Radikalleşen Hint Ulusal Mücadelesi'nin, bağımsızlık hareketine zarar getireceğini düşünüyor, Nehru ve Bose'nin silahlı ayaklanma yanlısı görüşlerine rağmen o, yine pasif eylemlere devam etmek gerektiğini savunuyordu. 1929 yılının ortalarında İngiliz İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi ve Hindistan'ın özerklik statüsüne sıcak bakan Ramsay Mc Donald'ın başbakanlık görevini üstlenmesi, Gandhi'nin anlaşma yoluyla Hindistan'ın bağımsızlığa kavuşabileceği yönündeki görüşlerinin güçlenmesini sağladı. İngiltere'den hükümet adına gelen ve daha sonra genel vali olarak da görev yapacak Lord Irwin'in, bir yuvarlak masa oluşturarak Hindistan ile ilgili reform ve özerklik konusunun tartışılması önerisi; Kongre Partisi'nin ileri gelenleri ve Gandhi tarafından, genç liderlerin "İngilizlere güvenilmeyeceği" yolundaki ısrarlarına ve protestolarına karşın, kabul edildi.

Ancak gelişmeler Gandhi'yi haksız çıkardı. İngiltere'de muhafazakar kesim, İşçi Partisi'nin özerklik fikrine önce Lordlar, ardından da Avam Kamarası'nda yoğun bir saldırı başlattı. Liberal kesimde muhafazakarlarla ortak tavır alınca, İşçi Partisi azınlıkta kaldı ve "Özerk Hindistan" projesi geri çekildi. Bunun üzerine görüşmeler için ara verilen eylemler, yeniden başladı. Bunlar arasında en etkilisi; İngilizlerin Tuz tekelini kırmak için yapılan eylemler oldu.

Tuz Yasasına Karşı Yürüyüş

Sömürgeciliğin ilk yıllarından beri tuz çıkarılması, tuz şirketinin işletilmesi ve pazarlaması İngilizlerin tekelindeydi. Hintlilerin tuz üretmesi yasaktı ve halk tuz ihtiyacını karşılamak için büyük paralar ödeyerek, bu tekele başvurmak zorundaydı. Gandhi yeni eylem tarzı olarak bu tekelin kırılması için yasa dışı yollardan

tuz üretilmesine karar verdi. Bunun için de uzun bir yürüyüş düzenlemek için hazırlıklara başladı.

Tuz yasasının ihlali için yapılacak yürüyüş, 12 Mart 1930 tarihinde başladı. Yürüyüşe Gandhi dahil 78 kişinin katılmasına karar verilmişti. Ancak 241 millik yol boyunca uğranılan, ulusal renklerle donatılmış köy ve kasabalarda, binlerce insan yürüyüşe katılarak, eyleme destek verdi. Yürüyüşün başlangıcından 24 gün sonra, 5 Nisanda Gandhi ve beraberindekiler, Dandi adı verilen bölgeye ulaştı. Gandhi ertesi gün suya girdi ve kıyıda biriken bir avuç tuzu alarak, Tuz yasasının ihlalini başlatmış oldu. Böylece Gandhi yasaklanan tuz üretimi suçunu işlemiş oluyordu. Kısa sürede Hindistan'ın neredeyse tüm kıyılarında, sayısız köy ve kasabada köylüler, ellerinde tepsilerle, yasal olmayan yollardan tuz üretimine başladı. Kongre Partisi de yasal olmayan yollardan üretilen bu tuzu, şehirlerde satış işini üstlendi.

İngilizler tuz üretimi eylemine sert yanıt verdi. Bombay'da ki parti binası basılarak, buradaki tüm eşyaya ve arşivlere el konuldu. Polis saldırıları artınca 60 bin kişi sokak gösterileri ile protesto eylemlerine başladı. Göstericilerin pek çoğu bu eylemler esnasında tutuklandı. Tutuklananlar arasında Jawaharlal Nehru, Kalküta Belediye Başkanı ve Kongre Partisi'nin önde gelen isimleri de vardı. Bir kez daha hartallar gerçekleştirildi. Hartallar sırasında Hint halkı ile İngiliz güçleri ve polis arasında yoğun sokak çatışmaları yaşandı. Tuz tekelinin kırılmasına yönelik olarak yapılan eylemlerin önemli bir başarı kazanması üzerine İngilizler, Hint halkına gözdağı verebilmek için yeni bir terör kampanyası başlattı.

Kuzeybatı sınırında yer alan Peşaver kentinde İngiliz yöneticileri polis ve askerler, daha önce halkın direnişi ile şehir dışına atılmış, kent Hintlilerden kurulan bir meclis aracılığı ile yönetilmeye başlanmıştı. İngilizler takviye kuvvet alarak şehri yeniden işgal etti. Direnen halka saldıran kolluk güçleri, yetmiş eylemciyi öldürdü. Yüzün üzerinde de kişi de ağır yaralandı. Ardından İngilizler saldırılarını tüm Hindistan'a yaydılar. Ülkedeki tüm muhalif basın organları kapatıldı. Tutuklamalar yeniden başladı. 4 Mayıs 1930' da Gandhi cezaevine kondu. O sırada cezaevlerindeki eylemci Hintli sayısı 60 bini aşmıştı.

Gandhi'nin tutuklanmasının sebebi, bir kaç gün önce yapacağını ilan ettiği yeni eylemi ile ilgiliydi. Gandhi Bombay'ın 150 mil kuzeyindeki Dharsana Tuz İşletmeleri'ni basacaklarını ve bu işletmedeki tuz üretimi işleminin bundan böyle Hintliler tarafından yapılacağını bildirmişti. İngilizler o güne dek önderliğini Gandhi'nin yaptığı hiç bir eyleme saldırmaya cesaret edememişlerdi. Şiddetten özenle uzak duran Gandhi'ye yönelik en ufak bir şiddet eyleminin dahi, sonu gelmez yeni eylemlere sahne olacağını iyi bilen İngilizler, Tuz tekelinin kırılmasına ilişkin yapılan eylemler esnasına gösterdikleri sert tutumdan dolayı Gandhi'nin zarar görmesini engellemeye çalışıyorlardı. İngilizler bu şiddet ortamında dahi tüm önder kadro arasında kendileriyle diyalog kurmaya cesaret edebilecek tek kişinin Gandhi olacağını biliyorlar, uzlaşma aşamasına geldiğinde ona ihtiyaç duyacaklarından, Gandhi'nin halk üzerindeki inisiyatifini kaybetmesini de önlemeye çalışıyorlardı. Radikal kesimin güçlenmesinden korkan İngiliz hükümeti, Gandhi'nin sosyalist olmamasının ileri de olası bir özerklik tartışmasında, Sovyetlerin bölgedeki etkisini kırabilmek amacıyla kullanabileceğini düşünüyordu. Daha da önemlisi güçlenen Japon İmparatorluğu karşısında Gandhi, hala İngiliz yanlısı bir tutum sergiliyordu. Hint halkı da ağırlıklı olarak Gandhi'nin etkisi ile Sovyet ve Japon karşıtı bir dış politika izler hale gelmişti.

Gandhi'nin tutuklanmasının sonrasında Dharsana Tuz İşletmesi'ne yönelik eylemin liderliğine şair Sarojini Naidu ve Gandhi'nin oğlu Manilal Gandhi geçti. Bayan Naidu'da eylem sırasında şiddet kullanılmayacağını, İngilizlerden gelen saldırılara yanıt verilmeyeceğini açıkladı. Gerçekten de tüm eylem boyunca hiç bir Hintli şiddete başvurmadı. 6 İngiliz subayı ve 400 yerli polisi tarafından korunan işletmeye yürüyüş yapan kitle, gruplar halinde polis barikatını yarmak için yürüyüşe başlıyor, öndeki grup dayak nedeniyle yürüyemez hale geldiğinde, bir sonraki grup harekete geçiyordu. Tüm bu saldırılar esnasında, Hintlilerin kendilerin savunmak amacıyla bile şiddete başvurmaması Gandhi'nin Hint halkı üzerindeki etkisini göstermek anlamında oldukça önemliydi. Bir İngiliz muhabiri eylemi şöyle anlatıyordu:

"(Manilal) Gandhi ve arkadaşları yüz metre beride sessizce durdular. Bir grup kalabalıktan ayrıldı, hendekleri aştı, dikenli tele doğru yürüdü...Ansızın bir emirle birlikte, yerli polisler üzerine doğru yürüyenlere saldırdılar ve çelik kaplı coplarını başlarına indirmeye başladılar. Yürüyüşçülerden hiçbiri darbelerden kaçınmak için elini bile kaldırmadı. Kütük gibi devriliyorlardı yere...Sopayı yiyen kafası ya da omuzu kırılmış olarak düşüyor, yerde kıvranıyordu... Diğerleri de saf halinde yürüyüp aynı davranışla karşılandılar. Bir kaç dakika sonra bir yeri kırılmadık kimse kalmayacağını bildikleri halde hiçbirinde bir korku görülmüyordu. Başları dimdik yürüyorlardı. Kendilerini şevke getiren bir müzik sesi, bir şarkı ya da herhangi bir şey yoktu. Yaralanma ve ölüme doğru dimdik ve sessizce yürüyorlardı."[80]

Eylem günlerce sürdü. Pek çok gösterici polis dayağı nedeniyle yaşamını yitirdi. Sarojini Naidu ve Manilal Gandhi de tutuklandı. Tuz tekeline karşı girişilen bu eylem bütün dünyada büyük bir yankı uyandırdı. Eylemler sayesinde İngilizlerin Hindistan'da bir işgalci olduğu ve Hint halkı tarafından artık ülkelerinde istenmediği açığa çıktı. Londra'da bile gazeteler; Hindistan'ın bağımsızlığının sadece bir zaman meselesi olduğunu, Asyalıların Avrupalıları artık istemediğini yazmak zorunda kaldı ve Hindistan direnişinin Asya'daki halk açısından yeni bir moral sağladığından söz etti:

"Avrupa, Asya'daki moral üstünlüğünü tümüyle kaybetti artık. Şimdi yüksek ilkeler savunucusu ve adalet şampiyonu olarak değil de, Batı ırkının üstünlüğünün koruyucusu ve sınırları dışındaki dünyanın sömürücüsü olarak görülüyor. Bu, Avrupa için büyük bir ahlaki yenilgidir. Asya fiziki olarak güçsüz ve yaşamsal çıkarları tehlikeye girdiğinde kendisini saldırıdan koruyamayacak durumda olduğu halde şimdi, Avrupa'ya küçümseyerek bakabilmektedir."[81]

Tuz tekeline karşı girişilen eylemin bir diğer sonucu ise, sadece tuz işletilmesini engelleyen yasanın değil, neredeyse İngilizler tarafından konulan tüm yasaların ihlal edilmeye başlanmasıydı.

İngilizler bu ihlalleri engellemek için yeni yasalar çıkardılarsa da, bu yasalar da yeni eylemler hedef olmak dışında bir işleve sahip olamadı. İngilizler tek çare olarak, tutuklamalara devam kararı aldı. Mahkemeler kanalıyla verilen cezalar arttırıldı. Halka yönelik silah kullanma olaylarında artış gözlemlendi. Kongre Partisi tarafından örgütlenen bölge komitelerine yönelik baskılar artırılırken, basını susturabilmek için yeni sansür yasaları devreye sokuldu. Bu arada cezaevlerinde de sistematik işkence uygulanıyor, tutukluların tümü dövülerek cezalandırılıyordu. 1930 yılı sonlarında cezaevindeki tutuklu Hintli sayısı 100 bini aştı.

Yuvarlak Masa Toplantıları

Direniş Mart 1931'e dek büyüklü küçüklü pek çok eylemle sürdü. Artan eylemler üzerine İngilizler anlaşmak için, Kongre Partisi ile masaya oturmaya karar verdiler. Görüşmelerin başlaması için bir prensip anlaşması yapıldı. Anlaşma uyarınca eylemler geçici olarak durdurulurken, tutukluların önemli bir bölümü de serbest bırakıldı. İngilizlerin isyanı bastırmak için çıkardıkları özel yasalar iptal edildi. Delhi Paktı adı verilen bu prensip anlaşmasıyla Kongre Partisi Hint halkının tek ve gerçek temsilcisi olarak kabul ediliyor ve Hindistan'ın geleceği konusunda verilecek kararlarda söz sahibi olması sağlanıyordu. Ancak prensipte dahi İngiliz hükümeti bağımsızlık ya da dominyon statüsü ile ilgili bir maddenin anlaşmaya konmasını engellemişti. Kongre içindeki radikal kesim 1927-1931 arasındaki eylemler nedeniyle en azından dominyon statüsünün karara bağlanmasında ısrarlıydı. Ilımlı kanat ise İngilizlerin anlaşma önerilerini bu sonuca varabilecek bir gelişme olarak değerlendiriyor ve İngiltere'de yapılacak yuvarlak masa toplantısına katılmak konusunda ısrar ediyordu. Sonuçta ılımlı kesimin isteği oldu ve Kongre yuvarlak masa toplantılarına katılmaya karar verdi. Partinin Hint halkı adına temsilcisi olarak da Gandhi seçildi.

Önceden de tahmin edildiği gibi yuvarlak Masa toplantısında İngilizler Gandhi'ye, Hindistan'daki İngiliz egemenliğinin Hint halkı için neden önemli olduğu anlatmak dışında bir önerileri olmadı. İngiliz delegeleri, İngiltere'nin sonuçları ne olursa olsun

Hindistan'da kalmaya niyetleri olduğunu belirterek, Gandhi'ye barışın sağlanması ile İngiliz ve Hint halkı arasındaki kurulacak ilişkilerin sağlamlaştırılması yönünde adım atacakları garantisi verdi. Gandhi ise tam bağımsızlık dışında bir alternatifin olmadığını ileterek, Hint ve İngiliz halkı arasındaki ilişkilerin ancak, eşitlik temelinde kurulabileceğini söyledi. Ardından Yuvarlak Masa toplantıları hiçbir sonuç alınmadan dağıldı

Yuvarlak masa toplantılarının sonuçlandığı sıralarda üç ayrı gelişme Hindistan'daki İngiliz Hükümetini hayli zor durumda bırakmıştı. Bunlardan en önemlisi Bengal'deki şiddet eylemler ile ilgili olandı. İngilizler aldıkları tüm önlemlere rağmen eylemleri engellemeyi becerememişler, Kongre Partisi ile kurulan tüm ilişkilerde şiddet eylemlerinin durdurulmasını ön şart olarak sunmuşlardı. İkinci konu sınır bölgelerinde Abdulgaffar Han tarafından kurulan ve "Kızıl Gömlekliler"[82] diye adlandırılan direniş örgütüydü. Sınır eyaletlerindeki tüm direniş hareketlerinin örgütleyicisi konumunda olan Kızıl Gömlekliler, Gandhici eylem tarzına uygun bir siyasi hat yaratırken, bağımsız kalmaya özen gösteriyordu. Üçüncü problem ise Birleşik Eyaletlerdeydi. Özellikle 1929 krizinin ardından fiyatların düşmesi ve durgunluk yüzünden bu bölgede köylüler kiralarını dahi ödeyemez hale gelmişlerdi. İngilizler kiraların ödenmesi için baskıyı yoğunlaştırınca, bu bölgede direnişler yeniden başladı ve eylemlere öncülük ettikleri gerekçesiyle bölgedeki Kongre Partisi üye ve yöneticilerinin büyük kısmı tutuklandı.

Tutuklamalar başladığı sırada Gandhi İngiltere'den yeni dönmüştü. İngilizlerin Hindistan'ı terk etme niyetinde olmaması, başta Kongre olmak üzere tüm Hindistan'da büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Birleşik Eyaletlerdeki tutuklamaların başlaması ile, Hindistan yine direniş eylemlerine sahne oldu. Bunun üzerine İngilizler daha önceden cezaevine konan Jawaharlal Nehru'nun ardından, partinin önde gelen isimlerinden Vallabhbai Patel ve Mahadev Desai'de tutukladılar. Kısa süre sonra Gandhi'de tutuklananlar önderler arasına katıldı.

Bu sefer direniş 1930'dan daha sert oldu. İngiliz hükümeti de sert önlemler alarak, tüm yasal düzenlemelerin iptal edildiğini

açıkladı. Dünyada ilk kez siviller tarafından uygulanacak bir sıkıyönetim yasası hazırlanarak, devreye sokuldu. Gizli bir polis teşkilatı kuruldu ve tüm Hindistan'da faaliyet gösterebilmesi için, bu örgüt güçlendirildi. Anti-terör timleri adı verilen yarı-legal oluşumlar Hindistan'a sevk edildi. Şiddet eylemlerinin engellenmesi için polis içinde daha önceden kurulmuş olan Cinayet Arama Kısmı'nın çalışma alanı genişletilirken, tüm yerel yöneticilerin yetkileri arttırıldı. Polis ve askeri birimler neredeyse yasasız hale getirilerek, halk üzerindeki baskı olağanüstü yoğunlaştırıldı. Ayrıca İngilizler Hintlilere ve Hintliler tarafından kurulan tüm kurumlara ait mallara, evlere, taşıtlara, bankalardaki paralara el koydu. Böylece hala orta sınıfa dayanarak ayakta durmaya çalışan Kongre Partisi'ne ağır bir darbe indirilmeye çalışıldı. Hükümet daha da ileri giderek tüm babaları ve vasileri, çocuklarının ve vesayeti altında bulunan diğer kişilerin işledikleri suçtan dolayı sorumlu tutup, cezalandırmaya başladı. Sansür yasaları daha ağır koşullarla yeniden devreye sokuldu. Öyle ki, tutuklananların listesini yayınlamak bile bir gazetenin kapatılması için yeter koşul kabul edilmeye başlandı.

Bu arada İngiliz yönetimi ile zengin Hintliler ve büyük toprak sahipleri arasındaki ilişkiler de sağlamlaştırıldı. Feodal prenslerin ve büyük mülk sahiplerinin desteğini alan işgalci hükümet, bu kesimleri memnun edebilmek ve Hint toplumundaki bölünmüşlüğü yasal bir statü içinde tutabilmek için, kast sistemini koruyan ırkçı kanunları tekrar gündeme getirdi. Kongre Partisi'nin kast sistemini aşarak, en yoksul kesime seslenme gayretini sosyal bir reform hareketi olduğunu düşünen zengin Hintli kesim ve büyük toprak sahipleri, bu durumda ucuz işçiliğe ve toprağa bağlı yoksul köylülüğe dayalı aşırı sömürü mekanizmasının da ortadan kalkacağını hissettiklerinden, geleneksel yapının bozulması nedeniyle, işçilerin ve köylülerin bağımsızlık yanlısı mücadelesinin, sosyal yönelimli bir muhalefet hareketi olma ihtimalini de göz önüne alarak, İngiliz yanlısı bir politika izler hale geldiler.

Toprak sahiplerinin ve zengin Hintlilerin kuşkularını haklı çıkaran gelişme; partinin 1931 yılında Karaçi'de yapılan kongre-

sinde ortaya çıktı. Başlangıçta İngilizlerin Hindistan üzerindeki egemenliğinin meşruluğunu sağlamak için, bizzat İngilizler tarafından kurulan ve zengin Hintlilerin partisi olarak yaşamaya başlayan Kongre; kısa sürede, önce orta sınıflara açılarak, İngiliz Hükümeti'nden bağımsızlaşmış, ardından da yoksul köylüleri, işçileri ve kast dışı sayılan kesimi bünyesinde barındırarak; bağımsız bir Hindistan hedefi ile mücadelesine yön vermişti. 1931 Kongresinde sosyalist kesim parti içindeki ağırlığını arttırmaya başladı. Aynı kongrede, yine sosyalistlerin etkisi ile anayasanın demokratik hakları, özgürlükleri ve azınlık haklarını garanti altına alması yönünde bir karar çıktı. Ayrıca devletin temel endüstriye hakim kılınması ve sosyal adaletin sağlanması yolunda kararlar alındı. Kongre yoksulluğun ve sömürünün ortadan kaldırılması için mücadele etmeyi asli görevi olarak ilan ederken, bunun sağlanması için de, bağımsızlığın tek yol olduğunu açıkladı.

Kongre Partisi'nin gün geçtikçe daha radikal tutum almaya başlaması ve bağımsızlık hareketi ve anlayışını yoksullara dayandırarak yürütmeye çalışması; İngilizlerin uzun süredir olası bir özerklik tartışması için ihtiyaç duydukları partiyi, hem Hintli üst kesim, hem de işgalciler açısından tehlikeli hale getirmişti. Karaçi Kongresi'nin Hint halkı tarafından değerlendirilmeye ve partinin hızla yeni taraftarlar bulmaya başladığı sırada, hükümet 1932 yılındaki yoğun eylemleri bahane ederek, Kongre Partisi ile, onun tüm yan kuruluşlarını yasa dışı ilan etti.

İngilizlerin Reform Politikası ve Birmanya Sorunu

Tüm geleneksel kurumları ve zengin Hintlileri yanına alan İngilizler, yeni yasal düzenlemelere ve Kongre Partisi'nin kapatılmasına rağmen, Hindistan'ın artık eski biçimi ile yönetilemeyeceğini iyi biliyordu. Ancak Avrupa'daki değişen dengeler, Hindistan ve diğer sömürgelerinde köklü değişiklikler yapmalarını engelliyor, Hindistan'daki direnişler, artan dış baskı ve dünyanın 1914 öncesinden daha sancılı bir bloklaşmaya yönelmesi, İngiliz Hükümeti'ni zor durumda bırakıyordu. Hindistan'ın eninde sonunda bağımsızlığa ya da en azından özerkliğe kavuşabileceğini göz önüne alan İngilizler, sömürge politikalarında yavaş, ancak süreç

içerisinde belirleyici olacak yeni arayışlara yöneldiler. Hintli burjuvazinin de desteklediği Hint halkının geleneksel kast sistemini yasal bir statüye büründürme girişimi; Kongre'nin baskısı ve cezaevinde bulunan Gandhi'nin yeni yasaya karşı başlattığı ölüm orucu eylemi nedeniyle geri alınmış, Hindistan'daki İngiliz hükümeti; toplumu bölmeyi amaçlayan yasa yerine, tüm Hintlileri eşit sayan başka bir yasayı çıkartmak zorunda kalmıştı. Toplumun çeşitli kastlara bölerek, bağımsızlık hareketini engellemeyi başaramayan İngilizler, bu kez Hindistan'ın pek çok eyalet ve prensliğe bölünmüş yapısına dayanarak, yeni bir proje üretmeye çalıştı. Projenin temeli yerel iktidarların güçlendirilmesine dayanıyordu. Hindistan'daki İngiliz hükümeti Hindistan'ın pek çok eyalete ve prensliğe bölünmüş olmasından yararlanarak, merkezi otorite yerine, özerk yerel iktidarlar sayesinde egemenliğini sürdürmeyi planlıyor, kendi yandaşlarının eline geçecek yerel iktidarları zaman içinde bağımsızlaştırarak, olası bir geri çekilme döneminde, Balkan Planı uyarınca Hindistan'ın pek çok küçük devletin hüküm süreceği bir coğrafyaya çevirmeyi umuyordu. Bu sayede hükümet, en azından Hindistan'ın bir bölümünde egemenliklerini sürdürebilme olanağı yaratmaya uğraşıyordu.

Gerçekten de Hindistan'da farklı statülerle yönetilen 700'ü aşkın vilayet bulunuyordu. Hemen her eyalette demografik yapı birbirinden farklıydı. Kimi yerlerde yönetim İngilizlerle iyi ilişkide olan prensliklerin elindeydi. Direnişler bazı bölgelerde yoğun katılımlarla gerçekleştirilirken, bazı eyaletlerde ise kitleselleşemiyordu. Kongre Partisi yasa dışı ilan edilmesine rağmen hala Hint halkının tek temsilcisi konumundaydı, ancak farklı siyasi gruplar da etkinliklerini sürdürüyorlar, özellikle Bengal'de radikal eylemciler hızla güç kazanmaya devam ediyorlardı. Bunun yanı sıra Müslümanlar kendi örgütleri kanalıyla mücadeleye katılıyorlar ve bu örgütlerin bağımsız kimliğini korumaya özen gösteriyorlardı.

İngilizlerin yerel iktidarları güçlendirme projesi bu temel dinamiklerin üzerine oturdu ve ilk adım olarak da, iktisadi anlamda İngiliz ekonomisi için önem taşıyan ve öteden beri farklı bir statü ile yönetilen Birmanya'nın Hindistan'dan ayrılması yönünde faaliyete başlandı.

Birmanyalılar 1930 ve 1932 yıllarındaki direnişlere önemli oranda bir katılımla destek vermedi. Ancak kuzey Birmanya'da yaşayan köylüler, ağır ekonomik sıkıntılar nedeniyle, genel direniş hareketlerinden bağımsız büyük bir ayaklanma başlattı Bölünme üzerine proje üreten İngilizlere önemli bir fırsat veren bu ayaklanma, şiddetle bastırıldı. Ardından da petrol, kereste ve çeşitli madenler açısından zengin Birmanya'nın Hindistan'dan ayrılması için çalışmaya başlandı.

Birmanya ayaklanması sırasında Hindistan'ın diğer bölgelerinde de, özellikle Kongre Partisi'nin kapatılması nedeniyle çeşitli protesto gösterileri gerçekleştiriliyordu. Hint halkı 1934 de dek, hemen her gün çeşitli protesto gösterileri ile, bağımsızlık talebi içeren eylemler düzenlediler. İngiliz Hükümeti kendi projelerinin biçimlenmeye başlaması üzerine, 1934'te yeni bir reform tasarısı hazırlayarak, hala yasa dışı olan, ancak eylemlerin örgütleyicisi konumda bulunan Kongre Partisi'ni görüşme masasına davet etti. Parti reformların tartışılması için eylemlerin durdurulmasına karar verince, İngilizler parti üzerindeki yasakları kaldırarak, Kongre'ye yeniden yasal çalışma olanakları sağladılar. Ancak bu kez de umutlar boşa çıktı.

1934 yılında Hindistan'daki İngiliz Hükümeti tarafından hazırlanan Anayasa tasarısı, İngiliz parlamentosunda sert tartışmalar sonucu kabul edilmiş, eyaletlere kısmi özerklik veren yasalar uygulanmaya başlanmıştı. Yasa uyarınca Hint eyaletleri ve vilayetleri arasında federatif bir sistem kuruluyor, direniş hareketlerinin bastırılması için askerler tanınan yetkiler, bu federatif yapı sayesinde daha küçük birimlere dek genişletiliyordu. İngilizlerin Hindistan'daki en üst temsilcisi konumundaki kral naibine tanınan ayrıcalıklar da artırılıyor, böylece bölünmeye doğru giden Hindistan'a ilişkin olarak; Hindistan'da ki İngiliz yöneticileri, ana vatandaki parlamentodan bağımsız hareket edebilir hale geliyordu. Yönetimdeki ağır işleyişi değiştiren bu uygulama sayesinde, krallıktan emir beklemeksizin, Hindistan yine İngilizler ya da İngiliz denetimindeki güçler tarafından yönetilen görece bağımsız bir ülke haline geliyordu.

Yasakların kalkması ile önceden boykot ettiği yasama meclis-

lerine girmeye başlayan ve merkezi parlamento seçimlerine katılan Kongre, yeni anayasa ve reformları tanımadığını açıklayarak, tekrar eylem kararı aldı. Gerçekten de Hindistan'ın fiilen bölünmesinin olanaklarını yaratan ve reform adıyla sunulmaya çalışılan Anayasa, federatif yapı adıyla eyaletlerdeki baskıcı rejimlerin güçlendirirken, İngilizler; aynı anayasanın ülkenin seçim bölgelerine bölerek idare edileceğini içeren maddeleri sayesinde, bu bölünmeyi ırk ve kast esasına dayandırarak, zengin Hintlileri memnun etmeyi başarıyordu. Ayrıca İngilizler bu yasa sayesinde; direniş eylemlerinin bölgelerdeki gücünü göz önüne alarak, seçim bölgelerini kendi politik çerçevesine göre ayarlayıp, her bölgede güçlü bir pozisyon elde etmeyi amaçlıyordu.

Anayasanın çoğu maddesi uygulama alanı bulamadı. Ancak İngilizler açısından önemli olan eyaletlere özerklik tanıyan yasa 1937'de yürürlüğe girdi ve ardından da ülke genelinde seçimler yapıldı. Kongre Partisi yasayı protesto etmekle birlikte, seçimlere katılma kararı aldı ve hemen bütün eyaletlerde ezici bir çoğunluk kazandı. Kongre üyeleri yeni eyalet meclislerinde çoğunluğu oluşturdu ve eyalet hükümetlerinin bağımsızlık yönünde taraf olacağını belirterek, bakanlık görevlerinin büyük çoğunluğunu aldı.

Bu karar sonucunda yedi büyük eyalette kongre Partisi üyelerinden oluşan kabineler kuruldu. Kısa süre sonra bu kabinelerin kararı ile siyasi tutuklular serbest bırakıldı, merkezi hükümet tarafından konan yasaklar yasanın el verdiği ölçüde kaldırıldı ve bunun doğal sonucu olarak da, eylemlerde ve Kongre Partisi üyeliğinde gözle görülür bir artış yaşandı. Yine Kongre Partisi üyeleri tarafından kurulan kabineler kanalıyla, eyaletler özelinde tarım yasaları çıkarılarak, köylüler üzerindeki yük azaltılmaya başlandı. Sanayi işçileri ile ilgili kararlar sonucu olarak da, bu kesimin yaşamı iyileştirilmeye çalışıldı.

Çıkarılan yasalar nedeniyle eyalet valileri ve üst sınıf Hintlilerle Kongre üyeleri arasında sert tartışmalar yaşandı ve partinin bakanları, üzerlerindeki baskıyı protesto etmek için iki kez istifa ederek, İngilizleri zor durumda bıraktılar. Kongre'nin reform politikalarını tümden reddederek, yeniden eyleme geçmesinden çe-

kinen İngiliz hükümeti her defasında bakanların taleplerini kabul ederek, ilişkilerin kopmasını önlemeye çalıştılarsa da, gerginlik yumuşatılmadı ve durum genel olarak istikrarsız kaldı. Aynı yıllarda Kongre bağımsız Hindistan projesinin hayata geçmesi için faaliyetlerinin de arttırmaya uğraşıyordu. Yeni bir anayasa hazırlanması için bir kurucu meclis oluşturmaya çalışan Kongre, bu yolla İngilizleri sıkıştırmaya devam ediyordu.

Bu dönemde dünyada önemli değişmeler yaşanıyordu. Avrupa'da Hitler ve Mussolini faşizmi güç kazanmaya başlamış, İspanya'da faşizme karşı yoğun bir iç savaş başlatılmıştı. Nehru önderliğinde bir grup Hintli devrimci İspanya iç savaşında gönüllüler arasında yer almak için bu ülkeye gitmişti. Çin ve Filistin'de yaşanan diğer gelişmeler de ortaya çıkınca, Kongre Partisi bir dış politika belirlemek zorunda kaldı. Demokrasi ve barış yönünde çalışma kararı alan Kongre, emperyalizme ve faşizme karşı savaşmayı ön gören bir dış politika benimsedi.[83]

Birmanya 1937 yılında Hindistan'dan ayrıldı.

2. Dünya Savaşı ve Hindistan'ın Bağımsızlığı

1 Eylül 1939'da Nazi Almanya'sının Polonya'ya saldırması ile II. Dünya Savaşı fiilen başlamış oldu. Dünya Savaşı'nın başladığı sırada Hindistan'da, Kongre Partisi ile İngiltere arasındaki gerginlik devam ediyordu. İngiltere'nin aldığı bir kararla Hindistan'ı da savaşa katması, bu gerginliği daha da arttırdı. Kongre Partisi'nin Gandhi önderliğindeki bazı kadroları daha savaşın ilk günlerinde; "Hint halkının Alman ve Japon güçlerine karşı olduğunu, ancak yine de şiddet kullanarak bu güçlerle savaşmak istemediğini" belirtti. Gandhi İngilizlerin iddia ettiği gibi şayet bir Japon işgali olursa; "onlarla tıpkı İngilizlere karşı yürütülen mücadelede olduğu gibi satyagrahalar ile yanıt verileceğini" ve "Hint halkı ile Japonların işbirliği yapmayacağını" ilan etti.

Ancak Kongre içinde yer alanların büyük çoğunluğu bağımsız bir Hindistan karşılığında, müttefik güçleri ile birlikte Almanya ya da Japonya'ya karşı savaşa girmeye hazırdı. Kongre içindeki sosyalist kanadın lideri Nehru yayınladığı bildirilerde, Gandhi ve onun şiddet aleyhtarı politikalarına karşı çıkarak, Hintlileri savaşta "özgür bir halk olarak varolmaya" çağırıyordu. Ancak İngilizler böyle bir anlaşmaya asla yanaşmadılar. Dönemin başbakanı Churchill, "Hindistan'ı özgür bir devlet olarak görmek için değil, bütün sömürgelerini koruyabilmek için savaşa girdiklerini"

söylüyordu. İngilizler açısından Hindistan'ın kaybedilmesi demek, savaşın da kaybedilmesi anlamına geliyordu. İngilizler Avrupa'da Almanların yenilmesinden daha önemlisinin, başta Hindistan olmak üzere tüm sömürgelerinin korunması olduğunu düşünüyor, başlangıçta Alman tehdidinin daha çok Orta Avrupa ve Sovyetler Birliği'ne yönelik olduğunu varsayıyordu. İşçi Partili bir kaç milletvekili ve İngiliz Hükümeti adına Hindistan'a görevli olarak gönderilen Sir Stafford Cripps, Kongre Partisi ile Hindistan'ın İngiliz topluluğunda kalmak koşulluyla bağımsızlığın tartışılabileceğini bildiren bazı görüşmeler yaptıysa da, savaşın yarattığı şoven atmosferin etkisi ve İngiliz üst sınıfının yoğun tepkileri nedeniyle, bu proje bir düşünce olmaktan ileri gidemedi. Cripps başarısız bir kaç temastan sonra ülkesine geri dönmek zorunda kaldı.

Savaşın en hareketli günleri yaşanırken Gandhi; "Hindistan'ı Bırakın" sloganı ile yeni bir kampanya açmayı düşünmeye başladı. Ancak hiç kimse böylesine nazik bir ortamda, İngiltere'nin bu kampanya nedeniyle Hindistan'ı terk edeceğini inanmıyordu. İngilizlerin uzak bir ihtimalle Hindistan'dan çekilmesi durumunda, ülkenin bir Japon işgaline uğraması kaçınılmaz gibi duruyordu. 1942'de Japonlar Burma'yı işgal etmişler ve İngiliz kuvvetlerinin hesabına göre Hindistan'a yönelmeye hazırlanmışlardı.[84] İngilizlerin Hindistan'ı terk etmesi durumunda Japonların Hindistan'a gireceğinden endişe eden ulusalcı kesim ve Kongre Partisi, Gandhi'nin yeni eylem önerisini riskli olacağı düşüncesiyle, direnişlerin geçici olarak durdurulmasını talep etmişlerdi. Hem Gandhi, hem de diğerleri ciddi bir açmazla karşı karşıya olduklarının farkındaydılar. Bir yandan savaş atmosferi içinde Hindistan için bağımsızlığın olası olduğu hesaplanıyor, ancak Japonlara karşı Hint halkının sadece sivil itaatsizlik eylemleri ile başarı kazanması neredeyse olanaksız gözüküyordu. Çünkü Hintliler İngiliz işgaline karşı direnirken dünya kamuoyundan ve kimi ülkelerden önemli destek almayı başarabilmişlerdi. İngilizlerin Hindistan'da uyguladığı baskı, basın kanalıyla hızlı biçimde dünyada yankılanıyor, şiddetten özenle uzak durmaya çalışan direnişçilere yönelik terörden dolayı, İngiliz Hükümeti ağır eleştiri-

lere maruz kalıyordu. Ancak savaş bu atmosferi yok etmeye yetmişti. Yaklaşık 5 yıl boyunca cinayet ve katliamlar gündelik, alışılmış olaylar olarak algılanmıştı. Nazilerin çeşitli halklara yönelik soykırım politikası ve savaş alanlarda ölen milyonlarca insan, dünya gündeminin ilk sırasını işgal ediyor, II. Dünya Savaşı'nın bu kanlı ortamı içinde faşizme karşı girişilen mücadele de silahlı direniş dışında bir anlam ifade etmiyordu. Yüz binlerce insanın katledildiği Varşova Gettosu'nda[85] bile, son derece kısıtlı olanaklara ve Nazileri yoğun saldırısına rağmen direniş silahlı boyutta sürüyordu. İtalyan ya da Alman işgaline uğrayan tüm ülkelerde halk, gerilla savaşı vererek faşist orduların ilerlemesine engel olmaya çalışıyordu. Savaşın kanlı atmosferinde, sadece yasalara itaatsizlik ve işbirliği yapmamaya dayanan bir direnişin elde edebileceği önemli başarılar olduğunu inanan pek kimse yoktu.

Ancak 1915'ten beri Hint direnişinin özü itaatsizlikti. Askerler içinde örgütlenen silahlı ayaklanma yanlısı gruplar bir yana konursa, Hindistan'da ulusal mücadele saflarında yer alan milyonlarca insan için, bilinen tek mücadele yolu Gandhi'nin silahsız ve şiddetten uzak bir direniş biçimi olarak ortaya attığı satyagrahaları idi. Ancak savaş her şeyde olduğu gibi, Hintlilerin direniş geleneklerinde de önemli değişiklikler gündeme getirdi. 25 yıl sonra Hintlilerin yeniden silaha sarılmasına nedeni ise, şiddet aleyhtarı Gandhi'nin İngiliz kuvvetleri tarafından cezaevine konması oldu.

Savaş esnasında İngilizler Hindistan'ın kontrolde tutulmasını sadece Japon işgalini önlemeye yönelik bir tedbir olduğunu, bu nedenle Hindistan'ın bağımsızlığın ya da özerkliğinin tartışılamadığını ifade ediyor, savaş bitene dek bu denetimin süreceğini ilan ediyorlardı. Gandhi İngilizlerin Hindistan işgalini meşrulaştırmak için öne sürdüğü Japon tehdidine karşı, isterlerse masraflarını karşılamak koşuluyla, İngiltere'nin ve ABD'nin, bağımsız bir Hindistan'da ordu bulundurabileceğini bildirdi. İngilizler bu önerinin "tartışılmaya bile gerek görülmediğinin" söylemeleri üzerine, Kongre Partisi toplantısında Gandhi, kendi inisiyatifi ile eyleme geçeceğini duyurdu. Ancak bu kararın hemen ardından Gandhi ve önde gelen Kongre üyeleri tutuklanarak, cezaevine kondular.

Gandhi'nin yeniden tutuklanması üzerine şiddet eylemleri gündeme geldi. Bu eylemlerin ardında, Kongre Partisi saflarında mücadele eden sosyalistlerin örgütlediği güçlü bir yeraltı hareketi vardı. Karakollar, hükümet binaları kundaklandı, demiryolları tahrip edildi, telgraf direkleri yıkıldı. İngiliz memurlarına yönelik suikastlar başladı. Halkın Gandhi'nin tutuklanması nedeniyle artan öfkesini de arkasına alan Kongre Partisi'nin radikal kanadı, kraliyet yasalarını işlemez hale getirdi. Hatta bazı bölge ve kentlerde Özgür Hindistan Hükümetleri kuruldu.[86] İngilizlerin olayların sorumlusu olarak Gandhi'yi ilan etmeleri, şiddet eylemlerini daha da arttırdı. Gandhi eylemlerin nedeninin kendisi değil, İngilizlerin işgal politikaları olduğunu açıkladı ve eylemlerin biçimine katılmasa da, eylemcilerin haklı bir tepkiyi dile getirdiğinin söyleyerek, Hint halkına sahip çıktığını ilan etti. Ardından da İngilizlerin işgal politikalarını protesto etmek için yeniden oruca başladı. Hintliler Gandhi'nin ölmesini engellemek için eylemlere devam etti. 1944'ün başlarında neredeyse tüm Hindistan Gandhi için ayağa kalkmıştı. Bu arada Mahadev Desai ve ardından Gandhi'nin eşi Kasturba cezaevinde ölünce, olaylar daha da büyüdü. 6 hafta sonra Gandhi, ağır bir sıtma hastalığına yakalandı ve ölme noktasına geldi. İngilizler Gandhi'nin tutuklu bulunduğu cezaevini askeri kuşatma altına alıp, bir baskını engellemeye çalıştı, ancak Hintliler direnişte ve Gandhi'nin kurtarılmasında kararlıydı. Hint halkının işgal karşıtı eylemlerinde şiddet sınırını aşması ve silahlı bir ayaklanma için örgütlenmeye başlaması üzerine İngilizler, havayı yumuşatabilmek ve sorunu, sonu hızla yaklaşan savaşın ardına ertelemek için 6 mayıs 1944 günü, Gandhi ve tutuklu diğer Kongre üyelerini serbest bırakmak zorunda kaldı.

Savaşın Sonu ve Pakistan Planı

II. Dünya Savaşı 1945 Mayısında Almanya'nın ve atom bombalarının yıkıntıları arasında, 14 Ağustos da Japonya'nın teslim olması ile fiilen sona erdi. Savaşın sona ermesi, dünya çapında önemli siyasi ve toplumsal olayların başlamasını da beraberinde getirdi. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki hegemonya mücadelesi hızla yeni bir bloklaşmaya doğru ilerlerken, kapitalist bloğun sa-

vaşa dek en güçlü ülkesi görünümü veren İngiltere, bu liderliğinin ABD'ye kaptırdı[87] ve imparatorluğunun önemli bir bölümünde etkinliğini yitirmek zorunda kaldı. II. Dünya Savaşı klasik sömürgeciliğin tam anlamıyla tasfiyesini sağlamadı ama, bu yolda atılan en önemli adımlardan biri olarak tarihe geçti. Klasik sömürgeciliğin çözülüşü ise Hindistan'ın bağımsızlığa kavuşması ile başladı.

Savaşın bittiği sıralarda Gandhi hem İngilizlerle, hem de Müslüman kesimin önderleri ile görüşmelere devam ediyordu. 25 Temmuz 1945'te İngiliz İşçi Partisi seçimlerde Muhafazakarları ağır bir yenilgiye uğratarak iktidara gelmişti. Churchill'in yerine başbakan olan Clement R. Atlee, dünyanın değişen yeni dengelerine ve İngiltere'nin savaş sonrasındaki zayıflığına bağlı olarak, Hindistan'ın İngiliz Topluluğu içinde özerk bir statü ile yaşamasını sağlamak amacıyla; "köklü siyasi ve yönetsel reformlara gidileceğini" açıkladı.Genel Vali İngiltere'den aldığı direktiflerle yerel yönetimin Hintlilere devredileceğini ve federal bir anayasa hazırlanması için bir meclis kurulacağını bildirdi.

Ancak Müslüman Birliği ve onun önderi Cinnah'ın projesi çok farklıydı. Cinnah Hindistan Ulusal Hareketi için de önemli isimlerden biri olarak tanınıyordu. I. Dünya Savaşı'nın ardından cezaevinden çıkmış, 1920 yılında İngiltere'ye yerleşmiş, Kongre Partisi'nin yeniden yasal faaliyetlere başladığı 1935 yılında, 60 yaşındayken geri dönmüştü. Müslüman Birliği'nin örgütlenmesinde önemli bir misyon üstlenen Cinnah, Hindistan'da Müslümanların Hindularla birlikte aynı hükümet içinde yer almasına muhalif bir siyasi çizgi izleyerek, ağırlıkla bağımsız bir Pakistan için mücadele edilmesi gerektiği düşüncesindeydi. Cinnah'ın İngilizlerin Hindistan'ı bölme girişimlerinin başladığı yıllarda, bağımsız bir Pakistan projesi ile siyasi ortama girmesi, Hint direnişinin önemli zaaflarından biri sayılan Hindu Müslüman gerginliğini de yeniden tırmandırmıştı. İngiliz politikasının bu yöndeki eğilimlerinden yararlanan Cinnah, özerklik yerine, Hindistan'ın dinsel temele göre bölünmesinde ısrar ediyordu. Cinnah'ın Pakistan projesine göre; Hindistan'ın yaklaşık dörtte birini kapsayan; Sind, Belucistan, Pencap, Kuzeybatı Sınır Eyaletleri, Bengal

ve Assam, ana vatandan ayrılarak, bağımsız bir devlet statüsü ile İngiliz Devletler Topluluğu içinde varolmaya devam edecekti. Ancak seçilen bölgelerin demografik yapısına bakıldığında, bu bölgelerin dinsel nüfus yoğunlunun yanı sıra, başka nedenlerinde etkisi ile belirlendiği ortaya çıkıyordu. Örneğin Assam'da o tarihlerde sayısı 3 milyon 442 bin Müslüman'a karşılık, Müslüman olmayan 6 milyon 762 bin kişi vardı. Pencap'ta Müslümanlar 16 milyon 217 bin kişilik bir çoğunlukken, Müslüman olmayanların sayısı ise 12 milyon 201 bini buluyordu. Ayaklanmaların kalbi konumundaki Bengal'de yaşayan 60 milyonluk nüfusun sadece % 52'si Müslüman'dı. Aynı biçimde Cinnah'ın istediği gibi bir bölünme gerçekleştiğinde 20 milyonu aşkın Müslüman da Hindistan sınırları içinde kalıyor ve hem Pakistan, hem de Hindistan açısından önü alınmayacak bir azınlık sorunu ortaya çıkıyordu.

Aslında Pakistan planı, dinsel gerginliklerin giderilmesinden daha çok, Hindistan'daki toplumsal dönüşümlere yönelik gelişen harekete karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmaktaydı. Hindistan'daki üst sınıf Müslümanlar, bağımsızlığa doğru giden bir ülkede egemen olacak bir Hindu rejiminden çekiniyorlardı. Şayet adı geçen bölgelerde bir Müslüman Devleti kurulabilirse, bir yanıyla dinsel huzursuzluklar giderilmiş olacak, daha da önemlisi, olası radikal değişimlerin önü alınabilecekti. Çünkü Nehru ile birlikte sosyalistlerin artan etkisi ve köylülüğe dayalı ulusal hareketin genel eğilimi; toprağın reform yoluyla yoksul köylülüğe dağıtılmasına dayanan belirgin bir anlayışı kitleler arasında yayıyordu. Egemenliğini toprağın hakimiyeti ve tarım ile sağlayan üst sınıf Müslümanlar açısından bu tarz radikal bir dönüşüm, tüm kendilerine ait zenginliklerin ve egemenlik anlayışının da sonu anlamına geliyordu. Tümüyle Müslüman olan Kuzeybatı Sınır Eyaletleri'nde Kongre Partisi'nin, toprak reformu projesiyle, köylüleri örgütleyerek büyük bir politik güce ulaşması, Müslüman üst sınıfı tedirgin etmeye yetmişti.

Ayrıca bağımsız bir Pakistan, toprağın yanı sıra sanayinin de Müslümanların elinde olacağı bir devlet demekti. Hindistan'da sanayiden uzak duran zengin Müslümanlar açısından, vatanı, toprak reformundan üstün tutan köylülüğün bulunduğu teokra-

tik bir Pakistan, yaşamsal değerdeydi. 1945 yılından itibaren zengin Müslümanların tek hedefi; Müslümanlar Birliği önderliğinde bağımsız bir Pakistan'ın kurulması oldu. Cinnah bu nedenle Gandhi ve Kongre Partisi'nden gelen her türlü uzlaşma önerisi sürekli reddetti.

Hindistan'da İç Savaş

İngilizler açısından Hindistan'ın bağımsızlığı artık bir zorunluluk olarak algılanıyordu. Bununla birlikte Uzakdoğu'daki etkinliğini sürdürme uğraşıyla İngiliz hükümeti, bağımsızlık sonrasında bile Hindistan coğrafyasını denetimde tutacak bir plan arayışı ile hareket etti. Bu plan uyarınca İngilizler Kongre Partisi'ne üç aşamalı bir bağımsızlık süreci önerdi. Bu sürecin ilk aşamasında yerel inisiyatifleri arttırılmış, federal hükümetler önerilmekteydi. İkinci aşamada kurulması düşünülen ırk ve dinsel yasa çıkarması sınırlandırılmış federal bir parlamento vardı ve nihayetinde geniş yetkilere sahip eyalet hükümetlerinin iktidara gelmesi planlanıyordu.

Gandhi'nin tereddütlü yaklaşımına rağmen, Kongre Partisi adına görüşmelere katılan Nehru bu planı reddetti. Gandhi bölünmenin engellenebilmesi için, bu plan uyarınca kurulacak özerk eyalet hükümetlerinin önemli bir şans olduğuna inanıyordu. İngilizler ise yetkileri artırılmış eyaletlerin Müslüman Birliği'nin bölünme şartı sonrasında bağımsız devletler olarak ortaya çıkabileceğini düşünüyor, özellikle planda bağımsızlık hakkı tanınan mihrace devletlerinin büyük bölümünün, Hindistan'a ya da Pakistan'a bağlı olmak yerine bağımsız kalacağını hesap ediyordu. Balkan Planı uyarınca Hint coğrafyası üzerinde, tıpkı işgalin ilk yıllarında olduğu gibi, pek çok küçük devletçiğin doğması bekleniyor, İngilizler bu küçük devletlerin her biri ile özel anlaşmalar yaparak, bu kesimin İngiliz Topluluğu içinde yer almasını sağlamak istiyordu. Ayrıca proje ülkenin dinsel etkinlik alanı çerçevesinde bölünebileceğini de ilke olarak benimsiyordu. Hindistan'ın en gelişmiş sanayi kenti Kalküta'da bu plan uyarınca Hindistan'dan ayrılıyordu. Birmanya'nın Hindistan'dan ayrılmasının yarattığı olanakların farkında olan İngilizler, tıpkı Orta-

doğu'da olduğu gibi, Uzakdoğu'da da, birbirine düşman devletler kanalıyla İngiliz emperyalizminin gücünün korunacağını düşünüyordu. Böylece Hindistan'ın bağımsızlığına muhalif olan gerici İngiliz kamuoyu da memnun edilirken, artan Sovyet etkisi de, yaratılan şovenizm dalgası altında kırılmış oluyordu.

Ancak Kongre'nin plana yönelik sert tutumu ve bu plan uyarınca hazırlanacak anayasa üzerinde çalışması hesaplanan komisyonları boykot etmesi, İngilizleri Kongre Partisi ile Müslümanlar Birliği'nin çelişkilerinden yararlanmaya yönelik başka bir planı devreye sokmaya zorladı. İngilizler bu kez Kongre Partisi ile Müslümanlar Birliği'nin ortak kuracakları geçici bir federal hükümet projesini ortaya attılar. İki siyasi örgütün yan yana gelmesinin olanaksız olduğunun hesaplayan İngiliz Hükümeti, bu koalisyonun başarısızlığı sonrasında, Hindistan'ın en azından dini olarak kesin bir bölünmeye uğrayacağını ve bu yolla Balkan Planı'nın yeniden devreye sokabilecek olanakların doğacağını tahmin ediyordu.

Nitekim anlaşmazlık daha ilk günden su üstüne çıktı. Cinnah hükümete, ancak içinde yer alacak Müslüman kadroları kendisinin seçmesi halinde onay verebileceklerini açıkladı. Kongre Partisi ise, kendi parti üyeleri arasında Müslümanlar Birliği'ne üye olmayan çok sayıda Müslüman olduğunu öne sürerek, Müslümanlar Birliği'nin Müslüman halkın tek örgütü gibi davranmasına karşı çıktı. Gerçekten de Kongre dini esaslara göre kurulan bir örgüt değildi. İçinde Hindulardan, Parsilere, Müslümanlardan Sikhlere ve hatta Hıristiyanlara dek pek çok etnik ve dinsel kimliği barındırıyordu. Müslümanlar Birliği'nin aksine Kongre daha çok bir ayrışmayı değil, ırklar, kast sınıfları ve dinler arasında bir uzlaşmayı simgeliyordu. Teokratik temeller yerine, batı standartlarına yakın bir laisizmi savunuyor, sosyal dönüşüm projeleri, örgüt yapısı, İngilizler yönelik tutumu ve ilkeleri çerçevesinde Müslümanlar Birliği'nin tersine bir mezhep olmaktan çok, bir siyasi parti kimliği ile davranıyordu. Yine Kongre temsil ettiği kitle bağlamında da Müslümanlar Birliği'nden farklı bir çizgide duruyordu. Zengin üst sınıfların partiyi terk etmesinden sonra, üye tabanı orta sınıflara ve yoksul köylülüğe dayanmaya baş-

lamıştı. Bu profil partiyi uluslararası sistemde sol kanatta var olmaya zorlamış, program itibariyle parti sosyalist bir devlet ve toplum modeli üretmemişte olsa, bağımsızlık temellinde, büyük güçlerle mesafeli ve tarafsız bir dış politika temelinde hareket etmeyi ilke olarak benimsemişti. II. Dünya Savaşı sonrası bloklaşmada saf belirlemeden parti, demokrasi ve temel özgürlükler esasına dayalı bir sitem için mücadele etme kararı içindeydi.

İngilizler hiçbir tarafın diğerinin adayını veto etmemesi prensibini öne sürerek, taraflara adaylarını bildirme çağrısında bulundu. Cinnah aday göstermeyi reddederek, hükümete katılmayacaklarını açıkladı. Bunun üzerine 12 Ağustos 1946'da hükümeti kurma görevi Nehru'ya verildi. Nehru Cinnah ile yeniden anlaşmayı denediyse de, olumlu bir cevap alamadı ve sonunda Kast Hintlilerinden beş, Müslümanlardan iki, Dokunulmazlardan, Sikhlerden, Parsilerden ve Hıristiyanlardan bir kişi alarak, kabinesini oluşturdu.

Cinnah Müslümanlar Birliği'nin gücünü göstermek için 16 Ağustosu "Doğrudan Eylem Günü" ilan ederek, büyük bir ayaklanma ile Nehru Hükümeti'ni protesto için Müslümanlara çağrı yaptı. Bu çağrı üzerine Kalküta'da başlayan ayaklanma ve çıkan olaylar sonrasında 5 bin kişi yaşamını yitirdi. Yaklaşık 15 bin kişi de yaralandı. Nehru kabinesinde yer alan Müslümanlardan biri de Simla'da bir suikast sonucu öldürüldü.

Tüm bu gelişmelere rağmen Nehru 2 Eylülde Hindistan başbakanı olarak göreve başladı. Bu sırada Müslüman ayaklanması da genişleyerek sürüyordu. Cinnah 2 Eylülün yas günü ilan edilmesini ve Müslümanların kara bayrak asarak, eylemlere devam etmesi yönünde tavır belirleyince, Müslüman ayaklanması diğer bölgelere de yayıldı. Bombay, Pencap, Bihar ve Bengal'de çıkan çatışmalarda binlerce insan öldürüldü. Ayaklanmanın yayılması üzerine İngilizler devreye girdi ve Cinnah ile Nehru arasında arabuluculuk yaparak, Müslümanlar Birliği'nin Hindistan'daki Müslümanları temsil eden tek örgüt olarak tanınmasını sağladı. Bu koşul temelliyle Cinnah Nehru hükümetine katılmayı kabul etti. Kabineye Müslümanlar Birliği adına beş Müslüman ve Gandhi karşıtlığı ile tanınan bir Dokunulmaz atandı. Ancak anlaşmazlık-

lar nedeniyle kabine herhangi bir faaliyette bulunamayarak, kısa sürede dağıldı.

Gandhi Çatışmaları Önlemeye Çalışıyor

Cinnah'ın bağımsız Pakistan projesi sonucunda ulusal hareket ciddi bir moral ve kitle kaybına uğradı. Hindistan genelinde kanlı çatışmaların meydana gelmesi, Hindularla Müslümanların yanı sıra Sikhlerin de olaylarda aktif taraf olmasını gündeme getirdi. Hindular gibi Sikhler de, Müslüman ayaklanmasında hedef haline gelmişler, başlangıçta direkt olayların içinde olmasa da pek çok Sikh çatışmalar esnasında yaşamını yitirmişti. Ayrıca bölünme durumunda, o güne dek elde ettikleri özerk durumlarını kaybedeceklerini düşünen Sikhler, bu nedenle köylere dek yayılan çatışmalarda gittikçe daha fazla taraf olmaya zorlanıyordu. Hindistan'ın eski birlik havası kaybolmuş, büyük bir kaos içinde her grup, düşman gördüğü diğer grubu etkisiz kılabilmek için, katliamlara varan bir sindirme kampanyası açmıştı.

Başından beri Hindistan'ın bölünmesine karşı tavır alan Gandhi, hem Hintlileri ve Müslümanları ikna etmek, hem de çatışmaları önleyebilmek için, bir süre ara verdiği aktif siyasete yeniden dönme kararı aldı. Bu arada Doğu Bengal'in ıssız Noakhali ve Tippera bölgelerinde Müslümanlar ile Hindular arasında çatışma haberleri gelince, Gandhi birlik yönünde eylem başlatabilmek için bu bölgeye doğru hareket etti. Bölünmeden yana olmayan Müslümanlar ve Hindular, Gandhi'nin aktif siyasete dönerek, birlikten yana tavır almasıyla ümitlendilerse de, artık olaylar onun bile engelleyemeyeceği oranda büyümüştü. Gandhi kısa süre önce otuzdan fazla insanın öldürüldüğü Kalküta'ya vardığında, bu kez radikal Hintliler, Bihar bölgesinde Müslümanlara yönelik eylemlere başladı. Gandhi'nin tüm çabalarına rağmen şiddet, çoğunluğu Müslüman, on bin kişinin ölümüne yol açtı. İşin daha da trajik olan yanı ise; Bihar'daki Müslüman karşıtı eylemlerin başını, bölgedeki Kongre Partisi yöneticileri arasında olan radikal milliyetçi bir grubun çekmesiydi. Bu olay Kongre Partisi'nin birleşik Hindistan ile ilgili projelerini de fiilen sona erdirdi ve parti bu olaydan sonra, özellikle yerelde, gittikçe daha

fazla radikal milliyetçi grupların denetimine girerek, dinsel çatışmaların tarafı haline geldi.

Tüm yaşananlar bölünmenin bir zorunluluk olarak görülmesine neden oluyordu. Gandhi ve yandaşları birlik yönünde mücadele ettilerse de, gruplar arasındaki kanlı çatışmaları engellemekte başarısız oldular. Cinnet boyutlarına ulaşan ayaklanmalarda öldürülenlerin çoğunlukla kadınlar, çocuklar ve yaşlılar olması, karşı gruplarında saldırılarını bu kesimlere yöneltmesine neden oluyor, bu da ölü sayısı görülmemiş bir boyutta artıyordu. Bu konjonktürde sayıları gittikçe azalan birlik yanlısı kesim, hem Müslüman hem de Hindu radikal kesimlerin düşmanlığını kazanma dışında önemli bir etkinlik gösteremedi. Müslümanlar, birlik yanlısı Gandhi'yi Hindu olmakla ve Hinduların çıkarlarını temsil etmekle suçlarken, Hindular da Gandhi'nin Müslümanları desteklediğini, Müslümanların şiddet olaylarına göz yumduğu gerekçesiyle, "onu artık Hint Ulusal Hareketi'nin lideri olarak görmediklerini" söyleyecek kadar ileri gitti. Yaklaşık otuz yıl boyunca geliştirdiği "pasif ihtilal" kavramıyla Hint halkını İngiliz işgaline karşı silahsız bir direniş için örgütleyen Gandhi'nin, birbirini besleyen etnik ayrımcılık karşısında, kendi yöntemleri ile yapacak bir şeyi kalmamıştı. Bölünme kaçınılmaz olduğu gibi, bölünme sonrasında bile dinsel kökenli çatışmaların önünün alınması neredeyse imkansız görünüyordu.

Cinnah önderliğindeki Müslümanlar Birliği anlaşmanın her türlüsüne baştan karşıydı ve birlik yerine bölünmüş bir Hindistan'dan yana olduğunu açıklıyordu. Hindistan'ın geleceği hakkında görüşebilmek için, 1946 Kasımında İngiliz başbakanı Atlee; Nehru'yu, Cinnah'ı, Savunma Bakanı Baldev Singh'i ve Liyakat Ali Han'ı, 9 Aralıkta Yeni Delhi'de toplanması planlanan, Hindistan Anayasa Meclisi konusunda tartışmak için, Londra'ya çağırdı. Cinnah daha önce Müslüman Birliği'nin Anayasa Meclisi'ne katılmayacağını açıklamıştı. Londra'daki toplantılar esnasında da bu görüşünden vazgeçmedi. Cinnah Londra'da bulunduğu süre boyunca, "Pakistan ya da iç savaş konusunda tercih yapmaları" için Hintli temsilcileri uyardı. Bu nedenle Londra toplantıları anlaşmazlıkla sonuçlandı.

Nehru ülkeye döndüğünde Gandhi ile görüşmek için Noakhali'ye gitti. Gandhi İngilizlerin ve Cinnah'ın bölünme yönündeki önerilerine sıcak bakmadığını söyleyerek, Kongre Partisi'nden bu yönde hiçbir kararın alınmamasını istedi. Bu rağmen Kongre 6 Ocak 1947'de yaptığı toplantıda Gandhi'ye karşı çıkarak, bölünmeyi sağlayacak federasyon anayasalarını hazırlayan komisyonlarda çalışma kararı aldı. Ancak bu karar bile geç kalmış oldu. Kongre Partisi'nin dolaylı yoldan da olsa bölünmeye rıza göstermesi üzerine başbakan Atlee; 20 Şubat 1947'de Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, sonuçları ne olursa olsun İngilizlerin Haziran 1948'den önce Hindistan'dan ayrılacağını açıkladı. Bu açıklama çatışmaları daha da alevlendirmek dışında bir anlam ifade etmiyordu. İngilizler bölünme sonrasında ortaya çıkacak iki devletin, İngiliz Devletler Topluluğu içinde yer almasını sağlayarak, Uzakdoğu'daki etkinliğini sürdürmeyi becerebilmişti. Çıkması olası bir savaş ortamında taraf olmaktan kurtularak, yaklaşık yüz yıllık işgalin sonunda, ardında kanlı bir tarih, bölünmüş bir toplum, her açıdan yoksullaşmış bir ülke ve yıllarca sürecek kargaşalıkları Hint coğrafyasına miras bırakarak gidiyordu.

İngiltere'nin acil çekilme kararı Hintlilerin, Müslümanların ve Sikhlerin yaşadığı Pencap'ta yeni kargaşalıklara neden oldu. Cinnah'ın projesinde Pakistan'ın batısını oluşturan Pencap eyaletinde Müslümanların ya da Hinduların sayıca fazlalık taşıdığı onlarca yerleşim birimi bulunuyordu. Ayrıca bu bölgede Müslüman olmakla birlikte, Pakistan projesine sıcak bakmayan, Kongre Partisi ile ilişkili kesimler de yaşıyordu. Pencap'taki çatışmaların yeni bir iç savaşın fitilini ateşleyeceğinden korkan Kongre Partisi'nin Yürütme Kurulu, bölgenin dinsel yapısı göz önüne alınarak ikiye bölünmesine karar verdi. Karara göre çoğunluğu Müslüman olan bölüm, Müslüman olmayan kesimden ayrılacaktı. Böylece Hindistan'ın bölünme süreci Kongre Partisi'nin onayı ile de resmen başlatılmış oldu.

22 Mart 1947'de Hindistan'ın son genel valisi Lord Mountbatten[88] Yeni Delhi'ye geldi. Yeni Vali Gandhi ve Cinnah'la 31 Mart-12 Nisan arasında ayrı ayrı beş kez görüştü. Hindistan için verilecek nihai karar da bu görüşmeler sonrasında ortaya çıktı. Cin-

nah'ın Pakistan projesine karşı Gandhi, iç savaş tehlikesine rağmen Hint halkının kendi kaderini belirlemeye hakkı olduğunu savunarak, İngilizlerin hiçbir ön koşul ileri sürmeden Hindistan'dan çekilmelerini istedi. Ancak İngiliz temsilcileri bu görüşe sıcak bakmadıklarını bildirdiler. 21 Nisan 1947'de Nehru; "Müslüman Birliği'nin isterse Pakistan projesinde ısrar edebileceğini, ancak Pakistan içinde yer almak istemeyen bölgelerin Hindistan'da kalacağını" açıkladı.

Süreç bölünme dışında bir alternatif üretemedi. Gandhi tek başına birleşik Hindistan için mücadeleye devam ettiyse de, Müslümanlar Birliği ile Kongre Partisi, İngilizlerin denetiminde Hindistan'ın iki ayrı bölgeye ayrılması konusunda çalışmalara devam etti. Nihayet 15 Haziran 1947'de Kongre Partisi, 29'a karşı 153 oyla aldığı tarihi kararıyla Pakistan projesina onay vererek, Gandhi'yi yalnız bıraktı. Gandhi bu kararı; "otuz yıllık şerefli bir mücadelenin, şerefsiz bir sonucu olarak" değerlendirdi.

Hindistan 15 Ağustos 1947 yılında bağımsızlığını kazandı. Hindistan'ın Bapusu ve bağımsızlığın mimarı Gandhi kutlamalara katılmayı reddetti.

Bağımsızlık Sonrası Hindistan ve Pakistan

Hindistan'ın İngiliz işgalinden kurtulması ve iki ayrı devlete ayrılması, bilinen anlamıyla bir iç savaşın çıkmasını önledi. Ancak ayrılma iki ülke arasında yıllarca sürecek gerginliklere ve kanlı çatışmalar neden oldu. Her iki ülkede azınlıkta kalan Müslümanların ve Hintlilerin sayısı on milyonları buluyordu. Bu kesimler katliamlardan kurtulabilmek için, diğer ülkeye göç etmek zorunda kaldılar. Hem Hindistan'da, hem de Pakistan'da iktidara gelenler iki halkın birbirlerine olan düşmanlıklarından yararlanarak ayakta kalmaya çalıştı. Her iki ülkede de aşırı dinci ve milliyetçi gruplar güçlendi ve 20. Yüzyılın en büyük direniş hareketleri arasında yer alan Hindistan Ulusal Mücadelesi, bu grupların etkisiyle hızlı biçimde gücünü yitirdi. Gandhi'nin yoksul köylülüğe dayalı, batılı olmayan birleşik Hindistan umudu da, kanlı bir tarihin sayfaları arasında yitip, gitti.

Daha bağımsızlığın ilk günlerinde Pencap'ın Pakistan'da kalan

bölümünden yola çıkan milyonlarca Hindu ve Sikh Müslümanların şiddetinden kaçarak, Delhi'ye doğru yürüyüşe başlamıştı. Aynı şekilde milyonlarca Müslüman da Hindistan'dan Pakistan'a geçmeye çalışıyordu. Göçün yarattığı sonuçlar korkunçtu. Milyonlarca insan çoğunlukla yürüyerek millerce yol kat etmeye çalışırken, kolera, çiçek ve benzeri salgın hastalıklara yakalananlar ölüme terk ediliyor, karşılaşan Hindu ve Müslüman mülteciler[89] arasındaki çatışmalar nedeniyle ölüm olayları olağanüstü artıyordu. Aşırı milliyetçi gruplar yoldan geçen mülteci kervanlarına saldırarak, bu ölümler artmasına sebep oluyordu.

Karışıklıklar bölgenin tarım ambarı Pencab'taki tüm iktisadi faaliyetleri de durdurmuş, bunun sonucu Hindistan'da açlık baş göstermişti. Hindistan'da göç edenlere yönelik özel önlemler alındı. Nehru hükümeti göçmenleri Delhi yakınlarındaki kamplara yerleştirerek, burada ikamet etmelerini sağlamaya çalıştı. Ancak binlerce göçmen bu kamplardan kaçarak, şehri işgal etti. Terkedilmiş evlerde, tapınaklarda, sokaklarda kalan göçmenler, dükkanları da yağmalayarak karışıklıkların sürmesine neden oldu.

Radikal grupların güçlenmesi ve yönetime destek olması, teokratik Pakistan'da sistemin güçlenmesini sağlarken, aşırı milliyetçi gruplar Hindistan'da Nehru hükümetine muhalif bir siyasi çizgide varolmaya devam etti. Bu gruplar anti-İslamcı bir politik hat belirleyerek, Hindistan hükümetinin Pakistan'a yönelik görece ılımlı tavrını eleştirip, örgütlenme faaliyetlerine hız vermeye çalıştı. Bu gruplar arasında en güçlüsü bayrağında gamalı haç taşıyacak kadar İngiliz muhalifliği ile tanınan, Rashtriya Sevak Sangha (RSS)[90] adlı örgüttü.

Nehru hükümeti ile Pakistan arasındaki gerginliğe sebep olan bir diğer gelişme ise Mihrace Devletleri'nin durumu ile ilgiliydi. İngilizlerin bağımsızlık projesinde, kendi kaderlerini tayin hakkı tanınan mihraceler, bağımsız kalmak ya da Pakistan ile Hindistan arasında bir tercih yapmak zorundaydı. Büyük topraklara hükmeden mihraceler, merkezi bir otorite içinde kalmak için, kendi özerkliklerinin tanınmasının ön koşul olarak ileri sürüyordu. Mihracelerin varolacağı bir Hindistan'da sosyal reformların aksayacağı düşüncesi ile İngilizler, bu ön koşulun kabulü için hükü-

metle görüşerek, arabulucu olmaya çalıştı. Küçük devletçikler bu konuda ikna edildiyse de, Müslüman Haydarabad Nizamı, Müslüman Cunagad hükümdarı ve kendisi Hindu olmakla birlikte halkı Müslüman olan Keşmir mihracesi uzun süre anlaşmaya razı olmadı. Özellikle Keşmir günümüze dek Hindistan ile Pakistan arasındaki çatışma ve gerginliğin ana sebebini oluşturdu.

Gandhi birleşik bir Hindistan idealinin gerçekleşmesinin artık olanaksız olduğu bir sırada, akan kardeş kanını durdurmak ve Nehru hükümetinin ayrılma esnasında Pakistan'a vermek üzere anlaştığı 550 milyon rupinin ödenmesini sağlamak için, 13 ocak 1948'de yeniden oruca başladı. Onun bu girişimi aşırı Hintliler arasında özellikle RSS'nin kışkırtmasıyla, Gandhi karşıtı hareketin güçlenmesine sebep oldu. Keşmir sorunu nedeni ile savaşın eşiğine gelen Pakistan ve Hindistan arasındaki gerginlik, Gandhi'nin oruç eylemi ile yumuşatıldıysa da, aşırı milliyetçilerin Pakistan'a güç verdiği savı ile Gandhi'nin Hint halkına ihanet ettiği yönünde propagandası da artmaya başladı.

Gandhi'nin Öldürülmesi ve Hint Devrimi'nin Yenilgisi

Gandhi Müslüman Pakistan ile Hindistan arasındaki gerginliği azaltmak için başladığı oruç eylemini, Nehru hükümetinin yükümlülüklerini yerine getirmeye karar vermesi ile bitirdi. Bundan sonra Pakistan ve Hindistan arasındaki kardeşliğin geliştirilmesi için çaba sarf etmeye karar veren Gandhi, oruç eylemi sırasında, Hint hükümetini zor durumda bırakmak için, kendisini Pakistan'a çağıran Cinnah'a bir mesaj göndererek, davetini kabul ettiğini açıkladı. Bu karar radikal milliyetçi RSS'nin Gandhi'nin ölüm emrini vermesinin de nedeni oldu.

RSS'nin lideri olan Savarkar, 1. Dünya Savaşı'nın ertesinde siyasi bir afla serbest bırakıldıktan sonra, İngiliz karşıtı eylemlerine devam ederek, dar bir siyasi çevre içersinde popülaritesinin sürdürmeyi becerebilmişti. Pencap ve Bombay valilerine düzenlenen suikastların ardındaki isim olan Savarkar, Hindu-Müslüman birliğine karşı çıkarak, Gandhi'nin şiddet aleyhtarı politikasının Hint halkını aşağıladığını öne sürüyordu. Faşizan akımla-

rın dünya çapında güçlendiği sırada ortaya attığı ve Hinduların üstün ırk olduğunu öne süren "Hindutva" doktrini, bütün Hint coğrafyasını içine alan büyük bir Hindu imparatorluğu hayalini güçlendiriyor, radikal milliyetçi gruplar arasında Savarkar'ın bir lider olarak öne çıkmasını sağlıyordu. Savarkar II. Dünya Savaşı sırasında, 15 Mayıs 1942'de, Poona'da, daha sonra RSS'nin çekirdeğinin oluşturacak, Hindu Raştra Dal (Hindu Ulusu Yandaşları) adlı gizli bir dernek kurarak, bağımsızlık sürecine müdahale kararı aldı. Dernek Sikhlerin savaşçı geleneğinde olduğu gibi, karşılıksız kendini feda etme ve önderlere şartsız itaat etmeye dayalı, mistik bir topluluk olarak faaliyet gösteriyordu.

> "Eylemin 'diktatör'ü unvanını taşıyan Savarkar'a herkes bir bağlılık yemini ediyordu. Bu körü körüne bağlılıktan başka, çok daha güçlü ve başka bir bağ şefi yandaşlarına bağlıyordu ve bu, Hint toplumunun en anlamlı bağıydı: Kast bağı. Üyelerinin hepsi Poona'lı 'şitpawan' Brahmanlarından dünyaya gelmişlerdi. Yani Şivaji (Svadji y.n.) döneminde devleti yöneten 'peçwa'ların (peshva y.n.) 'ateşle arıtılmış' halefleriydiler."[91]

RSS'nin militanları bir dua toplantısı esnasında Gandhi'yi tabanca ile vurarak, öldürdüler. Suikast eylemi ile ilgisi olanlar yakalandı ve idam edildi. Gandhi'nin öldürülmesi, din kavgaları ile devrimci özünü yitiren Hint isyanının da sonu oldu. İngiliz işgali sonrası bölünen Hindistan, düşman halkların oluşturduğu bir coğrafya haline gelirken, sivil itaatsizliğe dayalı bir özgürlük mücadelesi de, tarihin karanlık sayfaları arasında unutturulmaya çalışıldı. Ancak doğrudan eylem felsefesi üzerine yükselen yeni bir mücadele tarzı, Hindistan sınırlarını aşarak, pek çok ülkede ve özellikle siyah isyanı sırasında ABD'de Martin Luther King önderliğinde yeni bir akımın doğmasının olanaklarını da yarattı. İsyan hareketi ABD'de yeni bir ivme kazanarak, günümüze dek etkisini sürdürdü.

2. bölüm

efendiliğin reddi

Martin Luther King ve Amerikan Siyah Hareketi

Afrika'nin İşgali ve Köle Ticareti

Afrika'nın işgali ve bu işgalin doğrudan sonucu olan kölecilik sisteminin yaşam bulması, Avrupalıların ve daha sonra Amerika'ya yerleşen göçmenlerin siyah köle emeği kullanarak zenginleşmesi, 350 yıla yakın bir süre bilinen dünyanın en önemli ekonomik faaliyetinin başında gelmiş, köle emeği tüm dünya ekonomisini ve bu emeğin kullanılmasının sistemleştirilmesi de birçok ülkenin siyasetini direkt etkilemiştir. Bu belirleme 1960'larda ki Afrika ülkelerindeki bağımsızlık süreçleriyle tamamlanmış gibi gözükse de, ırkçılık ve renge göre ayrımcılık, köle döneminden miras aldığı pek çok pratiği günümüze dek taşıyarak, bugünün Amerika'sını da belirlemeye devam etmiştir. Aynı belirleme sürecinde siyahların muhalefeti de önemli misyonlar üstlenmiştir.

Amerikan Siyah Muhalefeti, tıpkı Hindistan Ulusal Hareketi gibi, uzun bir tarihe sahiptir. Ancak Hindistan'dakinin aksine Amerikan Siyah Hareketi, çoğunlukla beyazlarla uzlaşmayı savunan ve ancak bu yolla yaşayabileceklerini düşünen kesimin denetiminde kalmıştır. Özellikle köleliğin yasal olarak kaldırılmasından sonra, siyahlar; beyaz Amerikan toplumuna entegre olabilmek için çabalamışlar, kölecilik dönemine ilişkin önemli bir tartışma olanağı bulunmadan, hatta o dönemi, devletin resmi tarihi çerçevesinde yeniden yazımına da katkı yaparak, varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Kölelerin Afrika'da yakalanmasında bizzat Afrikalı kabilelerin ön ayak olması, ABD'nin kuruluşunda ve özellikle köleciliğe karşı olduğu iddia edilen Kuzey eyaletleri ile Köle emeği ile zenginleşen Güneyliler arasındaki iç savaşta, siyahların aktif rolde olamaması ve beyazların yarattığı terör ortamında siyahların ayrımcılığa razı bir tutum sergilemeleri, King'e değin radikal hatta bir siyah muhalefetinin yükselmesini önlemiştir.

King siyahların boyun eğen ya da şiddete yönelen eylemleri yerine, şiddetsiz, ancak itaat etmeyen yeni bir eylem hattı koyarak, önemli oranda siyahı mücadeleye çekmeyi başarmıştır. Siyahların yoksul kesimi ile 1950'lerdeki "altın yıllar" sonrasında gittikçe daha zor yaşam standartlarına mahkum olan beyazların alt sınıfları arasında bir birlik yaratmaya çalışan King, bu mücadele de önemli bir yol kat ederken, ırkçı beyazların, devletin ve hatta siyah hareketi içindeki pek çok grubun saldırı ya da eleştirilerine maruz kalmıştır.

King bir anlamıyla kendi tarihi ile yüzleşemeyen Afro-Amerikalı tüm insanların, kölecilik sistemi üzerine kurulan bir imparatorlukta yaşayan ve dünyaya insan hakları ve demokrasi dersi vermeye kalkan beyaz Amerikalının, yaşadığı zor koşullara karşı isyan edemeyen yoksulların vicdanı haline gelmiş, tıpkı Gandhi gibi o da, vahşetin ve yok etmenin, yaşamsal bir zorunluluk olarak algılandığı kendi toplumunda, yok etmeye çalıştığı şiddetle, susturulmuştur.

King'in öldürülmesinin, şiddet yanlısı ve karşıtı tüm siyahları ve ırkçı olmayan beyaz Amerikalıyı utandırması rastlantı değil, Gandhi gibi insanların kendilerine dahi ifade edemedikleri aleni gerçeklerin, açıktan söylenmesi için mücadele eden insanlık vicdanının ortaya çıkışıdır. Tıpkı Gandhi gibi King'de kendi toplumunun vicdanı olarak, günümüze dek gelmeyi başarmıştır.

Afrika'nın Avrupalılarla Tanışması

Afrikalı yerli halkın Avrupalı işgalcilerle tanışması, Hindistan'ın işgalinden çok öncelere rastladı. Öteden beri Avrupalılarla Afrikalılar arasında süregelen ilişkiler; Cenevizli Tedisio d'Orio'nun, 1310'da Kanarya Adaları'na gelmesiyle farklı bir aşamaya sıçradı

ve Avrupalılar bu tarihten sonra yayılmacılık siyasetine uygun bir tarzla Afrikalılarla temasa geçmeye başladı. Cenevizlilerin Kanarya Adaları'na seferler düzenlediği sırada, Fransızlar 1365'te ilk ticari üsleri elde ederek, Afrika kıyılarında söz sahibi olmaya çalıştı.

Ancak asıl işgal, denizaşırı serüvenlere yönelen Portekiz ve İspanyol donanmalarının Afrika sahillerinde gözükmesiyle başladı.[1] Portekizliler önce Cebelitarık Boğazı yakınlarındaki Ceuta Limanı'nı ve ardından da Atlantik açıklarındaki Madere Adası'nı ele geçirdi. Papalık tarafından Portekizlilere Afrika kıyılarında ticaret tekeli tanınmasından on yıl önce, 1445'te, Senegal kıyıları Portekizlilerin eline geçti. 1462'de Sierra Leone'ye giren Portekiz gemicileri, 1471'de Gana ve Kamerun kıyılarını, 1484'te de Kongo'ya ulaştı.

Hindistan'a giden deniz yolunun bulunması için çaba sarf eden Portekizliler, Bartholome Dias önderliğinde 1488 yılında Ümit Burnu'na ulaştıklarında ve ardından Vasco de Gama bu burnu dolaşıp, Afrika'nın doğu kıyılarına ve nihayet Hindistan'a ulaştığında; Afrika'nın işgali yerine, bu bölgede güçlü deniz üslerinin kurulması projesi öne alındı. Bu nedenle 16. yüzyılın başlarında Mozambik ve Angola Portekiz sömürgeleri arasına katıldı.

Portekizlilerin Angola'yı işgal ettikleri yıllarda, İspanyollar da Afrika kıyılarında gözükmeye başladı. 1505'te Cezayir kıyılarındaki Mers-el Kebir İspanyolların egemenliğine girdi. Ardından Oran, Buji ve Fas kıyılarında yer alan Melilla ile Trablus İspanyol egemenliğine katıldı. Portekizlilerin İspanyol egemenliğine girmesinden sonra, diğer Avrupalı güçler de, Afrika kıyılarında üs ve sömürge edinmek için harekete geçti. Fransızlar, Portekiz denetimindeki Senegal kıyılarında fildişi ve balmumu, Madagaskar'da da abanoz ticaretine el attı.

1530 yılında Gine kıyılarına gelen İngilizler, daha sonra Gambia ve Gana'da ticari üsler edinerek, Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde söz sahibi olmaya çalıştı. İngilizlerin hemen ardından Hollandalılar ve Danimarkalılar, sonra da Almanlar Afrika'da üsler edinmeyi başardı.

Tüm bu işgal girişimlerine rağmen Afrika'nın içleri uzun süre

Avrupalılar açısından bilinmeyen topraklar olarak kalmaya devam etti. Avrupalılar kıyılardaki üsler sayesinde Afrika'da etkili olmayı becerdiğinden, daha çok Uzakdoğu'nun işgaline yöneldi ve doğal engellerle[2] dolu Afrika kıtasının işgali, daha sonraya ertelendi.

Ancak fiili işgal olmasa da, Avrupalıların Afrika kıyılarında varolması, Afrika içlerinde kanlı bir savaşa neden oldu. Afrika'yı teslim alan Avrupa orduları değil, bizzat Afrika'nın yerli halkı arasında süren kölelik savaşıydı. Bu savaş tarihi binlerce yıl öncesine dek izlenebilen Afrika uygarlığını[3] da yerle bir etti.

Köle Ticareti

Afrika'da uygarlıkların sonunu getiren köle ticareti, aslında Avrupalıların Afrikalı yerli kabilelere dayattığı bir sistem değildi. Önceden beri Afrika toplumlarında köleler kullanılıyordu. Arap tüccarlarının köle satın almak için Afrika'ya geldiği de önceden beri biliniyordu. Bununla birlikte bu ticaret küçük bir azınlığı kapsıyordu. Savaşlar nedeniyle elde edilen tutsaklar, sarayların köle ihtiyaçlarını karşılamaya yetiyordu. Araplar Müslümanlığın yayılması sırasında işgal ettikleri İberik Yarımadası'nda da köle kullandıklarından, İspanyollar ve Portekizliler siyahların köleleştirilmesine tanık olmuşlardı. İşgücü sıkıntısı başladığında Avrupalılar bu kurumdan yararlanmaya çalıştı. Bu nedenle başlangıçtaki küçük bir azınlığı kapsayan kölecilik, tüm Afrika toplumunu yok olma aşamasına getiren bir dünya ticaretine dönüştü.

Kölecilik olgusunun Avrupalılar açısından bu derece önemli kılan ve kölelerin Yeni Dünya diye tanımlanan Amerika kıtasına taşınmasını sağlayan gelişme plantasyon tarımının ve özellikle de şeker plantasyonları ile yakından ilgiliydi.

Başlangıçta Akdeniz'de gerçekleştirilen şeker üretiminin baş aktörü Arap tüccarlarıydı. Bu üretim daha sonra Portekizlilerin eline geçti. Girit'te, Kıbrıs'ta ve Mısır'da üretilen şeker Avrupa'nın gereksinmelerini karşılamaya yetiyordu. Ancak bir süre sonra bu bölgelerin şeker açısından önemi azalmaya başlayınca, Portekizliler ve İspanyollar şeker üretimini Atlantik'teki adalara taşımaya başladı. Bu adalardaki üretim, daha sonra Amerika kı-

tasında başlayacak geniş çaplı plantasyonların da ilk prototipini oluşturdu.

"Şeker endüstrisinin Atlantik adalarına taşınması, büyük olasılıkla Avrupa'da talebin yükselmekte olduğu bir sırada gerçekleşti. Bireysel girişimciler, Atlantik adalarına, Portekiz'e ve diğer Avrupa pazarlarına şeker üretmek üzere, Afrikalı kölelerin çalıştıracağı şeker kamışı plantasyonları (ve başka plantasyonlar) kurmaya özendirildiler, çünkü onların varlığı, Portekiz'in ticaret yollarının Afrika çevresinde ve Doğu'ya doğru genişlemesi için güvence oluşturuyordu."[4]

Önceleri ağırlıklı olarak beyazların kullanıldığı bu plantasyonlarda, kısa sürede karma bir işgücü oluşturuldu. Portekizliler başta şeker olmak üzere, endüstri ürünlerini adadan adaya taşıyarak, tüm Güney Atlantik'i denetim altına almayı başardı. Kanarya Adaları'na, Azor Adaları'na, Yeşilburun Adaları'na yayılan plantasyon sistemi sayesinde Portekiz ticaret gemileri, Afrika'nın çevresini dolaşmaya ve Doğu ile ticaret yapabilme olanaklarına sahip oldu.

Şeker kamışının Yeni Dünyanın kıyılarındaki adalara ulaştığında, köle ticareti de büyümeye başladı. 1480'li yıllarda bile Avrupalılar, köle ticaretini önemli bir gelir kaynağı olarak değerlendiriyordu. Ancak Yeni Dünya yerleşime açıldığında bu ticaret görülmemiş boyutlara ulaştı.

"Yalnız 1486 – 1641 yılları arasında, yılda ortalama dokuz bin hesabıyla, sadece Angola'dan 1.389.000 köle getirilmişti. 1580 ile 1680 arasındaki yüzyıl içinde, Angola ve Mozambik'ten Brezilya'ya bir milyondan fazla köle taşındı. 1783 - 1793 arasındaki on yıllık süre içinde, zenci taşıyan Liverpool limanının gemileri, Yeni Dünyaya üç yüz binden fazla köle getirdiler."[5]

Amerika kıtasının keşfedilmesi ve yerleşime açılmasıyla, Amerikanın yerli halkını yok eden sömürgeciler, işgücü sıkıntısı çekmeye başladıklarında akıllarına gelen tek yol köle ticaretini sür-

dürmek oldu. Kızılderili katliamını engellemek için Bartholomé Las Casas adlı bir papaz İspanya sarayına başvurarak, Afrikalı köle ticaretine izin verilmesini sağlayınca, 1517'den sonra belli başlı Avrupalı güçler köle ticaretini resmi hale getirerek, faaliyetlerine ağırlık verdi.[6]

Şeker kamışının Yeni Dünyada yerleştiği ilk yer olan İspanya'ya ait Santo-Domingo, köleciliğin Amerika'daki ilk uygulamasına da tanık oldu.

"İlk Afrikalı köleler 1503'ten önce getirildi ve kaçak kölelerin (cimarrones) yörede giriştikleri yağma eylemlerinin yol açtığı korkuya karşın, köle getirilmeye devam edildi. 1509'a gelindiğinde, köleleştirilmiş Afrikalılar kraliyet madenlerinde çalıştırılmak üzere getiriliyordu; çok geçmeden bunları, şeker endüstrisine insan gücü sağlayacak başka köleler izledi."[7]

Köle ticaretinin ve köle emeğini kullanmanın yarattığı olanaklar tüm Avrupalı güçleri bu alanda varolmaya zorluyordu. Ancak İngilizler kısa sürede hem plantasyon tarımında, hem de köle ticaretinde rakiplerinin önüne geçmeyi başardı. İngiliz kapitalizmi köle emeği kullanmanın avantajlarını fark ettikçe, bu ticarete ayrılan zaman da arttı. İngilizlerin siyahları köle olarak kullanılmasının yarattığı olanakları ve köle işgücünün İngiliz ekonomisine sağladığı yararlarla, bu işgücünün İngiliz işçileri ile karşılaştırılması üzerine, bir İngiliz, krala şunları yazıyordu;

"Zencileri Gine'den kolayca sağlayabilirler, bunların her biri yılda iki dip doldurma çapası, iki ot temizleme çapası, iki bel, bunların yanı sıra balta, testere, burgu, çivi gibi inşaat işlerinde ve diğer amaçlarla kullanılan başka demir aletler ve malezeler kullanıp, eskitir; yalnızca bu demir aletlerin değeri 120.000 sterlindir. Bunların tüketecekleri ve kullanacakları giysi, silah, halat, sandal demiri, yelken ve taşıma malzemeleri, ayrıca yataklar ve diğer ev eşyaları sonsuzdur. Bunların (kölelerin y.n.) Krallık'a sağlayacakları yarar bunlarla kalmaz; taşıma işleri için yaratılan istihdam olanakları ile birlikte üretim ve tüketimin, ulusun zenginliğine, onuruna ve gü-

cüne sağlayacağı yararın, yurt içinde istihdam edilen aynı sayıda en iyi işçilerin sağlayacağı yararın dört katından çok daha fazla olduğunu söylemek yeterlidir."[8]

Köle emeğinin kullanılmasının yarattığı olanakların farkında olan sömürgeci devletler, sadece anavatana akan artı-değer için değil, sömürgelerde kurulan plantasyonlar sayesinde, o coğrafyanın denetimini de sağlayabilmek için, plantasyon sahiplerini memnun edecek önlemler almaya başladı. Plantasyon sahipleri için en önemli şey, köle işgücüydü ve sömürgeci devletler bunu sağlayabilmek için her türlü çabayı sergilemekten kaçınmadı. 17. yüzyıldan sonra Afrikalı köle ticareti korkunç boyutlara ulaştı.

"Yüzölçümü yalnızca 430 kilometre kare olan Barbados'a, 1701'den 1810'a kadar 252.000 Afrikalı köle getirildi. 1655'te İngilizlerce istila edilen Jamaika'da aynı 'ekonomik gelişme' kalıbını izledi; aynı 109 yıllık dönemde buraya getirilen köle sayısı 662.400 dü. "[9]

Kısa sürede rakamlar öylesine arttı ki; yolda ölenler, kaçarken vurulanlar da sayıya eklendiğinde köle ticareti, devam ettiği yaklaşık 350 yıl boyunca Afrika'daki sağlıklı tüm kadın ve erkeklerin kaderi haline geldi. Güçlü, kuvvetli hiçbir Afrikalı, köle olmaktan kurtulamadı.[10]

Barbados'ta 1645 yılında öğretmenlik yapan bir beyaz, köle ticareti ile ilgili olarak, toprak sahiplerinin kendisine;

"bu yıl en az bin zenci satın aldıklarını ve ne kadar çok satın alırlarsa, satın alma güçlerinin de o kadar arttığını, çünkü verdikleri parayı Tanrı'nın yardımıyla bir buçuk yılda çıkaracaklarını"[11]

söylediklerini anlatıyordu.

Köle emeğinin kazandığı bu olağanüstü "başarı" Avrupalı egemenliğindeki tüm bölgelerin kısa sürede Afrikalılaştırılmasını da beraberinde getirdi. Ayrıca plantasyonlar sayesinde gittikçe daha geniş alanda etkili olmaya başlayan köle işgücü kullanma alış-

kanlığı, kısa sürede etkili bir örgütlenme ağı yarattı. Bu ağ basit bir ticari faaliyetten öte anlamlar ifade ediyordu. Köle emeğine dayalı muazzam üretim, Avrupa'nın temel iktisadi yapısını da şekillendirmekte gecikmedi. Sömürgelerin yağmasından elde edilen gelir bir yana konursa, Avrupa'da 1500'lü yıllardan sonra belirleyici eğilim; köle kullanımı nedeniyle üretimden ticarete ve toplumsal ilişkilere dek, her alanda kapitalist sistemin yeniden organize olmasıydı. Marx köleliğin yarattığı değişimi şöyle ifade ediyordu:

> "Doğrudan kölelik, makineler, krediler vb. kadar bugünkü endüstrimizin temel direğidir. Kölelik olmadan pamuk olmazdı, pamuk olmadan da modern endüstri olmazdı. Sömürgelere değerini kölelik kazandırmıştır; sömürgeler dünya ticaretini yaratmıştır; dünya ticareti ise geniş ölçekli makine endüstrisinin zorunlu koşuludur. Zenci köle trafiği başlamadan önce, sömürgeler Eski dünyaya yalnızca birkaç ürün sağlıyordu ve dünyanın çehresini gözle görülür biçimde değiştiremiyorlardı. Bu nedenle, kölelik, en yüksek öneme sahip bir ekonomik kategoridir."[12]

Kölecilik sadece Avrupa'daki ekonomik ve sosyal ilişkileri değiştirmekle kalmadı, Afrika'nın baştan başa yok olmasını da beraberinde getirdi. Çünkü Afrika'da köle ticaretinin yapılabilmesi sağlayan, bizzat Afrikalıların kendisi oldu. Afrikalı kimi kabilelerin köle ticaretine bulaşması, köle olma ya da köle toplama dışında hiçbir alternatifi kalmayan Afrika halklarını, büyük bir iç savaş ortamına sürükledi. Öncelikle yerli uygarlığının hayat damarlarını oluşturan büyük şehirler yerle bir edildi. Daha barbar olan kabileler, daha uygar olanları esir alarak, köle sahili adı verilen bölgelerde Avrupalı tüccarlara pazarlamaya başladı. Ticaret arttıkça insanlar şehirlerden, hatta köylerden kaçarak çölde sığınmaya çalıştı. Kısa sürede Afrika Uygarlığı, kabile kültürü, hatta aile ilişkileri bile yok oldu. Köleciliğin Afrikalılar tarafından yürütülmesi, Afrika'nın kültürel yapısında onarılmayacak yaralara yol açtı. Cahillik ve sefalet büyük bir hızla artarken, kimi yerlerde yamyamlık derecesine varan ağır bir yozlaşma ortaya çıktı.

Köle ticareti öylesine büyük bir pazar yarattı ki; kimi ünlü ticaret şehirleri, köle pazarlarının kurulduğu, köle ticareti ile geçinen devletler halinde örgütlendi. Aralarında Bagirmi ve Uzday'ın da olduğu bu şehirler, yüzyıllarca Afrikalıların alınıp satıldığı önemli merkezler olarak yaşamaya devam etti.[13]

Kuzey Amerika'ya İlk Yerleşim

Amerika kıtasının Avrupalılarca bulunmasının ardından, 1600'ün başlarında Kuzey Amerika'ya yönelik büyük bir göç başladı. İspanyolların Meksika'yı, Batı Hint Adaları'nı ve Güney Amerika'nın diğer bölgelerini işgal etmesinden çok sonra, ilk İngiliz göçmenleri de yeni kıtaya ulaştı.[14] Önceleri sadece kıyı bölgelerinde yerleşen göçmenler, yaklaşık yüz yıl sonra daha içlere doğru ilerleyerek, buralarda yeni koloniler oluşturmaya çalıştı. Bu arada bazı İngiliz firmaları, krallığın da desteği ile göçmenleri Amerika'ya götürmeye başladı. Böylece göçmenlerden alınan paralarla önemli bir gelir elde edilirken, aynı zamanda İngiliz göçmenlerinin oluşturduğu her koloni, doğal olarak İngiltere'nin nüfuz alanı içinde değerlendirilmeye çalışıldı. İlk kolonilerin arasında yer alan Virginia ve Massachusetts özel kişilerin ortak olduğu iki imtiyazlı şirket tarafından kurulmuştu. New Hampshire, Maine, Maryland, Kuzey ve Güney Carolina, New Jersey ve Pennsylvania, İngiliz asilzadelerinin malıydı. İngiltere kralı bu toprakları kendine bağlı diğer aristokratlara bağışlamış, bu aristokratlar da kendi ortakçılarını bu coğrafyaya yerleştirerek krallığa ait yeni bir ülke oluşturmuşlardı.[15] Göçmenlerin Amerika'ya ulaşabilmek için yüklü miktarda yol parası ve çeşitli gereksinmeleri için

yolculuğu düzenleyen Virginia Şirketi, Massachusetts Körfez Şirketi gibi kimi kurumlara para ödemeleri gerekiyordu. Şirketler göçü teşvik için göçmenleri şirketleri adına kontratlı işçi olarak götürmeyi denedi. Ancak kontratlı işçiler, ağır çalışma koşullarına karşı çıkmaya başlayınca, bu kez 4 - 7 yıl arası yarı esir statüsü ile çalıştırılmaya ve ardından da kontrat gereği verilecek topraklarda hür yaşama anlaşmaları yapılmaya başlandı. Bu yöntem sayesinde kısa sürede Kuzey Amerika'da nüfus hızla arttı.

Bölgenin coğrafi özellikleri, yerleşen göçmenlerin geçim kaynaklarının oluşturulmasını önemli ölçüde belirledi. Sıcak iklimi ve verimli toprakları nedeniyle Güneye yerleşenin büyük kısmı, toprak işleriyle ilgilenerek, tarımın belirleyici olduğu bir ekonomik yapı inşa etmeye çalıştı. Tarım işiyle uğraşanların en büyük avantajı ise köle emeği kullanabilecek zengin arazilere sahip Güneyin coğrafi özellikleriydi. Kuzeydoğu'da New-England adı verilen soğuk ve kayalık bölgeye yerleşen göçmenler ise tarımcılık yerine zengin ormanların işletilmesiyle uğraştı. Büyük bıçkı fabrikalarının kurulduğu bu bölge, doğal limanlar açısından da zengin olduğundan kısa sürede denizciliğe bağlı güçlü bir ticari merkez olarak örgütlenmeye başladı. New England bu ticari olanakları sayesinde ileride kurulacak ABD'nin önemli finans merkezlerinden biri olacaktı.

Güneye yerleşenler, özellikle Virginia, Maryland, Kuzey ve Güney Carolina ve Georgia eyaletlerinde tarıma, özellikle de tütün işletmeciliğine ağırlık verdi. 1612 yılında Virginia tütününün Avrupa ekonomisinde kabul edilecek tarzda üretilmeye ve işletilmeye başlanması, Güneye ekonomik açısından büyük bir hareketlilik getirdi. 1614 yılında ilk parti Londra'ya sevk edildikten sonra, hızla büyüyen ekonominin temel dayanağı da bu tütün işletmeciliği oldu. Ancak tütün tarımının toprağı kısa sürede verimsiz hale getirmesi nedeniyle, yeni tarlalar açmak isteyen göçmenler, ırmaklar boyunca ilerlemek zorunda kaldıklarından, bu bölgede büyük şehirler oluşmadı.

Komşu Maryland eyaleti de Virginia'ya benzer bir sistem benimsemişti. Her iki eyalette de zengin aristokrat çiftçilerin sahip olduğu geniş topraklarda çalışan, ırgat çiftçiler vardı. Bununla

birlikte asıl işgücü köle emeğinden sağlanıyordu. Köle emeği sayesinde zenginleşen aristokrat çiftlik sahipleri, bu iki eyalette politik iktidarı da denetim altında tutuyordu. Zamanla orta ve küçük işletmelerin sahipleri, artan köle istihdamının yarattığı büyük olanaklarla rekabet edemez hale geldiğinde, zengin aristokratların belirleyici olduğu politik iktidarla çatışma haline geldiler. Bu gerginlik iç savaşa kadar devam etti. Ancak özellikle Londra ile direkt ticari ilişkiler kurarak güçlenen aristokrat kesim, iktidarını korumayı başardı.

Güneydeki diğer yerleşim bölgeleri arasında yer alan Kuzey ve Güney Carolina'da da aynı sistem işletilmeye çalışıldı. Ancak Kuzey ve Güney Carolina'ya yerleşenler; tarımın yanı sıra, bölgedeki geniş ormanlar sayesinde daha canlı bir ekonomik yapı elde etmeyi başardı. Bu ormanlardan kereste, katran ve reçine elde ediliyor, ayrıca yine bu bölgede pirinç ve çivit üretiliyordu. Bu nedenle Güneyin bu bölümünde yerleşim alanları hızla gelişti ve küçük çaplı endüstriler oluşmaya başladı.

Topraklar verimsizleştikçe göçmenler giderek daha iç bölgelere yerleşmeye yöneldi. Sonunda iç bölgelerde tıpkı kıyıdaki koloniler gibi genişleyerek, önemli merkezler haline geldi. Ancak iç bölgelere olan bu göç nedeniyle, kıyılardaki şehirlerde nüfus azalmaya başlayınca, bazı politik ayrımlar ortaya çıktı. Kıyıya yerleşenler bu hızlı nüfus göçünü engelleyebilmek için, toprak reformuna yönelmek zorunda kaldı. Sonuçta bu bölgede göçmenlerle ilgili çeşitli düzenlemeler yapılarak, daha özgür bir politik ortam yaratılmaya çalışıldı.

İngiltere İle İlk Gerginlik

Kuzeydeki ve Güneydeki bu iktisadi ilerlemeler ve politik değişimler, kısa sürede kolonilerin İngiltere'den bağımsız hareket edebilmesinin zeminini de yarattı. Daha 1618 gibi erken bir tarihte Virginia Şirketi, kolonicilerin hükümet idaresinde söz sahibi olmasını sağlamış, İngiltere kralının izni ile hür göçmenler, şehir konseylerinde karar alma mekanizmasına katılmaya başlamışlardı.[16] Önceleri bu katılım krallık otoritesi açısından ciddi bir tehdit oluşturmuyordu. Ancak seçim ilkesinin hayata geçme-

sinin hemen ardından koloniciler; önce mali idareyi ele aldı, sonra da siyasi kontrolü tamamen ele geçirdi. Öyle ki; İngiltere'den gönderilen valilerin maaşlarını bile bu siyasi otorite belirlemeye başladı. Vergi toplama hakkını da ele geçirince; şehir konseyleri, tek iktidar erki olarak ortaya çıktı.

Aslında Kuzey Amerika'da İngiliz egemenliği sadece kağıt üzerinde ve görünüşte etkiliydi. Daha ilk göçmen kafileleri Kuzey Amerika'ya ulaştığında, burada kurulan kolonilerin hemen hepsinde göçmenler, bağımsız bir özdenetim mekanizmasıyla yönetilir hale gelmişti. New England kolonileri arasında yer alan New Hawen, Rhode Island ve Connecticut hemen hiçbir aşamada İngiliz idaresi altında yaşamadı. Yine Plymouth'da yaşayan göçmenler de sürekli bağımsız kaldı. Ancak Kuzey Amerika iktisadi anlamda ciddi olanaklar sunmaya başladığında, İngiliz aristokrasisi, kolonilerin bu bağımsız durumundan rahatsız oldu. İngiliz mahkemeleri bu gelişmeye müdahale edebilmek için 1684'te, kolonicilerin yönetime katılmasını kabul eden Massachusetts idaresine dava açarak, şirketin imtiyaz haklarını geri aldı ve New England kolonilerini yeniden İngiliz idaresine bağlayabilmek için, Kral tarafından atanan bir vali bölgeye gönderildi. Ancak 1688 yılında İngiltere'de çıkan kargaşalıklardan yararlanan göçmenler, Kral James II'nin tahtan indirilmesini fırsat bilerek, genel valiyi ülkeden kovdu. Bu karışık dönem ABD'nin kuruluşuna dek sürdü.

ABD'nin Kuruluşu

Göçmenlerle İngiltere idaresi arasında süren bu gerginlik, 1700'lü yılların ortalarından sonra çatışma havasına girdi. Kuzey Amerika'da yaşayan göçmen sayısı arttıkça, koloniler açısından bağımsızlık daha kolay elde edilebilir bir ayrıcalık haline dönüşüyordu. 1763'te Kuzey Amerika'daki göçmen sayısı 1 milyon 500 bine ulaşmıştı. Bu 1700 yılına göre altı kattan daha büyük bir artışı ifade ediyordu.

İngilizler, Kuzey Amerika topraklarını anavatana hammadde sağlayan bir sömürge olarak değerlendiriyordu. Bu nedenle sömürge mekanizması devam ettikçe, göçmenlerin bölgedeki faaliyetlerini fazla önemsenmiyordu. Ancak Kuzey Amerika sıradan

bir sömürge olmaktan çıkıp, pek çok açıdan anavatanla rekabet edecek düzeye ulaştığında, İngiliz yönetimi, bu bölgeye ilişkin politikalarını değiştirmeye ve göçmenleri daha fazla denetlemeye karar verdi. Ancak yaşadığı iç karışıklıklar ve Fransa'nın sömürgeler üzerinde artan baskısı nedeniyle bu politikayı hayata geçiremeden, koloniler bağımsızlığı elde edebilecek siyasi ve askeri güce ulaştı.

Fransa ile İngiltere arasında Kuzey Amerika'nın paylaşılması ile ilgili çatışmalar savaşa dönüştüğü sırada, bağımsızlık yanlısı koloniler de projelerini hayata geçirmeye başladı.

İngilizler Atlantik sahili bölgesinde çiftlikler kurmakla uğraşırken, Fransızlar Doğu Kanada'yı sömürgeleştiriyordu. Fransa'nın Kanada İmparatorluğu, Mississippi Nehri'ni de içine alacak biçimde, kuzeydoğuda Quebec'ten, güneyde New-Orleans'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılıyordu. Fransız sömürgeciler, İngilizlerin batıya doğru ilerlemesini engelleyerek, Kuzey Amerika'daki güçlü konumunu korumaya uğraşıyordu. Daha 1613'te Fransız ve İngiliz kolonicileri arasında batıya doğru genişleme nedeniyle çatışmalar başlamıştı. Bu çatışmalar 1750'ye dek zaman zaman şiddetlenerek sürdüyse de, iki güç bir savaş ortamında karşı karşıya gelmedi. Ancak 1750'den sonra hem Fransızlar, hem de İngilizler Allegheny Dağları'nın ötesini topraklarına katmaya çalışınca, çarpışmalar başladı. 1754 yılında da savaş patlak verdi.

İngiliz Hükümeti, Fransızların müttefiki olan kimi Kızılderili kabilelerin ikna edilerek, taraflsız kalmalarının sağlanması için kolonileri bu işle görevlendirdi. Bu istek üzerine 1754 yılının Haziran ayında New-York, Pennslvania, Maryland ve New England kolonilerinden gelen temsilciler, Albany'de Iroquois kabilesi şefleriyle bir görüşme yaptı. Ancak bu görüşme yerlilerin ikna edilmesinden çok, koloniler arasında birlik kurulması yönünde atılan bir adım oldu. Görüşmeye katılan temsilciler arasında yer alan Benjamin Franklin tarafından hazırlanan Albany Birlik Planı[17] kabul edildi. Ancak İngilizlerin zaferi için koloniler, önemli bir katkı yapmaya yanaşmadı.

Krallık kolonilerden beklediği yardımı alamadığından Fransız

Savaşı'nı ancak sekiz yıl sonra kazanabildi. Sonuçta Kanada ve Mississippi Vadisi'nin üst kısmı tamamen İngiliz denetimine geçti. Bu zafer İngiltere'ye Kuzey Amerika'da yönetilmeye açık yeni ve büyük bir toprak parçası kazandırdı. Fransız Savaşı sonrasında İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki imparatorluğunun yüzölçümü önceki durumuna göre iki kat artmış oldu. Önceden Atlantik kıyılarındaki dar bir şeritte egemen olan İngiliz İmparatorluğu, bu savaşla Kanada'yı, Mississippi Nehri ile Allegheny Dağları arasındaki geniş araziyi, topraklarına kattı. Ancak bu geniş egemenlik alanı yeni sorunları da gündeme getirdi. İngilizler Kuzey Amerika'da daha güçlü bir orduya, daha fazla personele ve her şeyden önce, İngiliz yönetimi ile tam işbirliği içinde daha fazla koloniye ihtiyaç duymaya başladı. Fakat Fransız Savaşı'nda açığa çıktığı gibi koloniler İngiliz çıkarları için dövüşme konusunda pek istekli değildi. Aksine koloniciler İngiltere'den bağımsızlık talep eder bir aşamaya gelmişlerdi

İngilizler Kuzey Amerika'daki koloniler üzerindeki denetimi sağlamak için, ilk iş olarak kolonilerin batıya doğru göçünü engelleyen bir krallık beyannamesi çıkarttı.[18] Bu yolla denetim altında tutulan yerleşim alanları mevcut haliyle sınırlanmaya çalışıldı. Koloniciler ise bu karara sert tepki gösterdi.

İngiliz yönetimi ikinci iş olarak bir "Şeker Kanunu"[19] çıkarttı. Bu karar da ciddi protestolara neden oldu. Çünkü Kuzey Amerika'ya yerleşen göçmenler, ilk günden bu yana rom üretimi için ihtiyaç duydukları şeker kamışlarını, gümrük ödemeden diğer ülkelere ait firmalardan satın alabiliyorlardı. İngiltere'nin yeni yasa ile Amerika'yı kraliyete olan bağlılığını artırma çabası, bağımsızlığın da ilk adımı oldu. İngiliz parlamentosu aynı yıl bir de "Kağıt Para Kanunu" çıkararak, kolonilerde çıkan bütün paraların geçersiz olduğunu ilan etti. Son olarak da 1765'te çıkan "Asker Konaklama Kanunu" ile Amerika'da bulunan tüm İngiliz askerlerinin masraflarını karşılamak için koloniler görevlendirildi.

Bu kanunlarda tıpkı öncekiler gibi koloniciler tarafından protesto edildi. Ancak tüm kolonicilerin birlik içinde davranmasını sağlayan gelişme; İngiliz parlamentosunun, Kuzey Amerika'nın İngiliz toprağı olduğunu kanıtlayacak "Damga Pulu" adlı vergiyi

gündeme getirmesi oldu. Bu yeni kanuna göre; bütün gazetelere, tüm baskılara, broşürlere, müsaderelere, kira kontratlarına, mukavelelere, bütün hukuki kağıtlara damga pulu yapıştırılması zorunlu hale getiriliyordu.

Damga Pulu Vergisi Kuzey Amerika'da o güne dek görülmemiş bir muhalefetin doğmasını sağladı. Her türlü hukuki belgede ve tüccarların yaptığı ticari işlemlerde bu verginin uygulanacak olması, bütün kolonicilerin ortak hareket edebilmesinin olanaklarını da yarattı. Tüccarlar İngiltere ile olan ticareti askıya aldı. "Hürriyet Evlatları" adıyla kurulan bir örgüt siyasi muhalefeti kısa sürede bir ayaklanmaya dönüştürmeyi başardı. Özellikle Boston'da etkili olan ayaklanma sonrasında, İngiliz vergi tahsildarları istifaya zorlandı. Damga pulları imha edildi. Bütün kolonilerde yasa gayr-ı meşru ilan edilerek, uygulamadan fiilen kaldırıldı. 1765 yılının Ekim ayında ilk kez Amerikan inisiyatifi ile toplanan eyaletler arası kongre; "asıl kanun koyma yetkisinin meclislerde olduğunu" ilan ederek ve damga pulu vergisinin, "kolonicilerin hak ve hürriyetlerine tecavüz olarak" değerlendirerek dağıldı.

Protesto gösterileri ve ticaretin boykot edilmesi ile zor durumda kalan İngiliz parlamentosu, baskılara daha fazla dayanamayarak; 1766'da damga pulu vergisini kaldırmak, şeker kanununda da değişiklikler yapmak zorunda kaldı. Bu geri adım nedeniyle koloniciler de boykotu durdu. Bir yıl süreyle Amerikan İngiliz ilişkileri eski havasına döndü. Fakat 1767'de yeni vergi yasaları gündeme gelince, ilişkiler tekrar gerginleşti. Her ne olursa olsun vergileri arttırma kararında olan parlamento, Amerika'daki kontrolleri sıklaştırmaya ve ihraç edilen kağıt, cam, kurşun ve çaydan ihraç vergisi almaya kalkışınca, yeni protestolar gerçekleşti. İngiliz yönetimi iktidarını sağlamlaştırabilmek için, kolonilerdeki üst mahkemelere olağanüstü yetkiler tanıdı. Bu karardan sonra koloniciler de eyleme geçti. Tüccarlar ticaret boykotuna döndü, göçmenler ihraç vergisi ödememek için kendi kumaşlarını dokumaya, kendi kağıtlarını üretmeye başladı. Gümrük memurlarının zorla vergi toplama girişimi ise çatışmalara neden oldu ve İngilizler özellikle olayların merkezi haline gelen Boston'a iki

alay asker göndererek, gelişmeleri denetim altına almaya çalıştı. Bu gerginlik 5 Mart 1770'te askerlerin bazı göstericilere ateş açmasıyla başlayan olaylarla, çatışmaya dönüştü. "Boston Katliamı" adı ile anılan bu çatışmalarda üç Amerikalının öldürülmesi, olayları daha da tırmandırdı ve nihayet İngiliz parlamentosu, vergileri geri alarak, havayı yumuşatmak zorunda kaldı. Sadece çay üzerindeki vergi İngiliz inisiyatifinin göstergesi olarak geçerliliğini korudu. Ancak Amerikan bağımsızlığından yana olan kesimler çay vergisinin İngiliz egemenliğinin bir göstergesi olduğu iddiasıyla, bu verginin de kaldırılması ve bağımsız bir Amerikan Devleti kurulması için çalışmaya devam ediyordu. Bağımsızlık yanlılarına harekete geçme fırsatını veren ise, Doğu Hindistan Kumpanyası'nın Kuzey Amerika'daki faaliyetleri oldu.

1772 yılında Boston'da kurulan "Haberleşme Komitesi" adlı bir örgüt, eyaletler arası birliği gerçekleştirmek için çaba sarf ediyordu. Kısa sürede komite türü bu örgütlenme bütün eyaletlere yayılarak, hızla taraftar kazandı. Doğu Hindistan Kumpanyası İngiliz parlamentosundan çay tekeli iznini alınca ve şirket, Amerika kıyılarında bu tekel hakkını kullanmaya kalkınca, Boston Haberleşme Komitesi çay tekeline karşı harekete geçti. Tekelin satıcıları istifaya zorlanırken, çayın Boston'a girmesi engellenmeye, depolanan çayların da geri gönderilmesine başlandı. Bazı satıcılar istifa etmeyip, vali desteği ile gemilerle gelen çayı Boston limanına boşaltma kararı alınca, Samuel Adams adlı bir komite üyesinin önderliğinde bir grup kolonici; Mohawk Kızılderilileri kılığına girerek, 16 Aralık 1773 gecesi kıyılardaki İngiliz gemilerine sızıp, bu gemilerdeki çayları denize döktü. Amerikan bağımsızlığını sağlayacak İngiliz-Amerikan savaşı da bu eylemle fiilen başlamış oldu.

Britanya hükümeti, Boston Liman Yasası adlı bir kanun çıkararak çayların parasının ödenmesini isteyerek, bu para ödenene dek, Boston limanına gemi giriş çıkışının yasaklandığını açıkladı. Ayrıca krallığın yetkisini arttırıcı bir başka yasa da yeniden gündeme alındı. Eski adıyla "Asker Konaklama Kanunu", yeni adıyla "Barındırma Yasası" kolonilerin Boston'a destek vermesini engellemek için yeniden devreye sokuldu. "Quebec Yasası" adı

ile anılan bir başka yasa ile de, Fransızların yaşadığı bölgelere görece özerklik sağlanarak, kolonicilerin batıya doğru göçü engellenmeye çalışıldı.

İngilizler bu girişimlerle Boston'u dize getirmeyi ve diğer Amerikan kolonilerine gözdağı vermeyi umuyordu. Ancak Virginia temsilcilerinin önerisiyle, Boston'a destek vermek amacıyla, 5 Eylül 1774 günü Philadelphia'da ileride "Birinci Kıta Kongresi" olarak anılacak bir toplantı düzenlendi. Kongreye katılan delegeler eyalet kongrelerinden ya da toplum mitinglerinden seçilerek gelmişlerdi. Georgia dışındaki kolonilerin hepsi en az bir delege ile temsil ediliyordu.

Bağımsızlık yönünde etkin bir karar alamadan dağılan Kongre, İngiliz yasalarını tanımadıklarını açıklayarak, İngiliz halkına seslenen bir "Ana Haklar ve Yakınmalar Bildirisi" yayınlamakla yetindi. Ancak aynı kongrede alınan eyaletler arası birliği sağlayacak bir dernek kurma kararı, ABD'nin kurumsal yapısını oluşturmaya yönelik ilk önemli adım oldu. Dernek, eylemlere karar veren, gümrüklerden giren malları kontrol edebilecek örgütler kurulmasını sağlayacak, ithal mallara el koyacak yaptırımlara sahip bir yürütme organı işlevini üstlendi. Ağırlıklı olarak bağımsızlık yanlılarının inisiyatifi ile hareket eden dernek, kısa sürede alt komiteler örgütleyerek, silahlanmaya ve radikal eylemlere yönelmeye başladı. Bu radikal dönüşüm, eyaletler arasında bazı fikir ayrımlarının doğmasına neden oldu. İngiltere ile iyi ilişkiler içinde olan tüccarlar, zor kullanma yanlısı olmayan dini gruplar ve bazı çiftlik sahipleri, İngilizlerle diyalog kurarak sorunları aşma eğilimindeyken, batıya yayılmak isteyen yoksul köylüler ile Güneydeki büyük toprak sahipleri, radikal bağımsızlık yanlısı grupları destekliyordu.

İngiliz yönetimi bu fikir ayrılıklarından yararlanarak baskılarını arttırdı ve radikal grupların silahlanma girişimlerini engelleyebilmek ve Boston yakınlarındaki Concord kasabasında bir cephanelik oluşturmaya çalışan bağımsızlık yanlısı liderleri yakalayabilmek için, bu bölgeye bir birlik yolladı. İngiliz askerlerinin yolları üzerinde elli kadar bağımsızlık yanlısı silahlı milis tarafından kesilince, çatışma başladı. İngiliz askerleri sekiz koloniciyi

öldürdü, ancak birlik yoğun baskılar nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldı. Bu çekilme sırasında koloniciler yollara yakın evlerde pusular kurarak, İngiliz birliğine ağır kayıp verdirdi.

Olayların bu hızlı gelişimi üzerine 10 Mayıs 1775'te "İkinci Kıta Kongresi" düzenlendi ve bu toplantı da bağımsızlık için örgütlenme ve Albay George Washington komutasında bir ordu kurulması kararı alındı. Kongre her şeye rağmen son kez İngilizlere bir uzlaşma çağrısı da yaptı. Ancak koloniciler güçlenmeden savaşı bitirmek isteyen İngilizler, bu öneriyi geri çevirince, kolonilerde bağımsız hükümetler kurulmaya başlandı. Çoğu hükümette radikal bağımsızlık yanlıları yönetime geldi. En sonunda bir Amerikan Federasyonunun kurulması projesiyle, başlarında Virginia'dan Thomas Jefferson'un bulunduğu beş kişilik bir komite oluşturuldu ve 4 Temmuz 1776'da bu komite tarafından hazırlanan bildiri ile bağımsızlık ilan edildi.

Bundan sonra hemen her kolonide yoğun çatışmalar başladı. Altı yıldan fazla süren savaş, Fransız deniz ve kara kuvvetlerinin de devreye girmesiyle bağımsızlık yanlılarının lehine gelişti ve nihayet 19 Ekim 1781'de İngiliz komutanının teslim olmasıyla fiili çatışmalar sona erdi. Barış görüşmeleri Nisan 1782'den başlayarak, Kasım ayına dek sürdü. Sonunda 1783'te Amerikan bağımsızlığı resmen tanınmış oldu. Bu anlaşma uyarınca on üç eyalet[20] İngiliz topraklarından ayrılmış oluyor, Mississippi Irmağı'nın batısı da bu eyaletlerin denetime bırakılıyordu.

Kölecilik Sistemi

Amerikalı beyazların İngiliz yönetimine karşı bağımsızlık ilan ettikleri sırada, yerli halkın büyük bir kısmı öldürülmüş ya da batıya doğru sürülmüş bulunuyordu.[21] Afrika'dan getirilen siyahlar açısından da, Amerikan bağımsızlığı fazla bir anlam ifade etmiyordu. Çünkü bağımsızlığın sağlandığı sıralarda bile köleler Amerika'ya taşınmaya devam ediyor, köle emeğine dayalı büyük çiftlikler her geçen gün biraz daha gelişiyordu.

Amerika'ya yönelik köle ticareti başlangıcından itibaren iki aşamalı sürüyordu. Önce Afrika kıyılarında kurulan merkezlere getirilen köle siyahlar, bu ticaretle uğraşan şirketler tarafından

satın alınarak, gemilere bindiriliyor, ardından aynı şirketler Amerikan kıyılarında ve kıyılara yakın adalarda kurulan ikinci bir pazarda bu siyah köleleri toprak sahiplerine satıyordu. Son derece vahşi bir ortamda gerçekleşen bu ticareti, bir Hollandalı şöyle anlatıyordu:

"Dahomey kıyılarındaki Ouidah bölgesinde yaşayanlar, bizden mal almak için ayda bin zenci getirebiliyorlardı. Yerliler zencileri kadın erkek, çırılçıplak bir alanda topluyorlar, biz de geminin hekimlerine bunları inceletiyorduk. Yaşı 35'i geçmiş olanlar, kolu ve ayağı sakat olanlar, utandırıcı bir hastalığa yakalanmış olanlar bir kenara ayrılıyordu; bunları satın almıyorduk. Beğendiklerimizin göğsüne ateşle kızdırılmış bir demirle bizim kumpanyanın damgasını vuruyorduk. Kadınların fiyatı erkeklerinkinden dörtte bir düşüktü.

Sonra köleleri bir zindana kapatıyorduk. Günde iki defa kendilerine ekmek ve su veriliyordu. İlk fırsatta da çırılçıplak gemiye alıyorduk. Bazen bir gemiye altı yüz, yedi yüz köle doldurduğumuz oluyordu."[22]

Bir başka Hollandalı ise siyahların esarete alışmakta güçlük çıkarttıklarını söylüyor, bir kısmının bu nedenle hayatını kaybettiğini anlatıyordu;

"...Zenciler kolay kolay köleliğe alışamıyorlardı. Daha yolda birçoğunun kederden öldüğünü görüyorduk. Bu 'hayvanlar' bir defa dertlenmeye başladılar mı yapacak hiçbir şey yoktur. Yere çöker, çenelerini dizlerine dayar, elleriyle de kulaklarını kapatır, başlarlar düşünmeye... Ne yerler, ne içerler, ölüp giderler."[23]

Siyahların yanı sıra bazen beyazların da toprak sahibi olmak için bir süre için köleliği kabul ettikleri görülüyordu.[24] Ancak bu kesim siyahlarla karşılaştırıldığında hem çok azınlıkta kalıyor, hem de büyük çoğunluğu bir süre sonra hür göçmen statüsüne kavuşabiliyordu.

Aslında köle ticareti çok basit bir mekanizmaya sahipti. Ge-

rekli olan, köle ticareti için krallıktan alınmış bir izinle, 50 tonluk küçük bir gemiydi. Krallık izin için fazla zorluk çıkartmadığından ve köle taşıyan şirketler pazar problemi yaşamadığından, bu iş yaygın bir şekilde yapılabilmekteydi.

"50 tonluk küçük gemiler Boston'da 'Esirler Sahili'ne gidiyorlardı. Meslek karlı idi. Antillerden 8000 galon rom satın alınıyordu; bununla Gine'de 35 zenci erkek, 15 zenci kadın, birkaç zenci çocuk ve biraz toz altın alınıyordu. 1750-1800 arasında esirciler Amerika'ya senede 50 ila yüz bin esir ithal ettiler. Zincire bağlandıktan sonra (çünkü mürettebat az olduğu için isyan tehlikesi mevcuttu.) güverteye doldurulan zenciler dizanteriden, çiçekten, pislikten ölüyordu. Yolculuk esnasında sekiz ila onu mahvoluyordu. Geriye kalanlar tüccarlara bırakılıyordu ve bunlar da yüzde 10 komisyonla satıyorlardı. Uzun müddet esircilik gayri meşru sayıldı. Fakat bütün sömürgeler buna göz yumdular... Kuzeyde esir azdı. (ahlaki sebeplerden değil, sırf ekonomik ihtiyaç yüzünden) ve bunlar da evlerde çalışıyorlardı. Güneyde tütün ve pamuk ziraati yüzünden o kadar fazla zenci peyda oldu ki, buradakiler bunlarla yan yana yaşamaktan korkmaya başladılar. Bu sebepten kanunlar gittikçe sertleşti."[25]

Köle siyahların Kuzey Amerika'ya getirilmesi ve burada plantasyonlarda çalıştırılması, bağımsızlık mücadelesi veren Amerikalıların hemen hemen hiç önemsemedikleri bir uygulamaydı. O gün açısından Kuzey Amerika topraklarının İngilizlerden temizlenmesi, göçmenler açısından çok daha yaşamsal olarak algılanıyordu. İngiltere ile Amerika arasında çatışmalar sırasında bile, İngiliz gemileri Yeni Dünyaya köle getirmeye devam ediyor, kölecilik hemen hemen hiçbir siyasi olaydan etkilenmeden, bir ticari faaliyet olarak sürüyordu.

Bu ticaretten alınan pay, Amerikan bağımsızlığına doğru İngiltere ile New England kolonileri arasındaki çatışmaların da ana nedeni olmaya başlamıştı. 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başlarında bu sorunlar yeni askeri çatışmalara dönüştü. İlk başlarda bu ticari mekanizma İngiltere'yi, Yeni Dünya'ya ve Afri-

ka'ya bağlayan bir üçgen biçiminde şekilleniyordu. Sanayi ürünleri Afrika'ya, Afrikalı köleler Yeni Dünya'ya, tropikal Amerikan malları da İngiltere'ye taşınıyordu. İngilizler bu yolla hem tropikal Amerikan mallarını Avrupa ülkelerine ve diğer sömürgelerine satarak büyük bir servet oluştururken, aynı zamanda sanayi ürünleri satışından ve köle ticaretinden komisyon sağlıyorlardı.

Ancak daha sonra bu ticari mekanizmaya alternatif olarak gelişmeye başlayan, New England'dan Afrika'ya Rom, Afrika'dan Antillere köle ve Antillerden de New England'da Rom yapımında kullanılan melas ticareti, fiilen İngiltere'yi devre dışı bırakınca, İngilizlerle Amerikalılar arasındaki ilişkiler bozuldu. İngilizler denizlerdeki egemenliklerinden yaralanarak, Amerikalıları dize getirmeye çalıştı. Ancak bu baskı Amerikan denetiminde gelişen ticareti ve Güneyde köle emeğine dayalı plantasyonların kurulmasını engelleyemedi. Kuzeydeki koloniler kendi bölgelerinde köle kullanmasalar bile, köle ticaretindeki rolleri sayesinde önemli zenginlikler elde etmeyi başardı. Kısa sürede Kuzey Amerika'da hem köle ticareti, hem de köle emeğine dayanan plantasyonlar, koloniciler açısından en önemli gelir kaynaklarının başında gelmeye başladı. Yasal olarak bu ticaret 1808'e dek sürdürüldü ve ne Kuzey ne de Güney eyaletlerinde bu ticarete yönelik, ahlaki anlamda ciddi herhangi muhalefet şekillenmedi.

Siyah köleler özellikle Güney eyaletleri açısından başka açıdan da önem taşıyordu. Renkleri nedeniyle köleler, Kuzey Amerika'daki diğer göçmenlerden kolaylıkla ayrılabildiğinden ve tüm eyaletler arasında kaçan köleleri yakalama ve sahiplerine teslim anlaşması yapıldığından, hiçbir siyah kaçarak ya da saklanarak kurtulmayı beceremiyordu. İnsanların sadece renklerine bakılarak özgür ya da köle olarak ayrılması, ileride ABD'de şekillenen ırkçılık akımlarının da temel argümanı haline gelecek, beyaz, anglo-sakson kökenli Amerikalı tipi, egemen ırk kavramının yerleşmesinde önemli bir misyon üstlenecekti.

Amerikan İç Savaşı ve Köleciliğin Kaldırılması

Bağımsızlığın sağlanmasının ardından ABD'yi oluşturan eyaletler arasında, özellikle batıya açılma ve ekonominin bir merkezden idaresi konusunda önceden beri var olan çelişkiler yeniden gündeme geldi.[26] Batıya doğru genişleme durumunda, bu bölgedeki yeni oluşacak eyaletlerin yapısı ve bu eyaletlerde uygulanacak yasaların mahiyeti ile ilgili tartışmalar, Kuzeyle Güney arasındaki ilişkileri gerginleştirmeye yetti. Ulusal bir devletten, güçlü bir ekonomiden ve merkezi siyasetten yana olan Kuzey ile gevşek bir konfederal birlikten yana olan Güney eyaletleri arasındaki bu gerginlik; 1812 yılındaki, ikinci İngiltere Savaşı sırasında yumuşadıysa da, durum iç savaşa dek sürekli istikrarsız kaldı.

İngiltere ile yapılan ikinci savaştan sonra batıya doğru göç yeniden hızlandı. Yeni kurulan eyaletler birliğe katıldıkça, ABD hem siyasi, hem ekonomik, hem de coğrafi anlamda dünyanın en güçlü ülkeleri arasında anılmaya başlandı. İndiana 1816'da, Mississippi 1817'de, İllinois 1818'de, Alabama 1819'da, Maine 1820'de ve Missouri eyaleti de 1821'de kuruldu. Ancak batıya doğru olan bu göç, yeni zenginliklerin paylaşılması sorunu ile bütünleşince Kuzey ve Güney eyaletleri gittikçe daha hızlı biçimde kutuplaşmaya başladı.

Güneydeki pamuk endüstrisinin gittikçe güçlenmesi ve batıya doğru ilerleyen Güneyli göçmenlerin büyük kısmının bu üretime endeksli bir endüstri kurma girişimi, Güneyin lehine güç dengelerinde önemli bir değişimi gündeme getirdi. Aynı yıllarda şeker plantasyonlarında da görülen gelişme ve nihayet pamuk plantasyonlarının güçlü bir ekonomik faaliyet olarak sivrilmesi, köle emeğini geniş ölçüde kullanan Güneyi gittikçe daha ön plana taşıdı. Bu gelişme Kuzeyde sırf ekonomik nedenlerle başlayan kölecilik karşıtı muhalefetin ilk ciddi adımlarını atmasını da sağladı.

Kuzeydeki bu muhalefet kendini zaman zaman ahlaki bir karşı çıkışla ifade etse de, harekete destek verenlerin çoğunluğu; Güneyde köle kullanılmasından daha çok, köle kullanan Güneyin birlik içinde gün geçtikçe artan etkisinden şikayetçiydi. Çünkü köle emeğine dayanan Güney endüstrisi muazzam zenginliğine rağmen, teknolojik anlamda üretken sayılmazdı. Güneyliler

gittikçe daha fazla toprağa yayılarak, ilk yerleştikleri günden beri kullandıkları biçimde üretim yapmaktan yanaydı. Köle emeğinin bol ve ucuz olması, köle işçilere ücret ödenmemesi ve plantasyon tarımının ağır kol emeğine gereksinim duyması, Güneydeki iktisadi faaliyetlerin ana eksenini oluşturuyordu. Kuzeyin bu durağan ve aşırı toprak ihlaline dayanan faaliyetlerle, kendi ekonomik sistemi çerçevesinde mücadele edebilmesi olanaklı durmuyordu.

Ötesinde Kuzey, Güneydeki ekonomik ve siyasi yapıyı, ABD'nin uzun vadeli çıkarları açısından da uygun bulmuyordu. Kuzeyde gelişen kapitalist ilişkiler, Güneydeki köleci sistem ile çatışkı halindeydi. Ayrıca Güney coğrafi anlamda Kuzeyin Latin Amerika'da nüfuz elde etmesini engelliyordu. Güneyin ticari anlamda da etkinlik kazanmaya başlaması ve bu bölgede üretilen başta pamuk olmak üzere, tüm toprağa dayalı endüstri ürünlerinin pazarlanması için gittikçe Kuzeye olan bağımlılıktan kurtulması, Kuzeyde sadece pamuk ticareti ile geçinen geniş bir kesimi işsiz bırakmaya yetmişti. Ayrıca Kuzeyde kurulan endüstrilerde çalışan işçiler, 1800'lü yılların devrimci atmosferinde önemli sosyal haklar elde etmeyi becerebilmiş, Kuzeyli kapitalistler, Güneyli çiftlik sahiplerinin denetimsiz kullanılan köle emeği sayesinde, gittikçe artan ekonomik üstünlüğü ile baş edebilmek için, merkezi otoriteyi kimi reform politikaları için zorlamaya başlamıştı. Bu reformları gerçekleştirebilmek için, Kuzeylilerin denetiminde olan hükümet; ABD'ye üye olacak yeni eyaletler arasında köleciliği yasaklayanları tercih etmeye yöneldi. Güney eyaletleri de bu gelişen Kuzey politikasına karşı, Güney eyaletleri arasındaki işbirliğini artırarak ve yeni oluşan köleci eyaletleri kendi denetimlerine alarak yanıt vermeye çalıştı. Güneyliler Kuzeyin kölelik karşıtı eyaletleri birlik için önermesine karşılık, kölelik yanlısı eyaletleri birliğe katmaya uğraştı. İllionois'in birliğe katıldığı 1818 yılında, köleliği yasaklayan eyalet sayısı 11, kabul eden eyalet sayısı 10'du. Köleliği kabul eden Alabama'nın da birliğe dahil olmasıyla bu sayı eşitlendi. Köleliğe izin veren Missouri üyelik için başvurunca, Kuzeyliler dengeyi sağlayabilmek için köleliği yasaklayan Maine'nin de birliğe katılması için ısrar ettiler. Bu

arada, Jackson'un başkanlığı sırasında Güney Carolina ile merkezi hükümet arasında yaşanan koruyucu gümrük tarifeleri ile ilgili sorunun, merkezi hükümetin zor kullanma tehditti ile çözülmesi, Güneyli eyaletleri ayrı bir siyasi örgütlenmeye yöneltti.

19. yüzyılın ortalarından itibaren gerginlik daha da arttı. 1840'lara Amerika'ya damgasını vuran en önemli gündem maddesi kölelik sorunuydu. Hem Kuzeyliler, hem de Güneyliler bu sorunu kendi açılarından çözmeye uğraşıyordu. Güneyli toprak sahipleri, köle-efendi ilişkisini, Kuzeydeki işçi-işveren ilişkisine göre daha insancıl bulduklarını ileri sürerek, Kuzeyin insan haklarına dayalı temel eleştirilerini etkisiz kılmaya uğraşırken, daha önce köle kullanıldığı için özür dileyen, bunun bir zorunluluk olduğunu söyleyen Güneyli din adamları da, kölelik konusunda vaazlar vererek ve köle kullanımı destekleyen çeşitli dini yazıları ortaya çıkararak, Kuzeye karşı ideolojik bir cephe açmaya çalışıyordu.[27] Bu arada toprak sahipleri gelişen tarım ekonomisini düzenleyebilmek, yeni üretime açılan alanlarda etkinlik sağlayabilmek ve köle emeğini daha verimli kullanılabilmek için temel bazı değişiklikleri gündeme aldı. Bu tarihlerde "kahya" adı verilen işletmeciler sayesinde, köle-efendi ilişkisinin arasına bir ara aşama konularak, sistem daha verimli hale getirildi. Kahyalar üretilen ürün üzerinde komisyon aldıklarından, 1840'lardan sonra köleler daha fazla çalıştırılmaya zorlandı ve buna bağlı olarak da özellikle pamuk üretiminde önemli artışlar yaşandı. "İlk yıllarda önemsiz bir ürün olan pamuk, 1800'de 16 milyon ton, 1820'de 72 milyon, 1840'ta 301.500.000, kiloya yükselmişti. 1850'de ise dünya pamuk üretiminin sekizde yedisi ABD'de elde ediliyordu."[28] Bu artış nedeniyle yeni alanların köle emeğine dayalı plantasyonlara açılması için baskı yapan Güneyliler birliği sıkıştırmaya başladı. Kuzeyliler ise buna kölelik karşıtı siyasi bir hareket organize ederek yanıt verdi.

1830'larda bu siyasi hareket önemli bir güce ulaştı. "Yeraltı Demiryolları" adı verilen yollarla Güneyli köleler, Kuzeye kaçırılmaya başlandı. 1830 ile 1860 arasında yalnız Ohio'da yaklaşık 40 bin siyah Güneyden kaçmayı başardı. 1840'larda tahminen 2 bine yakın kölelik karşıtı örgüt, 200 bini aşkın üyesi ile

faaliyet gösteriyordu. Bu rakamların büyüklüğüne rağmen, Kuzeylilerin önemli bir kısmı, köleliği Güneyin kendine ait bir sorun olarak görüyor, zaman içinde bu sorunun çözülebileceğini düşünüyorlardı.

Ancak 1845'te Texas'ın birliğe katılması, köleliğe açık yeni alanları gündeme getirdiğinde, olayların seyri değişmeye başladı. Köleci olmayan California ile kölelik konusundaki tavrı net olmayan New-Mexico ve Utah eyaletleri de 1846'da birliğe üye olmak için başvurunca, olaylar daha da büyüdü. Güneyin toprak ağaları ile köleciliğin sürmesinden yana olan siyasi kesimler, Meksika'dan alınan tüm toprakların köle sahipleri olarak kendilerine açılmasını istedi. Kuzeyliler ise bu bölgelerde köleciliğin yasaklanması için mücadele ediyorlardı. Gerginlik ve anlaşmazlık dört yıl sürdü. Bu sırada California'da altın bulunması üzerine, bu eyalete doğru yoğun bir göç başlayınca, eyaletlerin hukuki durumunu belirlemek zorunlu oldu. Sonuçta 1850'de Güneylilerle Kuzeyliler arasında geçici bir uzlaşma sağlandı. Bu anlaşmaya göre, California'nın köleliğin yasaklandığı bir eyalet olarak Amerikan Birliği'ne alınması öngörülüyordu. Geri kalan New Mexico ve Utah eyaletleri için lehte ya da aleyhte bir ön koşul ileri sürülmüyordu. Columbia kesiminde köle ticareti yasaklanıyor, ancak bu bölgede köle kullanılması serbest bırakılıyordu. Ayrıca kaçan kölelerin yakalanması ve sahiplerine iade edilmesi için daha iyi işleyen bir polis mekanizması kurulmasına karar veriliyordu.

Bu uzlaşma olası çatışmaları üç yıl süreyle erteledi. Ancak kaçak kölelerin yakalanması ile ilgili kanun Kuzeyli köle karşıtı örgütlerin protestosu nedeniyle uygulama olanağı bulamamıştı. Bu arada 1852 yılında yayımlanan, "Uncle Tom's Cabin" (Tom Amca'nın Kulübesi)[29] adlı roman siyahların özgürlüğü ile ilgili yeni tartışmaları gündeme getirdi.

Uzlaşmanın devam ettiği sıralarda Kansas'ın birliğe dahil olma başvurusu tartışmaları yeniden başlattı. Kansas'a sınır komşusu olan Missouri'de, köle sahipleri, Kansas'ın köleciliği yasaklayan bir eyalet olarak birliğe alınmasına karşı çıkıyordu. Çünkü bu durumda Missouri köleliği kabul etmeyen üç komşu eyalet ara-

sında sıkışıp kalmış oluyor, bu da kısa sürede Missouri'de kölelik karşıtı hareketlerin güçleneceği anlamına geliyordu. Missourililer bir süre Kansas'ın üyeliğini engellemeyi başardı. Bu sırada İllinois senatörü Stephen A. Douglas, köle kullanmayan toprak sahiplerinin tepkisine neden olan bir kanun teklifi hazırladı. Douglas, 1850 uzlaşmasının Utah ve New Mexico'ya kölecilik hakkında karar verme yetkisinin tanınması kuralından yola çıkarak, Kansas ve Nebraska'ya yerleşmek için gelecek göçmenlerin kölelerini beraberlerinde getirmelerini ve yerleştikten sonra bu bölgenin, köleciliğe izin verilen ya da verilmeyen bir eyalet olarak birliğe girmesinin kendi kararlarına bırakılmasını önermişti. Bu teklif büyük protestolara rağmen kanunlaşınca, Güneyliler Kuzeydeki kölelik karşıtı güçlere karşı önemli bir zafer kazanmış oldu.

Kölelik karşıtları bu zafere Cumhuriyetçi Partiyi kurarak ve onun örgütlenmesini sağlayarak yanıt verdi. 1857 yılına gelindiğinde olaylar bölgesel çatışmalara dönmeye başlamıştı. Özellikle Kansas'a göç eden kölelik karşıtı göçmenlerle, kölelik yanlıları sık sık çatışıyordu. Aynı yıl Güneylilerin etkisinde olan mahkeme, özgür olan bir siyahın Güney eyaletlerinden birinde tutuklanıp, yeniden köleleştirilmesini sağlayan bir karar alınca, Kuzeyliler bir savaş için örgütlenmeye başladı. Bu örgütlenme girişiminin en somut örneği, bölgeler arası gerginliği tırmandıran bir olayla ortaya çıktı. John Brown adlı bir kölelik karşıtı, yanındaki küçük bir grupla Batı Virginia'da bir cephaneliği basarak, ayaklanma başlatmaya çalıştı. Ayaklanma girişiminin Güneylilerce bastırılması ve Brown'un vatana ihanet suçundan 2 Aralık 1859'da idam edilmesi, Amerikan tarihi açısından bir dönüm noktası oldu.[30]

1860 yılında Cumhuriyetçiler yaklaşan seçimler için kölelik karşıtlığı ile tanınan Abraham Lincoln'ü[31] aday göstermeye karar verdiler. Ayrıca Cumhuriyetçi Parti, seçimi kazandıkları tarihte, endüstriyel himaye için gümrük vergisi uygulanacağını ve batıdaki yeni yerleşimler için çiftçilere ücretsiz toprak dağıtılacağını ilan etti. Kölelik yanlısı tutumu ile öne çıkan Demokratların lideri Douglas, Lincoln karşısında seçimleri kaybedince, Güney

eyaletleri ilk kez ciddi biçimde birlikten ayrılmayı tartışmaya başladı. Çok geçmeden Güney eyaletlerinin başını çeken Güney Carolina, birlikten ayrıldığını ilan etti. Ardından da diğer yedi Güney eyaleti tek tek birlikten ayrıldı ve kendi aralarında 8 Şubat 1861 tarihinde "Amerikan Konfedere Eyaletleri" adıyla yeni bir birlik kurdu.

Bu olaydan yaklaşık bir ay sonra, 4 Martta Lincoln yemin ederek Cumhurbaşkanlığı görevine başladı. Lincoln yaptığı ilk açıklamada; Güney eyaletlerinin kararını tanımadığını söyleyerek, birliğin eski hukuksal varlığı ile sürdüğünü ilan etti. Ancak Güney eyaletleri bu açıklamaya karşı yeni seçtikleri Cumhurbaşkanı Jefferson etrafında örgütlenerek ve savaşa hazırlanarak yanıt verdi. Bu gelişmeler yaşanırken köleciliğin serbest olduğu Virginia, Arkansas ve Kuzey Carolina'da birlikten ayrılarak, Güney eyaletleri tarafından kurulan Amerikan Konfedere Eyaletleri'ne katıldı. Buna karşılık Güneyle Kuzey arasındaki sınırda yer alan diğer eyaletler ise birlikten yana tavır koydu.

Yaşanan ayrışmalardan sonra iç savaş fiilen başlamış oldu. Kuzey eyaletleri 23 milyonu aşkın nüfusu ile 9 milyonluk Güneye oranla ciddi bir avantaja sahipti. Ayrıca donanma da Kuzeyin denetiminde bulunuyor, ulaşım için tek yol olan demiryollarının büyük kısmı ile endüstrinin ağırlığı da Kuzeyde yer alıyordu. Kuzeyliler Güneyi dize getirebilmek için öncelikli olarak donanmayla bütün kıyıları abluka altına aldı. Başlangıçta pek etkili olmasa da, bu abluka 1863'ten sonra savaşın kaderini belirledi. O yıl Güneyin tüm ihracatı durdu ve büyük bir kriz gündeme geldi. Ayrıca Kuzey ordusu Güney eyaletleri arasından geçen nehri de denetim altına alarak, eyaletler arasındaki bağlantıyı tamamen kesti.

Güneyliler ise Virginia'da önemli üstünlükler sağlamışlar, bu bölgede toplanan Kuzey ordularını kuşatmayı başarmışlardı. Kuzeyliler bu kuşatmayı kırmak için, Güneyli askerlere yönelik büyük bir saldırı başlattı. "7 Günlük Savaş" adı verilen kanlı çatışmalar sonucunda, Kuzey orduları ağır bir yenilgi alarak geri çekilmek zorunda kaldı. Bu yenilginin ardından Kuzeyliler Güneydeki siyahları savaşa çekebilmek ve Güney eyaletlerinde kargaşa-

lık çıkarabilmek için yeni bir strateji geliştirmeye karar verdi ve Lincoln 1 Ocak 1863 tarihinden itibaren geçerli olacak ve Amerika'da yaşayan kölelerin önemli bir kısmını kapsayacak bir "Hürriyet Beyannamesi" ilan etti. 22 Eylül 1862'de yayınlanan bu bildiri şöyle başlıyordu; "Halkının şu anda B.D.'e karşı ayaklanma halinde olduğu bir eyalette ya da herhangi bir eyaletin ayrıca belirtilmiş bir bölgesinde, 1863 yılı Ocak ayının ilk gününden itibaren kölelik altında tutulan herkes, ebediyen özgür olacak; Kara ve Deniz kuvvetleri de olmak üzere B.D.'nin tüm yürütme organları, bu kişilerin özgürlüklerini tanıyacaklar, koruyacaklar ve bu kişilerin yalnız başına ya da topluca özgürlüklerine tamamıyla kavuşabilmek için gösterdikleri çabayı engellemeye kalkışmayacaklardır."[32]

Bildiri siyahların özgürlükleri yönünde o güne dek Amerika'da atılmış en önemli adım olara kabul ediliyor, siyahların kölelik tarihleri boyunca ilk kez ABD'de özgür bir vatandaş olarak tanınmasını sağlıyordu.[33]

1863 Temmuzundaki kanlı çatışmalar sonucunda Kuzeyliler belirgin bir üstünlük sağlamayı başardı. Güney eyaletlerinin abluka nedeniyle sorunlar yaşadığı günlerde, Kuzey birlikleri Richmond üzerine yürüyüşe geçti. 17 Şubat 1865'te Güneyliler stratejik önemi bulunan Güney Carolina'nın başkenti Colombia'yı boşaltmak zorunda kaldı. Daha sonra şehir Kuzeylilerin eline geçti. 2 Nisanda da Richmond boşaltıldı. Bundan bir hafta sonra Virginia'nın Appomatox mevkiinde Güneyin asıl askeri gücü çember altına alınınca, Güney ordusu komutanı General Lee teslim olmak zorunda kaldı ve iç savaş fiilen sona erdi.

Böylece Kuzey Amerika'nın birliği yeniden sağlanmış oldu. Birliğin başında bulunan Lincoln, zafer kutlamalarının yapıldığı 13 Nisanın ertesinde, kutlamaların devam ettiği bir tiyatroda, kölelik yanlısı bir aktör tarafından vurularak öldürüldü.

İç savaş sonrasında Lincoln'ün hazırladığı plana göre Güney eyaletleri, ABD anayasasına sadık kalacağını ve Cumhurbaşkanını tanıdığını ilan ederse, birlikte özgür bir eyalet olarak kalmaya devam edeceklerdi. Bu plana göre Güney eyaletlerinde yeni bir hükümet kurulacaktı. Kuzeyli bazı liderlerin Güneyin savaş taz-

minatı ödemesi ve bir süre askeri denetim altında tutulması yönündeki istemlerine rağmen, Güney eyaletleri plana uygun olarak, diğer eyaletlerle aynı haklara sahip biçimde birliğe yeniden kabul edildi. 1865'in Aralık ayında kölelik tüm eyaletlerde yasa dışı ilan edildi.

İç Savaş Sonrası Siyasi Gelişmeler

İç savaşın Kuzeyin lehine sonuçlanması ve birliğin yeniden sağlanması, ABD'de ki Kuzey Güney gerginliğini tamamen ortadan kaldırmadı. Ancak Güneyin yeniden eşit haklarla birliğe kabul edilmesi, siyahların vatandaşlık hakları konusunda Kuzeylilerin Güney eyaletleri üzerinde yoğun baskı kurmayarak, sorunun çözülmesini zamana bırakması ve en sonu Güneyli büyük toprak sahiplerini memnun edecek bazı reform girişimleri ile bu kesimin yeniden iktidara taşınması, gerginliğin yeni bölünmelere neden olacak ciddi bir muhalefet olarak örgütlenmesini de engelledi.

Kuzeyliler köleliğin kaldırılmasından sonra Güneyli toprak sahiplerini kapitalist toprak işletmeciliği konusunda desteklemeye çalıştı. Batıya doğru genişleme nedeniyle yeni yerleşim alanları açıldığında, hükümet ve Kuzeyli kapitalist işadamları ile uzlaşma içinde olan ve gittikçe daha büyük bir kapitalist işletme oluşturan Güneyli toprak sahipleri, bu bölgede etkinlik kazandı[34] ve sonuçta Kuzey Amerika'nın bütününde ABD egemenliği ilan edildi. Bu gelişmeye eşlik eden teknolojik değişim sayesinde, ABD'deki kapitalist ilişkiler de güçlendirildi.[35]

1898'de İspanya ile girişilen savaş, Filipinlerin ve Küba'nın ABD'nin nüfuz alanına girmesi ve ABD'nin Pasifik'te güçlü konuma gelmesi, bu ülkeyi Amerikan kıtası dışına taşıyarak, bir dünya devleti haline gelmesini sağladı.[36]

Yaşanan bu gelişmeler ABD'de bu kez yoksul çiftçilerle işçilerin başını çektiği yeni muhalefet odaklarının doğmasına yol açtı. Özellikle makineleşmenin doğal sonucu olarak büyük çiftlik sahiplerinin, küçük çiftçileri ezmesi ve toprakta egemenliğini ilan etmesi üzerine, bu kesim iktidara karşı örgütlenmeye başladı. "Grange" adıyla kurulan yerel örgütler, 1867'den itibaren ABD içinde önemli muhalefet odağı oldu. Hemen tüm eyaletlerde bir-

birlerinden habersiz olarak kurulan bu örgütlerin üye sayısı kısa sürede 750 bine ulaştı. 1870'li yıllardaki görece refah döneminde bu örgütler zayıfladıysa da, 1880 sonrasındaki kriz döneminde yeniden güçlenmeye başladı. "Çiftçi Birlikleri" adıyla yeniden örgütlenen Grange'ler kısa sürede üye sayısını bu kez 2 milyonun üzerine çıkarmayı başardı. Çiftçi Birlikleri reform talep eden Halkçı Partiyi kurarak, orta kesim çiftçilere dayanan yeni bir siyasi hareketin de öncülü oldu. 1890 seçimlerinde Halkçı Parti 12 Güney ve Batı eyaletinde iktidara geldi. 20 Halkçı Partili senatör ve temsilci de kongreye katılma hakkı elde etti. Topraktaki büyük çiftlik sahiplerinin iktidarına muhalefet eden Halkçı Parti, gelir vergisinde reform, demiryollarındaki özel işletmeye ait tekelin kırılması, çiftçilere kredi sağlanması gibi istemlerle, diğer küçük çiftlik sahiplerinin ve sekiz saatlik işgünü talepleriyle de işçi sınıfının desteğini kazanmayı başardı.

Bir diğer muhalefet kanalı ise işçi sınıfıydı. 1869 yılında gizli olarak kurulan "Asil İşçi Şövalyeleri Örgütü", 1886'da 700 bin üyeli büyük bir örgüt haline gelmişti.[37] Bu örgüt bir süre sonra "Amerikan İşçi Federasyonu"nun kurulmasında da etkili oldu.[38] Bu örgütler kanalıyla Amerikan İşçi Sınıfı önemli direnişler gerçekleştirmeyi başardı.

İşçi örgütlenmeleri sadece sendikal yapılarla sınırlı kalmadı. 1874 yılında kurulan Kuzey Amerika Çalışan İnsanlar Partisi, 1877'de isim değiştirerek Sosyalist İşçi Partisi adını aldı. Aynı parti bir de Sosyalist New-York Halk Gazetesi adlı bir yayın çıkararak, örgütlenme çalışmalarına ağırlık verdi. Kuzey Amerika'da sosyalist ve daha sonra da anarşist hareketin güçlenmesinde etkili olan olay ise 1886 Chicago grevi ve bu grevin önderi olan işçilerin idamı ile sonuçlanan eylemlerdi. Bu eylemler evrensel 1 Mayısın doğmasına yol açtığı gibi, Amerika'da sol kültürün ve sol örgütlenmenin yaygınlaşmasında da etkili oldu.

Sosyalist İşçi Partisi'nden ayrılanlar tarafından kurulan Amerikan Sosyalist Partisi kısa sürede önemli bir güç haline geldi ve 1912'de yapılan seçimlerde 900 bin oy almayı başardı. 1917 Devrimi sonrasında radikalleşen sol hareket Amerikan Sosyalist Par-

tisi'nin bölünmesine yol açtı ve 1919'da Amerikan Komünist Partisi kuruldu.

Sol hareketin güçlenmesinde önemli pay sahibi bulunan bir diğer kesim ise anarşistlerdi. Özellikle Avrupa'dan gelen göçmenler arasında etkili olan anarşistler, radikal eylemlerle kendilerini tanıtmayı başardı. Aralarında Emma Goldman, Alexander Berkman gibi önemli isimlerin bulunduğu anarşistler, işçiler arasındaki örgütlülükleri ile Amerikan siyasi hayatında belirleyici bir güce ulaştı. Sacco ve Vanzetti olayında dünya çapında büyük bir kampanya yaparak siyasi atmosferi şekillendiren anarşist gruplar, ileri de ortaya çıkan siyah muhalefetinin ve öğrenci eylemlerinin içeriği açısından da etkili olmayı başardı.[39]

Amerika'da siyasi muhalefetin güçlendiği 1800'ün sonlarında siyahlar, tam bir suskunluk içinde bulunuyordu. İç savaştan sonra ilan edilen bağımsızlıkları sayesinde siyahlar, kısa sürede ırkçılık sorununun çözüleceğini, tüm ABD yurttaşlarının eşit haklarla toplumsal yaşamda yer alacağını düşünüyordu. Ancak iç savaştan hemen sonra köleliğin kaldırılması ile ilgili yasa kağıt üzerinde kalmış, özellikle Güneyliler kendi çıkarttıkları eyalet yasaları ile siyahları ikinci sınıf vatandaş olarak tutmayı başarmıştı. Ayrıca Güneyli beyazlar, Ku Klux Klan[40], Annenin Küçük Yardımcıları, Birinci Baptist Kilisesinin Beysbol Kulübü gibi yarı-legal gruplarla terör eylemleri örgütleyerek, siyahları pasifize etmeyi uğraşıyordu.

İç savaş sonrasında siyahlar, özgürlük ortamından yararlanarak, kendi temsilcilerini seçme yoluna gitti. Bu sayede siyah senatörler, siyah belediye başkanları, hatta siyah bir eyalet valisi, seçimleri kazanarak göreve başladı. Ancak bu atmosfer fazla sürmedi. Görünüşte her ırkı koruduğunu söyleyen, ancak asıl olarak siyahları toplumsal ve siyasi yaşamdan uzaklaştıran yasalar çıkmaya başlayınca, siyahların etkinliği de azaldı. Kuzeylilerin Güneyli toprak sahiplerini Amerikan Birliği'nde tutmak için göz yumduğu bu yasalar, iç savaş öncesi ırkçı politikaların yeniden uygulanabilmesinin de olanaklarını yarattı. Bu yasaların bazıları şöyleydi; siyahlar beyazlara ait hastanelerde tedavi göremeyecekler, onların okullarına devam edemeyecekler, çocukla-

rını beyazlara ait parklara götüremeyeceklerdi. Toplu taşıma araçlarının ön sıralarında oturmaları, beyazlarca kullanılan tuvaletlere girmeleri, onların çeşmelerin su içmeleri yasaklanmıştı. Bazı eyaletlerde beyazlarla siyahların beraberce dama oynayamayacağı, fabrikada çalışan siyah ve beyaz işçilerin aynı pencereden bakamayacağını söyleyen yasalar dahi çıkarılmıştı. Bu yasalara aykırı davranan siyahların dövülmesi, hatta alenen linç edilmesi bile sıradan olaylar arasında algılanıyordu. Yasal olarak oy kullanma hakkına sahip oldukları halde, çoğu siyah seçmen olarak yazılamıyor, bürokratik engelleri aşıp yazılanlar ise ya oy sandıkları kaçırıldığı için, ya da oy kullanmaya kalkışanlar, kaba kuvvetle durdurulduğu için, bu hakkı kullanmaktan vazgeçmek zorunda kalıyordu.

1886 yılında Yüce Mahkeme siyahlara ayrılan tuvaletler, okullar, çeşmeler, hastaneler, parklar; beyazlara ayrılanlardan daha kötü olmadıkça, ayrım yasalarının anayasaya aykırı olmadığına karar verince, beyaz terörü daha da yoğunlaştı.

Ayrım sadece Güneyle sınırlı değildi. Güneylilerin etkisi ile Kuzeyde de siyahlar yasal olarak olmasa da, fiilen ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyordu. Beyazların gittiği lokantalara giden bir siyah genellikle hiçbir hizmet alamadan orayı tek etmeye zorlanıyor, ısrarla kalanlar ise kötü malzemelerden yapılmış bir yemekle ağırlanıyordu. Siyahlar beyazlarla aynı taşıtları kullanmaya kalkışsalar, çoğunlukla bilet olmadığı gerekçesiyle geri çevriliyordu. Ayrıca büyük dükkanlarda siyahlar elbise, şapka ve ayakkabılarını denemeden almak zorunda bırakılıyordu.

Kuzeyde siyahlar Güneye oranla daha rahat yaşıyorlardı ancak, ırkçılık dalgası gittikçe daha fazla taraftar kazanarak, Kuzeyi de etkisi altına alıyordu. Kuzeyde ırkçılık karşıtı gruplar halen faaliyetlerini aksatmadan yürütmeye çalışıyor, ama genel olarak sorunlara karşı kayıtsız kalan Kuzeyli beyazların büyük kısmı, Güneydeki ırkçılıktan fazla rahatsız olmuyor, gittikçe bir devlet politikası haline gelen ayrımcılıktan yararlanmaya uğraşıyordu. Bu anlamıyla uzun vadede iç savaşın galibi Güneyliler oldu.

Tüm bu baskılara ve ırkçı yasalar karşı siyahlar, örgütlü bir mücadele ortaya koyamadı. Kimi siyah örgütleri kanalıyla hak

arayan siyahların sayısı son derece düşüktü. Çoğunluk siyah eylem yerine, mevcut yasalara uyarak, yaşamaya çabalıyor, siyahlar arasında etkili olan pek çok isim, bu politikaya uygun tavır ortaya koyarak, beyaz iktidarını meşrulaştırmayı başarıyordu. Bu Tom Amca ideolojisinin siyahlar arasında da ne kadar yaygın olduğunun bir göstergesiydi. Daha sonra Martin Luther King'de devam edeceği, siyahlar tarafından kurulan ilk okullardan birinin müdürü olan Booker T. Washington, siyahların Güneyli beyazlarla olan ilişkilerini ve siyah kölelerin ne kadar "uyumlu" olduğunu şöyle anlatıyordu;

> "Cenubun beyaz erkekleri köleliğin devam etmesi için Şimallilerle çarpışmakta iken, zenciler efendilerine karşı hiç bir kin ve garaz beslemiyorlardı. Harp esnasında küçük beylerimizden biri ölmüş ve ikisi ağır surette yaralanmıştı... Küçük beylerden diğer ikisi yaralı olarak eve getirildikleri zaman köleler kendilerine karşı olan mertubiyetlerini samimi bir surette gösteriyorlardı: gece gündüz hastaların yanında bulunup onlara bakabilmek için yalvarıyorlardı... Erkeklerin muharebeye girmesiyle malikanelerde hamisiz kalan beyaz kadınları, köleler kendi hayatları pahasına müdafaaya hazırdılar"[41]

Siyahların bu uyumlu tavrı onları beyaz ırkçıların saldırılarından korumayı başaran bir taktik olarak sıklıkla kullanıldı. Ancak beyaz baskısı devam ettikçe ve Kuzeyde de siyahların özgürlüğü yönünde ciddi adımlar atılmadıkça bu taktik, siyah hareketi içinde genel bir eğilim olarak ortaya çıktı. Siyahların uyumlu olarak, zamanla haklarına kavuşabileceği yönündeki bu argüman, bazen şiddet yanlısı siyah kesim tarafından bozulduysa da, İkinci Dünya Savaşı sonlarına dek siyahlar genel olarak, beyazların ayrıcalıklı konumunu kabul ederek ve bu ayrıcalıklı konumlarını meşrulaştıran toplumsal iş bölümünü benimseyerek var olmaya çabaladı.

20. Yüzyılın Başlarından İkinci Dünya Savaşı Sonlarına dek ABD

1800'ün başlarından itibaren ABD yüzölçümü açısından olağanüstü bir büyüme gösterdi.[42] 1823'te yayınlanan Monroe Doktrini ile ABD Latin Amerika'yı kendi nüfuz sahası içinde değerlendirmeye başladı. 1850'lilerle birlikte, Amerikan şirketleri ve işadamlarının girişimleri ve bu girişimcilere hükümetin açık destek vermesiyle, Orta Amerika ülkeleri, ekonomik ve siyasi açıdan bütünüyle ABD denetimine girdi.[43] ABD California'yı ve Alaska'yı da birliğine katınca Pasifik'te de etkili bir güç oldu. 1844'te barış, dostluk ve ticaret anlaşmaları ile Kvangçov, Amoy, Iuçow, Ningpo ve Şanghay limanları Amerikan gemilerine açıldı. 1858'de Çin'le ticaret gelişmeye başladı. 1847'de Liberya'nın bağımsızlığa kavuşması ABD'ye, Afrika'da da üsler sağladı. 1898'den sonra ABD bir dünya devleti haline gelmişti. İspanya Savaşı ve Hawai'nin, Filipinlerin, Küba'nın, Porto Rico'nun ve Guam'ın ele geçirilişi, Panama Kanalı'nda etkinlik kazanılması, Çin'deki Boxer ayaklanmasına müdahalesi ve 1905 Japon-Rus Savaşı'ndaki arabuluculuğu ile ABD, dünya devleti olma misyonunu yerine getirmeye başladı.

Bu arada ülke ekonomisi de hızla gelişiyordu.

> "1865-1900 yılları arasında yeryüzünde hiçbir ülke Amerika kadar nüfus, zenginlik ve kuvvet bakımından bu derece büyümedi."[44]

Pamuk üretiminde adı geçen yıllarda ABD dünyada ilk sırada, pamuk endüstrisinde ise İngiltere'den sonra ikinci sırada yer alıyordu. Buğday ve petrolde Rusya'dan, ipek endüstrisinde Fransa'dan sonra ikinci durumdaydı. 1878'de demir cevheri, 1890'da ham demir çıkarılmasında İngiltere'yi geçti. 1899'da ABD kömür üretiminde de en ön sırada yer alıyordu.

> "Altın üretimi bu değerli madenin California'da bulunduğu yıl olan 1848'den, gümüş Colarado'da çıkarılmağa başlandığı

1860'tan, bakır Montana'da 1890'dan, petrol önce Pennsylvania'da 1859'dan, sonra da on kadar federe devlette 1880'den ve tabii gaz Pennsylvania'da 1873'ten beri artmaktaydı. 1850-1900 arası nüfus üç (23.192.000'den 75.995.000'e) ve tarım ürünleri de üç (1.600 milyon dolardan 4.717 milyon dolara) kat artmış olmasına karşılık, endüstri üretiminin değeri tam on bir misli (1.019 milyon dolardan 11.406 milyon dolara) arttı."[45]

Bu gelişme sermayenin yoğunlaşmasını ve endüstrideki işgücünün olağanüstü artmasını da beraberinde getirdi. Öyle ki, sermaye toplamı 1849-1889 arasında 13 kat, ücretli çalışanların sayısı 4.3 kat, üretim değeri ise 9.1 kat arttı.[46] 1899'da sermaye toplamı, on yıl öncesine göre 1.5 kat artarak 9.8 milyar dolara, işçi sayısı on yıl öncesine göre 1 milyon 100 bin kişi artarak 5.3 milyona ve üretim değeri de yaklaşık 3 milyar 700 milyon artarak, 13 milyar dolara ulaşmıştı.[47]

Bu olağanüstü gelişme endüstride kendini kısa sürede "tröst" adı verilen dev şirketler olarak ifade etmeye başladı. Orta kesimin muhalefeti ve ekonominin devlet denetimi ile yürütülmesini sağlamak için çıkarılan anti-tröst kanunu bazı adımların atılmasını sağladıysa da, tekelleri dağıtmayı başaramadı. Tröstlerin yerini "holding" adıyla farklı bir tekel biçimi aldı. Holdingler devletin desteği ve denetimiyle endüstriye, tarıma ve kısa sürede ABD'nin yayıldığı tüm coğrafyaya egemen oldu.

ABD 20. yüzyıla bu olağanüstü gelişmeyle girdi. 1900'ün başlarında ABD, Latin Amerika üzerindeki etkisini arttırarak, bu bölgenin denetimini tamamen ele geçirdi. Orta Amerika'nın bütün başkentlerinde Amerikan elçisi perde arkasından ülkeyi yönetir konuma gelmiş, "Panamerikan" adı verilen bir politika ile ABD'ye bağlı bir Amerikan kıta politikası oluşturulmaya başlanmıştı.

Siyasi yaşamda yer alan partilerin en büyükleri olan Cumhuriyetçiler ve Demokratlar da bu emperyal politikaya uygun hareket ediyordu. 1904 seçimlerini kazanan Theodore Roosevelt ve 1908 seçimlerini kazanan Taft bu politikayı yaşama geçirebilmek için çaba sarf etti. 1912'de Cumhurbaşkanlığı Wilson kanalıyla Demokratlar geçtiğinde de uluslararası politika açısından strate-

jik değişiklikler gündeme gelmedi. Wilson'un ilk cumhurbaş kanlığı sırasında Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde; ABD Fransa ve İngiltere ile ticareti koruyarak, tarafsız kalmayı başardı. Ancak Almanların denizaltı savaşı ile ABD ticaretini engellemeye başlaması, ikinci kez cumhurbaşkanı seçilen Wilson'u Alman karşıtı bir cepheleşme içine soktu. ABD 2 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş açarak, ordularını Avrupa'ya göndermek zorunda kaldı.

Savaş esnasında Wilson senatoya on dört maddelik bir barış önerisi sunarak, Avrupa ve Asya'da ABD egemenliğini geliştirici bir strateji oluşturmaya çalıştı. Avrupa'daki İngiliz ve Fransız güçlerinin Alman saldırısı nedeniyle ABD yardımına ihtiyaç duyması, "Wilson Prensipleri" adı verilen bu maddelerin uygulanabilmesinin olanaklarını da yarattı. Gizli anlaşmaların feshi, denizlerde seyahat ve ticaret özgürlüğü, ekonomik işbirliği, sömürgelerde yerli halkın yönetime katılması ya da sömürgelerin bağımsızlığı gibi temel maddeleri içeren bu prensipler Alman orduları, ABD desteği ile işgal ettikleri topraklardan kovulunca; fiilen barış görüşmelerinin de ana eksenini oluşturdu.

Savaş ABD'ye başlangıçta önemli avantajlar sağladı. Ancak 1920'lerde Avrupa içindeki devrimci dalga gerilemeye başladığında, İngiltere sömürgeler üzerindeki etkinliğini yeniden kazandığında ve Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliği'ne karşı emperyal bir blok oluşturduğunda, coğrafi anlamda bölgede güç bulunduramayan ABD, fiilen Avrupa'daki bu güç dengesinin dışında kaldı. İngiltere ve Fransa yeniden etkili bir güç olarak boy göstermeye başladı.

Aslında ABD'nin Avrupa siyasetinin dışına itilmesi, bu ülke açısından önemli bir sorun ortaya çıkarmadı. 1920'lerin dünyasında Avrupa ile Amerika kıtası arasındaki ilişki siyasi olmaktan çok, ekonomikti ve ABD Avrupa'daki durumundan daha çok Pasifik'teki ve Latin Amerika'daki etkinliği ile ilgileniyor, dünya ticaretinde elde ettiği üstünlüğü ile hızlı biçimde dünya ekonomisine egemen olmak için uğraşıyordu.

"Daha 1913'te ABD, dünyanın en büyük ekonomisi haline gel-

mişti ve toplam sanayi çıktısının üçte birini üretiyordu. Bu çıktı miktarı Almanya, Büyük Britanya ve Fransa toplamının sadece biraz altındaydı. 1929'da ABD dünya toplam çıktısının % 42'den fazlasını üretirken, Avrupa'daki üç sanayi gücü için bu toplam % 28'in biraz altındaydı... Somut olarak belirmek gerekirse, 1913 ile 1920 arasında ABD çelik üretimi yaklaşık dörtte bir oranında artarken, dünyanın geri kalan kısmında çelik üretimi yaklaşık üçte bir oranında düştü. Özetle Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra ABD pek çok bakımından uluslararası alanda başat bir ekonomiye sahipti."[48]

ABD bu ekonomik öncülüğünü 1929 yılına dek kesintisiz sürdürebildi. Elde ettiği gelişmişlik seviyesi ve dünya ticaretinde elde ettiği lider konumu nedeniyle ABD, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ekonomik krizlerden de en çok etkilenen kapitalist ülke oldu. Özellikle büyük 1929 krizi ABD'nin tüm alanlarda diğer ülkelere göre önemli oranda zarara uğramasını beraberinde getirdi.

"1929-1932 yılları arasında ithalatı % 70 oranında düşerken, ihracatı da aynı oranda düştü. Dünya Ticareti 1929'dan 1939'a kadar üçte birden daha az daralırken, ABD'nin ihracatı neredeyse yarı yarıya çöktü."[49]

1929 krizi sadece ABD açısından önemli ekonomik ve siyasi sonuçlar yaratmadı. Hiçbir ülke krizden ABD kadar etkilenmedi ancak, siyasal anlamda Avrupa'da daha ciddi muhalefet hareketleri gözlemlendi. ABD İkinci Dünya Savaşı'na dek krizin ekonomik anlamda yarattığı olumsuz etki ile savaşırken, 1929'un Avrupa açısından en doğrudan sonucu, faşizm oldu. Faşizm Avrupa'da, Almanya ve İtalya ile sınırlı kalmadı. Daha da kötüsü faşistler başta Japonya olmak üzere dünyanın her yerinde önemli oranda güç kazandılar. Faşist partilerin açıktan iktidara gelemediği yerlerde, faşizan uygulamalarda gözle görülür bir artış yaşandı. Irkçı örgütlerin üye sayısı olağanüstü arttı ve dünyanın her yerinde azınlıklar, önceden beri ayrımcılığa tabi i tutulanlar, sol siyasi hareketler büyük bir terör kampanyasına

maruz kaldı.[50] 1936 İspanya İç Savaşı faşizmin ilk ciddi saldırısı ve faşizme karşı geliştiren ilk büyük direniş örneği oldu. Bu savaş bir yanıyla, İkinci Dünya Savaşı için yapılan hazırlıkların deneme alanıydı, diğer yanıyla da, faşizmin korkunçluğunu görmek için son şanstı.

Ancak faşizmin dünya ölçeğindeki saldırısı 1936 ile başlamadı. 1931'de Japonya Mançurya'yı işgal edince ve 1932'de yine Japonya Çin'in bir kısmını işgal edip, Şanghay Limanı'nı ele geçirdiğinde, hemen herkes dünyanın yeni bir savaşın eşiğinde olduğunun farkına varmıştı. 1932'de üstün ırk kavramından hareket eden Hitler, Almanya'da iktidara gelince bu kanı daha da güçlendi. Kısa süre sonra Naziler Avusturya'daki siyasi ortama müdahale edip, Nazi yanlısı grupları açıktan desteklediğinde ve 1935'te Milletler Cemiyeti'nden ayrılarak silahlanmaya başladığında siyasi gerginlik bir savaş atmosferine dönüştü. Aynı yıl İtalya Etiyopya'yı işgal etti. Almanya 1936'da Rhineland'ı geri aldı ve İspanya'daki faşistleri açıktan desteklemeye başladı. İspanya'daki faşistlere destek veren bir başka ülke olan İtalya ile Almanya, Roma-Berlin Mihveri'ni kurdular. Ayrıca Almanya-Japonya ile Anti-Komitern Pakt oluşturdu. 1937'de Japonya Çin'in geri kalan kısmını işgal ederek, Uzak Asya'da en etkili güç olarak ortaya çıktı. 1938'de Almanlar da, İngiliz ve Fransızların sessiz kalmasından yararlanarak, Avrupa içinde açık işgale yöneldi. Önce Avusturya işgal edilerek, tüm Almanların aynı devlet içinde birleştirilmesi ile ilgili proje gerçeğe dönüştürüldü, ardından da Çekoslovakya Alman orduları tarafından ezildi. İngiltere ve Fransa Almanların daha fazla ilerlemeyeceğini ve yeni sınırlar çerçevesinde Avrupa'daki güç dengelerinin yeniden oluşturulacağını düşündüğü sırada, Polonya işgale uğradı. Bu olaydan sonra İkinci Dünya Savaşı da fiilen başlamış oldu.

ABD coğrafi konumu itibariyle tıpkı birincisinde olduğu gibi bu savaşta da, sınırları dışında, ama Avrupa'nın bir iç sorunu olarak gördüğü Nazi yayılmasına karşı değil, Pasifik'teki Japon emperyalizmi ile olan çatışmalarda boy gösterdi. SSCB'nin Nazi saldırılarını bertaraf ederek, Avrupa içinde ilerlemeye başlaması üzerine ABD, Avrupa'daki müttefiklerine yardım için bu bölgeye

güç kaydırmaya başladı ve Hollywood Sineması'nın yarattığı Amerikan mitinin aksine, Avrupa'da ciddi bir savaş geçmişi olmadan, ABD fiilen hem Avrupa'nın, hem de dünyanın yeniden paylaşılmasında, SSCB karşısında aktif rol üstlenmeyi başardı. Kuşkusuz Japonya'nın atom silahları teslim alınmasının yarattığı ortamın bu roldeki payı oldukça büyük oldu.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonucu: ABD'nin emperyalist kampın tek ve tartışılmaz lideri olduğunu kanıtlamasıydı. Avrupa'daki tüm emperyalist güçler, yeni paylaşımda ve SSCB'nin Avrupa üzerindeki nüfuz alanına karşı, ABD'nin desteğine muhtaç duruma gelmiş, 1947'den sonra resmi politika haline gelen soğuk savaş dönemi içinde ABD; Sovyet bloğuna karşı kapitalist kampın dünya çapında liderliğini elde etmişti.

Siyahların Durumu

ABD savaştan sonra dünya çapında kapitalist bloğun liderliği sorunu ile meşgulken, kendi sınırları içinde yaşayan insanların büyük kısmı ve özellikle de siyahlar, Nazi Almanya'sındaki Yahudilerin uğradığı ayrımcılığa benzeyen bir ırkçılıkla mücadele ediyordu.

İç savaş sonrasında Kuzeyin siyahları ABD vatandaşı olarak görme eğilimi ve siyahların oy verme girişimleri, pamuk üreticilerinin ve onların desteklediği ırkçı örgütlerin şiddeti ile yok olup gitmişti. Kuzey, siyahların oy verme hakkını sağlayamayınca, Lincoln prensipleri çerçevesinde, Güneyli toprak sahiplerinin, siyah işçi sömürmesine olanak veren yasaları kabul ederek, bölünme aşamasına gelen beyaz Amerika'yı yeniden birleştirmeyi başarmış, ancak siyahların sorunları çözülememişti. Kuzeyliler siyahları Güneye karşı bir koz olarak kullanmaktan vazgeçince ve yeni konseptte uygun olarak resmi Amerikan politikası haline gelen ırkçılık, bütün ABD'de uygulanmaya başlayınca, fiilen siyahlar politikanın dışına itildi ve İkinci Dünya Savaşı'na dek siyah hareketi açısından önemli bir gelişme yaşanmadı.

1940'larla birlikte siyahların örgütlenmesinde bazı gelişmeler gündeme geldi. Siyah hareketini güçlendiren en önemli neden savaş ekonomisinin yarattığı etkiydi. 1910'lu yıllarda kurulan

NAACP[51], 1940'lardan sonra siyahların özgürleşme mücadelesine katkı yapabilmek için özellikle siyah işçilerin desteği ile örgütlenme faaliyetlerine ağırlık verdi.

> "Savaş ekonomide yeni iş sahaları açmıştı. Bu çerçeve içinde gemi tersanelerinde çalışan zencilerin sayısı 6.000'den 14.000'e, uçak fabrikalarında sıfırdan 5.000'e, devlet hizmetlerinde 60.000'den 200.000'e yükseldi. Tekstil sektöründe çalışan siyahların sayısı da 500.000'den 1 milyona çıktı. Demir ve çelik sanayisinde çalışan zenci iş gücü % 25 artarken, kadın emeği de sanayi sektöründe yerini almaya başladı."[52]

1941 yılında siyah sendika lideri Philip Randolp, işçiler arasında süren ve devlet tarafından da desteklenen ırkçılığı protesto etmek için, yürüyüş düzenlemeye karar verdiğinde, siyah hareketi de yeni bir aşamaya sıçramış oldu. Dönemin başkanı Roosewelt, Randolp'u Beyaz Saraya çağırarak, hassas dönemlerin yaşandığını, bu nedenle eylemin iptal edilmesini istedi. Ancak Randolp bu isteği geri çevirerek, her ne olursa olsun eylemin yapılacağını açıkladı. Siyahların eylem konusundaki kararlı tutumu üzerine Beyaz Saray gerginliği azaltabilmek için, "İş Vermede Adaleti Sağlama Komisyonu" adlı bir kurul oluşturarak, işe alınmada siyahların yaşadığı ayrımcılığa ve siyahların aynı işi yapan beyazlardan daha düşük ücret almasına engel olunacağını açıklamak zorunda kaldı. Bunun üzerine Randolp eylemi iptal etti. Ancak kurula rağmen iş vermede ve ücretlerde eşitlik sağlanamadı. Bu gelişme üzerine siyahlar yeni eylemlere hazırlanırken, beyaz siyah gerginliği de tırmanmaya başlamıştı. Sonunda bu gerginlik, 1943 yılında, bir siyahın yüzerken yanlışlıkla beyazlara ait plaja girmesi ve burada beyazlarca öldürülmesi üzerine çatışmalara dönüştü. Çıkan olaylarda 70 kişi hayatını kaybetti ve çatışmalar ancak askeri birliklerin müdahalesi ile önlenebildi. Bu olaylar üzerine,

> "Bir zenci yazar köşesinde şöyle haykırıyordu; 'Bizim savaşımız Avrupa'daki değil, Amerika'daki Hitler ırkçılığına karşı!' Bir diğer

zenci de Başkan Roosevelt'e yazdığı açık mektupta kızgınlığını şöyle dile getirdi: 'İçinde bulunduğumuz şartları gördükten sonra şuna inanıyorum ki, eğer Allah varsa mutlaka beyaz olmalı.' "[53]

Bu çatışmalardan sonra siyahlar, ilk pasif direniş eylemlerini gerçekleştirmeye başladı. Siyahlara kapalı lokantalarda oturma eylemleri düzenlendi. Sonuçta çok sayıda tutuklama gerçekleşti. Siyah eylemleri nedeni ile yeniden örgütlenerek güç kazanmaya çalışan beyaz ırkçılar bazı bölgelerde linç girişimlerine başladı, hatta çok sayıda faili meçhul cinayet işlendi. Siyah eylemlerinin sonucunda somut kazanımlar elde edilemedi. Savaş bittikten sonra da eylemlerin sayısında ve katılan kitle açısından önemli bir düşüş meydana geldi ve 1947'de Georgia valisi eyaletinde hiçbir siyahın oy kullanamayacağını açıkladı. Bu açıklamadan sonra beyazların eylemlerinde yeniden bir artış ortaya çıktı. Oy kullanma girişiminde bulunan pek çok siyah yine açık linçler ya da suikastlarla öldürüldü. Saldırıların öldürülmeye başlanması üzerine, Philip Randolp yeniden eyleme geçme kararı aldı. Dönemin başbakanı Truman olayların büyümesini engellemek için, Güneyli senatörlerin muhalefetine rağmen 1948'de, orduda uygulanan ırk ayrımının ortadan kaldırıldığını ilan etmek zorunda kaldı.

Bu karar hem siyahların hem de beyazların tepkisine neden oldu. Siyahlar orduda ırk ayrımının kaldırılmasının yeterli olmadığını, kurumsal hale gelen ırkçılığın kaldırılması için önlemler alınmasını istedi. Beyazlar ise savaş sonrası prestiji yükselen orduda ırk ayrımının kaldırılmasının, beyaz iktidarına karşı açık bir saldırı olduğunu iddia ederek, karar geri alınması için tehditlere başladı. 1950'lere girildiğinde ABD'de iki ırk arasındaki gerginlik gittikçe büyümekteydi.

Siyah Muhalefeti ve Martin Luther King

1950'li Yıllarda ABD

İkinci Dünya Savaşı, Amerika hariç tüm kıtaları büyük bir felakete sürüklemişti. Savaştan sonra dünya ekonomisine ve kapitalist bloğun siyasal anlamda liderliğine ele geçiren ABD, savaş esnasında yıkıma uğramamış olmasının avantajlarından büyük oranda yararlandı. ABD savaş öncesine göre;

> "GSMH'sini üçte iki oranında arttırmış (Van der Wee, 1987, s. 30) ve savaştan dünya endüstriyel üretiminin neredeyse üçte ikisini gerçekleştirerek çıkmıştı."[54]

Ancak 1950'lilerin altın yılları sadece ABD'ye özgü değildi. Avrupa'da tüm ülkeler daha önceden görülmemiş bir oranda büyümekte, sosyal devlet normlarına uygun olarak, devlet ve toplum ilişkileri yeni baştan örgütlenmekteydi. SSCB ve onun Avrupa'da sağladığı nüfuz alanlarını güvenlik kuşağında tutmakla yükümlü kapitalist devletler, kendi sınırları içindeki muhalefet odaklarını ve özellikle de işçi sınıfını yeni olanaklarla sisteme entegre etme uğraşındaydı. Gelişmiş bütün kapitalist ülkelerde işçi sınıfı savaş öncesi ile karşılaştırılamayacak oranda, sosyal hakları sayesinde, gelecek güvencesi içinde yaşamaya başlamıştı. Bu uygulamalar

devletlerin genel anlamdaki hedefleri ile birleştiğinde, 1950'lilerdeki görece rahat ortam sağlandı.

ABD açısından da durum görünüşte böyleydi. Ancak 1950'lilerde ABD'ye damgasını vuran sosyal ve iktisadi gelişmenin yanı sıra, Avrupa'da güç kazanan komünist ideolojinin bu ülkede yayılmasını engellemeye yönelik, devletin başlattığı açık terördü. McCarthycilik adıyla gündeme gelen bu devlet politikası, ABD'deki geniş anlamıyla tüm sol muhalefeti yok olma aşamasına getirdi. Pek çok entelektüeli, yazarı, sinemacıyı, sendikacıyı Amerikan karşıtı bir komplo içinde olmakla suçlayan mahkemeler, bu komünist avı çerçevesinde, sola yönelik ağır bir saldırı başlattı. Soğuk savaş ideolojisinin ülke içindeki uygulaması olan bu politikalar ve 1950'lilerin görece rahat ortamında, genel olarak beyaz Amerikan halkı, bir Amerikan rüyası ile dünya politikasından soyutlanmaya çalışıldı ve ABD hükümeti, büyük ölçüde bunu başardı.

Yine de ABD siyasal çalkantılardan tam anlamıyla kurtulmuş sayılmazdı. Beyaz muhalefet yoğun baskı ve ödüllendirmelerle sindirilmişti, ancak siyahlar eskisine oranla daha güçlü bir örgütlülük içinde varolmaya çalışıyordu. Beyazlar gittikçe daha hızlı biçimde devlet politikasını destekler hale gelirken, siyahlar da aynı hızla sistem dışına itilerek, muhalif bir kimlik kazanıyordu. Kuşkusuz bu muhalefetin odağında Medeni Haklar Hareketi ve kısa süre içinde onun önderi olacak Martin Luther King vardı.

Martin Luther King Jr.

Amerikan siyah hareketinin en önemli liderlerden biri olan Martin Luther King, 15 Ocak 1929'da doğdu. Babası iyi gelir elde eden bir rahip ve tutarlı bir siyah muhalifti. 1930'ların kriz ortamında dahi King'in ailesi, ortalama bir Amerikan ailesinden daha iyi koşullarda, siyahların oturduğu Atlanta'nın Auburn caddesinde yaşıyordu. İlkokuldan sonra King, ülke çapında ilerici bir okul olarak tanınan, Laboratory Lisesi'ne devam etti. İki yıl sonra okul kapanınca Booker T. Washington Lisesi'ne geçti. 1944 yılının Eylül ayında Atlanta'nın Morchouse Koleji'ndeki Sale Kilisesi'ne kayıt oldu. Toplumbilim öğrencisi olarak devam ettiği bu

kolejde, ırklar arası eşitsizlik ve bu eşitsizliğin giderilmesi ile ilgili derslere katıldı. Aynı yıllarda ırkçılığı engellemeye çalışan ve siyahların ekonomik ve sosyal anlamda gelişmesini sağlamayı amaçlayan çeşitli siyah örgütlerinin gençlik kollarında çalışmaya başladı. Bu dönemde kolejler arası kurul adı verilen öğrenci örgütlerinde de faaliyetlere katıldı ve bu faaliyetler esnasında, "beyazların tümünün ırkçı olduğu" yönünde, siyahlar arasında yaygın olan kanının da yanlış olduğunu anladı.

King 1947 yılında Ebenezer Baptist Kilisesi'ne yardımcı papaz olarak atandı. 1948 yılında okulu bitirdikten sonra, kazandığı burs sayesinde Pennsylvania'daki Crozer Dinbilim Okulu'na kayıt oldu. Bu okulda aldığı din ve kilise tarihi, peygamberlerin hayatları ve yapıtları, ruhbilimi ve ahlak felsefesi gibi dersler sayesinde, hem Hıristiyanlık konusundaki bilgilerini geliştirme fırsatı buldu, hem de sosyal konulara duyarlı din adamlarının eserlerini okuma şansını yakaladı. Özellikle Rauschenbushe'nin[55] yoksulluğun ve eşitsizliğin giderilmesine ilişkin olarak dine ve din adamlarına düşen görevler ile ilgili yazıları, ileri de King'in Hıristiyanlık ile sosyal mücadeleyi birleştiren felsefesinin oluşmasında önemli katkılar yaptı. Ancak King'in siyasi eylemini şekillendiren asıl kişi, Gandhici eylem tarzının doğmasında da söz sahibi olan, Henry David Thoreau idi. Felsefe eğitimi aldığı sırada okuduğu diğer filozofların eşitsizlik konusundaki tavırları ile karşılaştırdığında Thoreau'nun Sivil İtaatsizliğini kendi felsefesine daha yakın bulan King, aynı yıllarda sevgi ve kardeşlik duygularını, bir silah olarak kullanabilmenin olanakları üzerine de çalışmaya başladı. O sırada rastlantıyla gittiği Howard Üniversitesi'ndeki bir konferansta Hint Devrimi ve Gandhi'den söz edildiğini duydu. Silahsız ve sivil itaatsizliğe dayalı bir mücadele anlayışını benimseyen Gandhi'nin başarısı, King'in kendi felsefesi ve siyahların o güne dek bazı benzer eylemlerle ile ilgili kaygılarını da gidermeye yetti. King ABD'deki Thoreau geleneği ile siyah hareketinin dar çerçevede kalan pasif direniş tarzını, Hint Ulusal Hareketi'nin Gandhici siyaset anlayışı ile birleştirmeye çalıştı.

King 1951 yılında dinbilim konusunda aldığı diplomasıyla Crozer'den mezun oldu ve yine burslu olarak, Boston Üniversi-

tesi'nde doktora çalışmasına başladı. Siyah arkadaşları ile kurduğu felsefe kulübü, kısa sürede beyaz öğrencilerin de devam ettiği, çeşitli siyasal konuların tartışıldığı, önemli bir sosyal çalışma haline geldi. Aynı yıl tanıştığı Coretta ile 1953 Haziranında evlendi.

King okulu bitirip, doktor unvanı aldıktan sonra, Alabama'nın Montgomery şehrinde Dexter Caddesi Baptist Kilisesi'nde deneme vaazları verdi ve ardından bir ay sonra da aynı kilisede rahip olarak göreve başladı.

King'in göreve başladığı Montgomery, önceden beri ırkçı beyazların eylemlerinin yoğun olduğu ve ırkçı eyalet yasalarının yaygın biçimde uygulandığı bir şehirdi. Irk ayrımının kesin çizgilerle belirlendiği Montgomery'de, yaşam siyahlar açısından oldukça zordu. Yüksek ücretli işlere sahip beyazlar, yasalardan aldıkları güçle, siyahların her türlü istemlerini ağır baskılarla engellemeyi başarıyordu. Siyahların oy kullanmak için kayıt olması çeşitli mekanizmalarla önleniyor, okullardaki ırk ayrımı siyahların eğitim olanaklarını son derece kısıtlıyordu. Baskılar öylesine ağır, yasalar o derece ırkçıydı ki; otobüslerde ilk dört sırada siyahların oturması yasaklanmıştı. Bu koltuklar boş bile olsa, siyahlar kalabalık otobüslerde ayakta durmak zorunda kalıyordu.

1954 yılının Mayıs ayında Yüce Mahkeme okullardaki ırk ayrımının kaldırılmasına ilişkin bir karar aldığında, tüm ırkçı eyaletlerde olduğu gibi, Montgomery'de de iki toplum arasındaki gerginlik artmaya başladı. King, Yüce Mahkemenin kararını ABD hükümetinin yüzyıllardır süren ırkçılığı kaldırmaya yönelik bir çabası olduğundan hareketle, siyahların sorunlarını çözebilmek için, "Toplumsal ve Siyasal Eylem Kurulu" adlı bir örgüt kurarak, faaliyetlerine başladı. King, siyahların ırkçı yasalarla kötü şartlara mahkum edildiğini, ancak siyah yöneticilerin göreve geldiğinde bu yasaların kaldırılabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle, kurulun eylemlerini, siyahları bürokratik işlemlerle seçim dışı bırakan yasaları siyah halka öğretme ve bu yolla seçmen olmalarını sağlamak yönünde şekillendirdi.

King siyasi eğitimlere yeni başladığı sırada, Yüce Mahkeme ırkçıların itirazlarını reddederek, okullardaki ırk ayrımının kal-

dırılması yönünde yeni bir karar aldı. Bu kararın üzerine, "Beyaz Vatandaşlar Kurulu" adı verilen ırkçı gruplar, tüm ülkede siyahlara yönelik şiddet eylemlerine başladı, bazı yerlerde ırkçıların örgütlediği kimi kitlesel gösteriler düzenlendi. 28 Ağustos 1954 günü, beyazların saldırısı sonucunda 14 yaşındaki Chicago'lu bir siyah genç kaçırılıp öldürülünce, iki toplum arasındaki gerginlik bazı eyaletlerde çatışmalara dönüştü. Siyahlar bu saldırılara karşı örgütlenmeye çalışırken Montgomery'de ortaya çıkan yeni gelişmeler, King'in siyasal eyleminin de başlangıcını oluşturdu. İki toplum arasında süren gerginliklerin çatışmalara dönüşmesinden çekinen King, Montgomery'deki siyasal süreci, şiddetsiz bir sivil direniş hareketi haline getirmeyi başarınca, yeni bir tarzın örgütlenme olanaklarını da yarattı.

Montgomery Otobüs Eylemi

1 Aralık 1955 günü, daha önceden NAACP'in yerel biriminde sekreter olarak çalışmış ve bu iş nedeniyle siyahlar tarafından yakından tanınan 43 yaşındaki Parks adlı bir kadın, otobüste beyazlara yer vermediği gerekçesiyle tutuklanmıştı. Derneğin yerel biriminin başkanı olan E.D. Nixon, kefaletle bayan Parks'ın serbest bırakılmasını sağladı. Ancak bu tutuklama haberi, siyahlar arasında hızlı biçimde yayıldı ve tepki topladı. Şehirde daha öncede otobüs şoförlerine itaatsizlikten beş siyah kadın ve iki çocuk tutuklanmış, bir erkekse aynı suç nedeniyle, gözaltına alındığı esnada polisle tartıştığı için vurularak öldürülmüştü.

Nixon, Bayan Parks'ın tutuklanması ile oluşan kamuoyundan yararlanmak için, bazı siyah kadınlardan gelen öneriyle, bir otobüs boykotu planlamaya başladı. Aynı gün Rahip Abernathy ve King, Nixon'un planladığı boykota destek vermek için, üçlü bir komisyon oluşturmaya karar verdi. Ardından da üç siyah önder, farklı meslek gruplarından kırk kadar siyahla temasa geçerek, aynı gece King'in kilisesinde bir toplantı düzenledi. Bu yolla eylemin en geniş kesimlere yayılması sağlandı.

"O gece çeşitli mesleklerden kırk zenci Dexter Caddesi Baptist Kilisesinde toplandığında hava çok sıcaktı. Toplantıya başkanlık et-

mekle görevlendirilen Rahip Roy Bennett sözlerine 5 Aralık Pazartesi günü bütün zencilerin otobüsleri boykot etmesini isteyerek başladı."[56]

Toplantıda boykotun ne kadar süreceği üzerine bir anlaşmaya varılmadı. Ancak Pazartesi günü siyahların otobüse binmemesi, aynı gece tüm eylemcilere açık bir toplantı düzenlenmesi, el ilanları basılarak boykotun halka duyurulması ve eylemden bir gün önceki Pazar ayinleri sırasında tüm siyah kiliselerinde rahiplerin kendi cemaatlerini boykota çağırması yönünde kararlar alındı. Ayrıca Pazartesi günkü eylemin başarısına ve aynı gece yapılacak geniş toplantıya katılan siyahların talebi doğrultusunda eylemin süresinin tespit edilmesi üzerine de anlaşma sağlandı.

Asıl sorun boykota katılan siyahların işlerine gidip gelmesinde yaşayacakları problemdi. Ancak toplantıya katılan siyah taksi işletmecileri, ellerindeki on sekiz taksi işletmesinin eylemcileri otobüs parası karşılığında taşıyabileceğini bildirmesiyle bu sorun ilk etapta çözülmüş oldu. Eylemden siyahların haberdar edilmesi ise bir beyaz gazetesinin eylemi haber yapması ile sağlandı. Beyaz gazetesi, beyazları uyarmak için eylem komitesinin aldığı kararı manşetten verdiğinde, tüm siyahlar Pazartesi günkü eylemi ve nedenleri öğrendiler. Bu rastlantı eyleme katılan siyah sayısının artmasını sağladı.

Siyahların bu ilk önemli eylemi ile ilgili gelişmeleri başta eylem komitesi olmak üzere, herkes büyük bir sıkıntı ile bekliyordu. King eylem başarıya ulaştığı taktirde, siyahların şiddet kullanmaktan vazgeçerek, benzer eylemlerle hak aramaya devam edeceğini düşünüyor, her iki ırk arasında süren silahlı çatışmaların bu yolla durdurulabileceğine inanıyordu. Ayrıca komite siyahların silaha sarılmadığı durumda, hareketin ırkçı olmayan beyazların da sempatisini kazanacağını tahmin ediyor, en azından bu kesimin tarafsız kalacağı umuyordu.

Pazartesi günü eylem, siyahların büyük desteği ve katılımı ile başladı. O gün otobüslere binmeyen siyahlar işlerine yürüyerek, otostopla, katır sırtında, taksilerle ya da aralarında örgütledikleri taşıma komitelerinin sağladığı otomobillerle gitti. Polis ise şe-

hirde olağanüstü önlemler aldı. Motosikletli güvenlik görevlileri otobüsleri izliyordu. Olay çıkması halinde siyahların kısa sürede tutuklanabilmesi için bazı bölgelere polis güçleri yerleştirilmiş, olası bir siyah-beyaz çatışması için hazırlıklar yapılmıştı. Ancak gün boyunca sadece bir üniversite öğrencisi, yaşlı bir kadına caddeyi geçmesi için yardım ettiği sırada, halkı boykota zorladığı gerekçesiyle tutuklandı.

Aynı gün Bayan Parks mahkeme kararıyla, Montgomery kanunlarına uymadıkları gerekçesiyle 14 dolar para cezasına çarptırıldı. Bu karar boykotun sürdürülmesi için siyahlar açısından, yeni olanaklar yarattı. Eylemin ilk günkü başarısı nedeniyle Rahip Bennett Pazartesi öğleden sonra, eylemi yönlendiren siyah din adamları ve diğer meslek grupları temsilcileri ile bir toplantı düzenleyerek, boykotun devamı halinde, işlerin daha örgütlü yürütülmesi için bir kurul oluşturulmasını istedi. Rahip Abernaty'nin teklifi ile "Montgomery'i Geliştirme Derneği" (Montgomery Improvement Association-MIA) kuruldu ve örgütün başkanlığına da Dr. Martin Luther King seçildi.

Aynı gece yapılan toplantıda MIA'nın kurulması ile ilgili karar katılımcı siyahlar tarafından da onaylandı. Kilisenin dar sokaklarını dolduran dört bini aşkın siyah, King'in konuşmasını dinledikten sonra, Rahip Abernaty otobüs işletmesine ve belediyeye verilecek bildirgeyi okuyarak, siyah eylemcilerin onayına sundu. Bildirgede otobüs şoförleri siyahlara nazik davranacaklarına dair söz vermedikçe, oturulacak yerler beyazlar ön, siyahlarsa arka kapıdan binmek koşuluyla, ilk oturanın yerinden kaldırılmaması ilkesine göre düzenlenmedikçe ve genellikle siyahların bindiği otobüslerde, siyah şoförler çalıştırılmadıkça, hiçbir siyahın otobüslere binmeyecekleri yazılıydı. Tüm siyahlar bildirgeyi kabul ettiklerini belirtmek için ayağa kalktığında, Amerikan tarihinin en uzun süreli eylemlerinden biri de fiilen başlamış oldu.

Ertesi gün MIA, boykotçuların ulaşım sorunlarını çözebilmek için çeşitli komiteler kurmak için faaliyete başladı. Taksi şirketlerinin eylemcileri uzun süre zararına taşıması olanaklı değildi. Ötesinde ırkçıların denetiminde olan belediye, taksilerde uygulanması gereken asgari ücreti belirleyen yasaya dayanarak, boy-

kotçuların bu yolla taşınmasını engellemeye çalışıyordu. Bu sorunu çözmek için daha ilk günden örgütlenmeye başlayan ulaştırma komitesinin faaliyet alanı genişletildi ve taşıma işi tamamen bu komitenin sorumluluğuna devredildi. Komite otomobili olan gönüllülerin diğer boykotçuları taşıma prensibine dayalı bir örgütlenme ağı yarattı. Bu ağ içinde gönüllülerle boykotçu yolcular tanıştırılmaya, güzergahlar belirlenmeye ve duraklar oluşturulmaya başlandı. Komite toplantısı her hafta yeniden tekrarlanarak, yeni gönüllüler ve yeni eylemciler katılımı ile taşıma ağı genişletildi. King'in önceden tahmin ettiği gibi ırkçı olmayan beyazlarla, siyah mücadelesinde aktif yer almış bazı beyaz örgütleri de eyleme destek verdiler. Bu sayede eylem hızla kitleselleşerek, daha geniş bir kamuoyuna ulaşmayı başardı. Ayrıca beyazların desteği, olayın beyazların denetiminde olan büyük basın kuruluşlarınca da haber yapılmasını sağladı.

Ancak bu büyüklükteki bir organizasyon için MIA önemli bir finansal desteğe ihtiyaç duyuyordu. Derneğin hesabına göre boykotun devamı için ayda 5 bin dolar toplanması gerekiyordu. İlk başta bu para için boykotçuların yardımı öngörülmüştü. Ama eylem genişledikçe, ülkenin her yanından ve dünyanın çeşitli bölgelerinden yardımlar gelmeye başladı. Amerika'nın hemen her kentinde, küçük büyük pek çok kilise, mali katkıda bulundu. Japonya'dan, Singapur'dan, İsviçre'den para yardımı yapıldı. Ama daha da önemlisi, Amerikan İşçi Sendikaları, eylem için üyelerinden para toplayarak, boykotçulara gönderdi. Bu arada Duvarcılar Sendikası MIA'ya, işlerini yürütebileceği bir yer sağladı. Sendikaların bu yardımları ile Montgomery Otobüs Eylemi bir anda sadece ırkçılık karşıtı bir eylem olmanın dışına çıkarak, başta yabancı kökenli işçiler olmak üzere, Amerika'daki tüm muhalif kesimin sözcüsü haline geldi. Bu yardımlar sayesinde öylesine çok para toplandı ki; MIA masraflarından arta kalan paralarla on beş otomobil alarak bunları ulaştırma komitesinin hizmetine verdi. Ayrıca eylem hakkında bilgi almak ve boykotu desteklemek için tüm dünya ülkelerinden ve çeşitli örgütlerden gelen mesajları ve mektupları yanıtlamak için on kişilik bir sekreterya oluşturuldu.

Dünya çapında büyük destek gören kampanya nedeniyle, ön-

ceden hiçbir uzlaşmaya yanaşmayan ve ilk yağmurlu günde boykotun biteceğini düşünen otobüs işletmesi yetkilileri, eylemin sürmesi üzerine MIA'ya başvurarak isteklerini dinlemeye hazır olduklarını söylemek zorunda kaldı. Bunun üzerine 8 Aralıkta, MIA ile otobüs işletmesi yetkilileri arasında ilk toplantı yapıldı. MIA daha önceden otobüs işletmesine verilen bildirgeyi gündeme getirerek, bu istemlere uyulması karşılığında eyleme son verilebileceğini söyledi. Şirket yetkilileri ise, "sadece siyahlara daha iyi dair söz vermelerinin mümkün olduğunu, ancak diğer önerilerin kabul edilemeyeceğini" bildirdi. Daha sonra yapılan toplantılarda da somut bir sonuç alınmayınca, MIA eyleme devam kararı aldı.

Şirket eyleme devam edilmesi yönünde karar alınması üzerine, belediye başkanını ve diğer yerel yöneticileri de yanlarına alarak, yeni bir sertleşme politikası izlemeye karar verdi. Önce bazı beyaz gazeteler aracılığıyla, eylem için toplanan paralarda yolsuzluk yapıldığına dair haberler yayınlanmaya başlandı. Haberin yayınlanacağını önceden haber alan MIA tarafından, siyahların gittiği meyhanelerde, kiliselerde, oturdukları mahallelerde toplantılar düzenlendi. Yapılan bu toplantılarla haberin neyi amaçladığı konusunda boykotçular bilgilendirilmeye çalışıldı. Bu toplantılar sonucunda siyahların istemi ile MIA, eylemin devam etmesi için yeni bir karar aldı.

Karalama kampanyası siyahlar üzerinde beklenen etkiyi yaratmayınca; belediye başkanı televizyon kanallarına çıkarak, eylemi açıktan eleştirmeye başladı ve tüm belediye meclis üyelerinin ırkçılığı ile tanınan "Beyaz Vatandaşlar Kurulu" adlı örgüte katıldıklarını açıkladı. Polis de eylemciler üzerinde baskı kurabilmek için harekete geçti. Yasadışı eyleme destek verdikleri gerekçesiyle bazı otomobil sahipleri tutuklandı, bazılarının da ehliyetleri ve sigortaları başka bahaneler ileri sürülerek iptal edildi. Ulaştırma Komitesi tarafından oluşturulan duraklarda, kendilerini almaya gelecek gönüllü otomobil sahiplerini bekleyen boykotçular, serserilik suçundan tutuklanarak, cezaevine konuldu. Yasadışı eylem düzenlemek ve bu eyleme destek vermek suçundan tutuklananlar arasında King'de vardı. King'in tutuklanması ve cezaevine

götürülmesi üzerine siyahlar, cezaevi önünde toplanarak protesto eylemlerine başladı. Bunun üzerine cezaevi müdürü gelişmeleri denetim altına alamayacağını fark edince, King'i serbest bırakmak zorunda kaldı. Bu arada beyaz ırkçı gruplar, gönüllü beyazları ve eylemci siyahları tehdit ederek, boykotu engellemeye uğraşıyordu.

Ancak beyaz ırkçıların baskıları sadece tutuklama ve tehditlerle sınırlı kalmadı. Irkçılar siyahları yeniden çatışma ortamına çekebilmek için çeşitli provokasyonlar düzenlemekten de geri durmadı. MIA'nın başkanı olan King, bu provokasyonlar için hedef seçildi ve o boykot ile ilgili bir toplantıdayken, evi bombalı bir saldırıya uğradı. Bu saldırının duyulması üzerine siyahların bir kısmı silahlanarak, King'in evinin önünde toplanmaya başladı. Bir anda, yöneticilerin sertlik yanlısı tutumu sonucu yaratılan gerginlik, bombalama eylemi ile birlikte çatışma havasına dönüşmüştü. Ancak King toplanan kalabalığı provokasyonlar konusunda uyararak, eylemlerinin başarıya ulaşmak üzere olduğunu ve ırkçı beyazların olayı çatışma noktasına taşıyarak, boykotun meşruluğunu kaybetmesini sağlamaya çalıştıklarını ifade etti ve öfkeli siyahları evlerine döndürmeyi başardı. Bu olay aynı zamanda King'in şiddetsiz bir direniş temelli mücadele anlayışının da sınandığı ilk önemli gelişme oldu.

Irkçı beyazların şiddetten özenle uzak duran kendisine dahi saldıracak kadar tedirgin olmasını King, şiddetsiz bir direniş eyleminin en önemli başarısı olarak görüyordu. Ancak asıl sorun siyahların doğrudan eylem yoluyla hak aramasını öğrenmesi ile ilgili değildi. Otobüs boykotu ile en azından Montgomery'de itaatsizliğe dayalı bir eylem anlayışı konusunda önemli bir deneyim sağlamıştı. Ancak olayların bu hızla gelişmesi, hükümetin ırkçılığa dayalı resmi politikasından vazgeçmemesi ve beyaz ırkçı eylemcilerin yakalanması için resmi makamların ciddi hiçbir girişimde bulunmaması, kısa sürede çatışmalara açık yeni provokasyonların gündeme geleceğini gösteriyordu. King yeni provokasyonları ve ardından başlaması olası yeni siyah-beyaz çatışmasını önleyebilmek, eylemin daha geniş bir kesim tarafından sahiplenilmesi ve daha geniş bir kamuoyunun gelişmeleri takip etmesi

için, Yüce Mahkemenin ırkçılığın engellenmesi yolunda aldığı kararı; Montgomery Otobüs İşletmesi için de uygulanmasını sağlamak amacıyla, 1 Şubatta ABD Federal Bölge Mahkemesine bir dava açtı. Bu yolla Anayasanın 14. Maddesine dayanarak otobüslerdeki ırk ayrımına ilişkin uygulamaların yasaklanacağını umuyor, olayın mahkemeye yansıması nedeniyle daha geniş bir kesim tarafından tartışılmaya başlayacağını hesaplıyordu. Böylece ırkçıların meşru ve mahkeme kararı ile yasal hale gelecek bir eyleme saldırarak, daha da marjinalleşmeyi göze alamayacaklarını düşünüyordu.

Aynı sıralarda belediye, aralarında King'in de bulunduğu 115 siyah eylemci hakkında, "Ticari bir işletmeyi zarara uğratmak" iddiasıyla dava açılmasını istemişti. Önde gelen siyah önderlerin ve çeşitli din adamlarının mahkemeye verilmesi, boykotu yeniden ülke gündemine taşıdı. King ve arkadaşlarına yönelik açılan dava 19 Martta başladı ve 22 Martta King ilk cezayı alarak, 500 dolar ödemeye mahkum edildi. 4 Haziranda ise ABD Federal Bölge Mahkemesi MIA'nın otobüs işletmesi aleyhine açtığı dava ile ilgili kararını açıklayarak, Montgomery'de otobüslerde uygulanan ırk ayrımcılığı ile ilgili Alabama yasalarını Anayasaya aykırı bulunduğunu ilan etti. Karar itiraz eden belediye avukatları ise yüce Mahkemeye temyiz başvurusunda bulundu.

Yüce Mahkemeden gelecek karar beklenirken, otobüs boykotu da aynı biçimde devam ediyordu. Belediye bu kez King ve arkadaşları hakkında, "kamu huzurunu bozmak için eylem düzenlemek" iddiasıyla ile yeni bir dava açtı. Bu davanın ilk duruşması olan 19 Kasım günü beklenirken, 13 Kasımda Yüce Mahkeme, ABD Eyalet Mahkemesi kararını onayladığını bildirerek, boykotçuların kazandığını ilan etti. Böylece siyahlar; yaklaşık bir yıl süren ve o güne dek ABD'de görülen en geniş katılımlı, en büyük ırkçılık karşıtı eylemin sonunda başarıya ulaşmış oldu. King ve diğer siyah önderler hakkında açılan kamu huzurunu bozma iddiasıyla ilgili davayı ise belediye kazandı. Yardımlaşma üzerine kurulan ve boykotun ana taşıyıcı gücünü oluşturan komitelerin çalışmaları yasadışı ilan edildi. Buna rağmen boykot ve komite

çalışmaları, Yüce Mahkemenin kararı belediyeye tebliğ edilinceye kadar sürdürüldü.

Montgomery eylemi ırkçı eyalet yasalarının Anayasaya aykırı bulunarak değiştirilmesinin ötesinde anlamlar taşıyordu. Bu boykot sayesinde siyahlar ilk kez, hiçbir şiddet olayına karışmadan, bir yıl süren, hem örgütlenişi, hem de katılımcıların sayısı ile büyük bir başarıya ulaşan, doğrudan eylem yoluyla genişleyen bir protesto hareketinde yer almış oluyordu. Daha da önemlisi her siyah bu eylemde kendi öznelliği ile yer almış bulunuyor, gönüllük esası temelinde harekete güç veriyor ve komite tarzı bir örgütlenme, ABD'de ilk kez bu denli geniş bir kitle tarafından benimseniyordu. Montgomery eylemi her açıdan kitlesel ölçekte yürütülen mücadeleler için bir örnek teşkil etmekteydi. Ulaşım komiteleri, el ilanları hazırlayan ve dağıtımını yapan eylem komiteleri, gelişmeleri anında tüm eylemcilere ileten haberleşme komiteleri gibi örgütlenmeler, boykotun belirlenen ilkeler çerçevesinde yürütülmesi için önemli avantajlar sağlamıştı. Ancak boykota gerçek anlamda doğrudan eylem havasını veren, gelişmeler hakkında bizzat eylemcilerin kendilerinin karar vermesini sağlayan, kiliselerde yapılan ve eyleme katılan herkese açık olan, geniş katılımlı toplantılardı. Bu toplantılarda en detay sorunlar dahi tartışılabiliyor ve eylem hakkında kararlar sadece bu toplantılarda veriliyordu. Eylemin öncüsü konumunda olan MIA ise yürütme işlevini üstleniyor, komiteler eylem ile ilgili kararlar doğrultusunda kendi sorumluluk alanına giren çalışmaları örgütlüyordu. Kilisenin bir başka işlevi ise, o güne dek eğitim olanağı bulamamış yaşlılara çeşitli konularda bilgi verilmesini sağlayacak dersler organize etmesiydi. Çoğunlukla dini yaklaşımlar konusunda vaazların verildiği bu dersler esnasında, eşitsizlik ve ırk ayrımcılığının giderilmesine yönelik tartışmalar da yapılıyordu.

Beyazların eyleme destek vermesi ve beyaz gönüllülerin komitelere katılarak boykotu destekleyen faaliyetlerde yer alması, ırkçı düşüncenin o güne dek iki toplumu birbirinden uzak düşürmek için kullandığı; "tüm siyahlar kötüdür, tüm beyazlar ırkçıdır" yönündeki propagandasını da etkisiz kılmayı başarmıştı. Özellikle sendikaların da destek vermesiyle Montgomery Otobüs

Eylemi, 1950'li yıllardaki yoğun apolitik ortamı bozarak, siyah hareketini, toplumsal muhalefetin odağına oturtmuştu.

> "21 Aralık 1956 sabahı Dr. King, South Jackson Sokağı otobüsüne bindi. Pencere yanında bir yer bularak oturdu. New-York'lu beyaz bir din adamı olan Rahip Gleen Smiley'de aynı otobüse binerek King'in yanına oturdu. Siyah ve beyaz yanyana, Montgomery'de bi' otobüs gezisine çıktılar."[57]

SCLC'nin Kurulması ve Dua Haccı

Otobüs boykotunun bir başka başarısı ise, Güneyde yaşanan ırkçılığın bir kader olmadığını kanıtlamış olmasıydı. King ve arkadaşlarının çabası sadece ABD'de değil, dünyanın pek çok yerinde büyük bir yankı uyandırdı ve ilk kez King gibi genç biri -King o sırada 28 yaşındaydı- ırklar arasındaki ilişkilere en büyük katkıda bulunan kişilere verilen Spingarn Madalyası'na layık görüldü.

Montgomery boykotu Güneyli siyahların örgütlenmesinde de önemli bir rol oynadı. 10-11 Ocak 1957 günlerinde Ebenezer Baptist Kilisesi'nde toplanan bir konferansa, on Güney eyaletinden gelen temsilciler katıldı. Irklar arası eşitsizliğin kaldırılması için eylem kararı alan konferansın sonunda, "Güneyli Hıristiyan Önderler Birliği" (Southern Christian Leadership Conference - SCLC) adlı bir örgüt kuruldu. Medeni Haklar Hareketi'ne katılan tüm siyahları mezhep ayrımı gözetmeksizin bir arada tutmak ve eylemler arasında eşgüdümü sağlamak için kurulan SCLC, amacını; "tüm siyahların kötülük dolu bir düzende yaşamayı reddederek, insanca yaşama haklarını aramak olarak" açıkladı. Aynı toplantıda King SCLC'nin ilk başkanı olarak seçildi.

Örgüt kuruluşundan hemen ardından, Tallahassee'de, Atlanta'da ve Güneyin başka bölgelerinde yapılan ve başarıya ulaşan pek çok otobüs boykotuna öncülük etti.

Siyah hareketindeki bu radikal değişime rağmen, SCLC'nin kurulduğu sıralarda, King ve SCLC'nin diğer önderleri de dahil olmak üzere siyahların büyük kısmı, sorunun Anayasa ile eyalet yasaları arasındaki çelişkilerden kaynaklandığını düşünüyordu. Yasaların anayasaya uydurulması ile geleneksel anlamda olmasa

bile, en azından hukuki açıdan ayrımcılığın kaldırılabileceği planlanıyordu.

SCLC'nin kuruluşu yıllardır NAACP tarafından yürütülen Medeni Haklar Hareketi'ne yeni bir ivme kazandırdı. Montgomery ve sonrasında gerçekleştirilen eylemleri sürdürmek, Medeni Haklar Hareketi'ni yeniden ülke gündemine taşımak amacıyla, SCLC'nin başkanı King, NAACP Yürütme Başkanı Roy Wilkins ve Demiryolu Hamalları Sendikası Başkanı A. Philip Randolp, başkente, "Dua Haccı" adıyla bir yürüyüş düzenlemeye karar verdi. Yüce Mahkemenin okullardaki ırk ayrımını Anayasaya aykırı olduğunu ilan ettiği, 17 Mayıs 1954 tarihinin üçüncü yıldönümünde gerçekleştirilen bu yürüyüşe, 35 bini aşkın kişi katıldı. King Lincoln Anıtı önünde yaptığı konuşmada, bir yandan oy hakkına kavuşabilmek için hükümetin üzerine düşen görevleri yerine getirmesini isterken, diğer yandan da siyahları bu yönde eylem yapmaya çağırıyordu. King konuşmasında; siyahların şiddetsiz protestolara devam etmesi dışında bir şansı olmadığını iddia ediyor, Gandhi'nin satyagrahilerine gönderme yaparak, siyahların kitlesel kararları ile yapılacak eylemlere katılmasını istiyor, sadece siyasal anlamda değil, ahlaksal bir karşı çıkışın örgütlenerek, sorunların çözülmesini gerektiğini ifade ediyordu.

"Bize oy hakkını verin"[58]

"O zaman Federal Hükümete başvurup, linç olaylarını önleyici bir yasa yapılmasını istemek zorunda kalmayacağız. Verin bize oy hakkını; o zaman kana susamış güruhların açık saldırganlıklarının yerine saygılı vatandaşların yararlı davranışları alacaktır. Verin bize oy hakkını; o zaman yasama meclislerimizi iyi niyetli insanlar dolduracaktır. Bize oy hakkını verin; o zaman bütün yargıçlar halka karşı merhametli olacaktır. Verin bize oy hakkını; o zaman Yüce Mahkemenin 17 Mayıs 1954 kararını sessizce, kanuni yollardan uygulamaya koyabileceğiz... Hiçbir zaman ümitsizliğe kapılmamalıyız. Eğer kendimizi nefretin kollarına bırakırsak, yeni düzen eskisinden hiç de farklı olmayacaktır... Nefreti sevgiyle karşılamalıyız, kaba kuvveti ruh gücüyle."[59]

Vatandaşlık Seferberliği

SCLC ve NAACP, mitingin başarısı üzerine, Dua Haccı eyleminin devamı olarak bir "Vatandaşlık Seferberliği" ilan etti. Amaç, Güneyde yaşayan 5 milyonu aşkın siyah seçmenin kaydını yaptırmaktı. King Montgomery'den sonra çatışmaların azalmasını ve hükümetin mahkeme kararlarına saygılı davranarak, siyahların istemlerine yanıt vereceğine inanmaya başlamıştı. Bu nedenle siyah örgütleri, hükümetten, yeni başlattıkları seferberliği desteklemelerini istedi. Ancak tüm girişimlere ve çağrılara rağmen hükümet siyahları destekleyen bir açıklama yapmadı. Irkçı beyazların güçlü muhalefeti nedeniyle Güneyli zenginlerin ve Güneydeki ayrımcılık yanlısı yerel yönetimlerin tepkisini çekmekten korkan Beyaz Saray, olayları izlemekle yetiniyor, halen Anayasaya aykırı olarak yapılan Güneydeki eyalet yasalarına göz yumuyordu.

King Beyaz Sarayı ırkçı yasalar konusunda uyarmak için, başkanla bir görüşme talep etti. Bu yolla ırkçı beyazlara hükümetin siyah eylemcileri ciddiye aldığını, en azından vatandaşlık seferberliğinin meşru zeminlerde kabul edildiğini göstermeye uğraşıyordu. Ancak başkan yardımcısı Richard Nixon bu görüşme talebine, bir yıl sonrası için randevu vererek, Beyaz Sarayın siyah

eylemcilerle ilgilenmediğini gösterdi. Beyaz Sarayın bu tutumundan güç alan ırkçı beyazlar, ırk ayrımının kaldırılması ile ilgili mahkeme kararlarını da ihlal etmeye devam etti. Bu ihlaller Arkansas eyaletinde Little Rock kasabasında, siyahlarla beyazlar arasında çatışmalara neden oldu. Irkçı grupların etkisi ile beyaz öğrenciler, aynı okula devam eden siyahları protesto etmeye başlamışlar, ardından bu beyaz öğrenciler siyahlar okuldayken okulu kuşatarak, öğrencilerin çıkmasını engellemeye başlamışlardı. Gerginlik tüm kasabaya yayılınca ve kimi mahallelerde iki ırk arasında çatışmalar başlayınca, hükümet kasabaya federal birlikler göndermek zorunda kaldı. Bu birliklere rağmen çatışmalar yer yer devam etti.

Siyah önderlerle başkan arasındaki görüşme ancak 1958'de gerçekleşebildi. Başkan Eisenhower aralarında King'in de olduğu dört kişilik bir komiteyi kabul etti. Görüşmede komite, başkana isteklerini bildiren bir önerge verdi ve okullarda, hastanelerde ırk ayrımının engellenmesini, siyahlara yönelik şiddet eylemlerine katılan beyazların yakalanması için Adalet Bakanlığı'nın önlem almasını istedi. Ancak başkan bu önerileri dinlemek dışında bir şey yapmadı ve komite görüşmeden eli boş dönmek zorunda kaldı.

Hükümetin siyah hakları ve şiddetin önlenmesi ile ilgili önerilere kayıtsız kalması üzerine King, vatandaşlık seferberliği çerçevesinde yeni eylem planları için harekete geçti. Bu eylem planları arasında en önemlisi; Güneyde oy sandıkları başındaki sessiz bekleyişlerdi. Eylem için organizasyonlar yapılırken, siyahların Beyaz Saraya çıkarak, Medeni Haklar konusunda başkanı zorlamasından rahatsız olan ırkçılar, siyah hareketine ve fiilen onun en önemli önderleri arasında sayılan King'e yönelik bir kampanya açtı. ABD'de yaygın olan komünist düşmanlığından yararlanmak isteyen beyazlar, King'in "komünist olduğu ve kiliseyi zaafa uğratmaya çalıştığı" yönünde propaganda yapmaya başladı. Bu propaganda koyu Hıristiyan siyah çevrelerde kısa zamanda etkili oldu ve 1958 yılının Eylül ayında "Özgürlüğe İlk Adım" adındaki ilk kitabının imza gününde King, siyah bir kadının saldırısına maruz kaldı. Kitap açacağı ile King'e saldıran kadın, onu

ağır yaraladı ve King ancak 1959 yılının başlarında hastaneden taburu olabildi.

Irkçı beyazlar, King'e siyahlardan gelen bu saldırıyı fırsat bilerek, Medeni Haklar Hareketi'ni sindirebilmek için yeni eylemlere başladı. Özellikle Güneyde, başta Medeni Haklar Hareketi'nin önderleri olmak üzere tüm siyahlar, siyah eylemine destek veren beyazlar, hatta ırkçı gösterilere katılmayan herkes tehdit edildi ya da dövüldü. Eyaletlerin ırkçı yönetimlerinden ve ırkçı yöneticilerinden destek alan ırkçı beyaz militanlar, çeşitli siyah kiliselerini, siyahların gittiği eğlence yerlerini, siyahların oturduğu mahalleleri bombaladı. ABD'de faili meçhul cinayete kurban giden siyah sayısı olağanüstü arttı. Olaylar öylesine büyüdü ki; tüm Güney bir terör kampanyasının deneme alanı haline getirildi. Sonuçta bir siyah, ırkçı beyazlar tarafından alenen linç edilince, olaylar tamamen denetim dışına çıktı.

Bu dönem siyahlar arasında önceden beri var olan şiddet eğilimlerini, yeniden su yüzüne çıkardı ve ileri de siyah hareketinde bölünmeye neden olacak ayrımların ilk çatlakları da bu dönemde oluştu. Başlangıçta bu ayrım dinsel kökenliydi. Merkezi Chicago'da bulunan Siyah Müslüman Hareketi'nin lideri olan Elijah Muhammet, sertlik yanlısı tutumu ile o güne dek gevşek de olsa, bir birlik içinde hareket eden siyahları bölmeye başlamıştı. Muhammet beyazlarla siyahlar arasındaki her türlü işbirliğini reddederek, bu yönde tavır belirten King ve arkadaşlarını eleştiriyordu. Beyaz ırkçıların yoğun terörü, Muhammet çevresinde içinde Malcolm X'in de bulunduğu pek çok eylemci siyahın toplanmasına neden oldu. Şiddete dayalı bir devrim projesi geliştirmeye başlayan siyah Müslümanlar, kendilerini Hıristiyan siyahlardan ayırmaya ve şiddet karşıtı doğrudan eylemlere gittikçe daha az katılmaya başladı.

Medeni Haklar Hareketi içinde de şiddete yönelmeye amaçlayan o günler için cılız sayılabilecek bazı çalışmalar vardı. Ancak hem doğrudan eylem anlayışının son yıllarda kazandığı prestij, hem siyahların çoğunlukta olduğu sendikaların bu yönde tavır alması, hem de özellikle entelektüellerle, kiliselerin inisiyatifi ile hareket eden siyahların Medeni Haklar Hareketi'ne bağlı olması,

şiddet yanlısı eğilimlerin güç kazanmasını engelliyordu. 1960'larda siyah hareket içerisindeki ayrım yöntemsel sorundan öte, dinsel atmosfere uygun bir bölünmeyi zorluyordu.

King yapılan eylemleri sadece siyahların medeni hakları ile sınırlı görmüyordu. Onun açısından asıl sorun yoksul Amerika ile zengin Amerika arasındaydı. Siyah halkın büyük çoğunluğu yoksul olduğundan, siyahların yaptığı eylemleri ve onların haklarına kavuşmasını, yoksul beyazların da kazanımı olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle Elijah Muhammet ve taraftarlarının aksine King daha çok beyaz gönüllüyü eylemlerin içine katmayı hedefliyordu. King'in bu yaklaşımı ve sivil itaatsizliğe dayalı eylem biçiminin siyah hareketinde edindiği yer, önderliğini SCLC'nin yapmadığı kimi protesto gösterilerinde de bu anlayışın egemen olmasını beraberinde getirdi. Bu eylemler arasında en önemlisi ve katılımcı sayısı açısından en büyüğü üniversite öğrencisi Joseph Mc Neil'in başlattığı oturma eylemleriydi.

Oturma Eylemleri ve SNCC'nin Kurulması

1 Şubat 1960'ta Kuzey Carolina'da yaşayan Joseph Mc Neil adlı siyah bir üniversite öğrencisi, o gün bir dükkanın kantinine siyah olduğu gerekçesiyle alınmayınca, Mc Neil üç arkadaşıyla birlikte kantinin önünde bir oturma eylemi başlattı. Mc Neil ve arkadaşları; "kendilerine renklerine bakılmaksızın yemek verilinceye ya da tutuklanıncaya dek, kantinin önünde oturmaya kararlı olduklarını" açıkladı. Daha önce CORE[60] tarafından da benzerleri gerçekleştirilen bu eylem, 1960'ların atmosferinde hızla taraftar bulmaya başladı. Eylemler önce Kuzey Carolina'da ayrımcılık yapan diğer işyerlerine, daha sonra da tüm Güney eyaletlerine yayıldı. Her gün öğrenciler kantinlerde oturuyor ve sessiz bir şekilde kendilerine hizmet edilmesini bekliyordu. Irkçıların aşağılayıcı saldırıları dahi eylemcileri vazgeçiremeyince, polis göstericileri özel mülke tecavüzden tutuklanmaya başladı. Ancak eylemciler mahkum oldukları para cezalarını ödemek yerine, tıpkı vergi ödemeyi reddettiği için cezaevine konulan Thoreau gibi, tıpkı temyize baş vurmayarak cezaevine gönderilen satyagrahiler gibi, kefaletle serbest bırakılmak yerine hapis

yatmayı eylemlerinin içeriği açısından daha uygun buluyordu.

Hapisten çıkanlar eylemlere yeniden katılıyor, büyük çoğunluğu tekrar tutuklanarak yine cezaevine yollanıyordu. Oturma eylemleri kantinlerden sonra, siyahlara mal satmayan dükkanlara, gıda pazarlarına, siyahları ayrı salonda oturmaya zorlayan sinemalara, kütüphanelere ve ırk ayrımcılığı yapılan tüm mekanlara yayıldı. Çoğu eylem kendiliğinden gelişiyor, siyahlar ne zaman bu yasalarla karşılaşsalar, o anda oturma eylemine başlayarak, bir anda aktif eylemciler arasına katılıyordu. Eylemleri başlatan öğrenciler olmasına rağmen, bu eylem biçimi kısa sürede tüm siyah örgütleri tarafından kullanılmaya başlandı. 1961 yılı başlarına dek eylem nedeniyle tutuklanan öğrenci sayısı 3 bin 600'ü aşmıştı. Polisin tüm baskısına ve yasaların engellemesine rağmen, her birinde en az bir dükkan olmak üzere, toplam 108 kent ve kasabada, ırk ayrımcılığı fiilen kaldırıldı.

SCLC de eylemleri açıktan desteklemiş, King dahil pek çok SCLC önderi eylemlerin içinde aktif rol almıştı. Öğrenci hareketinin artık bir örgüte gereksinim duyduğunu hisseden SCLC, eylemlerin öncüsü konumunda olan öğrencileri, 15-17 Nisan tarihleri arasında Kuzey Carolina'daki Shaw Üniversitesi'nde yapılan bir konferansa çağırdı. Bu toplantılar sonucunda 1968'deki öğrenci eylemlerine damgasını vuracak en önemli örgütlerden bir olan, "Öğrenci Barışçı Direnme Eşgüdüm Komitesi"-SNCC doğdu.

SNCC bir anlamda yerel olarak kurulan öğrenci örgütlerini bir çatı altında toplayan gevşek bir federasyondu. Örgüt kuruluş bildirgesinde şiddet içeren eylemleri reddettiğini ve felsefesini SCLC'ye uygun bir temele oturtmaya çalıştığını açıklamıştı. Eşitlik ve adalet için savaşacağını ilan eden örgüt, ilk bildirgesinde kendini tanımlarken,

> "şiddet göstermemek, Judaeo-Hıristiyan geleneğinden gelerek, aşk üzerine kurulu adil bir toplumsal düzen istiyordu... Şiddet göstermemek, korkunun yerine cesareti koyuyordu. Aşk nefreti aşıyordu... Herkes için adalet adaletsizliği alaşağı eder. Kurtarıcı cemaat, ahlak dışı toplumsal düzenin yerini alır."[61]

diyerek, örgütün sadece siyahlar için değil adaletsizliğe uğrayan her kesim için mücadele edeceğini ifade ediyordu.

Öğrenci eylemleri devam ederken ırkçılar King'i susturabilmek için çeşitli mahkemelere hakkında suç duyurularında bulunuyordu. Önce gelir vergisi beyanında sahtekarlık yaptığı gerekçesiyle hakkında dava açıldı. Ardından da 51 arkadaşı ile birlikte Atlanta'da yaptığı bir oturma eylemi nedeniyle mahkeme karşısına çıkmak zorunda kaldı. King iki davadan da beraat etti. Ancak sadece hakkında dava açıldığı için, daha önce tecil edilmiş bir trafik suçu nedeniyle dört ay hapis cezasına çarptırıldı ve Reidsville Eyalet Hapishanesi'ne kapatıldı.

Başkan ve başkan yardımcısı bu tutuklamaya karşı herhangi bir girişimde bulunmayınca, muhalefette yer alan John F. Kennedy ve grubu, parlamento üzerine baskı kurarak, ertesi gün King'in kefaletle serbest bırakılmasını sağlayabildi.

Aynı günlerde CORE de eyleme geçmeye hazırlanıyordu. Bu kez hedef eyaletler arasında çalışan otobüslerde uygulanan ırk ayrımcılığı ile, bu otobüslerin konakladığı yerlerdeki lokanta ve tuvaletlerde uygulanan ırkçı yasalardı. 4 Mayıs 1961 günü aralarında siyah hareketini destekleyen beyazlarında bulunduğu toplam 13 kişi, otobüsle Güneyi dolaşmak üzere Washington'dan yola çıktı. Virginia, Kuzey Carolina ve Georgia eyaletlerinde önemli bir sorun çıkmadı. Ancak eylemciler Alabama'nın Annistan kasabasına vardıklarında otobüs beyaz ırkçılar tarafından bombalandı.

Bu eylem esnasında başka bir grup da yine otobüslerle Birmingham'a doğru yola çıkmıştı. Kendilerine "Özgürlük Yolcuları" adını veren grup, Birmingham'a vardığında, yine ırkçıların saldırısına maruz kaldı ve tüm eylemciler dövülerek, şehirden çıkarıldı. SNCC de 20 Mayısta benzer bir eylem için Montgomery'e gitti. Ancak onlar da, Birmingham'a giden grup gibi, yoğun bir terör kampanyası ile karşılandı. Bu arda pek çok siyah da, beyazlara ait otobüs duraklarında bekledikleri için ya da beyazlara ait lokantalarda eylem yaptıkları için tutuklandı.

Siyahların doğrudan eylem konusunda gittikçe daha aktif bir tavır içine girmesi ve sayısı artan siyah örgütlerinin daha güçlü

bir muhalefet yaratabilmek için ortak hareket etme kararlılığı üzerine, beyaz ırkçı gruplar da şiddet eylemlerine ağırlık vermeye çalıştı. Bu saldırılarla her iki toplumun birlikte yaşadığı eyaletlerde gerginlik yeniden tırmanmaya başladı. Özellikle siyahların önemli bir başarı kazandığı Montgomery'de ırkçı beyazlar, otobüs boykotu nedeniyle aldıkları yenilginin açısını çıkartabilmek için, saldırılarını bu bölgede yoğunlaştırdı. Siyahlar da beyaz saldırılarına karşı direnişe geçmesi üzerine King, şehre giderek, siyahları şiddetten uzak tutabilmek için çeşitli toplantılar düzenledi. Baptist Kilisesi'nde yapılan toplantılar sırasında, ırkçı beyazlar kiliseyi kuşatarak, içeride bulunan bin kadar siyaha saldırdı. Kilisede toplanan kalabalık kendilerini savunmaya başlayınca, büyük bir çatışma çıktı. Tuğlaların, şişelerin, gaz bombalarının kullanıldığı çatışmalar sabaha dek sürdü ve Alabama Eyalet Valisi, ancak kiliseyi korumak için ulusal muhafız birliklerini bölgeye gönderip, sıkıyönetim ilan edince, olayları bastırabildi. King ve kilisedeki siyahlar ancak bu önlemlerin ardından, askerlerin koruması altında evlerine dönebildi.

Tüm şiddete rağmen CORE, SCLC ve SNCC önderliğindeki eylemler devam ediyordu. Bu eylemler nedeniyle en sonunda Eyaletler Arası Ticaret Komisyonu, otobüs ve otobüs duraklarında halen uygulanmakta olan ırk ayrımının, anayasaya aykırı olduğunu açıklamak zorunda kaldı. Ancak bu karara rağmen 12 Aralık 1961'de Georgia'da 12 özgürlük yolcusu tutuklanınca, SCLC eylemleri sürdürme kararı aldı ve King ilk kez kendisi tarafından başlatılacak bir eylemi örgütlemek üzere Albany'e hareket etti.

Bundan sonra bir yıl boyunca Albany'de yaşayan siyahlar, King önderliğinde çeşitli pasif direniş eylemleri örgütleyerek, ırk ayrımcılığı ile mücadele etmeye çalıştı. Belediye sarayına yürüyüşler düzenlendi, kütüphanelerde, lokantalarda, oyun salonlarında protesto oturuşları yapıldı ve geceleri kentin merkezinde geniş katılımlı dua törenleri düzenlendi. Bu eylemler sırasında bini aşkın siyah eylemci, izinsiz gösteri, sükuneti bozma gibi suçlardan tutuklanarak, cezaevine kondu. Tutuklananlar arasında King ve SCLC'nin önde gelen isimleri de vardı.

King cezaevine girince, Albany'de siyahlara eşit haklar sağlanıncaya dek, kefaletle salıverilmesini kabul etmeyeceğini ilan etti ve halka açık tüm yerlerde ırk ayrımcılığının sona erdirilmesi, itfaiye ve polis teşkilatında siyahlara iş verilmesi gibi istemleri yeniden gündeme getirdi. King tutuklanması ve direnişine cezaevinde devam etmesi, siyah hareketini yeniden ülke gündemine taşıyınca, gelişmelerden rahatsız olan Albany'deki yerel yöneticiler ve boykotlar nedeniyle zarara uğrayan iş adamları King'e cezaevinden çıkmayı kabul eder ve eylemlere son verirse, isteklerinin kabul edileceğini bildirdi. Bunu üzerine King eylemleri bitirdi ve cezaevinden çıkmayı kabul etti. Ancak yöneticilerin verdiği sözlerin hiçbiri tutulmadı ve 1964'de Medeni Haklar Yasası çıkana dek, Albany'de ırk ayrımcılığına karşı sembolik adımlar dahi atılmadı. Üstelik yerel güvenlik güçleri özel önlemler alarak, yeniden eyleme geçmeye çalışan siyahları yoğun bir baskı altına aldı. Cezaevi direnişini somut bir başarıya ulaşmadan bitirdiği için King'de ağır eleştirilere uğradı ve ilk kez bu eylemlerden sonra King ciddi biçimde kendini, eylemlerini ve örgütü SCLC'yi sorgulamak zorunda kaldı.

Siyah Hareketi Amerikan Muhalefetini Şekillendiriyor

Birmingham Direnişi

Martin Luther King'i dönemin en önemli siyah liderlerinden bir haline getiren ve doğrudan eylem anlayışının ilk kez siyasi çalışmada bu derece etkili bir alternatif olarak ortaya çıkmasını sağlayan olaylar ise Birmingham'da örgütlenen direniş ile başladı. ABD'de siyahlar kimi eyaletlerde ırk ayrımcılığına karşı önemli başarılar elde ettiği sırada, Güneyin bir çok kentinde olduğu gibi, Birmingham'da da ırk ayrımcılığı yoğun biçimde devam ediyordu.[62]

Birmingham'da King'den önce çeşitli çalışmalar yapan SCLC'nin yerel birimi, şiddetin bu derece yoğun biçimde günlük yaşama hakim olduğu bu şehirde, doğrudan eylem yoluyla elde edilebilecek başarının tüm Güney kentlerinde siyah hareketinin önemli ölçüde güç kazandıracağını düşünüyordu. Ayrıca şehir tarihinde ilk kez bir belediye başkanı tarafından yönetilmek üzere seçimlere hazırlanıyor, ırkçı olmayan beyazların yönetime gelmesi için, SCLC'nin olaylara aktif katılımı isteniyordu. Bu yüzden yerel SCLC teşkilatı gönüllüleri, Birmingham'ın üs seçilmesi sonrasında, King'in şehre gelerek, faaliyetlerini burada sürdürmesini istedi.

King Medeni Haklar Hareketi'nin Albany'de aldığı yenilgi ne-

deniyle, Birmingham'da ırk ayrımcılığı ile ilgili yapılacak eylemleri, daha net hedeflere yöneltmeye planlıyordu. Siyahların yoğun olarak yaşadığı şehirde; dükkanları, lokantaları, kantinleri, kısacası ırk ayrımı yapılan tüm yerleri boykot ederek ve kimi beyaz gönüllüleri de yanlarına çekerek, tarafsız beyazları etkilemeyi umuyordu. Tüketici siyahların, tüketim boykotu yaparak, beyaz iş sahiplerini iktisadi anlamda sıkıştırabileceğini hesaplayan King, bu yolla beyaz tüccarların, yetkileri ve yerel yöneticileri ırkçı uygulamalardan vazgeçirebileceğini düşünüyordu. Ayrıca siyahların beyaz ırkçı yönetimden memnun olmadığını göstermesinin, ılımlı beyaz kesimin güçlenmesi anlamına geleceği hesaplayan King, yerel siyah önderlerin desteği ile Medeni Haklar Hareketi'nin Birmingham'da önemli bir başarı kazanacağını umuyordu.

Birmingham'ın üs seçilmesinde etkili olan bir diğer faktör ise, kentteki siyahların Medeni Haklar Hareketi eylemlerinde edindiği tecrübeydi. Yaklaşık bir yıl önce Miles Koleji öğrencileri SNCC'nin eylemlerini desteklemek için ırk ayrımcılığı yapılan dükkanların sahiplerini ikna etmeye yönelik bazı girişimlerde bulunmuş, bu çalışmalar sonucunda bazı dükkan sahipleri ırk ayrımının simgesi haline gelen "siyahlar giremez" yazılı tabelaları kaldırmaya karar vermişti. Ancak kentin "Kamu Güvenliği" sorumlusu olan ve o güne dek şehri yöneten üç kişilik komisyonun başkanı olan Eugene Connor, tabelalarını indirmeye razı olan beyaz dükkan sahiplerini tehdit ederek, eylemlerin başarı kazanmasını engellemişti. Kamu Güvenliği adlı denetiminde tutan Connor, bu yolla Birmingham"da ırkçılığın devam etmesini sağlıyor, siyahların her hak girişimi Connor'un emriyle şiddetli bir biçimde bastırılıyordu.

Birmingham'ın en tanınmış Medeni Haklar savunucusu olan Rahip Fred Shuttlesworth eylemler için King ve SCLC ile birlikte hareket etme kararı aldı. Ardından iki önder eylem için hazırlıklara başladı. Hazırladıkları ve adına "C Planı"[63] adı verdikleri eylem programı, bir yıl önce Miles Koleji öğrencilerinin yaptığı eylemlerin daha geniş kapsamlı benzerleriydi.

Ancak yerel siyah gruplar, King'in planladığının aksine

SCLC'nin bu eylemlerinin, beyazları öfkelendireceğini ve ırkçıların bu eylemleri propaganda malzemesi yaparak, seçimlerde ırkçıları desteklemek için beyazları kullanacaklarını düşünüyordu. Özellikle adaylar arasında bulunan Connor'un seçimleri kazanma olasılığı, siyahları tedirgin etmeye yetmişti. Bu yüzden yerel gruplar King'in eylemlerini desteklememe kararı aldı. Bunun üzerine 5 Martta yapılacak seçimlerin ilk turundan önce King, tüm SCLC üyeleri ile birlikte kentte ayrıldı ve seçim sonuçlarını beklemeye başladı. İlk tur seçimlerinde Connor ve ona göre daha ılımlı olduğu düşünülen Albert Boutwell, diğer rakiplerini yenerek, 2 Nisanda yapılacak ikinci tura kaldı. Bu nedenle SCLC eylemleri bir kez daha iptal etti. Sonuçta Albert Boutwell az bir farkla seçimi kazanınca, 3 Nisanda King kente döndü ve 14 Nisana rastlayan Paskalya Pazarı'ndan önce geniş bir boykot başlatmak için harekete geçti.

King eylemlere başlamadan önce, gösterilerin siyahlara eşit haklar tanınıncaya dek süreceğini ilan ederek, iş hakkı, lokanta ve kantinlerde ırk ayrımcılığının yasaklanması, ırk ayrımının engellenmesi için siyah ve beyazlardan oluşan bir komite kurulması yolunda talepleri olduğunu bildirdi. Ancak daha ilk günden iki önemli sorun ortaya çıktı. Birincisi, King ırkçı olmayan beyazların desteğini alma yönünde başarılı olamadı. Hemen hemen tüm beyazlar, dışarıdan gelen King ve diğer SCLC'lilerin, Birmingham'daki huzuru bozduğunu ve o güne dek önemli bir sorun çıkartmamış olan siyahları eyleme sevk edeceğinden korktuklarını belli etmişti. İkincisi, Birminghamlı siyahlar da ırkçı olmayan yeni yönetime sorunları çözmek için bir şans tanınması gerektiğini söyleyerek, eylemlerin zamansız olduğunu düşündüklerini ve bu yüzden desteklemeyeceklerini ifade ettiler.

Tüm bu sorunlara rağmen King eylem yapmakta ısrarlıydı. Yalnız beklediği desteği göremeyince büyük ve görkemli eylemler yerine daha küçük eylemlerle taraftar kazanmaya çalıştı. Bu eylemler SCLC'ye yönelik ön yargıları gidermeye yaradıysa da, King'in işini kolaylaştıran asıl gelişme, Connor'un seçimlerin iptal edilerek, 1965'e dek yönetimin yeniden kendisine verilmesi için dava açması oldu. Connor siyahların belediye seçimlerinden

sonra eyleme geçmesinin beyazları rahatsız ettiğini düşünüyor, bu nedenle kendisine verilecek desteğin artacağını umuyordu. Açılan dava üzerine siyahlar, Connor'un yeniden iktidara gelmesi olasılığını göz önünde bulundurarak, King ve SCLC eylemlerine daha aktif katılmaya başladı.

İlk önemli eylem 6 Nisanda gerçekleştirildi. Seçilmiş siyahlardan oluşan bir grup, birer ikişer şehir sokaklarını kat ederek, belediye sarayına doğru yürüyüşe geçti. Ancak saraya yakın bir sokakta göstericilerin yolu polis tarafından kesildi. Dağılın uyarısına uymadıkları için tüm göstericiler tutuklanarak, cezaevine gönderildi.

Bu arada siyahların oturmasının yasak olduğu ya da siyahlara ikinci sınıf vatandaş olarak hizmet edildiği dükkanlara yönelik boykotlar da başlamıştı. Connor'un yeniden iktidara gelmesinden ve bu nedenle ırkçıların daha da güçleneceğinden endişe eden siyahlar, her geçen gün daha kalabalık gruplar halinde eylemlere destek vermeye başladı. King bu eylemler arasında siyahların çeşitli bürokratik engellemelerle seçmen olarak kaydedilmemesini protesto etmek yeni bir yürüyüş düzenledi. Sonuç yine tutuklanma ve cezaevi oldu. Bu sırada düzenlenen bir başka eylemde, beyaz kiliselerinde oturma eylemi düzenleyen göstericiler de tutuklananlar arasına katıldı. Eylemlerin boyutları büyüdükçe ülkedeki herkes Birmingham'da eskisi gibi şiddet olaylarının yeniden gündeme geleceğinden korkmaya başlamıştı. Irkçı beyazlar ve polis, King'i ve SCLC'yi olayları kışkırtmakla suçlayabilmek için, şiddetten özenle uzak durmaya çalıştı ve tutuklananların büyük kısmı da hiçbir yasal işleme maruz kalmadan serbest bırakıldı.

Ancak kamu güvenliğim ile ilgili bölümü halen denetimi altında tutan Connor, siyah eylemlerini önlemek için King ve arkadaşları hakkında yerel mahkemeye dava açtığında ve mahkeme eylemleri yasa dışı ilan ettiğinde durum değişmeye başladı. Bu karar SCLC'yi ciddi bir açmazla karşı karşıya bıraktı. O güne dek ırkçılığı yasaklayan mahkeme kararlarını arkasına alan siyahlar, bu meşruluktan yararlanarak eylemlere devam ediyor, siyahların eylemlerini bastırmak için zor kullanan polisler hem yasalar kar-

şısında, hem de kamuoyu önünde suçlu görünüyordu. Irkçı beyazlar yasal olarak kabul edilen siyah eylemlerine saldırdıkça, kendi açılarından önemli bir kitle desteğini yitirerek, marjinalleşiyordu. Daha da önemlisi King o güne dek yasalar tarafından engellenen hiçbir eyleme açıktan katılmamış, yasal mücadeleyi siyah eyleminin ana düsturu olarak benimsemişti. Ancak mahkeme bu kez siyah eylemlerinin durdurulması yönünde bir karar verince, o an eylemleri durdurmanın Medeni Haklar Hareketini ciddi biçimde gerileteceğini fark eden King ilk kez, yasadışı olsa da gösterilere devam edilmesini önerdi. Bunun üzerine SCLC'de, mahkeme kararının ırk ayrımcılığını desteklediğini ilan ederek, karşı çıkılacağını açıklamak zorunda kaldı.

SCLC'nin bu kararı siyah hareketi açısından bir dönüm noktası oldu ve siyahlar ilk kez devletin ya da yasaların desteklemediği durumda da eylem yaparak, hakları için mücadele etmeye başladı. Bu andan itibaren Medeni Haklar Hareketi, yasal sınırları aşarak, sistemi yedekleyen bir güç olmaktan çıktı. Siyahlar ilk kez yasal olmasa da hakları için mücadele geçeğini dile getirdi, devletin çizdiği sınırlardaki bir muhalefet olmanın ötesine geçerek, toplumsal muhalefetin asli unsurlarından biri olarak yerini almaya başladı.

SCLC'yi mahkeme kanalıyla durdurmayı beceremeyen beyaz yönetim, siyah hareketinin meşruluk kaybettiğini düşünerek, bundan sonra yapılacak ilk eylemde, zor kullanılarak tüm eylemcileri tutuklamaya ve King'i yasa dışı eylem örgütleme suçundan mahkemeye çıkartmaya karar verdi.

Mahkeme kararından sonra yapılan ilk eylem başta King ve Ralph Abernathy'nin bulunduğu kırk kadar siyah eylemcinin şehir merkezine doğru yaptığı yürüyüştü. Yönetimin sertleşme kararını bilen yürüyüşçüler, eylem sonunda tutuklanacaklarını da tahmin ediyordu. Bu nedenle eyleme katılacak gösterici sayısı sınırlı tutulmuştu. Ama yürüyüşçülerin geçeceği yollarda toplanan siyahlar, yine de eylemleri desteklemeyi başardı. Yürüyüş başladığında yol kenarında toplanan bini aşkın siyahın çoğunluğu, "Özgürlük Birmingham'a Geldi" adlı şarkıyı söylemeye başladı. Kimi siyahlar da diz çökerek, eylemlerin başarısı için dua ediyordu. Se-

kiz blok yürüyen eylemciler, burada polis tarafından durduruldu ve Connor'un emriyle tümü tutuklanarak, cezaevine gönderildi.

Cezevinde King diğer tutuklulardan ayrılarak, tecride alındı. Telefon etmesine, konuşmasına, ziyaretçi kabul etmesine, yazı yazmasına izin verilmedi. Uzun süre kimse King'den haber alamadı. Daha sonra ülkedeki siyahlar arasında huzursuzluk başlayınca, eşinin girişimiyle, Adalet Bakanı King'in sağlık durumu hakkında bilgi almayı başardı ve en sonu Başkan devreye girerek, King'in telefon etmesini sağladı.

King'e yönelik saldırılar tecrit ve baskıyla sınırlı değildi. Birminghamlı beyaz rahipler de, tıpkı kölecilik döneminde olduğu gibi, Güney yasalarını haklı çıkarmak için King'e ve eylemlerine yönelik bir karalama kampanyası açtı. Birminghamlı beyaz rahipler siyahların eylemlerini dine ve ahlaka aykırı olduğunu ilan ederek, King'i muhafazakar kamuoyunun gözünde yasa tanımaz, ahlaksızlığa ve şiddete prim veren biri olarak tanıtmaya çalıştı. Dışarıdan gelen bu adamın şehrin huzurunu bozduğunu söyleyen rahipler, kiliseye güvenen siyahları bu "ahlaksız ve zamansız" eylemlere katılmamaları konusunda uyardı. Beyaz rahipler; siyahlara beklemeyi salık vererek, er geç yasaların eşitliği sağlayacağını, bu hakların eylemle değil, sabırla kazanılacağını öğütledi.

King bu eleştirileri; "Birmingham Hapishanesinden Mektup" adını verdiği kitapçıkla yanıtladı. Bu mektup King felsefesinin geniş bir kamuoyunda duyurulmasında etkili oldu. King doğrudan eylem ve şiddetsiz bir direnişin ahlaki, dinsel ve toplumsal yaşamda taşıdığı öneme değinerek başladığı mektubunda, siyahların ABD'de yaşadığı zorlukları ve ırk ayrımcılığının yarattığı ortamın siyahlar üzerindeki etkisini dile getirdi;

> "...Acı deneylerimiz bize, ezenlerin ezilenlere özgürlüklerini hiçbir zaman gönüllü olarak vermediklerinin öğretti. Ezilenlerin bunu istemesi gerekiyor. Açıkça söylemem gerekirse ben şimdiye kadar, ayrımcılığın yoğun acısını çekmeyenlerin 'zamanlaması doğru' dedikleri bir *doğrudan eyleme* katılmadım. Yıllardan beri sürekli olarak 'bekleyin' sözcüğünü duyarım. Zenciler açısından bu sözcüğün

tanıdık, acılı bir tınısı vardır. Ancak bu 'bekleyin' sözcüğü daima 'hiç bir zaman' anlamına gelmiştir. Bu sözcük, hayal kırıklığı hilkat garibesinin doğumuna imkan vermek için, duygusal stresi bir an için azaltan bir sakinleştiriciden başka bir şey değildir. Artık, 'uzun süre ertelenen adaletin esirgenen adalet olduğunu' görmemizin zamanı geldi. 340 yıldan beri Tanrı'nın verdiği ve anayasanın kabul ettiği haklarımız için bekliyoruz. Afrika'nın ve Asya'nın halkları uçak hızıyla politik bağımsızlıklarına doğru yol alırken, biz köşedeki barda bir fincan kahve içme hakkına kavuşmak için bir kağnı hızıyla yol alıyoruz. Gerçekten de, ırk ayrımcılığının sivri dikenini teninde hissetmeyenler için 'bekleyin' demek kolaydır. Ancak kanlı çetelerin anne-babanızı, kardeşlerinizi, keyiflerine göre linç edip, boğmaları gibi olaylar yaşadıysanız; nefret dolu polislerin hiç bir ceza korkusu olmaksızın siyah kardeşlerinize küfür ettiklerini, tekmelediklerini, işkence yaptıklarını, hatta öldürdüklerini gördüyseniz; yirmi milyon siyah kardeşinizin bu bolluk toplumunda yoksulluğun havasız kafesinde boğulmakta olduklarını görmek zorunda kalıyorsanız; altı yaşındaki kızınıza televizyonda reklamı yapılan eğlence parkına neden gidemeyeceğinizi açıklamaya çalışırken birden dilinizin size itaat etmez olduğunu ve kekelemeye başladığınızı hissedip, siyah çocukların eğlence parkına gitmelerinin yasak olduğunu duyduğunda kızınızın gözünün yaşlarla dolduğunu, onun taze his dünyasının ufuklarında aşağılık duygularının boğucu bulutlarının oluştuğunu ve beyazlara karşı bilinçsiz biçimde gelişen bir öfkenin kişiliğini nasıl zedelemeğe başladığını duyumsarsanız; beş yaşındaki oğlunuzun ısrarla sorduğu, 'Baba beyazlar siyahlara neden bu kadar kaba davranıyorlar?"sorusuna nasıl yanıt vereceğinizi bilmezseniz; şehirlerarası yolculuklarda, hiçbir motel yer vermediği için geceler boyu arabanızın bir köşesinde kıvrılıp yatmak zorunda kalırsanız; gece gündüz görmek zorunda olduğunuz 'beyazlar için', 'siyahlar için' tabelalarıyla aşağılanıyorsanız; (yaşınıza bakılmaksızın) sürekli biçimde önünde bir de 'John' eklenerek 'Nigger' ya da 'Boy' diye çağrılırsanız; karınız ya da anneniz hiçbir zaman kibar biçimde 'bayan' hitabının muhatabı olamazsa; gece gündüz bir sonraki dakikanın ne getireceğini bilmediği için sürekli tetikte duran, içeriden korkunun, dışarıdan nefretin hırpaladığı

bir zenci olduğunuz gerçekliğinin eziyetini çekip, bu gerçeklilik tarafından takip edilirseniz; tekrar tekrar 'hiç bir şey olmadığınız' yolundaki aşağılayıcı duyguya karşı savaşmak zorunda kalırsanız, beklemenin bize neden bu kadar zor geldiğini anlarsınız."[64]

Bu kitapçık siyahlar üzerinde önemli bir moral güç sağladı. King ve Abernaty tutuklanmalarının üzerinden sekiz gün geçtikten sonra kefaletle serbest bırakıldı. Bu arada eylemler nedeniyle tutuklanan siyah gösterici sayısı 500'ü aşmıştı. Bunların tümü yetişkin siyahlar arasından seçilen eylemcilerden oluşuyordu. King cezaevinden çıkınca eylemleri okullarda yayabilmek için, SNCC ve diğer öğrenci örgütleriyle ile ilişkiye geçti. Öğrenciler okuldan sonra kilisede yapılan toplantılara katılıyor, kendilerine bu toplantılar sayesinde barışçı direnme konusunda bilgiler veriliyordu. "Neden Bekleyemeyiz" adlı kitabında King bu toplantıları şöyle anlatıyordu;

"Toplantının sonuna doğru Abernathy, Shuttlesworth ve ben, gençler arasında barışçı direnme ordumuz için gönüllüler bulunup, bulunmadığını sorardık. Kuşkusuz ordumuza katılarak yürüyüşlerde boy gösterecek birinin önce gerek bize, gerekse kendine, şiddete hiç karşılık vermeden dayanabilecek bir kişi olduğunu ispatlaması gerekiyordu. Gönüllülerin üzerlerinde herhangi bir silah varsa, bunu hemen oracıkta bırakmalarını istiyorduk. Üzerlerinde sustalı çakı, izci çakısı, kısacası her çeşit çakı ve bıçak taşıyanlardan bazıları, bunları polise veya diğer saldırganlara karşı kullanmayı düşünmediklerini, sadece Connor'un köpeklerinden korunmak için taşıdıklarını söylüyorlardı."[65]

Aynı toplantılarda silahsız ve şiddetten uzak bir direnme için gerekli olan inanç ve ruh gücünden söz ediliyordu;

"Bizim silahımız her türlü silahtan güçlüydü. Bu silah haklı olduğumuza olan inancımızdı. Haklı amaçlarımızı gerçekleştirebilmemizin bizim için canımızı korumaktan daha fazla önem taşıdığını bilmenin rahatlığı vardı içimizde"[66]

Toplantı sonrasında gençler otuz-kırk kişilik gruplar halinde "ordu"ya[67] alınıyorlardı. Toplantılar ilerledikçe, Birmingham direnişi saflarında toplanan gençlerin sayısı da artmaya başladı. "Önder Yetiştirme Komitesi" adı verilen bir grup, bu gençlerin yetişmesi ile ilgileniyordu. Eğitimlerde ağırlıklı olarak doğrudan eylemin ve şiddetsiz bir direnişin felsefesi öğretiliyor, polisin ve ırkçı beyazların sataşmasının temsil edildiği provalarda, kızgınlığa kapılmadan direnme, küfürlere karşılık vermeme, dayak karşısında dahi şiddete başvurmama gibi, siyah hareketinde etkili olan eylem tarzının bazı temel argümanları test ediliyordu.

Aynı zamanda eğitimlerin yanı sıra, haberleşme, bürokratik işlemlerin yürütülmesi, kitle ile ilişki kurma ve örgütlenme gibi konularla ilgilenecek komiteler kuruluyordu. King'in ordusuna katılan her gönüllü bir taahhütname[68] imzalayarak, sivil direnişin gerektirdiği tüm koşullara uyacağına dair söz veriyordu.

2 Mayısta Birminghamlı siyah gençler eylem için hazır hale gelmişti. Yaşları 12 ile 20 arasında yaklaşık bin öğrenci o gün, on altıncı sokak Baptist Kilisesi'nden kent merkezine doğru yola çıktı. Dağınık gruplar halinde ayrı kollardan şehir merkezine ulaşmaya çabalıyordu. Ancak polis bu yürüyüşü yine şiddet kullanarak engellemeyi başardı. O gün eylemcilerin neredeyse tümü tutuklandı. Ama ertesi gün daha kalabalık bir kitle gösterilere yeniden başladı. Yine polis yürüyüşçülerin önünü kesince bu kez gençler; "Özgürlük İstiyoruz" sloganını atarak, kaldırıma oturdu. Polisin başında bulunan Connor, göstericileri dağıtmak için itfaiye arabalarından üzerlerine su sıkılmasını emretti. Pek çok gösterici tazyikli su nedeniyle yaralandı. Aynı anda gösterilerin gerçekleştiği sokağın diğer tarafında bu kez bin beş yüz kişilik bir başka grup, yeni bir eylem başlattı. Connor bu yeni gösteriye müdahale için, eylemcilerin üzerine, bu tür olaylar için eğitilmiş köpekleri saldırttı. Pek çok siyah eylemci de burada köpek saldırısı ile yaralandı. İkinci grup kendilerini savunarak, kiliseye doğru çekilmeye çalıştı. Siyah göstericilerin köpek saldırısına maruz kaldığının şehirde duyulması üzerine ırkçı beyazlar ve Medeni Haklar Hareketi'nin içinde yer almayan siyahlar silahlanarak, kilisenin önüne geldi. Bu kez bu gruplar arasında çatışmalar başla-

dı. Rahip Shuttlesworth bu çatışmaları önlemeye çalışırken, üzerine sıkılan su nedeniyle ağır yaralandı. Sonuçta polis iki saat süren çatışmaları, binlerce siyahı gözaltına alarak bastırmayı başardı. Ama bu başarısı kısa süreli oldu.

Alabama'nın ırkçı valisi George Wallace, Connor'un polislerine yardım için 600 kişilik bir gücü Birmingham'a gönderdi. Adalet Bakanı ise uzlaşma sağlayabilmek için siyah önderlerle, beyaz yöneticileri buluşturmaya çabaladı, ancak bunda başarılı olamadı.

2 Mayıs gösterileri ve bu gösterileri bastırmaya çalışan polisin kullandığı şiddet basın yoluyla, ABD'nin diğer eyaletlerine ve tüm dünya ülkelerine duyurulunca, büyük bir kamuoyu Birminghamlı beyazları protesto etmeye başladı. Bu gelişmeler üzerine polisin siyah eylemlerini ve boykotlarını sessiz sedasız bastıramayacağını anlayan Birminghamlı beyaz iş adamları, barışın sağlanabilmesi için arabulucu olmaya karar verdi. Siyah boykotu nedeniyle zarara uğrayan küçük dükkan sahipleri ile ırkçı olmayan Birminghamlı beyazlarda barış yanlısı bir tutum sergileyince, Başkan Kennedy, Birmingham'a iki yardımcısını göndererek, uzlaşma arayışlarına girdi. İş adamları ile siyah önderler arasında bazı görüşmeler yapıldı. King bu görüşmelerde, dükkanlardaki ırk ayrımının kaldırılması, iş bulma konusunda fırsat eşitliğinin sağlanması, tutuklanmış olan 2.500 göstericinin salıverilmesi, ırk ayrımcılığını korumak için kapatılan parklarla, diğer kamuya ait yerlerin yeniden açılması ve siyahlarla beyazlar arasında yüzyıllardır süren ayrımcılığın ve gerginliğin giderilmesi için iki toplumu da temsil eden bir komite kurulması yönündeki taleplerini tekrarladı. Sonuçta ırkçı beyazların saldırılarından korunmak için gizli süren bir haftalık görüşmeler sonrasında, Birminghamlı işadamları ile eylemciler arasında King'in temel taleplerini kabul eden bir anlaşma imzalandı.

Ancak bu anlaşma Birmingham'a huzur getirmedi. Irkçı beyaz örgütler anlaşmayı tanımadıklarını açıkladılar. Ardından da aşırı sağcı Ku Klux Klan, önce King'in kardeşinin evine, ardından da Gaston Moteli'nde King'in karargah olarak kullandığı odayı bombaladı. King'in kardeşi rastlantıyla, King ise o gece Atlanta'ya döndüğü için bu saldırılardan kurtulabildi. Ancak ırkçı be-

yazlar siyahları kışkırtmayı başararak, amaçlarına ulaşmış oldu. Bombalama olaylarına duyan binlerce siyah, sokaklara dökülerek, beyazlara ait evleri ve işyerlerini ateşe verdi. Böylece anlaşma da fiilen geçerliliğini yitirdi. Yangınları söndürmeye çalışan ve daha önce siyah eylemlerine müdahale eden itfaiyecilerle siyah eylemciler arasında çatışmalar yaşandı. Şiddet dolu gecenin ardından King, yeniden Birmingham'a döndü.

Hükümetin isteği ile 250 eyalet polisi kenti korumakla görevlendirildi. Başkan Kennedy o gece televizyonda bir konuşma yaparak, şiddet yanlısı siyahları ve beyazları uyardı ve King ile işadamları arasında imzalanan anlaşmanın federal hükümetin korumasında olduğunu söyledi. Olayları engellemek için, Birmingham yakınlarındaki askeri üslere 3 bin kişilik bir güç gönderildi. Ayrıca Alabama Ulusal Muhafız Birlikleri'nin gerektiği taktirde federal hükümetin emrine verilmesi kararlaştırıldı.

King bombaların siyahları sokağa dökme amacı taşıdığını düşünüyor, şiddete yöneldikleri taktirde bundan ırkçı beyazların yararlanacağını inanıyordu. Bu nedenle "Bilardo Salonu Gezisi" adını verdiği bir toplantı serisi düzenledi. Yanına SCLC'nin diğer önderlerini de alan King, siyahların gittiği tüm bilardo salonlarını, barları, oyun salonlarını ve diğer yerleri dolaşarak, doğrudan eylem felsefesini ve SCLC'nin ilkelerini yeniden anlatmaya başladı. Bu sırada şiddet yanlısı siyah kesim, yaşanan olaylardan King'i sorumlu tutarak, beyaz şiddetine karşılık şiddetle yanıt verilmesini isteyen açıklamalar yapmaya başladı. Siyah Müslümanların en önemli isimlerinden biri olan Malcolm X, King'in şiddetsiz direniş felsefesinin iflas ettiğini savunarak, acil eyleme geçilmesini öneriyordu. Malcolm X'e göre; "Birmingham olaylarından alınacak ders, siyahların beyazların şiddetinden korkmadığını ve tahrik edildiğinde şiddete şiddetle karşılık vereceklerinin öğrenilmesiydi." Siyahların yoğun baskı altında geliştirdikleri şiddet yanlısı eğilimlerin nedenlerini ve sonuçlarını iyi kavrayan Malcolm X, "bu yolla Medeni Haklar Hareketi gibi barışçıl bir tarz yerine, siyahların silahlanarak, beyazlara karşı eyleme geçmesi için bir örgüt oluşturulmasını ve sonunda sadece siyahlardan oluşacak bağımsız bir İslam Devleti kurulmasını" öneriyordu.[69]

King şiddet yanlısı propagandalara ve kendisine yönelik eleştirileri; "Şiddet ahlaka aykırıdır, ama daha önemlisi şiddet zararlıdır ve mutlaka geri teper" diyerek yanıtlıyordu. Bu arada ırkçı yönetim eylemlere katılan binden fazla öğrencinin okullardan geçici ve süresiz olarak uzaklaştırıldığını açıkladı. Pek çok kişi bu yeni saldırılara yeni eylemlerle yanıt vermek gerektiğine inanıyordu. Ancak King aşırı gergin havada bu eylemlerin yeni çatışmalara neden olacağına düşünerek, boykotu ertelemeye, onun yerine bu kararın geri alınabilmesi için mahkemeye başvurmaya karar verdi. İlk başvuru yapılan yerel mahkeme kararı onaylayınca, siyahlar arasında King'e karşı sesler çıkmaya başladıysa da, temyiz mahkemesi siyahların okula devam edebileceğini ilan ederek, havanın yumuşamasını sağladı. Bir gün sonra bu kez Alabama Eyaleti yüce Mahkemesi Connor'un 1965'e dek yönetimin kendisine verilmesi ile ilgili teklifi reddederek, belediye seçimlerini resmi hale getirdi. Bu karar Birmingham'ı yeniden ülke gündemine taşıdı. Mahkeme kararını resmi ve hukuksal nedenlere dayanarak açıkladı. Ancak asıl nedenin yükselmekte olan siyah hareketi olduğu biliniyordu. Kararın sonrasında 800'ü aşkın kent ve kasabada siyahlar karardan ve Birmingham direnişinden aldıkları cesaretle eyleme başladılar. Aralarında Kuzey bölgelerinin de bulunduğu bu direniş odakları, kısa sürede siyah hareketinin ABD çapında güçlü bir örgütlülüğe dönüştürdü. SCLC ve King bu yeni direnişleri ırk ayrımcılığına karşı ortak bir güce dönüştürebilmek için yeni gösteri ve mitingler planlamaya başladı. Chicago'daki ilk mitinge on bin kişi katıldı. Adından Los Angeles'te eşitlik için bir toplantı düzenledi. Bu eyleme yirmi beş bin kişi katılarak, protesto hareketini güçlendirdi. En sonu Detroit'te düzenlenen Özgürlük Yürüyüşü'ne katılanların sayısı 115 bini aştı. "Zenciler sesi ülkenin bir ucundan, diğerine yankılanıyordu artık; Özgürlük İstiyoruz! Hem de derhal!"[70]

Eylemlerin kitleselleşmesi ve siyahların gün geçtikçe daha geniş bir coğrafyada yeni gösteriler düzenlenmeye başlaması üzerine, 11 Haziran 1963'te Kennedy meclise o güne dek bir başkanın sunmuş olduğu en geniş kapsamlı Medeni Haklar Tasarısı'nı teklif etmek zorunda kaldı. Tasarıda King'in ve SCLC'nin üzerinde

özenle durduğu, siyahların oy hakkı, iş bulmada ırk ayrımcılığının kaldırılması ve bütün halka açık yerlerde eşitliğin sağlanması gibi temel maddeler bulunuyordu.

İş ve Özgürlük İçin Yürüyüş

Birmingham direnişinin devam ettiği günlerde siyahlar yeni bir eyleme hazırlanıyordu. Bayard Rustin ve Norman Hill adlı iki siyah ve siyah hareketine sempati duyan bir beyaz tarafından, Amerika'daki en büyük işçi sendikası AFL-CIO Yürütme Kurulu'ndaki tek siyah üye olan A. Philip Randolp'a yazılan bir mektup, eylem fikrinin doğmasına yol açmıştı. Bu yürüyüşle hem yükselen siyah hareketine destek vermek, hem de işçi hareketinin siyahlar yanında taraf olmasını sağlamak amaçlanıyordu. AFL-CIO siyah önderin teklifini kabul edince, 4 Mayısta bir yürüyüş yapılacağını açıkladı ve şiddete karşı olan Amerikalılarla, tüm ezilenleri bu yürüyüşe destek olmaya çağırdı.

AFL-CIO'nun eyleme destek verme nedeni sadece siyah muhalefetinin kazanmış olduğu prestij değildi. Siyah hareketi 1950'li yıllarından ağır bir kriz ortamı ile çıkan ülkede yoksulların da umudu haline gelmiş, Amerikan devletine yönelik eleştirilerin odağına oturan hareket, gittikçe daha fazla dikkatleri üzerinde toplamaya başlamıştı. Amerikan halkı, zengin, Protestan beyazların dışında tutulursa, gittikçe daha da sıkıntılı bir döneme girmekteydi. Önceden sadece siyahlara yönelen iktisadi kriz, gün geçtikçe diğer göçmenleri ve yoksul beyazları da etkilemeye başlamış, öteki Amerika adı verilen gettolarda yaşayan insan sayısı hızla artmıştı.[71]

> "Hükümet 1960 yılında, büyük bir işe geçiş dönemi olan 1950-1960 arasında işsiz olanların beşte birinin, buhranın ezdiği bölgeler ve yok ettiği endüstri kesiminden gelmiş olduğunu açıkladı. Öyle bir dönemde işsizlik derecesi kol işçileri için, fikir işçilerinin 3 misli idi. Buhran geçiren bölgelerdeki işsizlerin dörtte biri hemen hemen 6 ay kadar hiç iş bulamamışlardı. Bunların çoğu aile geçiminden sorumlu kişilerdi. İşsiz olan zencilerin sayısı ise beyazlara göre üç misli fazlaydı."[72]

AFL-CIO'nun açıkladığı rakamlara göre 1953 ile 1959 arasında işgücünün yaklaşık % 11'ini oluşturan 1.5 milyon kişi ekonomiden çıkarılmıştı. Bu kesimin büyük kısmı hizmet sektöründe ve geçici işlerde istihdam oldularsa da, işsizlik sürekli olarak arttı. 1949 krizinde işsiz ortalaması % 3.1 iken bu rakam 1954'te % 4.3'e çıkmıştı. 1958 yılında işsizlik oranı % 5.1'e, 1961'de ise % 7'ye yükseldi.[73] "1956 ile 1959 arasında endüstride 30.000 iş sahası kapanmıştı."[74]

Bu iktisadi olumsuzluk beyazların yanı sıra siyah olmayan göçmenleri de yakından ilgilendiriyor, onlarda tıpkı diğer topluluklar gibi hızla yoksullaşıyordu. ABD'de sosyal hizmetlere aktarılan payın azalması, orta sınıfları da tedirgin etmekte, özellikle gençler arasında, hızlı bir politizasyon süreci yaşanmaktaydı.

Birmingham'daki olayların ABD toplumunda tartışıldığı sırada AFL-CIO'nun yaptığı çağrı, hem siyah hareketine, hem de tüm yoksul ve muhalif kesimlere canlılık getirmeyi başardı. Randolp Washington'a yapılacak yürüyüş için King'e ve diğer siyah önderler çağrı yapınca, eylem bir anda tüm ülkenin en önemli gündem maddesi haline geldi. NAACP, CORE, SNCC, Kentsel Birlik, SCLC gibi aktif siyah örgütleri yürüyüşü destekleme kararı aldı. Bu örgütlerin de katılımı ile Washington Yürüyüşü Medeni Haklar Hareketi'nin temel taleplerini de benimseyen dev bir organizasyona dönüştü. Irksal eşitliği savunan bazı beyaz örgütleri, entelektüeller, sürekli baskı altında tutulan farklı dinlerin ve mezheplerin cemaatları, göçmen örgütleri, sendikalar ve kimi öğrenci örgütleri yürüyüşü desteklediğini açıklayınca, Washington Yürüyüşü, ABD'deki tüm muhalefetin gövde gösterisine dönüştü. Oto Sanayi İşçileri Sendikası başta olmak üzere, bazı sendikalar yürüyüşün örgütlenmesi için 50 bin dolar mali yardım yaptı. Bazı büyük şehirlerin ırkçılık karşıtı belediye başkanları da yürüyüşe katılmak isteyen memurlarının o gün izinli sayılacaklarını açıklayarak, eylemi destekledi.

Hükümet bu çok geniş katılımlı eylemi kontrol altında tutabilmek ve olası çatışmaları engelleyebilmek için olağanüstü önlemler almak zorunda kaldı. Çok sayıda polis ile, askeri birlik bölgeye sevk edildi. Yürüyüşçüler için sağlık merkezleri kuruldu. Ay-

rıca bölgeye yakın üslere Kara ve Deniz Kuvvetlerinden dört bin kişilik özel bir birlik yerleştirilerek, acil müdahale için bekletilmeye başlatıldı.

Yürüyüş saat 11.30 da Washington Anıtı önünden başlayacak, göstericiler Beyaz Saraya dek eyleme devam edecek, ardından eylemi düzenleyen örgütlerin temsilcileri Beyaz Saraya giderek, başkanla görüşecekti. Başkan, ABD'deki ırkçılık, yoksulluk ve işsizlik konusunda uyarılacak ve acil önlem alınması için senatoya baskı yapılacaktı. Eylem günü saat 9.30 da alanda toplananların sayısı 40 bini bulmuştu. 10.30 da sayı 90 bine ulaştı. Özgürlük Treni adıyla hareket eden trenler, New-York'tan, Chicago'dan, Birmingham'dan, Detroit'ten, Jacksonville'den sayısız yolcuyu başkente taşıyordu. Yürüyüşün başladığı 11.20 de eylemcilerin sayısı 250 bini bulmuştu. Yaklaşık 60 bin beyaz da eylemi desteklemek için alanda yerlerini almışlardı. Tüm örgütlerin liderleri eylem alanında yürüyüşçüler arasındaydı. Sadece CORE'nin ulusal başkanı James Farmar, yasa dışı gösteri suçundan tutuklu olarak, Louissiana'da bulunuyordu. Onun yerini ise yardımcıları almıştı. Ayrıca içlerinde Joan Baez, Paul Newman, Bob Dylan, Marlon Brando, Burt Lancaster, Judy Garland, Charlton Heston gibi pek çok ünlü ismin bulunduğu sayısız sanatçı da eylemcilerin arasındaydı.

Yürüyüş büyük bir coşkuyla Lincoln Anıtı önüne dek sürdü. Beklenen çatışmalar ya da ırkçı beyazların saldırıları gerçekleşmedi. Sadece yürüyüşü seyredenler arasına bulunan Amerikan Nazi Partisi'nin elli kadar üniformalı taraftarı yürüyüşçüleri kışkırtmaya çalıştıysa da, polis bu grubu alandan uzaklaştırdı. Yine de bazı yerlerde ırkçılar, yürüyüşçülere yönelik sloganlar atmayı başardı.

Lincoln Anıtı önünde toplanan kitlenin arasından çıkan siyah önderler Başkanla görüşmek için gitti. Bu görüşmede Başkana teklif halinde olan Medeni Haklar Yasası ile ilgili son durum soruldu. Ayrıca iş bulma konusunda fırsat eşitliği sağlayacak bir örgüt kurulması ve gerek eyalet, gerekse mahalli düzeyde meydana gelen olaylarda Adalet Bakanlığı'nın yetkili kılınması istendi.

Daha sonra tekrar kitlenin arasına dönen önderler, burada ey-

lemi izlemeye gelen kamera ve gazetecilerin önünde çeşitli konuşmalar yaptı.[75] Son konuşmacı olan King, beyaz ve siyahların ortak bir eylemde birleşmesinin yarattığı etkiye dikkat çekerek, konuşmasını şöyle sürdürdü;

> "Bir düş görüyorum: eski kölelerin oğullarıyla, eski köle sahiplerinin oğulları artık kardeşlik sofrasında birlikte oturacaklar. Bir düş görüyorum: dört küçük çocuğum bir gün derilerinin rengine göre değil, kişiliklerine göre yargılanacakları bir toplumda yaşayacaklar... Ülkenin en küçük köyünden en büyük kentine kadar her taraftan özgürlük şarkıları duyulunca, ancak o zaman, Tanrı'nın bütün evlatlarının, siyah olsun, beyaz olsun, Katolik olsun, Protestan olsun, Musevi olsun, Tanrı'nın bütün evlatlarının elele verip şu eski zenci şarkısını söyleyecekleri günün yaklaştığını anlayacağız; 'Özgürüz artık! Özgür, özgür! Şükürler olsun sana yüce Tanrım, Özgürüz artık!' "[76]

Washington yürüyüşü pratikte Medeni Haklar tasarısının yasallaşması yönünde ciddi sonuçlar doğurmadı. Ancak siyah hareketi ilk kez beyazların da desteği ile ülke çapında büyük bir güç olarak ortaya çıktı. İlk kez bu eylemle ABD'de baskı ve sömürüye maruz kalan tüm sınıf ve katmanlar yan yana gelmeyi başardılar. Siyah hareketi ilk kez bu denli kitlesel bir eylemle sesini uluslararası düzeyde duyurabildi. Dünya kamuoyunda da önemli bir etki yapan Washington Yürüyüşü, soğuk savaş döneminde "demokrasi" ve "insan hakları" savunuculuğunu üstlenen ABD yönetiminin de önemli oranda puan kaybetmesine yol açtı.

Eylem kitlesel büyüklüğünün yanı sıra eylemci siyahların bilincinde de önemli değişikliklerin bir göstergesi oldu. O güne dek yerel direnişlerle gündeme gelen siyahlar, CORE gibi, SCLC gibi çeşitli siyah örgütlerin üyesi olarak eyleme katılarak, sadece siyahların yaşadığı temel sorunların çözümü için çaba sarf ediyordu. Çoğu siyah beyazların ırkçı saldırıları nedeniyle eylemden uzak dururken, kimileri de ancak silahlı bir mücadele ile başarıya ulaşabileceklerine inanıyordu. Eylemlere katılanlarda dahil olmak üzere hemen hemen tüm siyahlar, beyazların tümünün

ırkçı yasalardan yana olduğunu düşünüyordu. Ancak Washington Yürüyüşü ile birlikte bu olumsuz düşünceler değişmeye başladı. Siyah eylemine beyazların destek vermesiyle ilk kez ABD'de ırklar arası eşitliğin sağlanacağına yönelik iyimser bir hava oluştu. King bu iyimser havadan yararlanmak için, ertesi gün herkesin kendi bölgesi milletvekiline mektup yazarak, kararsız oyları etkilemesi için çalışmaya başlayacaklarını açıkladı. Bu yolla Medeni Haklar Yasası'nın meclisten geçerek, hukuki anlamda dahi olsa ABD'de ırkçılığın sona ereceğini tahmin ediyordu.

Bu arada Birmingham'da siyahlarla beyazlar aynı okullara gitmeye başlamışlardı. Kimi beyaz öğrenciler, bu gelişmeyi protesto ettilerse de, şiddet olayları gözükmeyince Washington Yürüyüşü sonrasında sağlanan iyimser havanın devam ettiği anlaşıldı. Ancak ırkçı beyazlar ve onların kurduğu örgütleri denetim altında tutan muhafazakar siyasi çevreler, siyah hareketinin kendi mecrasını aşarak, özellikle yoksul beyazlara yönelmesinden ve bu kesimle birleşen hareketin, gittikçe Amerikan muhalefetinin odağına yerleşmesinden endişe duyuyordu. Doğrudan eylem anlayışının bu hızla kitleselleşmesi ve toplumsal dönüşüm hedefiyle örgütlenmesi ile ABD'deki siyasi atmosferi değiştireceğini düşünen ırkçı beyazlar, yeni provokasyonlar tezgahlamaya karar verdiler. Bu provokasyonların ilki Washington Yürüyüşü'nden üç hafta sonra gündeme geldi. Siyah hareketinin merkezi haline gelen Birmingham'da sabah saatlerinde bir siyah kilisesi bombalı saldırıya uğradı. Saldırı sonucunda kilise binası yıkılırken, 4 kız çocuğu da yaşamını yitirdi. Irkçı beyazların planladığı gibi ülkenin önde gelen kentlerinde şiddet olayları patlak verdi.

Birmingham'da yıkılan kilisenin etrafında toplanan öfkeli kalabalıkla, kendilerini dağıtmak isteyen polisler arasında, şiddetli bir çatışmaya başladı. Kentin her yerine siyahlarla beyazlar dövüşüyor, barikatlar kuruluyor, beyaz ırkçı gruplar ara sokaklarda siyah gençlerine ve çocuklarına saldırıyordu. Ellerinde iç savaş sırasında Güney eyaletlerinin kurduğu konfederasyon devletinin bayrağını taşıyan ırkçı gruplar, polis desteği ile kentin her yerinde yoğun bir terör kampanyası başlatmıştı. Polisin protesto gösterisi yapan siyahları dağıtmak için ateş açması sonucunda, 16

yaşındaki Johnny Robinson öldüğünde ve kentin bir başka yerinde ırkçılar küçük bir çocuğu yaralayıp, 13 yaşındaki bir diğerini öldürdüğünde, olaylar daha da kızıştı.

King derhal Birmingham'a giderek olayların büyümesini engellemeye çalıştı. Washington Yürüyüşü sonrasında yaratılan iyimser hava dağılmış, yerine büyük bir karamsarlık kaplamıştı. Artık hiç kimse siyah ve beyazlar arasında yeniden birlik kurulabilmesini mümkün görmüyordu. Radikal siyah eylemciler, hatta King yandaşları bile yeni atmosferin barışı değil, şiddet getireceğini, ılımlı beyazların bile bu hava ile ırkçı beyazları desteklemeye başlayacağını düşünüyordu. Aslında gerçek de buna yakındı. Kuzeyde bile siyahların ABD toplumunun huzurunu bozduğuna inanan çeşitli çevreler, artık eylemlerin durdurulmasını istiyor ve siyahların denetim altına alınmasını talep ediyordu. Acil eylem kararı alınmasını isteyen siyah gruplar da, King'i yeni bir kampanya açmaya zorluyordu. Havaalanlarının, otobüs terminallerinin, tren istasyonlarının, sokakların işgal edilmesini öneren siyah eylemciler, yeni boykot kampanyaları açarak ticareti felce uğratmayı, siyah işçilerin greve gitmesini ve tüm ülkede vergi vermeme yönünde yeni protestoların yapılmasını istiyordu.

King doğrudan eylem anlayışı ile yürütülen protestoları şiddetten uzak tutarak, bu sayede bazı beyazların desteğini kazanabileceğini planlamıştı. Ancak ırkçı beyazların saldırıları ile siyah hareketi de özünden uzaklaşmaya başlamış, siyahlar da gittikçe daha çok şiddete yönelir olmuşlardı. King taraftarları arasında dahi ırkçıların vahşetine karşı silahlı direnişe geçme yönünde eğilimler belirmişti. King son beyaz saldırıları esnasında ırkçılığın, sadece Güneye özgü bir biçim olmadığını, neredeyse tüm Amerika'da siyasetçilerin resmi bir politika haline gelen ırkçılığı kullanarak, oy topladığını da kavradı. İç savaştan bu yana Kuzeyin köleliği kaldırma girişimi hukuksal anlamda başarıya ulaşmış ve Amerika birleşik bir cumhuriyet olarak varlığını koruyabilmişti. Ancak ırkçılık, Güneyin zengin toprak sahiplerinin dayatması ile parlamentoda önemli bir ayrıcalık elde etmiş, Güneye muhtaç olan Kuzeyliler ayrımcılığın engellenmesi yönünde herhangi bir adım atmamıştı. Sonuçta askeri anlamda Kuzey iç

savaşın fiili galibi olduğu halde, iç savaşın asıl nedeni olarak gösterilen köle emeğine dayalı sosyal ve iktisadi sistem, tüm Amerika'da etkinlik kazanmış, Güney eyaletleri ideolojik anlamda yeni Amerika'yı kendi istemleri doğrultusunda şekillendirmeyi başarmıştı. Güneydeki zengin Amerikalılar, endüstri bölgeye girdikçe, ucuz ve eski köle işgücünün yarattığı olanaklardan fazlasıyla yararlandı. Bu sürecin sonunda Kuzeydeki muhafazakar Cumhuriyetçilerle, Güneydeki Demokratlar arasında güçlü bir koalisyon kuruldu.

> "Kuzeyli tutucu cumhuriyetçiler insan hakları görüşmelerinde daima muhalif kalıyorlardı. Güneyliler de onlara destek oluyordu. Kennedy yönetiminin ilk döneminde bu güçlü koalisyon büyük bir rol oynadı. Yoksullara hak tanıyan tekliflerin birçokları hemen ilk anda eleniyordu."[77]

Siyahlara yönelik ayrımcılık, zamanla tüm göçmenlere yönelik ırkçılığın bir başlangıcı da oluşturdu. Beyaz Amerikalılar, rengi, dini ve yaşam tarzı farklı olan her kesimi kendi egemenliklerini dayatınca, ırkçılık ideolojisi ayrımcılığa uğrayan kesimlerin de kendilerini toplumdan soyutlamasına yol açtı ve onları kendi gettolarında yaşamaya itti. Sonuçta bu gruplar içersinde de kendi renk, dil, sosyal yaşam gibi ayrımlarını öne çıkaran siyasi eğilimler ve önderler güçlendi.

Bu ayrımların ve ayrımların abartılmasının, egemen güçlerin iktidarını kolaylaştırdığını düşünen King, başından beri ayrımları öne çıkartmak yerine en geniş ezilen kesimi bir arada tutmayı hedeflemiş, hemen her eylemde siyahların yanı sıra en genel anlamıyla beyaz yoksul kesimi de olayların asli unsuru haline getirmeye uğraşmıştı. Aslında Washington Yürüyüşü King'in toplumsal muhalefet fikrinin yerleşmesinde önemli bir başarı sağladı. ABD'deki egemen siyasi çevreler bu yürüyüş esnasında Amerikan toplumunda muhalefetin değişen karakteri hakkında da önemi mesajlar almışlardı. Muhalefetin değişen ve radikalleşen karakteri egemen güçleri yeni önlemler almaya yöneltti. Bunların arasında en önemlisi yeni provokasyonlarla muhalefeti bölme ve

ABD'de hem yoksul kesimin önünü kesmekte yetersiz kalan, hem de uluslararası alanda "başarısız" olan Kennedy hükümetini devirme olarak ortaya çıktı. Washington Yürüyüşü sonunda ayrıcalıklı beyaz kesim olayların sorumlusu olarak gördükleri Kennedy Hükümeti'ne karşı savaş açtı. Kamuoyu anketlerinde Kennedy'nin beyaz seçmenler arasındaki taraftarlarını hızla kaybettiği açığa çıktı. Bu arada New-York, Chicago gibi büyük kentlerde ırkçı gösteriler organize edildi ve siyah hareketi yaratılan atmosferin etkisi ile beyaz desteğinin bir kısmını yitirdi.

Tüm bu gelişmeleri göz önüne alan King yeni protesto eylemleri ile beyaz ırkçılara propaganda malzemesi vermek yerine, getirilen eylem önerilerini reddetme kararı aldı. SCLC'de King'le aynı kanıyı paylaşınca eylemler geçici bir süre için durduruldu.

Bu esnada Amerika'yı şoka sokan Kennedy suikasttı gündeme geldi. Başkan Kennedy taraftarlarını kaybettiği, ırkçılığın ve Amerikan muhalefetinin güçlendiği bir sırada, Texas'ın Dallas kentinde, bir geçit töreni sırasında öldürüldü.[78]

St. Augustine Direnişi

Kennedy'nin öldürülmesi sonrasında ABD'deki gerginlik belli oranda azalmaya başladı. Radikal siyaha ve beyaz gruplar bu suikasttın yarattığı atmosferi kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmek için eylemlerine ara vermiş, yeni konsepte uygun olarak örgütlenme girişiminde olan yönetim, bir toplumsal uzlaşma sağlayabilmek için bazı reform çabaları yapacağını açıklamıştı. Hemen herkes yeni gelişen konjonktürün neler getireceğini merak ediyordu. King bu uzlaşma arayışlarına destek olabilmek ve şiddet yanlısı grupların geri çekilmesinden yararlanarak, doğrudan eylem felsefesini yeniden etkin kılabilmek için ortamın uygun olduğunu düşündü. Bu iyimser havadan yararlanarak, yeni bir kampanya açmaya karar verdi. 1964 baharında hedef olarak kendine St. Augustine'yi seçti. 1964 yılında St. Augustine en eski Amerikan şehri olma unvanı ile 400. Kuruluş yıldönümünü kutlayacaktı. Bu nedenle tüm Amerikan kamuoyunun dikkati Florida'nın bu kentine çevrilmişti. King bu ilgiden yararlanarak öteden beri en acımasız ırk ayrımcılığının uygulandığı bu şehir-

de kampanyasını uygulamaya koydu. Bu arada Nisan ayında ırk ayrımcılığına karşı yapılan bir eylem sırasında, Massachusetts Eyalet Valisi'nin annesi diğer göstericilerle birlikte tutuklanınca, ırkçılık karşıtı kampanya daha da önem kazandı. Mayıs ayında ırkçılık karşıtı gösteriler yoğunlaşmaya başladı.

Ancak St. Augustine'deki eylemler diğer şehirdekilerle karşılaştırıldığında önemli bazı farklar gösteriyordu. St. Augustine'de eylemlere devletin kolluk güçleri yerine, açıktan beyaz ırkçılar müdahale ediyordu. Beyaz ırkçılar 1963 yılındaki eylemler sırasında edindikleri deneyimlerin ışığında, şiddet yanlısı olmayan eylemleri, şiddet kullanarak engellemeye çalışıyordu. Görünüşte beyaz ırkçılar sadece kendi haklarını korumaya çalıştıklarının izlenimini veriyor, siyahların sadece beyazlara ait olan plajlara girmelerini engellemeye uğraşıyordu. Ancak bu beyazlar pek çok ırkçı eyaletten gelen ve çoğu yeni örgütlenmeye başlayan paramiliter örgütlerin üyeleriydi. Siyahlar kentin sadece beyazlara açık olan plajında "yüzme partileri" adı verilen eylemler örgütlerken, bu plajda toplanan beyazlar da, göstericilere sopa, zincir ya da kezzapla saldırıda bulunuyordu. Bu saldırılar sonucunda yüzlerce eylemci siyah yaralandı. Polisin tamamen olayların dışında kalması, St. Augustine'yi kısa sürede ırkçı beyaz saldırılarının bir deneme alanı haline getirdi ve ilk kez ırkçılar bu bölgede ulusal çapta örgütlü bir güç olarak ortaya çıktı. King saldırılara müdahale edilmesi için başkana bile başvuruda bulunduysa da, bu talepler hükümet tarafından görmezden gelindi.[79]

Bu arada eylemlerde devam ediyordu. 11 Haziranda King, siyahlara yemek vermeyen bir lokantada yaptığı oturma eylemi sırasında, on altı arkadaşı ile birlikte tutuklandı. İki gün sonra kefaletle serbest bırakıldı. Aynı gün York Üniversitesi kendisini onur ödülüne layık gördüğünü açıkladı. Ancak King'in tutuklanması ve beyazların saldırılarını siyahlara ait mahallere ve evlere yöneltmesi üzerine radikal bazı siyah örgütleri de şiddet olaylarına başladı. Beyazlar siyahların oturduğu evleri kurşunladı, hemen ardından da bir siyah, içinde yalnız beyazların bulunduğu bir otobüse ateş açarak buna karşılık verdi.

Ancak Medeni Haklar Hareketi üyeleri, halen doğrudan eylem

yoluyla protestolara devam ediyorlardı. Aralarında beyazlarında bulunduğu bir grup, King'in tutuklandığı lokantaya giderek, lokantaya ait olan yüzme havuzuna girmek istedi. Lokanta sahibi bu isteği geri çevirince, göstericiler topluca havuza girerek, eyleme başladı. Irkçı lokanta sahibi eylemi engellemek için önce havuza iki şişe asit döktü. Ama buna rağmen eylem devam etti. Sonunda polis olay yerine gelerek, aralarında Musevi hahamlarında olduğu tüm göstericileri tutukladı.

Bu tutuklamalardan sonra da yüzme partileri devam etti. Aynı günlerde boykot eylemleri nedeniyle pek çok dükkan sahibi de zor günler yaşıyordu. Sonuçta kentin işadamları King'le anlaşmak zorunda kaldı ve ırkçılığın engellenmesi için adımlar atılmaya çalışıldı. İşadamlarının siyahlarla anlaşması üzerine beyaz ırkçılar baskılarını yoğunlaştırmaya, saldırılarını arttırmaya başladı. Bu protestolar nedeniyle anlaşma metinin uygulamaya geçirilememesi üzerine, King yeni eylemler tasarlamak zorunda kaldı. Bu sırada St. Augustine'de yaşanan olaylar nedeniyle, parlamento 1964 yılında, daha önceden sunulan Medeni Haklar ile ilgili yasayı kabul etti. Bu sayede şehirdeki işadamları ile bir anlaşma yapma gereği de ortadan kalktı. Yasa gereği otel ve lokantalarda ırk ayrımcılığı yasaklanmıştı. Ama olaylar yine beklenildiği gibi gelişmedi. Yasaya rağmen St. Augustine'de beyaz ırkçılar eylemlerine devam etti. Ancak Medeni Haklar Yasası ile birlikte hukuksal anlamda bile olsa Güneyde ırkçılık "sona erdi."

Ancak bu yasanın önceden beri uygulandığı Kuzeyde de siyahların sorunları Güneydeki sorunlardan pek farklı değildi. Özellikle Kuzeyin yoksul gettoları tam anlamıyla sefaletin ve ayrımcılığın merkezi konumundaydı. Kalabalık, pahalı evlerde yaşayan siyahların büyük kısmı ya işsiz, ya da marjinal işlerle geçimini sağlamaya çalışıyordu. Büyük çoğunluğu hala eğitim olanaklarından yararlanamıyor, çoğu toplumda geleneksel anlamda egemen olan ırk ayrımcılığının sonuçlarına katlanmak zorunda kalıyordu. Pek çok siyah açısından gelecek büyük oranda belirsizdi.

"1950-1960 döneminin ortalarında New-York'ta hemen hemen bir milyon kadar zenci vardı. Bu grupta ailelerin % 50'sinin geliri

dört bin dolardan az idi. 'Beyaz ailelerin % 20'si kadar.' Konut Yardımı ve Kimsesiz Çocuklara Yardım Fonları'ndan en çok yardım alanları zenciler teşkil ediyordu. Şehirdeki işsiz sayısı beyazlara göre 2 misli idi. Ücretleri ise beyazların ücretlerinin yarısını tutuyordu... 1959 yılında çocuk ölümü oranı Orta Harlem'de binde 45.3 idi. Beyaz semtlerinde ise binde 15.4'ü geçmiyordu."[80]

Kuzey eyaletlerindeki siyah sefaleti beyaz Amerikalılarla karşılaştırıldığında iki toplum arasındaki büyük uçurumu ortaya koyuyordu. Tüm Amerika'da 1960'ta siyah kadınların üçte birinden fazlası hizmetçilik yapıyordu. Aynı yıllarda profesyonel işlerde çalışan siyahlar, tüm siyahların ancak % 4'ünü oluşturuyordu. Bu oran beyazlarda % 11.3 civarındaydı. Beyazların % 14.6'sı, idareci, memur ve mal sahibi iken, bu oran siyahlar için sadece % 2.7 ile sınırlı kalıyor, kalifiye işlerde çalışan beyazlar % 20'lik bir orana erişirken, bu rakam siyahlar da ancak % 9'a ulaşıyordu.[81] Kısacası 1960'larda siyahlar her açıdan yoksulluk ve yoksunluk içinde var olmaya çabalıyordu. Daha da kötüsü siyahların durumunu değiştirecek herhangi bir umutta yoktu. Güneydeki eylemler esnasında siyahlar ABD'de beyazların hiçbir koşulda eşitlik ilkesine saygılı olmayacağını öğrenmiş bulunuyor, hukuksal anlamda eşitlik sağlansa bile, toplumsal anlamda var olan ırkçılığı uzun süre devam edeceği düşünüyordu. Kuzey gettolarında geçerli olan tek şey yoksul ve parasız bir siyahın asla hak ettiği insanca yaşama ulaşamayacağı konusundaki görüştü.

"Zenci kara derili olduğu için yoksuldur; bu açıkça bellidir. Fakat daha da önemli olan şey Zencinin yoksul olduğu için kara derili olmasıdır."[82]

Bu güvensizlik 1964 yılının yazında siyah gettolarında büyük bir isyana neden oldu. Harlem'de, Jersey'de, Philadelphia'da, Rochester'de, kısacası Kuzeyin bütün büyük kentlerinde siyahlar sokağa döküldü. King şiddet olaylarını engellemek için Kuzeye gidip, burada çeşitli kentlerde toplantılar düzenleyerek, siyahları eylemlerden vazgeçirmeyi başardı.[83]

King 1964 ayaklanması sonrasında Medeni Haklar Hareketi'nin daha net hedef ve eylemlerle artık sadece Güneydeki ırk ayrımcılığına karşı değil, Kuzeydeki sefaletle de mücadele etmesi gerektiğini düşünerek, siyahları aktif politikaya daha fazla katmaya karar verdi. Bu nedenle yaklaşmakta olan başkanlık seçimlerinde taraf olabilmek ve ırkçı görüşleri ile tanınan Cumhuriyetçi Partinin adayı senatör Barry Goldwater'in seçimleri kazanmasını önleyebilmek için, tüm siyahları yeniden seçmen olarak yazılmasını sağlayacak bir kampanya açtı. İsyan girişiminin ardından açılan bu yeni kampanya siyahların yeniden Medeni Haklar Hareketi yanında eyleme başlamasını da beraberinde getirdi. Özellikle de Mississippi'de siyahlar kitleler halinde seçmen olarak yazılmak için eyleme geçti. Hemen ardından da ırkçılar saldırılarına başladı. Kampanyayı örgütleyen gönüllüler arasında yer alan iki beyaz ve bir siyah genç öldürüldü. Yeni bir sindirme kampanyası açan ırkçı beyazların bu eylemlerine karşı siyahlar geniş katılımlı protesto gösterileri gerçekleştirdi. Eylemlere yeni destekler geldi ve seçmen yazılma kampanyası büyük bir başarı kazandı.

Bu kampanya devam ederken ırkçı beyazları telaşlandıran başka bir gelişme yaşandı. King davetli olarak gittiği Avrupa'dan döndüğü sırada, 14 Ekim günü, Nobel Barış Ödülünün kendisine verildiğini öğrendi. Bu siyah eylemlerinin olağanüstü başarı kazandığının bir göstergesiydi. Ödülün King'e verilmesi, ırkçı beyazların, ABD yöneticilerinin ve ülkede etkili olan ayrımcılığa dayalı politikaların, dünya çapında reddedilmesi anlamına geliyordu.[84]

1965 Eylemleri ve Siyah Hareketinin Bölünmesi

Selma Direnişi

King'in Nobel Ödülü'nü kazanması Avrupa açısından da önemli bir olay olarak uzun süre gündemde kaldı. Pek çok Avrupa şehrinde King için resmi törenler düzenlenirken, bazı üniversite öğrencileri de, bu ödülün kendisine verilmesi dolayısıyla King'i ve siyah hareketini destekleyen gösteriler yaptı. King ödül töreninde;

> "Bu karardan (ödülün kendisine verilmesinden) şu sonucu çıkarıyorum; çağımızın en önemli siyasi ve ahlaki sorunun, insanın, sömürü ve şiddeti yeryüzünden kaldırılması sorununun gerçek cevabının barışçı direnme olduğu anlaşılmıştır artık. Montgomery'den Oslo'ya kadar uzanan zahmetli yol bunun en açık kanıtıdır."[85]

diyordu. King aynı konuşmada;

> "Ulusların temonükleer savaş felaketiyle sonuçlanacak bir silahlanma yarışına girişmelerinin kaçınılmaz olduğunu ileri süren kötümser ve ümitsiz düşünce tarzına katılmıyorum. Silahsız doğruların, ayrımsız sevginin yeni bir gerçekliğin yaratılmasında son sözü söyleyeceğine inanıyorum."

derken, kendi siyaset tarzı hakkında da net mesajlar vermeye çalışıyordu.

King ABD'ye geri döndüğünde Nobel Ödülü sahibi olarak elde ettiği popülaritesinden yararlanarak, siyahların haklarını geliştirmek için yeni eylem kararı aldı. Bu sefer ki hedef, Alabama'da yer alan 29 bin nüfuslu küçük bir kasaba olan Selma'ydı. Kasabanın ağırlıklı kısmı siyahlardan oluşuyordu. Ancak tüm siyasi ve ekonomik kontrol azınlıkta kalan beyazların elindeydi. Siyahların ancak 350'si seçmen olarak kaydını yaptırabilmiş, diğerleri ise siyasetten fiilen soyutlanmıştı. 1964 yazında tüm ABD'yi etkisine alan eylem ve isyanlar sırasında bu kasabada yaşayan siyahlar da eylemlere katılmış, tüm ülkede olduğu gibi, Selma'da da eylemciler beyaz ırkçıların şiddetli saldırılarına maruz kalmışlardı. 1965 başlarında Selma, iki toplum arasındaki gerginliğin hat safhaya ulaştığı bir siyasi atmosferin etkisindeydi. King Selma'ya giderek, yeni bir kampanya açacağını ilan edince, Selmalı beyazlar, siyah hareketinin etkisi azaltabilmek için önlemler almaya karar verdi. Beyazların denetiminde olan polis teşkilatı yetkilileri, belediye yöneticileri ve önde gelen işadamları bir toplantı yaparak, siyah protestolarının kamuoyu yaratmasını engelleyebilmek için, eylemleri şiddetle bastırmak yerine, gelişmeleri sessizce takip etmeye, sadece aşırıya kaçanları tutuklamaya ve sonuçta King'in, Amerikan toplumundan istediği desteği alamayarak, taraftar kaybetmesini beklemeye karar verdi.

King, Selma'ya geldiği gün, Albert Oteli'ne giderek bir oda kiralamak istedi. Kasabanın kamu güvenliğinden sorumlu yetkilisi yüzbaşı Wilson Baker bir kenardan sessizce olayı izliyordu. Yüzyılı aşkın tarihi boyunca bu otel ilk kez bir siyah müşteri kabul etmek zorunda kalmıştı. O sırada otelde bulunan bir beyaz, King'in oda kiralamasına sinirlenerek, ona saldırdı ve yumruklamaya başladı. Yüzbaşı Baker olaya müdahale etti ve alışılmış olanın aksine beyaz saldırganı tutuklayarak, oradan uzaklaştırdı.

Bu sıra dışı olay Selma'da farklı bir havanın olduğunu gösteriyordu. King en azından beyaz güvenlik güçlerinin, siyah eylemlerine karşı daha yumuşak davranacağını düşünmeye başlamıştı. Bu olaydan aldığı cesaretle, siyahların seçmen olarak

kayıtlarını yaptırabileceği yeni eylemler tasarlamaya girişti.

Ana eylem biçimi olarak içinde seçmen kayıt bürosunun bulunduğu bölge adliyesi önünde gösteriler yapılması planlanmıştı. Bu nedenle gösteriler daha çok bu alanda yoğunlaşıyordu. İlk hafta siyah eylemciler, hemen hiçbir baskıyla karşılaşmadan, gösterilerini gerçekleştirdi. Bazı göstericiler eyalet yasalarını çiğneme suçundan tutuklandıysalar da, büyük bir çoğunluğu protestolara serbestçe katılmayı başardı. Polis de eylemcileri kızgın ırkçı beyazların saldırısından korumak dışında, hiçbir müdahalede bulunmadı.[86]

1 Şubatta dek mahkeme binasının önündeki gösterilere 20'den fazla siyahın katılmamasına özen gösterilmişti. Çünkü mahalli yasalar göre, daha kalabalık bir yürüyüş için yetkili makamlardan izin alınması gerekiyordu. Ancak 20 kişiyle sınırlı eylemlerin gerektiği kadar ses getirmediğini düşünen King, yasayı çiğnemeye karar verdi.[87] Düzenlenen ilk eylemde Browns Metodist Kilisesi'nin önünde toplanan 260 kişi, tek bir grup olarak Adliye Binasına doğru yola çıktı. Kitlenin önü, eylemin başlamasından kısa süre sonra yüzbaşı Baker komutasındaki bir grup tarafından kesildi. Baker yürüyüşçülere; "bölge yasalarına karşı geldiklerini ve dağılmaları gerektiğini" söyledi. King ise "anayasal haklarını kullandıklarını" açıklayarak, "yürümekte kararlı olduklarını" bildirdi. Bu açıklamanın ardından göstericiler yürüyüşe devam etti. Ancak bir kaç sokak ötede daha kalabalık bir polis grubu yollarını tekrar kesti ve Baker tüm göstericilerin tutuklandığını söyledi. King ve arkadaşları hapse götürülürken, daha önceden örgütlenen 500 kadar siyah öğrenci, mahkeme binası önünde toplanarak, protesto gösterilerine başladı. Bu kez Clark, öğrencileri dağılmaları için uyardı. Öğrenciler ise, "Hiç kimsenin beni aşağılamasına izin vermeyeceğim" adlı şarkıyı söyleyerek, eylemlerine devam etti. Bunun üzerine bu grupta tutuklanarak, cezaevine gönderildi.

Böylece Selma'da, beyazların siyah eylemlerini görmezden gelme projesi de başarısızlığa uğramış oldu. King'in cezaevine konması dünyadan da önemli tepkiler aldı. King bu tepkilerden yararlanabilmek için, kefaletle serbest bırakılmayı reddetti ve 5 Şu-

bata dek, cezaevinde kaldı. O cezaevindeyken, eylemler de sürüyordu. Polis de şiddete başvurmadan, eyalet yasalarını uygulamaya ve eylemcileri tutuklamaya devam etti. King'in 5 Şubatta serbest kalması ve Selma'da şiddet olayları çıkmaması üzerine, kasaba bir hafta sonra tekrar ülke gündeminden düştü.

King cezaevinden çıktıktan sonra, eylemleri sürdürmeye ve Selma'yı siyah hareketinin merkezi haline getirmeye çalışırken, Selma'ya 45 kilometre uzaklıktaki Marion Kasabası'nda çıkan olaylar, kampanyanın yeniden ülke gündemine girmesine yardımcı oldu.

18 şubatta Marion'da düzenlenen Medeni Haklar Yürüyüşü sırasında, eyleme müdahale eden polis, 26 yaşındaki bir gencin ölümüne sebep olmuştu. Bu olaydan sonra gözler yeniden King'e ve Selma'ya çevrildi. King olayı protesto etmek ve yetkilileri göreve çağırmak için, Selma'dan eyaletin başkenti Montgomery'e bir yürüyüş yapacaklarını açıkladı.

Ortam son derece gergindi. Hem siyahlar, hem de ırkçı beyazlar gelişmeleri öfkeyle takip ediyor, özellikle Alabama'nın ırkçı valisi George Wallace siyah eylemleri nedeniyle yönetimi altında bulunan bölgenin sürekli gündemde kalmasından rahatsızlık duyuyordu. Montgomery'e yürüyüş sırasında siyahların ve King'in hem ülke içinden, hem de dünyadan destek bulacağından korkan vali, eyalet polisine her ne olursa olsun, eylemin durdurulması için gerekli önlemleri alınmasını emretti. Polis önce eylemin yapılmaması için King'i uyardı, sonra da takviye kuvvetler alarak, yürüyüşe müdahale edebilmek için hazırlıklara başladı. Ayrıca polis yetkilileri kendi saldırılarını meşrulaştırabilmek için, çatışmaların siyahlarla beyazlar arasında olduğunu, kendilerinin de temel insan hakları çerçevesinde bu çatışmaları engellemekle görevli olduklarını açıkladı. Bu senaryoyu hayata geçirebilmek için de, ülkenin dört bir yanından gelen ırkçı beyazlar, yürüyüşün yapılacağı yolların kenarlarında bekletilmeye başlandı.

Gelişmelerden haberdar olan King ve arkadaşları her şeye rağmen yürüyüşten vazgeçmeye yanaşmadılar ve 7 Mart Pazar günü, öğleden sonra 525 yürüyüşçü, artık Selma'daki siyah eyleminin merkezi halime gelen Browns Metodist kilisesi önünde top-

landılar. Selma ile Montgomery arasındaki 80 kilometrelik yolu yürüyebilmek için hazırlıklar yapılmıştı. Bir süre sonra ikişerli gruplar halinde yola koyuldular. Selma'yı Alabama'ya bağlayan anayola çıkmak üzere Pettus Köprüsü'ne doğru ilerlediklerinde, başlarında şerif Clark'ın bulunduğu bir grup silahlı beyazın beklediğini fark ettiler. Yürüyüşçüler aralarından geçerken, gruptan bazıları çeşitli sözlü saldırılar da bulundularsa da, yürüyüşçüler onlara karşılık vermeyince, burada herhangi bir olay çıkmadı.

Köprünün öteki yanında eyalet polisleri omuz omuza vererek, anayolun ağzını kapatmışlardı. Yürüyüşçüler bu barikata yaklaşırken polisler coplarını kaldırarak ve gaz maskelerini takarak saldırı için hazırlanmaya başladılar. Polis barikatının arkasında da yine ırkçı beyazlardan oluşan, atlı bir grup silahlanmış olarak bekliyordu.

Eylemciler kasabadan tek çıkış yolu olan köprüye vardıklarında, polislerin başında bulunan binbaşı John Cloud yürüyüşçüleri geri dönmeleri konusunda uyardı ve dağılmaları için iki dakikaları olduğunu bildirdi. Yürüyüşçüler barikatı aşmak için bir girişimde bulunmadı, ancak dağılın emrine de itaat etmeyerek, köprünün üzerinde beklemeye başladı. Bu sırada polislere "saldır" emri verildi.

Bu emirle ortalık bir anda karıştı. Polisler grubu dağıtmak için ön saflardaki yürüyüşçüleri coplamaya başladığı esnada, polis barikatının ardındaki ırkçı grup da, atlarını göstericiler üzerine sürerek, saldırıya katıldı. Gaz bombaları nedeniyle köprünün üstü gri bir dumanla kaplanmıştı. Göstericiler geriye doğru çekilirken, diğer tarafta bekleyen Clark önderliğindeki beyaz milisler de saldırıya geçti. Çatışma burada iyice şiddetlendi. Siyah eylemciler, ırkçı ve polislerden oluşan saldırganlara, karşılık vermeye çalışıyordu. Bu arada öteden beri siyah eylemlerine şiddet kullanmadan müdahale eden Baker komutasındaki yeni bir polis gücü devreye girdi. Baker polisin imajını kurtarabilmek ve olayları sanki iki ırk arasındaki çatışmalar gibi gösterebilmek için, gruplar arasında barikat oluşturarak, beyaz saldırılarını engelledi ve iki grubu da sakinleştirmeye çalıştı.

Beyaz saldırıları durunca eylemciler, kilisenin yakınlarındaki

rahip lojmanlarında kurulan ilk yardım istasyonuna yaralılarını taşımaya başladı. 60'tan fazla yürüyüşçü bu merkezde tedavi gördü. 17 kişi ise ağır yaralı olarak, hastaneye kaldırıldı. "Kanlı Pazar" adıyla siyaha hareketinin tarihine geçen bu yürüyüş, ırkçıların planladığı gibi, siyah beyaz çatışması olarak algılanmadı. Tam tersi, hem ABD'de, hem de dünyanın çeşitli yerlerinde beyazların ve polislerin birlikte siyahlara saldırdığı ve pek çok siyahın bu terör nedeniyle yararlandığına yönelik haberler yayınlanmaya başladı. Bu olaylar sonrasında Selma'ya yönelik ilgi daha da arttı.

King Kanlı Pazar'dan sonraki gün, siyahların Montgomery'e yürümekten vazgeçmediklerini açıklayarak, yeni bir kampanya başlattıklarını duyurdu. Ayrıca, siyah ya da beyaz tüm din adamlarına çağrı yaparak, eyleme destek vermeleri için Selma'ya davet etti. Bu çağrıya Katoliklerden, Protestanlardan ve Musevilerden oluşan 400'ü aşkın din adamı uyarak, eylem için Selma'ya geldi. Başkan Johnson, yeni yürüyüşte çıkması olası olaylardan sonra tüm dini cemaatlerden alacağı tepkilerden çekinerek, eski Florida Eyalet Valisi LeRoy Collins'i, Selma'ya asayişi sağlamakla görevli olarak göndermek zorunda kaldı.

Yeni eylem öncesinde King federal mahkemeye yürüyüş hakkında bilgi vererek, saldırılar karşısında korunmak istediklerini bildirdi. Ancak mahkeme karar vermek için süre gerektiğini, bu yüzden de yürüyüşün geçici olarak yasaklandığını açıkladı. Bu karar siyahların tepkisine neden olduysa da, uzlaşma arayışında olan LeRoy Collins'in işini kolaylaştırdı. Collins önceki eylem sırasında sert tutumu nedeniyle eleştirilerin odağı haline gelen şerif Clark'la görüşerek, yürüyüşçülerin köprüye kadar gidip, burada dua ederek geri dönmelerine izin verilmesini istedi. Önce Clark, ardından da King bu öneriyi kabul edince, mahkemeden çıkacak karar beklenirken, siyahların bu şekilde bir eylem yapmasına karar verildi.

Bu eylem önerisinin kabul edilmesi üzerine King eyleme katılan 1500 kişiyle birlikte, köprünün Selma'daki çıkışına dek yürüdü. Tıpkı Kanlı Pazar'da olduğu gibi köprünün diğer tarafı yine eyalet polisleri tarafından tutulmuştu. Polis şefi yine o gün olduğu gibi yürüyüşçülere geri dönmeleri gerektiğini söyledi. Ancak

bu kez sözlerine, "isterlerse kiliselerine geri dönmeden, dua edebileceklerini" de ekledi. Yürüyüşçüler, sessizce dizlerinin üstüne çökerek, din adamlarının yönetiminde 15 dakika dua ettiler.

Tam grup geri dönecekken, binbaşı polislere emir vererek, köprü çıkışını boşaltmalarını istedi. Böylece yürüyüşçülere Montgomery yolu açılmış oldu. Yürüyüşçüler için önemli bir karar anıydı. Polis King ve arkadaşlarının Montgomery yoluna çıkarak eylemlerine devam edeceğini ve bu yolla mahkeme kararının çiğnenerek, eylemin meşruluk zeminini kaybedeceğinin hesabını yapıyordu. Eylemciler içinse, Montgomery'e doğru yürümek ve bu yolla eyalet hükümetini sıkıştırmak mümkün gibi gözüküyordu. Polis eylemi engellemek için saldırsa dahi, tüm dini cemaatlerin tepkisine neden olacağından, kampanyanın etkisi artacaktı. Ancak bu durumda hem başkan, hem de onun temsilcisi durumunda olan LeRoy Collins zor durumda kalacak, ırkçı beyazların öteden beri siyahların, "yasa tanımaz, kışkırtıcı ve terörist" oldukları yönündeki propagandaları için de haklı bir zemin oluşacaktı. Kanlı Pazar'dan dolayı öfkeli olan eylemcilerin bir kısmı devam edilmesini isteyerek, King'i zorluyordu. Ancak o bu önerilere rağmen kiliseye dönme kararı verdi. Böylece polisin provokasyonu savuşturulmuş oldu.

King'in, polisin yolu açarak, eylemcileri ikilemde bırakmasını bir provokasyon girişimi olarak niteleńdirilmesinde önemli bir haklılık payı vardı. Gerçekten de bu girişimin başarısız olmasının hemen ardından ırkçı beyazlar, siyahları kışkırtabilmek için yeni eylemler planlamaya karar verdi.

Boston'lu bir rahip olan James Reeb, King'in çağrısı üzerine Selma'daki eylemlere katılmak için gelmişti. Dua yürüyüşünden sonra James Reeb, iki beyaz rahiple birlikte bir siyah lokantasında yemek yedi. Lokanta çıkışında bir grup beyaz ırkçı rahiplere saldırdı. Saldırı sonucunda Reeb ağır yaralanarak hastaneye kaldırıldı. Olayın duyulması üzerine pek çok siyahla, ırkçılık karşıtı beyazlar, hastanenin önünde toplanarak, protesto gösterilerine başladı. Bir kaç saat sonra yüzbaşı Baker hastane önünde bekle› n eylemcilere, rahip Reeb'in öldüğünü açıkladı, bunun üzerine Selma'daki gerginlik bir anda tüm ülkeye yayıldı. Hemen hemen

ABD'nin tüm büyük kentlerinde ve Medeni Haklar Hareketi'ne destek veren tüm kasabalarda, siyahların ve beyazların katıldığı büyük protesto gösterileri gerçekleştirildi. Öğrenciler Beyaz Saray önünde toplandı. Bir grup öğrenci de Beyaz Sarayın içine girerek, burada oturma eylemi yapmaya başladı. Tüm göstericiler hükümetten ırkçıların saldırılarını önlem almasını ve siyahlarla beyazları eşitleyen yasaların bir an önce yaşama geçirilmesini, toplumsal yaşamdaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması için tedbirler alınmasını istiyordu. Eylemler öylesine büyük boyutlara ulaştı ki; sonunda Johnson bir haftadan fazla süren bu gösterileri durdurabilmek için, meclislerin ortak bileşiminde bir konuşma yaparak, siyahların haklı mücadelesini desteklediğini ve istemlerin bir an önce yerine getirilmesi için çalışmaların başlatılacağını söylemek zorunda kaldı. Başkan aynı zamanda, siyahların seçmen olarak yazılmasını engelleyen bürokratik mekanizmayı kırmak için, yeni bir yasa çıkarılacağını da açıkladı. Bu açıklamaya rağmen gösteriler durmadı. Detroit, Chicago, Los Angeles, Boston başta olmak üzere sayısız kentte eylemler devam ediyor, din adamlarının önderliğinde cemaatler, kasabalarda ırkçılığı lanetleyen yürüyüşler düzenliyor, dua ediyordu. Ayrımsız her mezhebe mensup sayısız insan, kiliselerde toplanıyor, o güne dek siyah eylemlerine destek vermekten özenle kaçınan din adamları bu toplantılarda, ırkçılığı eleştiren konuşmalar yapıyordu. ABD'deki hava yeniden değişmiş, tıpkı Washington Yürüyüşü'nde olduğu gibi, siyahlarla beyazlar arasında yeniden birlik sağlanmıştı.

King hem Selma'daki, hem de diğer kentlerdeki eylemlerin devamından yanaydı. Siyahların seçmen olarak yazılmasının önündeki bürokratik engelleri ortadan kaldıracak yasanın çıkışına dek, kamuoyunun duyarlılığını koruyacak eylemler yapılmasını istiyordu. Ancak ırkçı eyaletlerde yöneticiler, polisler ve ırkçı beyazlar eylemlerin çoğalmasından rahatsız olmaya başlamıştı. Montgomery'de şiddet yeniden ortaya çıktı.

Başkan Johnson'un mecliste yaptığı konuşmanın ertesi günü Montgomery'de 600'ü aşkın beyaz ve siyah gösterici mahkeme binasına yürüyerek, yeni bir protesto eylemi yaptı. Mahkeme bi-

nasında yakın bir yerde polis yürüyüşçülerin önünü kesince, göstericiler yere oturdu ve elleriyle tempo tutarak, özgürlük şarkıları söylemeye başladı. Polis oturan göstericilere saldırdı. Çatışma sırasında pek çok eylemci yaralandı.

King aynı gece Montgomery'e giderek çoğu SNCC üyesi olan 1500 gençle toplantı yaptı ve ertesi gün mahkeme binasına yeni bir yürüyüş yapılmasına karar verildi.

Ertesi gün planlanan yürüyüş polislerin gözetiminde yapıldı. Bu kez saldırı olmadı. Aksine şerif Mac Sim Butler önceki gün yaşanan olaylar nedeniyle King'ten özür dilemek zorunda kaldı. King mahkeme binasının merdivenlerinde yaptığı konuşmada, federal mahkemenin o günlerde aldığı kararı açıklayarak, Selma ile Montgomery arasında yapılacak yürüyüşün anayasal bir hak olduğunun onaylandığını söyledi.

Mahkeme tarafından izin verilen yürüyüş beş gün sürecekti. Eylemciler gündüzleri yürüyüp, geceleri ise yol kenarlarında konaklayacaklardı. Yürüyüşün yapılmasına izin verildiğinin duyulması üzerine pek çok gönüllü Selma'ya gelerek, eyleme katılabilmek için, SCLC'ye başvurdu. Çoğunluğunu din adamlarının oluşturduğu bu gönüllüler arasında, rahiplerle rahibelerin yanı sıra hahamlar ve piskoposlar da bulunuyordu. Nobel Barış Ödülü'nü kazanmış olan Ralph Bunche'de eylemciler arasındaydı. Montgomery Yürüyüşü Amerikan muhalefetini şekillendirmeye devam ediyordu. Yürüyüşe katılmak için Selma'ya gelenler arasında yer alan öğrenciler, beyaz eylemciler, yaşlılar, sakatlar, işçiler, marjinal mezheplerin temsilcileri, kısacası WASP[88] olmayan veya olmayı reddeden herkes Amerikan toplumundaki eşitsizliğe başkaldırıyordu.[89]

Yürüyüş 21 Mart günü seçilmiş 3200 kişinin katılımı ile başladı. Önce King bir konuşma yaparak, eylemin içeriğini ve yapılacakları anlattı. Ardından da daha iki hafta önce şiddetli çatışmaların yaşandığı Pettus Köprüsü'ne doğru yola çıkıldı. Selma'dan çıkana dek tüm kitlenin yürümesine izin verilmiş, ırkçı beyazların saldırılarının engellenmesi için görevlendirilen askeri birlikler, yol kenarlarında barikatlar oluşturmuştu. Önde de bir mayın tarama ekibi, göstericileri olası bombalama eylemlerine

karşı korumaya uğraşıyordu. Önceki eylemler sırasında siyahlara yönelik saldırıların örgütleyicisi olarak öne çıkan şerif Clark, yol kenarında yürüyüşçülerin geçişini izliyordu. Yakasında yürüyüşçülerin parolası olan "Özgürlük! Hem de Derhal! sözlerine cevap olara ırkçıların kullandığı "ASLA" sloganının yazılı olduğu bir rozet takmıştı. Mahkeme bir güvenlik önlemi olarak Selma'nın dışındaki yürüyecek olan eylemcilerin sayısını 300 ile sınırlı tuttuğundan, yürüyüşçülerin büyük bölümü ilk günün sonunda özel trenlerle geri döndü.

Bütün yol boyunca kenarlarda toplanan beyaz ırkçılar yürüyüşçüleri yuhalayarak, hakaret ederek kışkırtmaya çalıştıysalar da, önemli bir çatışma yaşanmadı. Dördüncü gün diğer eylemciler de yürüyen gruba katıldı. Son gün, sabah, diğer kentlerden gelen insanlarla daha da kalabalıklaşan kitle, 20 bin kişilik bir grup olarak Eyalet Meclisi'ne doğru hareket etti. Irkçılığı ile tanınan vali, önceden göstericilerle görüşeceğini bildirmesine rağmen, son anda binadan ayrılarak, King ve arkadaşları ile olan randevusunu iptal etti. Bunun üzerine meclis önünde toplanan kitle valiyi protesto etti ve burada yapılan konuşmaların ardından beş günlük Montgomery Yürüyüşü tamamlandı. Daha önceden örgütlenen gönüllüler, eylemcileri otomobilleri ile Selma'ya taşırken, güvenlikten sorumlu askeri birlikler de üslerine geri döndü. Siyahların mücadelesinde önemli bir sıçrama sağlayan bu yürüyüş sonrasında ise yine ırkçı saldırılar gündeme geldi.

Michiganlı beyaz gönüllülerden biri olan Viola Liuzzo, Montgomery'e eylemcileri Selma'ya taşımak için giderken, önce iki otomobil tarafından sıkıştırıldı, ardından da otomobildeki beyazlar, Viola Liuzzo'nun üzerine ateş açtılar. Liuzzo aldığı kurşun yaraları ile yaşamını kaybetti. Aynı otomobilde bulunan bir başka gönüllü ise devrilen otomobilden çıkmayı başardı. 19 yaşında bir genç olan Leroy Moton ırkçıların olay yerine gelip, ölüleri kontrol ettiğini görünce, ölü taklidi yaparak kurtulabildi. Ardından bir kamyon şoförünün yardımı ile gelişmeleri duyurdu. Aynı gece ırkçıları koruduğu gerekçesiyle eleştirilen FBI, dört saldırganı yakaladığını ve bunların ırkçı Ku Klux Klan üyeleri olduğunu açıkladı.

Böylece Selma kampanyası acı bir finalle tamamlanabildi. Aynı yıl 6 Ağustosta Başkan Johnson oy hakkını düzenleyen yeni yasayı imzaladı ve 16 Ağustosa kadar geçen 10 gün içersinde, 20 binden fazla siyah ilk kez seçmenlik kaydını yaptırabildi.

Siyah Hareketi Yol Ayrımında

Selma Direnişi'nin başarısı sonrasında siyahların ırkçı yasalara karşı olan muhalefeti de tamamlanmış oldu. Tüm eyaletlerde ırkçı yasalar ve yasaları dayanak yapan ayrımcı uygulamalar kaldırıldı. Her bölgede insanlar, renk ve kökenlerine bakılmaksızın eşit kabul edildiği, mahkemelerin, belediyelerin, devlet dairelerinin ve polisin ırkçı uygulamalara göz yummayacağı ilan edildi. Ancak geleneksel anlamda ırkçılık, kurumsallaşmış varlığı ile eski biçimde, sürüp gidiyordu. Irkçılar siyah eylemlerinin başarısına duydukları tepkiyle, silahlı saldırılarını arttırmıştı. Yasal olmasa da devlet güçlerini denetimde tutan güvenlik güçleri, siyahlara saldıranları ya yakalamıyor, ya da mahkemelerde bu saldırganları savunan ifadeler veriyordu. Ancak bundan da kötüsü siyahların yaşadığı gettolarda tam bir sefalet hüküm sürüyordu. Bu gettolarda işsizlik ve açlık en temel sorun olarak ortaya çıkıyor, gettoların belediye hizmetlerinden gerektiği biçimde yararlanamaması nedeniyle, salgın hastalıklar ortaya çıkıyor, pek çok gettoda insanlar farelerle aynı evi paylaşmak zorunda kalıyordu. Gettolarda yaşayan çocukların büyük kısmı okul olanağından da yoksun bulunuyordu. O kadar dar bir alanda, o kadar çok insan yaşamak zorunda kalıyordu ki; İnsan Hakları Komisyonu'nun 1959 yılında yayınladığı rapor bu yerleşim biçimin şöyle özetliyordu;

> "Eğer Harlem'in en kötü bloklarındaki nüfus kesafeti New-York şehrinin öteki mahallelerinde olsaydı, Amerika'nın tüm nüfusunu New-York'un üç ilçesine sığdırmak mümkün olurdu."[90]

King gettoların bu durumunu değerlendirerek, siyah muhalefetinin gettolardaki yaşamı düzeltmeye yönelik olarak, yeni baştan örgütlenmesine karar verdi. Bu nedenle de yeni bir kampanya açmak için Kuzeyde Chicago'yu hedef seçti.

Kingin gettolarda yöneleceği amaçlar; daha iyi iş bulma olanakları, daha iyi evler, daha iyi okullar sağlanması olacaktı. Chicago'nun üçbuçuk milyonluk toplam nüfusundan bir milyonu zenciydi. Bu zencilerin yarısı, genişliği yüz kilometre kareyi aşmayan bir alanda, çoğunun suyu bile akmayan yıkık dökük evlerde oturuyorlardı. Zenci mahallelerindeki okullarda Belediye'nin öğrenci başına yaptığı yıllık masraf 266 dolarken, beyazların gittiği okullarda aynı amaçla harcanan para 366 dolardı. Çalışma yaşındaki dört zenciden biri işsizdi.[91]

King bu adaletsizliği ortadan kaldırmak için yapılacak eylemlerin önündeki en büyük engelin, Belediye Başkanı Richard Daley ve onun kontrolünde olan yerel mekanizma olduğunu düşünüyordu. Daley, siyah yardımcıları sayesinde azınlıkta olan diğer siyahların oylarını almayı başarmıştı. Ancak belediyedeki işleyişte sadece zengin siyahlara yer vardı ve ancak bu kesim belediyenin sağladığı olanaklardan yararlanabiliyordu. Bununla birlikte Daley'in siyah yardımcıları, onun siyah toplum üzerindeki etkisinin sürmesine etkili oluyordu. Bu nedenle Kuzeydeki mücadele, Güneydekine oranla daha zordu. Güneydeki gibi yönetimde adı çıkmış ırkçılar olmadığından, Kuzeyde saflar net değildi ve daha da önemlisi Kuzeyde egemen olan ırkçılık Güneydeki şekilsel düzenlemelerden öte, toplumsal yaşama içkindi ve bu yüzden Kuzeydeki siyahlar, Güneydekilere oranla daha umutsuzdu.

King 1966 yılının Ocak ayında Chicago'ya gelerek, kentin Lawndale adlı bölgesinde eski bir apartman dairesini kiraladı. Daha önceden şehre gelen SCLC gönüllüleri, eylemlere katılması beklenen bazı gettolardaki siyahlar arasında örgütlenme faaliyetlerine başladı. Ancak belediye eyleme katılan siyahların sosyal sigortalardan ve belediyenin denetlediği çeşitli fonlardan alacağı payı keseceği yönünde bir söylenti yayınca, gönüllü sayısı beklenenin altında kaldı. Buna rağmen SCLC çekirdek bir kadro oluşturmayı başardı. King'in de bölgeye gelmesi üzerine, siyah işçi çalıştırmayan dükkan sahiplerine yönelik boykotu içeren ilk doğrudan eylem başlatıldı.

"Ekmek Sepeti Harekatı" adı verilen bu eylem çerçevesinde siyahlar kendi yaşadıkları bölgelerde faaliyet gösteren ve siyah iş-

çileri çalıştırmayan dükkanların tümünü boykot ederek, önemli bir kriz yarattı. Dükkan sahipleri direnmeye çalıştılarsa da, yıl sonuna dek 900'ü aşkın siyah bu eylemler nedeniyle iş olanağına kavuştu. Aynı zamanda siyahlar tarafından kurulan bazı bankaların desteklenebilmesi için, boykotçular dükkan sahiplerinin paralarını bu bankalara yatırmalarını da sağlamayı başardı. Aynı dönemde gettolardaki evlerin sorunlarını çözebilmek ve buradaki siyahları daha iyi bir yaşama kavuşturmak için; "Kiracı Sendikaları" kuruldu. Gettolardaki gecekondularda yaşayan siyahların üye olduğu bu sendikalar, bir üyenin şikayeti dinlenmediği ve gecekondulardaki sorunlar çözülmediği taktirde, hiç bir üyenin kira ödemeyeceğine ilişkin bir eylem anlayışı oluşturmuşlardı. Bu sayede gecekondu sahipleri, evleri daha rahat yaşanabilir bir hale getirmeye zorlandılar.

Bu iki örgütlenme biçimi gettolardaki yaşamı daha katlanabilir hale getirmeyi başardı. Ancak asıl sorun bu eylemlerin düzenlenmesindeki zorluklar değil, SNCC'yi de etkisi altına alan ve King'in şiddetten uzak durmayı planlayan eylem tarzına yönelik güçlenen, şiddet yanlısı muhalefetti. King'in boykotları esnasında bu muhalefet de etkisini artırıyordu. "Siyah İktidar" ya da "Kara Güç" olarak kendini tanıtan bu akım ile King arasındaki ilk tartışma ve siyah hareketindeki ilk ayrışma James Meredith[92] adlı bir siyahın vurulmasından sonra düzenlenmesi planlanan eylemler sırasında ortaya çıktı.

Meredith tek başına düzenlediği "Özgürlük Yürüyüşü" sırasında saldırıya uğramış, ancak bu saldırıyı hafif bir yarayla atlatmıştı. King CORE'nin başkanı olan Floyd McKissick'le birlikte Meredith'i ziyarete gitti. O sırada SNCC'nin başkanlığını yapan ve Kara Güç hareketinin en önemli isimleri arasında yer alan Stokoly Carmichael'de hastaneye gelmişti. Bu ziyaret esnasında King, McKissick ve Carmichael Meredith'in de onayını alarak onun vurulduğu noktadan, yeni bir yürüyüş düzenlemeye karar verdi. Bu yürüyüş siyah hareketindeki bölünmenin de başlangıcı oldu.[93] CORE kısa sürede Kara Güç yanlıları ile birlikte hareket etmeye başladı. Temmuz ayında CORE'nin bir toplantısında konuşan Carmichael; "Bu hareket beyaz liberal güçlerin ya da Tom

Amcaların denetiminde olmayacak artık"[94] derken, Core başkanı McKisseck ise;

> "Kara İktidar demek, zencilerin çoğunlukta olduğu Güney'de yönetimi zencilere vermek demektir. Bugünün zencisi şöyle demektedir beyaz ırkçıya: benle eğlenmeyi bırak, yoksa sen mezarı boylarsın, ben de hapishaneyi"[95]

diyerek siyahların artık şiddete şiddetle yanıt vereceğini ifade ediyordu. CORE'nin bu toplantısının sonunda alınan kararla siyahların kendilerini Amerikan toplumundan ayırmasına ve mümkün olan bölgelerde iktidarı ele geçirmek için mücadele etmesine karar verildi. Böylece Malcolm X'in bağımsız siyah Amerika fikri, Müslüman kesimi aşarak, geniş bir çevrede etkili oldu.

King Kara Güç Hareketi'nin eylem tarzı ve hedefleri ile başarısızlığa mahkum olduğunu düşünüyordu. Ancak daha da kötüsü şiddet yanlısı kesimlerin bu denli güçlenmesinin, Medeni Haklar Hareketi'nin sonunu getireceğinden ve beyaz muhalif kesimin siyah hareketinden ayrılacağından ve sonunda Kara Güç'ün ırkçı beyazların işini kolaylaştıracağından korkuyordu. King'in dışında da bazı siyah kesim ve örgütler Kara Güç'ün güçlenmesinden endişe duyuyordu. Hatta NAACP daha da ileri giderek, bu düşünce biçiminin siyahlar açısından tam bir felaket getireceğini söylüyor, Kara Güç'ün beyaz ırkçıların güttüğü ideolojinin bir uzantısı olduğunu ileri sürüyordu. Roy Wilkins NAACP Kongresi'nde yaptığı konuşmada şöyle diyordu;

> "Kara İktidar, son çözümlemede, kara ölüm demek olacaktır. Biz NAACP olarak böyle bir şeye yanaşmayacağız. Kaç yıldır savaşıyoruz bu tutumla: aslında Kara İktidar, insanların derisinin rengine önem vererek, ırkı ırka kırdırmaktan başka bir şey değil. Bu, ırkçılıktır; nefretin babası ve şiddetin anası olmuştur. Tarih boyunca. Mississippi'nin, Hitler'in, Ku Klux Klan'ın tersine çevrilmiş şeklidir siyah ırkçılık."[96]

Kara Güç yanlıları ise bu eleştirileri hareketin lideri olan Stokely Carmichael kanalıyla şöyle yanıtlıyorlardı;

"Açık söyleyelim, Siyah İktidar'ın gerçekleştiğinde, ırkçı olmayacağına dair garanti veremeyiz, vermeyeceğiz de. İnsan davranışlarını kimse önceden kestiremez. Sosyal değişme herdaim umulmadık sonuçlar verir. Ama toplum siyah ırkçılıktan korkuyorsa, ne yapalım! Bu duruma gayrı dayanamayacağımıza ve Siyah İktidar için çalışmaktan başka çaremiz kalmadığına göre, bu hareketin vereceğini umut ettiğimiz sonucunu söyleriz, anlatırız, bizim yapabileceğimiz bu kadar. Hem işin aslına da bakarsanız, beyaz derili toplum, vermek elimizden gelse bile, böyle bir garantiyi ömründe hak etmiş değil."[97]

Carmichael aynı kitabında Medeni Haklar Hareketi'ni de eleştiriyordu. Medeni Haklar Hareketi'ne o güne dek siyahların destek vermesini sadece başka alternatif bir örgütün olmamasına bağlayan Carmichael, Medeni Haklar Hareketi'ni siyahlarla beyazlar arasında tampon işlevi gördüğünü söyleyerek, hareketin önderlerini siyahları yeteri kadar temsil edemedikleri için eleştiriyordu.

"O eski ve çile çekme nakaratından gayrı bir sözümüz yoktu söyleyecek. Ve çoğu yerlerde –yani liberallerle orta sınıfın kürsülerinden- o kocamış sabır ve evrim vaazını dinliyorduk. Uygarlık hareketinin önderleri, 'Bana bakın, çocuklar' diyorlardı, gözü kızmış beyazlara, 'terbiyeli çocuklar belliyor herkes sizi. Siz de öyle davranın, terbiyenizi takının! Dövmeyin bizi! İstediklerimizi bağışlayın bize!' Siyah derili yığınların nesine yarayacaktı ki bu konuşmalar! Tersine, yaşama koşulları günden-güne kötülüyordu. Siyah derili halk arasında işsizlik oranı artıyor, beyazlar arasında azalıyordu. Siyah topluluklarda konut koşulları büsbütün bozuluyordu. Siyah gettolardaki okullar o modası geçmiş teknikleriyle, yetersiz ders programlarıyla, yorgun ve bıkkın öğretmenleriyle eski minval üzre emekleyip duruyorlardı. Bu sırada Cumhurbaşkanı 'Galip Geleceğiz' ilahisini benimseyip çağıra, Kongre peşpeşe uygarlık hakları ya-

saları çıkara dursun, bu yasaların uygulanması orostopolca baltalandığı için, değişen birşey yok ortada. Oysa 'Büyük ilerlemeler kaydediliyor' diye kafamızı ütülüyorlardı."[98]

Carmichael Medeni Haklar Hareketi'ne ilişkin eleştirileri sadece hareketin şiddetten uzak olması ve beyazlarla ilişkisi ile sınırlı değildi. Kara Güç; zora dayanmayan hiçbir protesto biçiminin başarıya ulaşmayacağını düşünüyor, Tom Amca olmakla suçladığı Medeni Haklar Hareketi önderlerinin siyah halkı köleleştirmekten başka bir işe yaramayacağını iddia ediyordu. Carmichael Siyah İktidar adlı kitabında zora dayalı mücadele anlayışını şöyle ifade ediyordu;

"Belki bu, siyah derili güruhlara karşı el kaldırmadığı o yürüyüşler, gösteriler ve çök-otur hareketi yıllardan kalmış bir inanç. Bu tutuma hala içten bel bağlayan bir alay siyah derili var. Bize sorarsanız, saldırgan beyaz derili güruhlarına, gece-silahlılarına paşa gönüllerince adam-kırbaçlama günlerinin sonu geldiği anlatılmalı. Siyah derili halk dayak altında armut devşirmemeli, döğüşmeli, başka yolu yok bunun. Biri canımıza mı kast etmiş, onu defetmenin en kestirme yolu, karşısına dikilip: 'Hele bir kıpırda, ulan, bakalım, sen mi öleceksin, ben mi!' demektir. Ölüm rizikosunu yüklenme niye sade bana düşsün."[99]

Kara Güç öteden beri siyahların gettolarında yavaş yavaş şekillenen bir eğilimin su yüzüne çıkmasını sağladı. Yüzyıllardır değişmeyen siyah kaderi, ABD yönetiminin sorunları görmezden gelmesi ve ırkçıların artan saldırılarıyla gittikçe daha da öfkeye kapılan siyah kitle, zora dayanmadıkça başarı kazanmanın olanaksız olduğunu hissederken, King'in Medeni Haklar Hareketi, beyaz siyah işbirliğine dayanan mücadele biçimi bu öfkeli ve umutsuz kitleyi gittikçe daha az tatmin etmeye başladı.

Kara Güç şiddeti öne çıkarırken ve böylece daha geniş bir kitle kazanmaya çalışırken, King zamanla kitlelerin gözünde bir mücadele önderi olmaktan uzaklaşarak, siyah hareketinin sembolik bir ismi olmaya başladı. King o güne dek şiddetsiz ve doğ-

rudan eyleme dayanan bir mücadelenin simgesiydi. Ancak gelişen olaylar siyahların büyük çoğunluğu için şiddet dışı bir mücadele olanağı bırakmıyor, Kara Güç sayesinde siyahlar Tom Amca olmak yerine, silahlanmayı tercih ediyordu. Siyah hareketi ilk ve büyük ayrışmasına doğru hızla yol alıyordu.

Siyah Hareketi'nin Geleneği, Tom Amca Olma ya da Silaha Sarılma

Aslına bakılırsa King'in yapmaya çalıştığı şey, tıpkı Hindistan'da Gandhi'nin yaptığı gibi, geleneksel silahlı mücadele anlayışı ile, egemen güçle işbirliği yapma dışında bir tercih oluşturmaya çalışmaktı. King egemenlerle işbirliği yapmadan ve şiddet kullanmadan mücadele etmenin olanaklı olduğunu düşünüyor, hem işbirliği yapmanın, hem de şiddet kullanmanın, siyahların özgürlüğüne yarardan çok zarar getireceğine inanıyordu. Bu nedenle Gandhici eylem tarzını benimsemiş, siyahların dinsel yaşama verdikleri önemden yola çıkarak ve inanç ile özgürlük arasında bir ilişki kurarak, ABD'deki tüm yoksulları yan yana getirmeyi amaçlamıştı. Onun açısından kolay olan silahlanmak ya da egemenlerle uzlaşmaktı. Ancak siyahlar için gerekli olan, eski köleleşmiş duygulardan kurtulabilmesi, kendilerini köle olarak kullanan beyaz insanları dahi incitmeden, ABD'deki yoksul tüm insanlar için özgürlüğü isteyebilmesiydi. O da tıpkı Gandhi gibi asıl olarak bireyin kendi özgürlüğüne ulaşabilmesi için değişmesini, sabredebilmesini ve karşısındakini yok etmeyi düşünmeden değiştirebilmeyi göze alması gerektiğine inanıyordu. Onun felsefesini şekillendiren de bu inançtı. Ancak siyah hareketi, kendi içinde egemen olan gelenekler sayesinde, King'in temsil ettiği üçüncü bir yoldan mücadele etmek yerine, mücadelenin, daha net ve kısa vadede sonuç alıcı olduğunu sandığı eski biçimlerini tekrarlamakla meşguldü.

Tom Amca'nın Kulübesi romanındaki uzlaşmacı, işbirlikçi siyah tipi, kölelik çağından beri siyah toplumunun geleneksel yapısında önemli bir misyona sahip olmuştu. Beyaz teröründen, baskısından korkan, ağır çalışma koşulları ile ayrımcılıktan yakınan her siyah, içten içe yoğun bir kin biriktirse de, 1950'lilere

dek, tarihinin hiçbir aşamasında önemli bir isyan girişiminde bulunmayı düşünmemişti. Siyahların kölelikten kurtulması dahi, siyahların özgürlüğü talep etmesi ve bunun için savaşması yerine, Kuzeyli beyazların bunun istemesi ile gerçekleşti. İç savaş sırasında siyahların büyük kısmı Kuzey orduları için dövüşmedi ve iç savaş sonrasında Güney, ırkçılığı tüm Amerika'da yaymaya başladığında, siyahlar güçlü bir muhalefet geliştirmek yerine, genellikle uyumlu bir azınlık profili çizmeyi yeğledi. Çoğu siyah kendini beyaz topluma kabul ettirebilmek için önemli bir mücadele verdi. Ancak bu mücadele siyahların beyazlarla eşit haklara sahip olması için değil, tersine her zaman beyaz adamın egemen olduğu ve siyahların beyazlar kadar zeki olmadığı üzerine kuruldu. Bu daha çok beyaz terörün acımasızlığı ile ilgiliydi, ancak en az onun kadar egemen olan bir düşünce biçimi de siyahların her ne yaparlarsa yapsınlar, asla beyazlarla aynı haklara sahip olamayacaklarından emin olmalarıydı.

> "Beyazlarla hoş bir şekilde şakalaştım. Bazen aptal gibi görünmek zorundaydım –çok ileri gitmemek ve benim neyi bildiğimi bilmelerine izin vermemek zorundaydım; çünkü buna çok öfkeleniyorlardı. İdare etmek için birçok durumda alttan almak ve çenemi kapatmak durumundaydım, ben de öyle yaptım- hiçbir şey anlamıyorlardı, orası kesin... Onlara boyun eğerseniz, karşılaştığınızda iyi davranırsanız ve size karşı söyledikleri konusunda onları sorgulamazsanız sizi iyi bilirler. Haklarımız ve karşılaştığınız kötü muamele için bağırmaya başladığınızda sizi öldürürler."[100]

Siyahların bu korkusu hayatta kalmaları için beyaz iktidara boyun eğmeyi zorluyor, böylece ırkçılık daha da kurumsallaşıyordu. Sanıldığının aksine itaat eden siyah tasviri gerçeğe çok uygun, bir çok açıdan da çok yaygındı. Neredeyse tüm siyahlar hayatta kalabilmek için bu yolu kullanmayı öğrenmişti.

> "...Duygularımı saklamak gayretindeydim.? Patron beni kolladığında bakışlarımı kaçırıyordum. Oğlu bir sabah bulaştı.
>
> 'Bana baksana sen' dedi.

'Buyurun efendim.'

'Nedir kafandan geçen?'

'Hiç efendim' dedim.

Bir yandan kendime aptal süsü verip onu uyutmaya çalışıyordum.

'Nasıl oluyor da sen, öbür zenciler gibi konuşmuyor, gülmüyorsun?'

'Efendim, ne söyleyecek önemli bir şeyim var, ne de gülmem için bir sebep.' "[101]

Daha da ilginç olan yan ise, siyahların bu tavrı yıllar içinde bir rol olmaktan çıkarak, siyahların bir özdenetim mekanizması haline geldi ve tüm siyahlar beyazların dayattığı biçimle ikinci sınıf olmayı kabullendi. Bu siyah geleneğindeki işbirliğine dayalı yaşam biçiminin de temelini attı.

"Beyaz ırkın kendilerine yüklediği rolü oynamakta genç zencilerin gösterdiği ustalık beni hayretler içinde bırakıyordu. Çoğunun, özel yanı olmayan kısır bir hayat yaşadığından haberi bile yoktu. Yine de gelişmelerinin bir döneminde –bu çoktan unuttukları bir dönem olmalıydı- içlerinde hassas ve ince bir denetim düzeni gelişmişti. Bu düzen, beyazların yasakladığı herşeyi kendiliğinden, kafalardan ve duygulardan atıyordu. Başarıya ulaşma olanaklarının herkes için eşit olduğu sanılan bir ülkede, Amerika'da yaşıyorlardı. Ama neyi isteyip, neyi istemeyeceklerini de yanılmaksızın biliyorlardı. Bir genç zenci yazar olmak istediğini söylese arkadaşları ona çılgın gözüyle bakarlardı. Bir genç zenci New-York borsasında borsa acentalığı yapmak istese dostları -o gencin çıkarını düşünüp- bu garip isteği beyaz patrona bildiriverirlerdi hemen."[102]

Bu özdenetim mekanizması, Amerikan toplumunda kölelikten devralınan ilişkilerin benzer biçimde devam etmesini de koşullandırdı. Siyahla beyaz arasında, beyazın tek iktidar sahibi ırk olduğu yönündeki toplumsal uzlaşma, kölelik ve sonrasında her gün yeniden üretilen sosyal ilişkilerin çekirdeği haline geldi. Bu anlamıyla kölelik sonrası sosyal ilişkilerin deva-

mı açısından siyahlar, beyazlar kadar önemli bir rol üstlendi.

Ancak bu boyun eğen, işbirlikçi siyah kimliğinin ardında gizli olan bir başka eğilim de, beyazlara duyulan öfkeydi. Uzlaşma yanlısı siyahların hemen tümü köle gibi yaşadıklarının farkında olduklarından, beyazlara yönelik ağır bir şiddet kullanma dürtüsüyle hareket ediyordu. Egemen olan biçim uzlaşma da olsa, siyahların bilincinde işbirliği ve şiddet yan yana duruyor, sürekli biri diğerine üstünlük sağlamaya uğraşıyordu. Kısaca her siyah yaşamak için uzlaşmak zorunda olduğunu, ancak bu uzlaşmanın beyazların kendilerini kölece kullanmalarına izin vermeleri anlamına geldiğini görüyor, bundan kurtulabilmenin tek yolunun da kendilerini ezen beyazlara yönelik öç duygularının tatmininden geçtiğini sanıyordu. Bu W.E.B. Du Bois'in çifte bilinç dediği şeydi;

> "Çifte düşünceleri, çifte görevleri ve çifte toplumsal sınıfları içeren böylesine çifte bir yaşam, çifte dünyalara ve çifte ideallere yol açmak ve aklı sahtekarlığa ya da ayaklanmaya, ikiyüzlülüğe, ya da radikalizme teşvik etmek zorundaydı"[103]

Du Bois, ikiyüzlülüğü ve sahtekarlığı Güneyle, ayaklanma ve radikalizmi ise Kuzeyle özdeşleştirme eğilimindeydi, ancak bu çifte bilinç özelliklerinin hem Güneyde, hem de Kuzeyde sayısız örnekleri vardı. Daha da önemlisi, her siyah için ikiyüzlülük ve ayaklanma, sahtekarlık ve radikalizm aynı anda varolabiliyor, beyazlar arasındayken ikiyüzlü sahtekar, siyahlar arasındayken de ayaklanma ve radikalizm eğilimleri öne çıkıyordu. Richard Wright *Kara Çocuk* adlı otobiyografisinde bu çifte bilinci şöyle ifade edivordu;

> "... Öğlenleri, bir sipariş peşinde koşmadığım sıralar, bütün zenciler sokağa bakan küçücük bir odada toplanırdık. Binanın bu ikinci sınıf dünyasına ait yerde bir yandan yemeğimizi geveler, bir yandan beyazların davranışlarını tartışırdık. İki ya da daha fazla zenci toplandık mı, bu konuyu açmamak imkansızdı. Her birimiz beyazlardan nefret ediyor ve korkuyorduk. Birden bir beyaz oracıkta bitiverse hepimiz sessiz ve başımız eğik, gülümseyerek bakardık

ona... Yine de konuşmamızda gizli bir şiddet havası vardı. Beyazlar araya, aşmayı bir türlü göze alamadığımız bir ayırıcı çizgi çekmişlerdi. Söz konusu ekmek paramız olduğunda bu çizgiyi kabulleniyorduk. Ama kendi sınırlarımız içinde biz de bir çizgi çiziyorduk... Bir beyaz bizi bir işten ya da yurttaşlık haklarımızı kullanmaktan etse, hiç düşünmeden boyun eğerdik. Elimizden on sentimizi almaya kalksa kan akabilirdi."[104]

Çifte bilinç siyahların olanaklı olduğu zaman şiddet kullanmaktan çekinmeyeceğini de ortaya koyuyordu. Kimi siyahların açıktan açığa beyazların tahakkümüne itiraz ettiğine yönelik efsaneler, özellikle genç nesil siyahlar üzerinde önemli etkiler yaratıyordu;

"Yanında çalıştığı beyaz karı, bir gün anamı tokatlamaya kalktı. Anam da ona dedi ki; 'Bana bak Bayan Green' dedi. 'Bana vurursan seni gebertirim. Bu işi yaptıktan sonra cehenneme bile gitmeye razıyım' "[105] "Kuzeyde, Beyazın biri, bir zenciye vurmuş, Dediklerine göre Zenci, herife bir girişmiş, iki seksen sermiş yere, kimse dönüp bakmamış bile."[106]

Bu efsaneleri güçlendiren çeşitli olaylarda gerçekleşiyordu zaman zaman.

"1910'da Jack Johnson ile Jim Jeffries (Beyaz Umut) arasındaki boks maçı ve Joe Louis'in sonraki kariyeri, maçların radyodan naklen yayınlaması sayesinde, siyah topluluk için unutulmaz tersine çevirme ve intikam alanlarıydı."[107] "Johnson beyaz bir adamı (Jeffries) dizlerinin üstüne çökerttiğinde, ömür boyu süren hakaretlerin intikamını tüm beyazlardan alan siyah adamın simgesi olmuştu."[108]

Bu olay o kadar ciddiye alınmıştı ki, devlet boks maçının film olarak sinemalarda gösterimini özel kanunlarla engellenmişti.

Siyahlardaki çifte bilincin ikinci bölümünü oluşturan şiddet eğilimi sözlü kültürde de önemli etki yaratıyordu. Titanik'in bat-

ması ve zengin pek çok beyaz Amerikalının bu gemide hayatını kaybetmesi, siyahların şiddet eğilimlerini ve beyazlardan öç almanın hazzını şiirsel biçimde dile getirmelerinin de olanaklarını yaratmıştı;

> "Tüm milyonerler Shine'ı (siyah bir ateşçi) aradılar.
> Ona şöyle dediler: 'Shine, ah Shine, kurtar beni'
> 'Seni bir Shine'ın olabileceğinden daha zengin yapacağız' dediler.
> Shine cevap verdi: 'Benim rengimden ve ırkımdan nefret ediyorsunuz.'
> 'Denize atlayın ve şu köpekbalıklarına yem olun' dedi.
> Ve gemide herkes ölmek zorunda olduğunu anladı.
> Ama Shine yüzebiliyordu, Shine denizin üzerinde durabiliyordu.
> Ve Shine kıçını bir deniz motoru olarak kullanabiliyordu."[109]

Siyahların boyun eğme ve şiddete yönelme eğilimleri son tahlilde ortalama bir siyahın geleneksel ruh halini simgeliyordu.

Kara Güç yanlıları bu şiddet eğilimlerini destekleyerek, siyahların arasında önemli bir etki alanı yaratabilmişlerdi. Ancak şiddete bu denli yatkın olmaları, her siyahın Kara Güç çerçevesinde hareket etmesini tek başına sağlamaya yetmiyordu. Kara Güç Hareketi'nin güçlenmesindeki en önemli faktör, Vietnam Savaşı nedeniyle siyah gençlerin silah altına alınarak, cepheye gönderilmeye başlanmasıydı. Siyahlar ABD'nin çıkarları çerçevesinde Vietnam'da savaşmaktan hoşnut değildi. Üstelik orduda etkin olan ayrımcılık nedeniyle, çoğu siyah askerlik döneminde dahi yaşamlarını garantide görmüyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında beyaz Amerikan askerlerinin yemek yediği salonlarda, Nazi tutuklulara yemek verilmesi, ancak siyah Amerikan askerlerinin, Amerikan ordusundaki kurallar çerçevesinde bu salonlara alınmaması, siyahlar arasında orduya yönelik önemli önyargıların doğmasını da beraberinde getirmişti. Ayrıca siyahlar ilk kez özgürlüğün o ya da bu biçimde, ABD topraklarında olası olduğunu hissediyor, Vietnam Savaşı nedeniyle bu coğrafyadan ayrılmak istemiyordu. Ötesinde başta King ve Carmichael olmak üzere, tüm siyah liderler Vietnam Savaşı'na karşı açıktan tavır belirtiyor

ve tüm Amerikalılara bu savaşta Amerikan Devleti'nin haksız olduğunu söylüyordu.

Kara Güç'ün başardığı, siyahların çifte bilincine hitap etmeyi öğrenebilmiş olmasıydı. Çünkü Kara Güç siyahlardan değişmeyi değil, sadece savaşmayı istiyordu. King savaşırken değişmeyi öğütlüyor, çifte bilincin köleleştirici mekanizması yerine, beyazlardan korkmayan, ona boyun eğmeyen, ancak şiddet kullanmayarak, "düşman"ı değiştirebilmeyi amaç edinen yeni bir bilinç koymaya çalışıyordu.[110] King açısından beyazlara boyun eğen Tom Amca'larla, beyazları öldürmeyi düşleyen siyahlar, aslında aynı kaynaktan, yıllardır köle olarak ezilmiş ve bu nedenle insanlığını yitirmiş bir siyah zihniyetinden besleniyordu. Bu nedenle King Kara Güç Hareketi'ni devrimci bir dönüşümün motor gücü olarak görmüyordu. Kara Güç King'in gözünde, siyahların eski alışkanlıkları ve eski öfkelerinden yararlanmak dışında bir işe yaramıyordu. Oysa o gerçek siyah devriminin, siyahların boyun eğme ve şiddet kullanma ikilemini aşarak, daha özgür bir dünya için tüm yoksul ve ezilen insanlarla ortak çalışması ile olanaklı olduğunu düşünüyordu. Bu yolla sadece siyahların değil, tüm insanlar açısından adaletin sağlanabileceğine inanıyordu. Boyun eğmekle, şiddet kullanmanın bir ideolojinin iki ayrı görüntüsü olduğuna inanan King, bu nedenle Kara Güç Hareketi'ne hiçbir dönem sıcak bakmadı, ancak son tahlil de belirleyici olan King değil, şiddet yanlısı siyasi gruplar oldu.

Martin Luther King'in Felsefesi

Martin Luther King ile Kara Güç arasındaki çelişki sadece bu tartışma ile sınırlı değildi. Aslında King, tüm siyah liderler ve onların denetimindeki tüm örgütlerden ayrı bir siyasi, ahlaki ve felsefi akımın öncülü olarak varolmaya çabalıyor, Thoreau'dan başlayan Gandhi ile zirveye ulaşan, doğrudan eyleme dayanan, çoğu argümanı ile liberter akımlara yaklaşan bir çizgiyi, ABD'de yerleştirmeye uğraşıyordu. Bu anlamıyla King, tıpkı Gandhi gibi bireysel özgürlük ile toplumsallık arasında bir ilişki kuran, otoriter yaklaşımlara olanak tanımayan, yerelliğe dayanan farklı bir tarzı temsil ediyordu. Bu yeni tarz ile King; bireyi kendi kararla-

rı ile gönüllülük ilkesi çerçevesinde eyleme katmayı planlayan, teknolojik gelişmeyi insanlığın geleceği açısından tehlike gören, ezilen tüm insanların özgürlük ve adalet ilkeleri çerçevesinde yan yana getirmeyi amaçlayan, şiddeti otoriter bir yaklaşım olduğu için reddeden, barışın insanlık ideallerinin vazgeçilmez bir arayışı olduğunu düşünen, kapitalizme açıktan cephe alan, yeni bir devrimci anlayış yaratmayı öneriyordu.

Bireyin kapitalist dünyada, sayı ya da istatistik dışında bir anlamı kalmadığından söz eden King, asıl olanın toplumsal alanda değerini yitiren basit insanlara dayalı, yeni bir yaşam yaratmak olduğunu düşünüyordu.

> "Sert yürekli kişi, insanları hiçbir zaman insan olarak göremez, daha çok birer nesne olarak, durmadan dönen bir çarkın kişilikten uzak dişleri olarak görür. Sanayiinin o dev çarkında insanları birer el olarak görür. Kent hayatının dev çarkında da onları, çoğunluğu oluşturan rakamlar gibi görür. Askeri yaşamın o ölümcül çarkındaysa, insanlar ona göre taburları oluşturan sayılardır. Hayatı tümüyle kişiliklerinin dışına itilmiştir."[111]

King bu anlayışı ile insanı yaptığı işe, işbölümündeki role, tükettiği metaa, ya da ölmek için silahlanmış askere dönüştüren, ancak onu bir bütün olarak kişiliğinden ayrı değerlendiren, modern yaşam anlayışına açıktan karşı olduğunu belirtiyordu.[112] King'e göre asıl olan, parçalanmamış, sadece işbölümüme tabi olarak modern yaşamda anlam kazanmayan, kişiliği ile var olan bireydi. Bu nedenle onun için her birey, bir önder beklemeksizin kendi mücadelesini kendi vermeli, toplumdaki çoğunluğuna göre değil, kendi inançları için aktif biçimde mücadele de yerini almalıydı. Bu mücadele verilirken yine her birey, sorunları çözebilmek için sadece kendi ile ilgili haksızlıklarla savaşmak yerine, toplumdaki ırka, ekonomik ya da siyasi güce dayanan her türlü haksızlıkla mücadele edebilmeliydi. Bu anlayış nedeniyle King, önderliği kurumsallaştıran eğilimlerin ve önder konumunda olmaya çabalayan siyasi organizasyonların her seferinde başarısızlığa uğrayacağını düşünüyordu;

"Barış Gönüllüleri, eğer dünyamızın altta kalmış insanları için bir şeyler yapma peşine düşerlerse, başarısızlığa uğrayacaklardır. Başarıya ulaşmaları ancak, onlarla birlikte bir şeyler yapmalarından kaynaklanabilir."[113]

King'in modern dünyaya yönelik eleştirileri de çağdaş anarşistlerin bir bölümünün felsefesi ve özellikle de Gandhi tarzı siyasetle, önemli benzerlikler gösteriyordu.[114] Ancak King'in modern dünyaya yönelik eleştirilerinin ana hattını belirleyen, yine ırkçılığa karşı yaptığı mücadelenin ekseni ile yakından ilgiliydi. King modern dünyanın insanları yalnızlığa sürüklediğini, bu nedenle yaşananlara karşı olsa bile insanların modern dünyanın cangılında yalnız kalmamak için, kendi ideallerini değil, egemen olanların idealini benimsediğini ve bu nedenle, özellikle ABD'de ırkçılığın beyazlar arasında devletin baskısı nedeniyle sürüp gittiğinden söz ediyordu.

"Çoğu insanların en korktuğu şey, genel olarak kabul edilmiş görüşlerin dışında, sivrilen ve göze çarpan bir tutum benimsemektedir. Çoğu kişinin eğilimi, her şeyi içerebilecek kadar kaypak, herkesi içerebilecek kadar popüler olan görüşlerden yanadır... Biz bir 'jumboizm' çağında yaşıyoruz. İnsanlar ancak büyük ve kocaman şeylerde güvence bulabiliyorlar. Koca kentlerde, koca binalarda, koca şirketlerde. Büyüklüğü böylesine tapmamız, çoğu kişinin azınlık görüşüne katılmaktan, öyle bir görüşle özdeşleşmekten çok korkmasına yol açmıştır."[115]

King'in modern dünyaya yönelik eleştirisi sadece insanların ırk sorununa yaklaşımındaki tedirginliğinin anlatılması ile sınırlı değildi. Aynı zamanda o, kendi kitlesine dünya barışı ve üretimin paylaşılması ile ilgili de net mesajlar vermeye uğraşıyordu. Kapitalizmin insanlığın en büyük günahlarından bir olduğunu düşünen King, dünyadaki tüm zenginliğin paylaşılmasını öneriyor ve barışın da ancak bu yolla sağlanabileceğine inanıyordu. İnsanların büyük çoğunluğu sefalet içinde yaşamaya çalışırken, küçük bir azınlığın tüm zenginliği elinde bulundurması, King'e

göre tam anlamıyla bir ahlaksızlık örneği idi. Çünkü King zenginlerin dünya halklarına olan borçlarını ödemediğini düşünüyordu. King'e göre bugün işleyen kara dayalı mekanizma ahlaksal olmadığı gibi, akılcı da değildi. Amerikalıların, adaletsiz bir düzende yaşamaya alışmış olması, Amerikan Devleti'nin ve bu düzeni tüm dünyaya dayatması ve devletin askeri güç ya da ekonomik baskıyla insanlara bu sistemi kabul ettirmek için verdiği uğraş, sırf daha fazla kar için yapılan savaşlar, pek çok insanın bu savaşlarda ölüp gitmesi ve bu savaşlar nedeniyle siyasetçilerin, kendi toplumundaki insanlar arasındaki ayrımı körükleme uğraşı, King'e göre anlamsızdı. Çünkü o, Amerikalıların kendi ülkelerine özgür yaşayabilmek için bile, diğer insanlara ihtiyaç duyduğunu düşünüyordu. King zengin Amerikalıların bu adaletsiz düzeni ayakta tutabilmek için verdiği mücadeleyi "budalalık" olarak değerlendiriyordu.

> "... Ülkemizin verim makinesi sürekli olarak öyle çok besin üretiyor ki, bizim daha büyük ambarlar kurmamız, üretim fazlamızı depolayabilmek için günde bir milyon dolardan fazla harcamamız gerekiyor. Her yıl kendi kendimize soruyoruz, 'Ne yapacağım ben, meyvelerimi koyacak yerim yok!' diyoruz. Ben bunun cevabını, Asya, Afrika ve Güney Amerika'nın milyonlarca yoksul insanının yüzlerinde okudum. Mississippi deltasının o şaşırtıcı yoksulluğunda, kuzeyin büyük kentlerindeki işsizlerin o trajik güvencesizliğinde de cevabı gördüm. Ne mi yapabiliriz? Cevap çok basit. Yoksulları besle, çıplakları giydir, hastaları iyileştir. Yiyecekleri nereye depolayalım? Cevap yine çok basit: o milyonlarca çocuklarının midelerine ücretsiz depolayalım. Biz bu çok büyük kaynak zenginliğimizi, dünyadan yoksulluğu silmek için kullanabiliriz."[116]

King aynı konuşmanın devamında halkların birbirlerine olan bağımlılığını da şöyle tanımlıyordu;

> "...Bilmediğimiz insanlara ebediyen borçluyuz. Dünyanın yarı nüfusuna borçlanmadan kahvaltımızı bile bitiremeyiz. Sabah uyanıp, banyoya girdiğimizde, elimizi uzattığımız süngeri bize pasifik

adalarında yaşayan biri vermiştir. Avucumuza aldığımız sabunu bir Fransız üretmiştir. Havlumuzu bize bir Türk vermiştir. Sonra masanın başına oturur, bir güney Amerikalıdan gelen kahveyi ya da bir Çinliden gelen çayı, belki bir Batı Afrikalıdan gelen kakaoyu içeriz. Daha işimize gitmek için kapıdan çıkarken bile, dünyanın yarısına borçlanmış durumdayızdır."[117]

Bu düşüncenin devamı olarak King dünya barışının bir tercih değil, tam tersine bir zorunluluk olarak algıladı. Ancak barışın, hükümetler arasındaki silahsızlanma görüşmeleriyle değil, aksine her toplumun kendi içindeki uzlaşmazlıkları gidermesiyle mümkün olacağını düşündü ve şayet dünyayı karı amaç edinen tekeller değil de, sevgiyle hareket eden basit insanlar yönetirse, barışın bozulmasının da olanaksız olduğunu iddia ederek, çalışmalarını bu alana kaydırdı. King savaşın kaynağının daha fazla pazar, daha çok hammadde ve daha geniş bir nüfuz alanı olduğunu ifade etti. Bu görüşünün doğal sonucu olarak King, antimilitarist bir eylem hattı yaratmaya uğraştı. Nedeni ne olursa olsun insan öldürmenin yanlış olduğunu söyleyen King, şiddeti eleştirerek, şiddete prim veren tüm yaklaşımların karşısında tavır aldı.

King'in şiddete karşı olan tavrı, sadece siyahların bu mekanizma nedeniyle kölelik bilincinden kurtulamayacağını düşünmesinden kaynaklanmadı. O aynı zamanda tarihsel anlamda da şiddetin yalnızca egemen olanların iktidarını kurumsallaştırmaktan başka işe yaramadığını söyledi ve kilisenin bile devletin şiddete dayalı egemenlik anlayışına hizmet ettiğini ifade etti. King'e göre şiddetin engellenmesinin en kolay yolu siyahlar gibi tüm tarih boyunca sindirilmiş ve düşmanına karşı şiddet kullanmayı en fazla hak etmiş bir halkın bile sadece kendisi için dahi olsa şiddetten vazgeçileceğini gösterebilmesi, ancak hiç bir koşulda kendisini baskı altında tutan egemenlerle anlaşmamasıydı. Tıpkı Thoreau gibi King'de bir şeyin bir kez yapılmış olmasının, onu sonsuza dek yapılmış olarak kalmasını sağlayacağına inanıyor ve Gandhi'nin şiddetsiz bir direnişle başardığı ihtilalini insanlık tarihi açısından bir sıçrama olarak görüyordu.

Bu temel çerçeve King'in mücadele anlayışını da şekillendirmişti. Tüm yoksul insanların dünyanın neresinde olursa olsun kendisini ezenlere yardım etmediği taktirde, sömürünün de ortadan kalkacağına düşünen King, insanlığın tek kurtuluş yolu olarak da, şiddetsiz bir direniş geleneği yaratmak olarak gördü.

> "...Haksız bir sistemle pasif işbirliği yapmak, ezileni de ezen kadar hain kılar. En verimli rotamız, cesur bir kararlılıkla sapasağlam dikilmek, şiddetsiz olarak engeller ve aksilikler arasında ilerlemek, hayal kırıklıklarını kabullenmek ve umuda sarılmaktır... Şu andaki acılarımız ve özgür olma yolundaki şiddetsiz mücadelemiz belki de Batı uygarlığına sağ kalması için gereken o ruhsal dinamizmi sağlayabilir."[118]

Banliyö Eylemleri

Meredith'in vurulmasının sonrasında belirginleşen yol ayrımı King ve McKissick'in Chicago'da aynı topluluk önünde yaptıkları konuşmalar sırasında iyice su üstüne çıktı. Bu toplantıda King, barışçı direnmenin erdemlerinden söz ettiği konuşmasını; "Gücümüz birlik olmaktan doğmaktadır; Molotof kokteyllerinden, tüfeklerden, bıçaklardan, tuğlalardan değil."[119] diye tamamladı.

McKissick ise Kara Güç ideolojisini savunarak, bu sloganın siyasal ve ekonomik güç ve yeni bir kişilik görüntüsü anlamına geldiğini, yoksa gösterilmeye çalışıldığı gibi nefret veya şiddet taraftarlığı demek olmadığını açıkladı.

Aynı toplantıda hem King, hem de McKissick siyah işçi çalıştırmayan işyerlerinin boykot edilmesi için çağrıda bulundular. Ancak bu ortak eylem kararına rağmen, toplantıda bulunan herkes, hareketin bölünme aşamasına geldiğinin farkındaydı. King toplantı sonrasında uzun bir yürüyüş yaparak, Belediye Sarayı'nın kapısına siyahların taleplerini bildiren on iki sayfalık bir dilekçe bıraktı.

Birkaç gün sonra ise siyah hareketi açısından dönüm noktası olacak yeni bir olay gündeme geldi. Roosevelt Caddesi yakınındaki bir gettoda, bir siyah aşırı sıcak nedeniyle, caddedeki yangın musluklarından birini açıp serinlemeye kalkınca, polis olaya

müdahale edip, musluğu kapattı ve siyahı olay yerinden uzaklaştırdı. Ancak bu kez başka bir siyah polisin tavrını protesto etmek için, musluğu yeniden açmak istedi. Polis yine sert davranarak, bu kez ikinci eylemciyi tutuklamaya çalıştı. Yaşanan siyahlarla polis arasındaki günlük, sıradan gerginliklerden biriydi. Ancak polisin siyah eylemciyi tutuklamakta ısrar etmesi ve gelişmelerin mahalledeki siyahlar arasında hızla yayılması, beş gün sürecek yeni bir ayaklanmanın da başlangıcı oldu. Beyazlarla siyahlar zaman zaman bombaların ve ateşli silahların da kullanıldığı kanlı çatışmalarla karşı karşıya geldi. Özellikle polisin sert tutumu, çatışmaları engellemeye çalışan din adamlarının bile polis teröründen kurtulamaması, kimi sakin mahallelerde polisin çatışmaları bizzat başlatması, ağır bir provokasyon havasının hakim olduğu, kanlı bir ortam yarattı ve çatışmalar ancak Ulusal Muhafızların kentte gönderilmesinden sonra durdurulabildi.

King olaylardan sorumlu olanın bizzat kentte asayişi sağlamakla görevli polisler olduğunu ve bu ırkçı zihniyete sahip polislerin tespit edilip, cezalandırılması için belediye bünyesinde bir komite kurulmasını istedi. Belediye başkanı King'in bu istemine, siyahlarla beyazlar arasındaki ilişkileri iyileştirmek için, içinde siyahlarında bulunduğu bir komite kurma kararı aldıklarını bildirerek yanıt verdi. Bu King'in istediği türden bir gelişme değildi, ancak belediyenin de, olayların sorumlusu olarak polisleri görmesi ve ilk kez siyahların değil de, beyaz ırkçı polislerin suçlu olduklarının lanse edilmesi, bir zafer olarak kabul edildi.

Ancak asıl zafer Kara Güç yanlılarının oldu. Ayaklanma siyahların hızlı biçimde radikalleştiğini gösteriyordu. Kara Güç sloganını sahiplenen siyahlar, polisin ve ırkçı beyazların saldırıları nedeniyle gittikçe güçlenirken, Medeni Haklar Hareketi önemli oranda kitle kaybına uğramaya başladı.

Medeni Haklar Hareketi'nin güç kaybetmesi ve siyahlar üzerinde şiddet yanlısı grupların egemen olması, siyah olmayan diğer muhalif kesimlerin ve din adamlarının hareketten uzaklaşmasını da beraberinde getirdi. Kısa sürede siyahlar daha radikal, daha militan, ancak daha az toplumsal desteğe sahip, hedefleri daha belirsiz bir hareketin denetimine girdi. Bu hareket çok geç-

meden ırkçı beyazların dışında kalan kesimlerin de tepkisine neden oldu ve ilk kez ırkçı olmayan beyazlar da, siyah hareketine karşı aktif tavır almaya başladı. Her iki kesimde de ırkçılık yeniden güç kazanmaya başladı. King siyahların zor yaşam koşullarını duyurabilmek için yalnız beyazlara açık olan banliyölere yürüyüş düzenlediği sırada, çoğunluğu işçi olan göçmen beyazların gösterdiği tepki, aynı zamanda o güne dek siyahların önderliğinde gelişen Amerikan muhalefetinin de parçalandığını kanıtlayan en önemli gösterge oldu. Daha önceki eylemlerde zaman zaman siyahlara destek veren beyazlardaki bu tutum değişikliği, kısa sürede radikal ırkçı söylemlerin ağır bastığı siyah karşıtı bir harekete dönüştü. Banliyö eylemleri sırasında siyahlar kitlesel saldırılara maruz kaldı. Bazı bölgelerde ellerinde Nazi bayrakları taşıyan beyazlar karşı gösteriler düzenlemeye başladı. Kimi yerlerde de Afrikalıları aşağılayan resim ve dövizlerin taşındığı geniş beyaz protestoları örgütlendi.

Beyaz protestolarının ardında çok sayıda ırkçı örgütün yanı sıra, kimi devlet yöneticileri, polis teşkilatından isimler ve belediye yetkilileri bulunuyordu. Tüm bu ağır propaganda bombardımanı altında bile protestolara katılan beyazlar yine de azınlıktaydı. Ancak ırkçılar önemli bir moral üstünlüğü kazanmışlar, beyazların çoğunluğu ırkçı eylemlere katılmasa da, eski biçimiyle siyah hareketine sempati besleyenlerin sayısı da azalmıştı. King tüm olumsuz koşullara rağmen beyaz işçilerin kendilerine yeniden destek vereceğine inandığından, banliyö eylemlerine devam etmeye karar verdi ve kendine yeni bir hedef seçti. Yeni hedef 1951'de bir siyah ailenin beyazların saldırısı sonucu terk etmek zorunda kaldığı ve o tarihten itibaren hiçbir siyahın yerleşemediği Cicero adlı banliyöydü. 1951'deki olay nedeni ile bu banliyö ırklar arasındaki eşitsizliğin de sembolü haline gelmişti.

King Cicero'ya yürüyüşün yapılacağını açıklaması, beyaz ırkçıların terör eylemlerinde artırmasına neden oldu. Boykot nedeniyle zor durumda kalan belediye başkanı ve işadamları, yeni eylemler sonrasında şiddetin daha da artacağını düşünerek, King'le uzlaşma yolu aramaya başladı. Belediye başkanı özellikle inşaat ve bankacılık sektöründe faaliyet gösteren işadamlarının zorla-

masıyla King'i görüşmek için davet etti. Sonuçta imzalanan anlaşma ile birlikte açık yerleşme ilkesi ve mevcut konutların düzeltilmesi yönünde kararlar alındı. Bu anlaşma King önderliğindeki Medeni Haklar Hareketi'nin, ABD'deki son başarısı oldu.

Ancak Kara Güç yanlıları anlaşmayı bir oyalama taktiği olarak değerlendiriyordu. Bu nedenle bir CORE üyesi polis denetiminde Cicero'ya bir yürüyüş yaparak, anlaşmaya uyulması konusunda uyarıda bulundu. Gerçekten de anlaşma hiçbir boyutta hayata geçirilmeyince, bu eylem nedeniyle Kara Güç yanlıları daha da güçlendi.

King ve Vietnam Savaşı

King'in banliyö eylemlerine yeterli oranda destek gelmemesinin bir başka nedeni ise, 1967 yılında Vietnam Savaşı'nın olağanüstü bir ilgi uyandırmaya başlamasıydı. Tüm Amerikan kamuoyu savaşın sonuçları ve bu savaşta ölen Amerikan askerleri ile gazete haberlerini takip ediyor, bazı büyük şehirlerde savaş karşıtı grupların düzenlediği anti-militarist eylemler daha dikkatle izleniyordu. Siyah gençlerin büyük kısmı da, askerlik ve savaş karşıtı eylemlerde yer alıyordu. Savaş Amerikan Devleti'nin dünyaya dayattığı "demokrasi" ve "özgürlük" kavramlarını yeniden sorgulamayı da beraberinde getirdi. Önceden beri Amerikan özgürlük anlayışının sadece egemen ve seçkin beyazlar için bir özgürlük olduğunu düşünen King, Vietnam Savaşı'nın kızışmasıyla birlikte, bu özgürlük anlayışının sadece Amerika'daki yoksulları değil, tüm dünyadaki yoksul halkları esir almaya çalıştığını düşünerek, söylemlerini gittikçe sertleştirdi. Medeni Haklar Hareketi'ne katılan herkesi barış için mücadeleye çağıran King, bu dönemde Amerikan dış politikasını eleştiren, savaşı lanetleyen, savaşı bir insanlık suçu olarak değerlendiren çeşitli konuşmalar yaptı[120] ve savaş aleyhtarı kesimlerin örgütlediği eylemlere destek vermeye başladı. King başka ulusların halklarını öldüren bir ülkenin, kendi yoksul ve ezilmiş halkına verecek bir şeyi olamayacağını, savaşın ülke içindeki tüm sorunları daha da ağırlaştıracağını söylüyor, siyahları bu ahlaksızlığa ortak olmamaya çağırıyordu;

"Sevgili ulusumuza çağrıda bulunuyorum. Bence savaş yoksulların düşmanıdır. Yalnız ülkemizdeki yoksulların ümitlerini yıkmakla kalmıyoruz. Genç zencileri, daha Harlem'de kendilerinin sahip olmadıkları özgürlüklerini korumak için Güneydoğu Asya'ya gönderiyoruz. Daha okul sıralarında yanyana oturtamadığımız zenci ve beyaz gençlerin birlikte ölüşünü televizyonda seyrediyoruz.

Vietnam'ın yoksulları adına konuşuyorum. Bu savaşın bedelini tüm Vietnam'a ölümle ve ahlak bozulmasıyla, hem de ülkemizin geleceği hakkında yıkılan ümitleriyle ödeyen Amerika'nın yoksulları adına konuşuyorum. Bütün bu insanlar adına vatanımı yöneten kişilere sesleniyorum: bu savaşı durdurmalıyız. Zenginlerin yanını tuttuğumuzu ve yoksulların dünyasını cehenneme çevirdiğimizi unutmayalım."[121]

King'in katıldığı savaş karşıtlığı ile ilgili yapılan eylemlerin en önemlisi, New-York'ta yapılan protesto gösterisiydi. Savaş karşıtı grupların örgütlediği ve Birleşmiş Milletler binası önünde yapılan gösteriye, ardında 400 binden fazla insanla katılan King, 1968 Şubatında da Washington'daki Arlington Ulusal Mezarlığı'na da bir yürüyüş düzenleyerek, Vietnam'da ölen askerler için bir dua kampanyası başlattı.

King'in savaş karşıtı tutumu ve Medeni Haklar Hareketi'ni bu tutuma uygun bir tarzda eyleme yönlendirmesi, Amerikan egemen çevrelerini fazlasıyla rahatsız etmeye yetti. Kimi gazeteler King'i komünistlerle işbirliği yaparak, Amerikan aleyhtarı illegal bir organizasyonun şefi olarak ilan etmeye dek, yayınlar yaptı. Daha ılımlı olanlar ise King'i, bu tutumuyla yeniden taraftar kazanmaya çabaladığını duyurmakla yetindi. Herkesin üzerinde anlaştığı tek nokta ise Medeni Haklar Hareketi'nin güç kaybetmekte olduğu idi. Gerçekten de 1968'lerin başlarında King ve yandaşları gittikçe güçlenen ve radikalleşen Kara Güç Hareketi karşısında yalnız kalmış gibiydi. Hala siyahların manevi önderi konumunda olmasına rağmen King, siyah ve beyaz yoksullarının beraber götürebileceği bir hareket yaratma projesinde dönemsel başarıları bir yana konursa, önemli bir güç biriktiremeyiş, 1968'in radikal atmosferinde Amerikan muhalefeti kendi

kanallarında, ancak farklı mecralara doğru akmaya başlamıştı.

Tüm bu olumsuz koşullara rağmen King, şiddetsiz bir direniş felsefesinde ısrar etme niyetindeydi. ABD'de Vietnam Savaşı'na duyulan tepkinin, muhalefeti yeniden birleştirebileceğini düşündüğü için, yine siyah ve beyazların birlikte hareket edebileceği bir kampanya açmaya karar verdi. Savaşın yoksullar üzerinde yarattığı, siyasi ve ekonomik sorunlara dikkat çekebilmek, ABD'nin saldırgan dış politikasına halktan gelen tepkilerle son verebilmek ve bu savaş için harcanan paraları yoksul Amerikalıların yaşam seviyesini yükseltmek için kullanılmasını sağlamak amacıyla, "Yoksul İnsanlar Yürüyüşü" adı altında yeni bir eylem planlamaya başladı. Ancak bu girişim, önceden beri muhalefeti bölmek için çaba sarf eden Amerikan Devleti'nin katlanamayacağı kadar büyük bir potansiyel tehlike yaratıyordu. 1968'in devrimci atmosferinde devlet, muhalefetin son kez birleşmesini sağlasa da, "ulusal çıkarlar" açısından King'in ortadan kaldırılmasını, King'in yaşamasına oranla daha avantajlı bulmaya başladı.

Böylece kitle desteğini kaybetmeye başladığı, muhalefetin onun denetiminden çıktığı ve hükümete tanıdık gelen bir tarzda mücadele eden siyahların hareketin liderliği üstlendiği bir konjonktürde, King'in öldürülmesine karar verildi.

King'in Ölümü

King Yoksul İnsanlar Yürüyüşü için hazırlıklar yaparken, diğer yandan da, savaş aleyhtarı gösterilere katılıyor, her katıldığı gösteri de, bir yandan devleti Vietnam Savaşı nedeniyle eleştirirken, diğer yandan da yeni kampanyasının gerekçeleri üzerine konuşuyordu.

> "... İş savaş harcamalarına gelince zenginliğimiz ortaya çıkmakta, bir mirasyedi rahatlığıyla çarçur edilmektedir. Son günlerde açıklandığına göre bütçede savaş giderleri konusunda yapılan yanlışlık sadece bir yıl için on milyar dolara varmaktadır. Sadece bu yanlışlık, aynı yıl içinde yoksullukla savaş için ayrılan paranın beş katından fazladır. Yatırımları tersine çevirsek ve silahlı kuvvetlere yoksullukla savaş için harcanandan fazlasını vermesek, generallerin

savaş alanlarını kızgınlık içinde terk etmeleri hoş görülebilirdi. Washington Post gazetesinin yaptığı hesaba göre, her öldürdüğümüz düşman için 322.000 dolar harcamaktayız. Öldürmekten vazgeçtiğimiz taktirde, insanların yaşama koşullarını ne derecede geliştirebileceğimizi hayal etmek bile güçtür. Yabancı ülkelerde atıldığımız serüvenlerle koruduğumuz ileri sürülen güvenliğimiz, yozlaşan kentlerimizin tehdidiyle sarsılacaktır. Vietnam'a atılan bombalar Amerika'nın kalbinde patlamakta, insanca bir toplum için duyulan özlemleri ve bunu gerçekleştirmenin olanaklarını paramparça etmektedir."[122]

Bu çalışmalar esnasında gündeme gelen bir diğer gelişme ise, Memphis temizlik işçilerinin greviydi. Büyük çoğunluğunu siyahların oluşturduğu temizlik işçileri, uzun süredir devam eden grevin bitirilmesi için belediyenin hiçbir anlaşmaya razı olmamasından rahatsızlık duyuyordu. Gerginliğin artması üzerine bazı siyah liderler, grevcilerle konuşması ve grevin bitirilmesi için gerekirse yapılması olası eylemlerin örgütlenmesini sağlamak amacıyla, King'i Memphis'e davet etti. Bir kaç gün sonra King bölgeye giderek, olayların çıkmasını engellemek ve belediyeyi anlaşmaya zorlamak için çalışmalarına başladı.

Memphis temizlik işçilerinin grevi 12 Şubatta başlamıştı. 1.300 temizlik işçisi sendikalarının belediyece muhatap kabul edilmesi ve ücretlerinin artırılmasını talep ediyordu. Başkan Henry Loeb ise sendikanın yasal olmadığı ve bu nedenle grevin kanun dışı olduğunu söyleyerek, anlaşmaya yanaşmıyordu.[123] Temizlik işçilerinin % 95'i siyah olduğu için grev bir anda siyahların muhalefetine ve ırksal eşitsizliğe karşı direnişe dönüştü. Memphis'te yaşayan ve halkın % 40'ını oluşturan, 280 bin siyah da eyleme destek veriyordu. Ayrıca siyahlar belediyenin işe alma ve çıkarma konusunda da ırkçı davrandığını söylüyor, yerel yönetimlerde ve okul yönetiminin üst kademelerinde hiçbir siyahın görevlendirilmediğini iddia ediyordu. Siyahların protesto ettiği bir diğer gelişme ise, yerleşim alanlarında belediyenin siyahlara adaletsiz davranmasıydı. Siyahların yaşadığı gettolardaki binaların yıkılmaması ve siyahların daha modern konutlara yerleştiril-

memesinin sorumlusu olarak da, ırkçı belediye yönetimi gösteriliyordu. Siyah örgütleri belediyenin beyaz ev sahiplerinden rüşvet aldığını ve bu nedenle evlerin yıkılmadığını belirterek, bu haksızlıkların giderilmesine dek grevin sürmesi için çaba sarf ediyordu.

Eylemin başında Medeni Haklar Hareketi içinde yer alan bazı siyah önderler ile 150 Memphisli din adamının kurduğu "Eşitlik Yolunda Topluluk" (Community on the Move for Equality-COME) adlı bir örgüt vardı. Ancak eylemciler Kara Güç sloganını benimsediklerini söylüyorlar, amaçlarının siyah iktidar kavramını ekonomik anlamda uygulamaya çalışmak olduğunu iddia ediyordu.

İlk eylemler beyaz dükkanlarının boykotu şeklinde düzenlenmiş, boykotun başlamasından iki gün sonra ise 700 protestocu Belediye Sarayı'nı işgal ederek, Belediye Meclisi salonlarında oturma eylemi yapmıştı.

Belediye ise siyahların eylemlere başlaması üzerine tutumunu sertleştirerek, şehre grev kırıcı işçiler getirmiş ve temizlik işlerini bu işçilere devretmişti. Ancak bu işçiler hem çevreden gelen yoğun protestolar, hem de sayılarının az olması nedeniyle hizmetleri yerine getirmeyi başaramadı. Bu arada eylemler de devam ediyordu. Montgomery Otobüs Boykotu'nda olduğu gibi, siyah işçiler geceleri kilisede toplanarak o günü değerlendirip, ertesi günkü eylemler hakkında tartışıyor ve yeni eylemler için küçük çaplı komiteler organize ediyordu. Belediye binasına doğru yapılan bir gösteri sırasında bir polis otosu yürüyüş yapan göstericilere çarpınca, Memphis'de çatışmalar başladı. Polis göstericileri dağıtabilmek için gaz bombası kullanmak zorunda kaldı.

Bu çatışmadan bir hafta sonra göstericiler, Belediye Binasını belediye meclisi toplantı halindeyken işgal etti. Polisin "çıkın" uyarısına eylemciler, "Hapis İsteriz" sloganı ile yanıt verince, 117 gösterici tutuklandı. Bu olay siyahların motivasyonunu daha da arttırdı.

Grevin beşinci haftasında boykot hala devam ediyordu. Dükkan sahipleri normalin yarısından daha az satış yapabiliyor, boykot edilen gazeteler ise normal tirajlarının 15 bin altında basılı-

yordu. Geceleri de şiddet olayları başlamıştı. Bazı dükkanların vitrinleri indiriliyor, çoğunlukla yanlış yangın ihbarları verilerek, itfaiyecilerin görevlerini yapması engelleniyor, polis otoları yine sahte ihbarlarla, kentin içinde dolaştırılıyordu. King Memphis'e geldiğinde gerginlik son haddine varmıştı.

King Memphis'teki havayı görünce, siyahların haklarına kavuşabilmesi için eylemlerin daha geniş bir kitleye yayılması yönünde çalışma yapmaya karar verdi ve işçilere destek veren siyahlarla bir toplantı yaparak, tüm katılımcılara belediye işçilerine destek vermek için bir günlük genel grev, boykot ve yürüyüş önerdi. Bu öneri kabul dilince, 28 Mart günü için hazırlıklara başlandı.

28 Mart günü yürüyüşçüler Beale Sokağı'nda[124] toplandılar. Eyleme katılan 6 bin kişi King'in ardından yürüyerek, Memphis sokaklarında sessiz bir eylem gerçekleştiriyorlardı. Ancak yürüyüşçüler arasında bulunan bir grup siyah, daha önceki eylemlerde olduğu gibi, yine etraftaki beyazlara ait dükkanlara saldırmaya ve kendilerine müdahale eden polisle çatışmaya başlayınca, olaylar birden tırmandı. Polis yürüyüşçüleri dağıtmak için cop ve gaz bombası kullanmaya başlayınca, siyah göstericiler de karşılık verdi. Bir anda olaylar tüm Memphis'e yayıldı. Eyalet valisi olayları engellemek için şehre, 4 bin Ulusal Muhafız ve bir o kadar da eyalet polisi göndermek zorunda kaldı. Sabaha kadar 300 siyah tutuklandı. 60 kişi de olaylarda yaralandığı için hastaneye kaldırıldı. 16 yaşındaki bir siyah çocuk da polisler tarafından aynı gece vurularak, öldürüldü.

King olaylardan sonra Memphis'deki şiddet havasını engelleyebilmek ve polisin sert tutumunu protesto edebilmek için yeni bir yürüyüş yapmaya karar verdi. Olayların çıktığı gün, ilk saldırıyı başlatan gençlerin üyesi bulunduğu çeşitli mahalli gruplarla bir araya gelerek yeni ve şiddetten uzak bir eylem için, onların desteğini almayı başardı. Ayrıca bu gruplar arasından seçilen gençlerden çeşitli komiteler örgütleyerek, eyleme destek verecek siyah sayısını artırabilmek için, örgütlenme, haberleşme ve propaganda faaliyetlerine başladı. Yine bu grupların da içinde yer aldığı çeşitli çevreler arasında işbirliğini sağlayabilmek için, eğitim çalışmaları başlatıldı. Memphis'te hava değişmeye başlamış, si-

yahlar King önderliğinde yeniden birlik içinde hareket edebilmenin olanaklarını yakalamıştı.

4 Nisan günü, akşamüstü King gece yapılacak toplantıya yönelik hazırlıklarını tamamladıktan sonra, dinlenmek için kaldığı motelin balkonuna çıktı. Tam o sırada, karşı ki pansiyonun bir odasından, uzun namlulu bir tüfekle üzerine ateş edildi. King çenesinden ve ensesinden aldığı kurşun yarasıyla, balkonun beton zeminine düştü ve orada hayatını kaybetti.

Onun öldürülmesiyle birlikte ABD tarihinin o güne dek görülmemiş en yaygın gösterileri ve en büyük şiddet olayları başladı. Başta o güne dek hiçbir ciddi siyah ayaklanmasına şahit olmamış başkent Washington olmak üzere, aralarında Chicago, Detroit, Baltimore'nin de bulunduğu 168 kent ve kasabada siyahlar ve muhalif beyaz gruplar ayaklanarak, eyleme başladı.

Olaylar o kadar büyüdü ki, Beyaz Saray federal birliklerin korumasına alındı. Ulusal Meclisin bulunduğu Capitol binasına göstericileri uzak tutabilmek için makineli tüfek yerleştirildi. Eylemlerin sloganı haline gelen Kara Güç Hareketi'nin önderi Carmichael;

> "Beyaz Amerika Dr. King'i öldürerek, bize savaş ilan etti. Evlerinize gidin ve tüfeğinizi kapın."[125] "Beyaz adam geldiğinde niyeti sizi öldürmek olacak. Sokaklarda hiçbir siyahın kanını görmek istemiyorum artık. Onun için diyorum ki, evinize gidip, silahlanın."[126]

diyerek, siyahları ayaklanmaya çağırıyordu.

Siyah gençlerin çoğunluğunu oluşturduğu binlerce insan, vitrin camlarını indirdi, dükkanları yağmaladı ve sayısız binayı ateşe verdi. Hemen hemen bütün üniversitelerde de, kampüsler işgal edildi.

> "Harlem'de kalan Colombia Üniversitesi Afro-Amerikan Öğrenci Derneği önderi Bill Salen; 'Harlem yanıyordu, kıyamet kopmuştu.' diye anımsıyordu. 'Halk sokaklara dökülmüştü, polis kafa yararak koşuşturuyordu, ortalığı ateş sarmıştı. İlk kez gerçek ölüm kalım savaşı olan böyle toplumsal patlama görüyordum... Harlem'de

insanların gerçekten yüreklerinden vurulduklarını gördüm. Bizim gibi onun çizgisinin yanlış olduğunu ileri süren, onun, düzenin savunucusu olduğunu düşünen aydınlar değildi bunlar. Onu onaylamıyor olabilirlerdi ama vurulmuş olmasıyla deliye dönmüşlerdi."[127]

O gün çatışmalar sabaha dek sürdü. Birkaç saat olaylar durulur gibi olduktan sonra, eylemler yeniden başladı. Tüm kentlerde siyah eylemleri çığ gibi büyüdü. Beyaz Saraya yönelen kitle ancak iki blok ötede durdurulabildi.

Tüm ülkede ordu ve Ulusal Muhafız Birlikleri 72.880 kişilik bir güç kullanarak, eylemlere müdahale ettiler. 24 binden fazla kişi tutuklandı ve devletin resmi makamlarına göre olaylarda 43 kişi hayatını kaybetti.[128] Pek çok şehirde sokağa çıkma yasağı ilan edildi.

King'in ölümü dünyanın diğer ülkelerinde de sert protestolarla kınandı. 1968 hareketinin etkisinde olan bütün ülkelerde gösteriler düzenlendi, pek çok yerde yürüyüşler yapıldı.

King için Salı günü cenaze töreni yapılmasına karar verildi. Eşi Coretta Scott King, törenden bir gün önce üç çocuğu ile Memphis'e giderek, King'in ölmeden önce düzenlemeyi planladığı temizlik işçileri yürüyüşüne önderlik etti. Yürüyüş tıpkı King'in istediği gibi olaysız geçti.

King'in cenaze töreni sırasında ülkenin hemen her yerinde yaşam tamamen durdu. Siyahlar bağlı bulundukları kiliselerde dua toplantıları düzenledi. Kentlerin büyük bölümünde siyahlar ve beyazlardan oluşan kalabalıklar sessiz yürüyüşler yaptı. Pek çok işçi örgütü üyelerini iş bırakmaya çağırdı. Gemiler bayraklarını yarıya indirerek, sessiz protestoya katıldı. Protesto gösterileri cenaze töreninden sonrada sürdü. Yoğun baskı nedeniyle başkan Johnson, 7 Nisanı Ulusal Yas günü ilan etmek zorunda kaldı. O gün New-York'da 25 bin kişinin katıldığı bir protesto yürüyüşü gerçekleştirildi. Ohio'da binlerce insan bir miting düzenleyerek cinayeti kınadı.

King'in ölümü tüm Amerikan toplumunda önemli değişiklikler yarattı. Amerikan Film Sanatı ve Bilimler Akademisi gelenek-

sel Oskar ödülleri töreni ertelendi. Dağıtım töreni Çarşamba akşamı yapıldığında en iyi erkek oyuncu seçilen Rod Steiger ödül ardından yaptığı teşekkür konuşmasını, Medeni Haklar Hareketi'nin simgesi haline gelen; "Mutlaka Yeneceğiz" cümlesiyle tamamladı. Beysbol birinci liginin açılışı ertelendi. Çoğunluğu siyahlardan oluşan profesyonel basketbol oyuncuları maçları boykot ederek, anma törenlerine katılmak için Atlanta'ya gitti. Tüm okullar öğrencilerin boykotu ve çıkması olası olaylar nedeniyle tatil edildi.

King'in ölümü Amerikan muhalefetini son kez yan yana getirmeyi başarmış oldu. Ardında yeni bir eylem tarzı, adaletsizliğe karşı yoksulların birliğini savunan bir düşünce ve umut dolu bir direniş geleneği bırakan King, Medeni Haklar Hareketi'nin marşı ile gömüldü;

Yeneceğiz.
Yeneceğiz.
Bir gün gelecek, yeneceğiz.
Kalbimin derinliklerinde bir duygu var:
İnanıyorum ki
Bir gün yeneceğiz.

3. bölüm

efendiliğin reddi

Doğrudan Eylem

efendiliğin reddi

Doğrudan Eylem

Sivil itaatsizlik ve doğrudan eylem ile ilgili tartışma, elbette Gandhi ve King pratikleri ile sınırlı olmayan geniş kapsamlı bir muhalefet biçimidir. Bununla birlikte Gandhi ve King önderliğinde yapılan eylemlerin önemi, bu hareketlerin sadece büyük bir kitleyi kapsayabilmiş olmasından kaynaklanmamakta, Gandhi ve King diğer yandan bu tarzın düşünsel arka planın oluşturulması bağlamında da önemli misyonlar üstlenmektedir. Bu nedenle sivil itaatsizlik ile ilgili tartışmaların ve bu eylem biçimine ilişkin kıstasların yaratılmasında Gandhi ve King özellikle önem taşımaktadır. Gandhi ve King'in yaratmış olduğu deneyimlerin tümü; dünyada, ilk izleri çok eskilere dek takip edilebilecek doğrudan eylem anlayışının önemli bir bölümünü oluşturmakta, geleceğe yönelik tartışmalarda her iki eylemci de önemli misyonlar taşımaya devam etmektedir. Bu nedenle Gandhi ve King'in düşüncelerinin anlaşılması, doğrudan eylem hareketinin dünya çapında yarattığı diğer pratiklein ve bu konudaki teorik tartışılması ile mümkün olmaktadır.

Doğrudan Eyleme Dayalı Muhalefet

Doğrudan eylem ve sivil itaatsizlik ile ilgili ilk teorik tartışmalar, Henry David Thoreau'nun sivil itaatsizlikle ilgili ilk makalesini yayınladığı 1848'den sonra dünya çapında gündemin ilk sıralarında yerini almaya başlamış ve o günden bu yana, özellikle modern devlet, sivil toplum gibi daha yakın tarihli tartışmaların tümünde, bu kavram sıklıkla kullanılır olmuştur. Gandhi ve King sonrasında doğrudan eylem anlayışı yerel özelliklerinin dışına taşarak, evrensel boyutta muhalif hareketler açısından bazı ayırıcı işlevler üstlenmeye başlamıştır. Kuşkusuz hareketin bu derece ilgi görüyor olması sadece Thoreau, Gandhi ve King pratiklerinin yarattığı etkiyle sınırlı değildir. Her üç eylem adamı, hareket açısından önemli köşe taşlarını oluşturmuş olsalar da, örgütlü doğrudan eylemin kökleri, kapitalizmin vahşi doğasına karşı ilk devrimci eylemi başlatan Ludistlere dek takip edilmekte, kapitalizm ve modern devletin elde ettiği global boyutla birlikte, doğrudan eylem de evrensel bir nitelik kazanmaktadır.

Daha da önemlisi hareketin kazanmış olduğu bu evrensel boyut, dünya çapında bu eylem anlayışına bağlı farklı tartışmaların şekillenmesine de neden olmakta, sonuçta doğrudan demokrasi, karşı kültürün oluşturulması, özgürlük alanlarının yaratılması, desantralizasyon, otonomi, federasyon gibi kimi kavramlar siyasi muhalefetin günlük tartışmaları içinde yer almaktadır. Doğrudan eylem ve onun özel bir biçimini oluşturan sivil itaatsizlik kampanyalarının yarttığı pratikler göz önüne alındığında, tartışmaların gün geçtikçe daha geniş bir kesim tarafından sürdürülüyor olmasının rastlantı olmadığı da açığa çıkmaktadır. Dünyanın hemen her yerinde "kendin yap" anlayışının, 1968 ile hız kazanması ve 1980'lerin sonrasında gittikçe daha çok taraftar bulması, siyasi elitler yerine sıradan insanların, politikadan çevreye, mahalli hizmetlerden sosyal çalışmalara, insan haklarından kadın hareketine ve çocuk haklarına dek kendi yaşamları ile ilgili her alanda gittikçe daha aktif müdahale etmesi, doğrudan eylemin gelecekte de tıpkı geçmişte olduğu gibi yeni ve önemli pratikler yaratacağını ortaya koymaktadır.

Son dönemde Seattle'da Washington'da, Prag'da, Cenova'da gerçekleşen anti-kapitalist eylemler ve yine yakın zamanda José Bové'nin önderliğindeki Fransız köylülerinin bir Amerikan fast-food lokantasını demonte ederek gerçekleştirdiği eylem, doğrudan eylemin yeniden muhalif hareketlerin gündemindeki yerini aldığını kanıtlamaktadır. Geçmişteki diğer doğrudan eylem pratikleri ile birlikte değerlendirildiğinde hem Seattle, hem Washington, hem de Fransa eylemlerinin günübirlik, rastlantısal, konjonktürel olmadığı, tüm bu eylemlerin ardında zengin bir felsefe yaratmaya uygun, önemli deneyimler bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Yaklaşık 200 yıllık bir tarihe sahip, örgütlü doğrudan eylem pratikleri, bugün tüm dünyada hemen her türlü yönetim biçiminde uygulanabilen, sistemden rahatsızlık duyan hemen herkesin katılabileceği, farklı bir muhalefet tarzı yaratmanın mümkün olduğunu göstermektedir.

Küreselleşmeye karşı ilk eylemleri yapan Fransız işçilerinin ve öğrencilerinin 1995 yılındaki direnişleri; 1968 öğrenci eylemleri sırasındaki "sit-in" kampanyaları, sokak gösterileri, savaş karşıtı eylemler ve üniversite işgalleri; 1915-1945 arasında yaklaşık 30 yıl boyunca devam eden Hindistan Ulusal Direnişi, önce Hintlilerin ve daha sonra da siyahların Güney Afrika'daki eylemleri; yaklaşık 25 yıl süren ve doruk noktasına King zamanında ulaşan Amerika'daki Medeni Haklar Hareketi ve ırkçılık karşıtı yapılan diğer eylemler; Amerika'daki Vietnam Savaşı ve İsrail'de Lübnan Savaşı sırasında gerçekleştirilen Vicdan-i Red Kampanyaları, Danimarka'da Yahudileri işgalci Almanlardan korumak için yapılan ve Nazilerin Yahudileri tanımak ve ayırt etmek için giymek zorunda bıraktıkları yıldızlı elbiselerin başta kral olmak üzere tüm Danimarka halkı tarafından giyilmesi ve bu yolla Yahudi katliamını önleme girişimi, yine Danimarka'da aynı savaş sırasında Nazilerin yasalarını işlemez hale getirmek ve tutsak alınan Danimarka kralının öldürülmesini engellemek için yapılan çicek taşıma eylemleri; İngiltere'deki 1946'da orduya ait kampların işgali; İngiltere ve Fransa'daki evsizlerin sahipsiz mülk işgalleri, Fransa ve İsrail'de sanatçıların tiyatro işgalleri; Fransa'da ücretsiz elektrik ve taşıma kampanyaları; dünyanın hemen her yerinde orta-

ya çıkan vergi ödememe eylemleri; Amerika'da, Fransa'da ve Batı Almanya'daki ırkçılık karşıtı eylemler; Batı-Almanya'daki antinükleer mücadele; 1975'te, İsviçre'de, Basel yakınlarındaki Kaiseraugst köyünde yapılmak istenen atom santraline karşı başlatılan 11 haftalık işgal; Batı Avrupa'daki barış hareketi; Batı Almanya'daki çevre hareketi; İtalya ve Fransa'daki fabrika işgalleri; Arjantin ve Türkiye'deki kayıp yakınlarının eylemleri; İngiltere'deki anti-poly tax hareketi (kelle vergisine karşı geliştirilen eylemler); Kuzey İrlanda'daki Sivil Haklar Hareketi; İngiltere ve İtalya'daki makine kırıcıları; İngiltere, İskoçya ve özellikle Fransa'daki ilk grev ve genel grev girişimleri; Batı Avrupa'daki teknoloji karşıtı sabotajlar, ekotajlar ve benzerleri; yeni tarz bir muhalefet için önemli ipuçları sunmaktadır.

Modern Devlet ve Doğrudan Eylem

Doğrudan eylemin ilgi çekici ve bizi ilgilendiren asıl noktası ise bu eylem biçiminin modern devletin örgütlenişine ilişkin olarak ortaya koyduğu eleştirel tarzdır. Doğrudan eylem pratiklerinin örgütlü bir halk inisiyitifi olarak gittikçe daha fazla önem kazanması; modern devlet ve modern toplum adı altında ortaya konan yaşam anlayışının yarattığı felaket boyutundaki insani yıkımın sonuçlarının gittikçe daha fazla günlük yaşamı etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Bu sadece bugünkü biçimiyle doğanın yok edilmesi, savaşlar nedeniyle kitlesek katliamların planlanabilmesi anlamında değil, aynı zamanda kişi olarak, modern toplumun her bireyinin gittikçe daha fazla yabancılaşması, toplumsallığın hızlı biçimde çözülmeye doğru gitmesi ile ilgilidir.

Doğrudan eylem bu boyutu ile modern toplumda gün geçtikçe daha da zayıflayan insan-insan ilişkilerine, insan-topluluk ilişkilerine ve nihayet insan-doğa ilişkilerine sahip çıkabilmenin neredeyse tek olası yolu haline gelmiş bulunmaktadır. Bu; gerçek anlamda, insanların kendisi ile ilgili kararları vermek için ayrıcalıklı olan yetkililere gereksinim duymaması, toplumsallığı yeniden yaratabilmesi ve merkezi otoriteler yerine, toplumsallığın dinamiğinden üretilen desantralize ilişkileri güçlendirebilmesi anlamı taşır.

Colin Ward, "*Eylemde Anarşi*" adlı eserinde bu olguyu şöyle değerlendirir;

"Çağdaş devlette, her yerde ve her alanda, bir grup karar verir, kontrol eder ve seçenekleri kısıtlarken, bu çoğunluk bu kararı kabul etmek zorunda kalır, bu kontrole boyun eğer ve dışarıdan dayatılan bu seçenekler dahilinde hareket eder. Doğrudan eylem alışkanlığı, bizi etkileyen kararları verme gücünü onlardan geri almaya çalışma alışkanlığıdır."[1]

Colin Ward, çağdaş devlet ve doğrudan eylem konusunda yalnız değildir. "*Ekolojik Bir Topluma Doğru*" adlı kitabında Murray Bookchin benzer bir tartışmaya değinerek şunları yazmıştır;

"Doğrudan Eylemle ilgili daha da önemli bir nokta, merkezi, zorba bürokrasiler eliyle halktan gaspedilen toplumsal yaşam üzerinde kişisel gücün yeniden etkinlik kazanması doğrultusunda belirleyici bir adım olmasıdır. Doğrudan eylemle, yalnızca toplumsal olayların seyrini yeniden denetleyeceğimiz duygusunu kazanmakla kalmaz, aynı zamanda onsuz özetkinlik ve özyönetime dayalı gerçek anlamda özgür bir toplumun bütünüyle imkansız olduğu yeni bir benlik ve kişilik duygusunu da geliştirebiliriz."[2]

Bookchin aynı kitabında doğrudan eylemin, diğer eylem biçimleri gibi zaman zaman denenebilecek bir eylem biçimi olmadığını öne sürerek, bu eylem anlayışını ahlaki bir ilke olarak ele alır ve seçilmişlerin inisiyatifinde yaşayan sıradan bir seçmen kitlesi ya da temsilciler aracılığı ile yürütülen bir politik aktivitenin gerçek anlamda muhalif bir karakter sergileyemeyeceğini iddia eder;

"Doğrudan eylem dört bir yana duyurulmuş ve özgür bir kent mitingidir. Her bireyin kendi içindeki gizli gücü, yeni bir özgüven ve özyetkinlik duygusunu uyandırmak için bir araçtır; bireylerin, sadece gücü değil; 'seçilmişler'in gölgesinde yaşayan pasif, izleyici bir 'seçmen kitlesi'nin kişiliğini de gaspeden 'temsilciler'in olmadı-

ğı bir toplumun denetimini doğrudan ele almaları için bir araçtır. Kısaca, doğrudan eylem, 'etkinliği'ne ve poülaritesi'ne bakılarak benimsenecek ya da bir kenara atılabilecek bir 'taktik' değil; ahlaki bir ilke, bir ideal, aslında bir duyarlılıktır. Yaşamımızın, davranışlarımızın ve bakış açımızın her yönünü doldurmalıdır."[3]

Hem Ward'ın, hem de Bookchin'in doğrudan eylemi, özgür bir toplumun olmazsa olmaz unsuru olarak görmesi ve her ikisinin de çağdaş ya da modern devlet ve toplum örgütlenmesini benzer bir üslup ile eleştirmesi, uzun süredir doğrudan eylem ve modern devlet ile ilgili yapılan tartışmalarda ortak bir noktaya varıldığını kanıtlamaktadır.

Modernite ve Holocaust adlı kitabında Zygmunt Bauman da Nazi Almanyası döneminde gerçekleştirilen Yahudi soykırımına ilişkin olarak Modern Devlet ile ilgili aynı tezleri öne sürer. Her üç yazarın Modern Devlet eleştirisi, sürekli bu eleştiriye eşlik eden doğrudan eylem pratiği ile birlikte ele alınır. Daha da önemlisi modern devlet örgütlenmesinin teorik eleştirisi ile modern devlet yapısının neden olduğu hiyerarşinin, toplumsallık üzerinde yarattığı tahribata yönelik pratik eleştiriler aynı doğrudan eylem noktasında ortaklaşır. Bu temel sav, doğrudan eylem ile modern devlet arasında uzlaşmaz, birbirini dışlayan bir çelişkinin ortaya konmasını sağlar. Bu nedenle günümüzdeki muhalefet çizgisi açısından modern devlet tekrar pahasına yeniden tartışma gündemine alınmalı, buna bağlı olarak doğrudan eylemin anlamı araştırılmalı, nihayetinde Gandhi ve King pratikleri tekrar değerlendirilmelidir.

Modern bir devlet: Nazi Almanya'sı

Modern devlet ve doğrudan eylem konusundaki en çarpıcı ilişki Bauman tarafından ortaya konulmuştur. Zygmunt Bauman, *Modernite ve Holocaust* adlı kitabında tüm modern devletlerin, aralarındaki küçük ayrımlar bir yana konursa, aynı kalıba oturtulabileceğini ileri sürer ve bu kalıbın bürokrasi ve işbölümü tarafından belirlendiğini iddia eder. Bu eserinde yazar, Nazi Almanyası'nın da tıpkı diğer modern devletler gibi örgütlendiğinin altını

çizer ve Yahudi katliamının bu kalıbın olası doğal sonuçlarından biri olduğunu belirtir. 1989 yılında Avrupa Amalfi Sosyoloji ve Sosyal Teori ödülünü alan *Modernite ve Holocaust*, satır aralarında doğrudan eylemin önemini ortaya koyduğundan dolayı konumuz açısından da özel bir önem taşır. Kitap o güne dek, özellikle belirli çevrelerde etkili olan bazı temel argümanların sorgulanmasını sağlarken, modern devletle ilgili çağdaş tartışmaların da temel başvuru kaynağı olarak değerlendirilir.

O güne dek sadece konuyla ilgili uzamanların tartıştığı bazı olgular, kitapla birlikte geniş bir okuyucu kesimine ulaşır. Kitabın yayımlanmasına kadar Yahudi Soykırımı konusunda söylenecek her şeyin söylendiğini düşünenler, kitapla birlikte Nazi Devleti'nin soykırım politikasının uygar bir toplumdan sapma olmadığını, aksine uygar toplumların tümünün tıpkı Nazi Almanyası gibi örgütlendiğinin iddia edildiğine tanıklık ederler.

Bauman' a göre Holocaust[4], ne bir kaç fanatiğin katliam dürtülerinin, ne de faşizmin acımasızlığının doğal bir sonucudur. Bauman tam tersine katillere güç veren ve faşizmin böylesine bir katliamı gerçekleştirebilmesine yol açan asıl nedenin; modern toplum olduğunu, "uygarlığın" yarattığı toplumsal ilişkilerde ve üretim biçimlerinde, katliamın gizli dürtülerinin saklı olduğunu ifade eder. Yazar daha da ileri giderek, soykırımdan sorumlu olanların sadece Naziler olmadığını, Naziler kadar, Almanya'da yaşayan sıradan insanların da sorumlu olduğunu söyler. Bauman soykırıma giden yolun teknoloji, bürokrasi, merkezileşmiş ve bu anlamıyla toplumsal yaşamdan soyutlanmış şiddet, ahlaktan "arındırılmış" bilimsellik ve akıl sayesinde döşendiğini, insanların sorumsuzluğunun ve modern teknik işbölümünün yarattığı atmosferde üretilen uygar dünyaya özgü kayıtsızlığın, bu yolu Auschwitz'e dek götürdüğünü iddia eder.

Holocaust'un Hitler faşizminin bir sonucu olmaktan çıkarılması, benzer koşullar yaratıldığında benzer soykırımların da yaşanabileceğinin en kestirme yoldan söylenmesidir. Bauman merkezi otoritenin denetiminde bulunan teknolojinin gittikçe daha geniş bir coğrafyada etkili olmasını ve işbölümünün her gün daha da artmasını, bürokratik mekanizmada kişiselliğini yitiren in-

sanın kendi eyleminin sonuçlarından giderek daha da uzaklaşmasını beraberinde getirdiğini söyleyerek, ahlakın kişisel olmaktan çıkarılmasının, yeni Holocaustların zeminin hazırlaması bağlamında önemli işlevler üstlendiğini ifade eder. Kısacası Bauman'a göre Yahudi soykırımı uygar bir dünyadan ve gittikçe daha güzele doğru yol alan insan toplumundan bir sapma değildir. Aksine Holocaust baştan sona modern toplumun ürünüdür. Modern toplumun yarattığı üretim ilişkilerinin, işbölümünün, bürokrasinin, insanın yabancılaşmasının, akılcılığın, sorunların kişileştirilmemesinin en doğrudan sonucu, kurbanlarını görmeden yok edebilecek, hatta yok etmek için silaha bile gereksinim duymayacak bir toplumun, yani teknolojik olarak ileri seviyede bir uygarlığın son noktasıdır.

Yahudi Soykırımını tartışma ortamına sürükleyen neden, katliamda ölen insanların sayıca fazlalığı değildir. Çünkü II. Dünya Savaşı'ndaki toplam insan kaybı, 6 milyon Yahudi'nin katledildiği soykırımdan çok daha fazladır. 6 milyon Yahudi'nin katledilmesini, diğer cinayetlerden ayıran asıl neden, bu katliamın askeri bir stratejinin doğrudan hesaplanabilen sonuçlarından olmaması, katliamın bizzat tüm Alman toplumunun onayı ile uygulanmasıdır. Daha da önemlisi, Yahudi soykırımı aşırı ırkçı grupların sokak katliamlarına dönen ritüelleri ile de gerçekleştirilmez. Nazilerin en aşırı gruplarının sokak infazlarına yöneldiği ünlü Kristallnachte[5] eylemlerinde öldürülen Yahudi sayısı sadece 100 kişidir. Basit bir hesapla Almanların aşırı ırkçı grupları, her gün benzer katliamlar düzenlese bile, 6 milyon insanın öldürülmesi için 200 yıla yakın bir zamana gereksinim duyarlar. Ötesinde sokak katliamları esnasında Almanlar, komşularının öldürülmesine sonsuza dek sessiz kalmaları beklenemez ve nihayetinde çocukların ve hatta bebeklerin öldürülmesi, faşistler açısından bile kolay değildir. Oysa soykırım özellikle çocukların öldürülmesini zorunlu kılar.

Kimi tarihçilerin Almanya'da etkili olan Yahudi karşıtlığının bu katliamın gerçekleştirilmesinde önemli bir ideolojik işlev üstlendiğini yönündeki genel kabulüne de karşı çıkan Bauman, antisemitizmin Almanya'daki etkisinin, diğer Avrupa ülkelerinin

herhangi birinden daha güçlü olmadığını ifade eder, aşırı ırkçı grupların Avrupa'nın her yerinde en az Almanya'da olduğu gibi örgütlendiğinin ya da örgütlenebileceğinin altını ısrarla çizer.

Daha da önemlisi Bauman Almanya'da Naziler öncesinde görev yapan bürokrat-akademisyen kesim ile Nazilerin iktidarı sırasında görev yapanların büyük çoğunluğunu aynı kişiler oluşturduğunu da belirtir ve katil Nazilerin birer "deli" olduğu yönündeki argümanları da reddederek, psikolojik açıdan problemli olduğu iddia edilen Nazi sayısı düşünülenin çok altında olduğunu söyler.[6] Kısacası Alman halkı, herhangi bir halktan daha cani, Alman devleti de herhangi bir devletten daha vahşi değildir. Buna rağmen bu sıradan sayılabilecek Alman halkı dünyada o güne dek görülen en kanlı katliamın başrolünü üstlenmiş, yaklaşık 5 yıllık bir dönemde, 6 milyona yakın Yahudi'yi yok etmeyi "başarmıştır".

Bauman'ın tartışmaya çalıştığı esas konu burasıdır. Sıradan bir toplum, böylesi bir katliamda nasıl ortak tavır alabilmiş, Naziler Alman toplumunu böyle bir katliam için örgütlemeyi nasıl başarmıştır?

Bauman'a göre Nazilerin başarısının altında yatan temel sır modern toplumun örgütlenişi ile yakından ilgilidir. Naziler soykırım için özel bir sistem gerçekleştirmezler. Aksine onlar sadece toplumun örgütlenme biçimi içinde, kendilerine ait olan basit rolleri oynamakla yetinirler. Ardından da yine tüm modern devletlerde olduğu gibi, yurttaşlardan sadece yasalara uymalarını ve işbölümü çerçevesinde o güne dek rutinleşen işlerine devam etmelerini ister. Bu anlamıyla Alman toplumu, faşizm ile birlikte radikal bir dönüşüm geçirmez. Sadece günlük yaşamın sadeliğinde, her Alman görevini yerine getirmeye devam eder. İşçiler fabrikalarında çalışır, memurlar devletin resmi işlerini yapar, mühendisler gaz odalarını planlar, makinistler tutsakları kamplara taşır, gardiyanlar onların kaçmasını engeller ve büyük çoğunluğu ile Alman halkı kendi bireysel eylemlerinin sonuçlarından "habersiz" ya da işleyişin rutinliğinden doğan kayıtsızlıkla olayları izlemekle yetinir.

Üstelik tutsakları öldürmek için başlangıçta kullanılan maki-

neli tüfekler iyiden iyiye gereksizleştiğinde, basit bir sağlık memurun bile, sadece elindeki "dezenfekte ilacı" dolu torbayı, içinde ne olduğunu bilmediği bazı odaların özel bölmelerine boşaltmakla sayısız insanı öldürmeyi başarabilir hale geldiğinde, Almanlar katliamdan tamamen soyutlanır. Bürokrasinin hiyerarşi mekanizmasında herkes basit işlerini ve amirden gelen emirleri yerine getirme dışında bir işleve sahip olamaz. Ancak bu kişisel eylemlerin aritmetiksel olmayan toplamı 6 milyon ölü eşitliğinde kendini ifade eder.

"Unutmamak gerekir ki (soykırıma) katılanların çoğu, Yahudi çocuklara kurşun sıkmış ya da gaz odalarında gaz vermiş değildir... çoğu bürokrat notları düzenlemiş, taslakları hazırlamış, telefonda konuşmuş ve konferanslara katılmıştır. Onlar masalarında otururak tüm bir halkı yok edebilirler. Görünürde zararsız gayretlerinin nihai sonucunu bilselerdi, bu bilgi kafalarının uzak girintileri içinde kalırdı ancak. Yaptıklarıyla kitle katliamı arasındaki nedensel ilişkiyi bulmak zordu. İnsanların, gereğinden fazla kafa yormaktan kaçınma –ve dolayısıyla neden-sonuç zincirini en uç bağlantılara dek gözden geçirmeye yanaşmama- gibi doğal eğilimleri ahlaksal yönden pek ayıplanmazdı. Bu hayret verici ahlaksal körlüğün nasıl mümkün olabildiğini anlamak için, silah fabrikasında çalışan, yeni büyük siparişler sayesinde fabrikalarının 'idamının durdurulmasına' sevinen, ama Etyopya'lılarla Eritre'lilerin birbirlerine yaptığı toplu katliamlara gerçekten üzülen işçileri düşünmek; ya da 'hammadde fiyatlarındaki düşüş' dünya çapında iyi bir haber olarak karşılanırken 'Afrikalı çocukların açlıktan ölmesi'ne aynı şekilde, dünya çapında ve içtenlikle ağlamanın nasıl mümkün olabildiğini düşünmek yararlı olur."[7]

Nazi Almanya'sı her anlamıyla modern bir toplumdur. Modern toplumun kişisel sorumluluğu giderek daha da önemsiz bir ayrıntı haline getirmesi, Nazilerin kitle katliamlarına karşı top yekun bir direnme olasılığını da daha başından engellemiş olur. Kişisel sorumluluktan kaçınma, kendi eylemi ile toplumsal eylem arasındaki bağı ortaya koymadan, sadece günlük pratiğin de-

taylarıyla düşünme, insanlardan bağımsız olduğu varsayılan bir sistemin işletilebilmesinin en kolay yolu haline gelir. Hiç kimse tek bir atış yapmadan, milyonlarca insanın öldürülmesine ortak olur ve yine hiç kimse ölümlerden sorumlu olduğuna dair herhangi bir kanıya kapılmadan ve büyük çoğunluğu ahlaksal anlamda hiçbir sıkıntı duymadan ömürlerinin sonuna dek "mutlu" yaşamaya devam eder.

Bu toplum aynı zamanda -her modern toplum gibi-akılcı, işlevsel ve tercihsizdir. Akıllıca olan, Alman toplumunun geleceği ve kişisel anlamda zarar görmemek için olayların uzağında durmaktır. Nazilerle işbirliği yapıldığında şiddetin ve baskının artmasının engellenebileceği düşüncesi, bilinçli bir biçimde olmasa da içgüdüsel anlamda her yurttaşın temel eğilimidir. Ancak daha da önemlisi bizzat kurbanlarında aynı işbirliği içinde hareket etmesi, ölüme gönderilen Yahudilerin büyük kısmının, yine Yahudiler tarafından oluşturulan komiteler kanalıyla belirlenmesidir. Böylece komite üyesi Yahudiler bu işbirliği sayesinde daha çok Yahudi'nin ölümden kurtulabileceğini düşünmektedir. Nazi devletinin en büyük başarısı kurbanlarını bile işbirliğine ve uzlaşmaya yanaştırabilmiş olmasındadır.

İşlevselliği açısından ele alınırsa, her Alman için asıl olan görevini yerine getirmektir. Görev kimi zaman mühendisler için seyyar gaz odası haline getirilen kamyonların dayanıklılığını artırmak, kimi zaman ise sekreterler için gettolara kapatılacak Yahudilerin listesini hazırlamaktır. Kimya fabrikalarında işçiler durmadan ölüm saçan zehirleri üretirken, büyük çoğunluğu bunların çocukların öldürülmesinde kullanıldığından habersizdir. Ancak rutin işler büyük çoğunluğu sonuçları itibariyle çok daha belirsizdir. Örneğin seyyar gaz odalarında yaşanan sorunları çözmek için birden çok ekip, çoğunlukla özel sorunlarla ilgilenmekle yetinir. Kimi grup gaz verildiği esnada kaçmak için tutsaklar kapıya doğru koştuğunda, arka tarafta oluşan yığılmaya karşı kamyonun dengesini koruyabilmek için, yük kayması ile ilgili matematiksel hesaplarla uğraşırken, diğer bir grup yerde birikecek olan insan pisliklerinin en kısa zamanda temizlenmesi için gerekli olan zemin yapısını planlar. Bazı gruplar ise en dar

alana, en fazla yükü nasıl sığdırabileceklerinin hesabıyla uğraşır. Bir diğer grup ise sadece kamyon üretimi için gerekli olan finansal desteğin sağlanabilmesi için gerekli iktisadi olanakları organize eder. Basit bir ölüm kamyonunda bile işler çeşitli ve tekniktir. Tıpkı fabrika sisteminde olduğu gibi, her grup diğerinden ve nihai ürünün karakterinden bağımsız olarak, kendi pratik sorunlarıyla ilgilenir ve ahlaksal anlamda bir sorumluluk duyma olasılığı olmadan, önüne gelen sorunun en optimal biçimde çözümüne uğraşır. Üretime bu derece yabancılaşma, modern toplumun en doğal sonuçlarından biridir ve sürekli üretilen günlük işleri içinde önemsiz bir ayrıntı olarak durur.[8]

Bu toplum içinde yaşayanlar aynı zamanda pratik olarak da tercihsizdir. Çünkü tıpkı fabrika sisteminde olduğu gibi, işin yapılması için özel eğitilmiş kişilere değil, o problemleri çözebilecek binlerce insandan birine gereksinim vardır ve herhangi bir nedenle, biri üzerine düşen görevi yerine getirmediği taktirde, aynı görevi yerine getirebilecek pek çok yeni insan bulmak hiç de zor bir sorun olarak ortaya çıkmaz.

Modern toplumun bu bölünmüşlüğü, işlerin basit teknik sorunlara indirilmesi, ahlakın da teknik bir sorun olarak algılanmasını beraberinde getirir. Modern toplum için ahlak, o an ve nihai anlamda insanlık için doğru olan değil, yasalar tarafından "doğru" olduğu söylenendir. Yasalar devlete karşı kayıtsız itaati emrettiği için, doğru olan itaattir. İtaat eden ahlaklı, sistem ayakta durduğu için de doğal olarak çoğunluktur.

Holocaustu gerçek haline getiren modern toplumdaki bu işbölümü ve bürokratik mekanizmadır. Yahudilerin tarihsel anlamda dünya açısından "öteki" olarak kabullenilmesi, şiddetin de bu kesime yönlendirilmesini koşullandırır. Çünkü modern toplum aynı zamanda şiddeti lokal olmaktan çıkarabilecek teknik donanım anlamına gelir. Müttefiklerin Yahudi katliamına karşı duyduğu tepki, aynı müttefiklerin Hiroşima'da ve Nagazaki'de başka bir soykırıma yönlenmesini engellemez. ABD'yi Vietnam semalarından aşağı aynı soykırımı gerçekleştirebilmek için, II. Dünya Savaşı'ndan daha çok bomba bıraktıran da aynı teknolojik eğilimdir.

Kişisel sorumluluk, insanların bir başkasını öldürmek için kendi yaşamını riske atmamaya başladığı ilk günden bu güne dek, tedricen ortadan kalkar. Makineli tüfekler çağında bile insanlar, öldürdükleri "düşman" ile çoğunlukla karşı karşıya kalmak zorundadır. Ancak uçaklar savaşlarda kullanmaya başlandığında, öldüren ile ölen arasındaki ilişki fiilen sona erer.[9] Hiçbir pilot attığı bombanın, kimleri öldüreceği üzerine bir tercih yapma şansına sahip olamaz. Bu anlamıyla pilot, bomba atan basit bir mekanizmanın parçası haline gelirken, sanki bir ruhu varmışçasına katil olma sorumluluğu bombalara ait bir karakter gibi ortaya çıkar. Bu ahlaken bombaları aşağıdaki sıradan insanların tepesine gönderen pilotların sorumluluğun olmadığı yönündeki yanılsamaların da oluşmasında etkili olur.[10] Bomba yapımı, yapımına onay verilmesi, bomba yapımı için vergi ödenmesi, bomba yapımı için gerekli olanakların organize edilmesi ve tüm bunların bir toplumun gözü önünde ve hatta o toplumun izni ile yerine getirilmesi modern toplumun örgütlenişi sayesinde sorun olmaktan çıkar. Tek başına bomba atılmasının olağan sonuçlarını üstlenemeyecek milyonlarca insan yan yana gelerek, bizzat aynı sorumluluğu paylaşır ve sonuçta bombanın yarattığı katliamdan hiç kimse kendine pay çıkarmayı düşünmez. Böylece modern toplum, evinden hiç çıkmadığı halde, katliamlarda, insanların tümünü suç ortağı haline getirir. Bu nedenle Holocaust katille, katillere yardım ve yataklık eden büyük bir toplumun suç ortaklığının en doğal sonucu olarak ortaya çıkar ve asluında aynı katliam her gün defalarca tekrarlanır. Daha da kötü olan yanı katliamların bir kez yapılabiliyor olması, her gün benzer katliamların yapılma riskini daha da arttırır.

> "Kurulu düzen, şiddetin alışkanlık haline getirilmiş bir biçiminden başka bir şey değildir. Hiçbir haksızlık, sövgü, ahlaksızlık, alçaklık, kabalık, barbarlık yoktur ki ahlaki yapımız tarafından kanıksandıkları için, zamanla görgü kurallarına uygun, kibar, ince, nazik bir görünüm kazanmamış olsun."[11]

İşbirliği Yapmamanın Önemi ve Doğrudan Eylemin Erdemi

Holocaust trajedisinin modern dünyaya özgü olması, aynı zamanda modern dünya ile ilgili ahlak tartışmasını da beraberinde getirir. Kuşkusuz soykırıma tüm Alman halkının ortak olabilmesinin en temel koşulu, toplumun bu ortaklığı kabul edebilecek bir ahlak ile yoğrulmuş olmasıyla ilintilidir. Yukarıdaki satırlarda ifade edilmeye çalışıldığı gibi, modern toplumun ahlakı kişisel değil, geneldir. Bu anlamıyla hiçbir birey kendi eyleminin dolaylı sonuçlarından sorumlu kabul edilemez.

Ölüm emrini bir generalin vermesi, kuşkusuz o emri yerine getiren askerin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Bu üst-ast ilişkisinde sorumluluk iki taraflı ve belirgindir. Ancak emir verenle, emri uygulayan kişi arasına bir dizi ara aşama konduğu durumda, sorumluluğun ortadan kalktığını düşünmek, modern topluma özgü ahlak anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Hitler'in yok etme emrinin yerine getirilmesi için gereken, sayısı milyonları bulan pek çok insanın görevlerini başarıyla yapmasıdır. Bu nedenle son noktada elindeki zehri gaz odalarının özel bölmelerine bırakan sağlık memuru ile, emri memura iletenlerin, bu emri memura ulaştırmak için özel iletişim ağı kuranların, emri uygulayabilmek için tutsakları yakalayanların, onlara gözcülük edenlerin, onları gitmeleri gereken yerlere götürenlerin, zehri üretenlerin, listeleri hazırlayanların, yanındaki komşusu bu ölüm kamplarına götürülürken sessiz kalanların, demiryollarını yapanların, teçhizat üretenlerin, ölüm kamplarını düzenleyenlerin, Nazilerin propaganda kitaplarını ve filmlerini hazırlayanların, onların yasaklarına kayıtsız itaat edenlerin, kısacası işleyişte küçük ya da büyük görevi olan herkesin sorumluluğu aynı ve eşittir. Çünkü bu ara aşamalardan biri dahi yerine getirilmeyecek olsa, kuşkusuz soykırımın bu boyutta gerçekleştirilebilmesi de olanaklı olmayacaktır.

Hiroşima atom bombaları ile yok edildiğinde, elbette hiçbir Amerikalı, çocukların öldürülmesine açıktan onay vermiş değildir. Ancak aynı Amerikalılar atom silahlarının yapımı için vergi ödemekten kaçınmayı düşünmemişler, aynı Amerikalılar atom

silahını kullanmaktan çekinmeyecek başkanlarını alkışlamaktan korkmamışlardır. Kuşkusuz bugünün ahlak anlayışı ile atom bombasını üreten bilim adamları da, onları uçaklara yükleyen teknisyenler de ve hatta bu bombaları Japonya üzerine bırakan pilotlar da tek başlarına katil değildi. Ama zaten önemli olan katilin kim olduğu değil, atom bombasının sayısız insanı öldürmüş olmasıdır. Dostoyevski'nin yıllar önce dediği gibi; "biz hepimiz her şeyden sorumluyuz ve her şeyden önce tüm insanlardan sorumluyuz ve diğerlerinden daha çok da kendimizden sorumluyuz."

Akıl ile ahlakın sürekli bir çatışma içinde olması elbette rastlantı değildir. İnsan aklı, kendini doğanın en mükemmel ürünü olarak görmeye başlamasından bu yana, insan toplumu kendi aklını denetleyebilmek için bir ahlaka ihtiyaç duymaktadır. Akıl doğayı dönüştürüp, insanı doğanın karşısında bir güç olarak örgütlemeye başladığında, ahlak bu gücün denetlenebilmesinin temel aracı haline gelmiştir. İnsan eyleminin önündeki en temel engel, insan ahlakının yarattığı koruyucu duvarlardır. Bu duvarlar aklın egemenliğine karşı, gelenekleri, doğayı ve erdemi savunur.

Bu anlamıyla akılcı olanla, ahlaksal açıdan doğru olan modern toplumda çoğunlukla karşı karşıya gelir. Tek bir Almanın Nazi iktidarına karşı Yahudileri savunması akılcı değildir. Büyük olasılıkla bu eylemin sonucu ölümdür. Ancak bu akılcılık Alman toplumunun daha mutlu bir toplum olmasının önündeki temel engeldir aynı zamanda. Yahudilerin Nazi katillerine kendi arkadaşlarını teslim etmesi, kendi ve etrafındaki insanlarının kısa vadede hayatlarını kurtarmaktadır, bu nedenle bilimsel kriterlere göre akılcıdır. Ancak bu akılcılık 6 milyon Yahudi'nin hayatını kurtarmaya yetmemiştir. Bauman egemenlik ile akılcılık arasındaki ilişkiyi şöyle özetliyordu;

> "Genellikle tüm yönetenler akılsallığın kendilerinden yana olacağına güvenebilir. Ama Nazi yöneticileri bundan da öte, oyunun ödülünü öyle bir yöne çevirdiler ki sağ kalmanın akılsallığı insan davranışlarına yön veren diğer tüm güdüleri mantıkdışı hale getirdi. Nazi yapımı dünyada akıl, ahlakın düşmanıydı. Mantık, suçu

onaylamayı gerektiriyordu. Kendini akılcı şekilde savunmak, başkasının yok edilmesine direnmemeyi gerektiriyordu. Eziyet çekenleri birbirleriyle karşı karşıya getiren bu akılsallık, ortak insanlık duygularını yok etti. Bu aynı zamanda onları, henüz öldürmek üzere saptanmamış ve şimdilik izleyici rolü bağışlanmış tüm başkaları için bir tehlike ve düşman haline getirdi. Akılsallığa duydukları soylu iman hem kurbanları hem de izleyicileri ahlakdışılık suçundan ve vicdan azabından kurtardı. İnsan yaşamını sağ kalma hesabına indirgeyen bu akılsallık, insan yaşamın insanlıktan da yoksun bıraktı."[12]

Doğrudan eylemin asıl anlamı da bu noktada ortaya çıkar. Modern toplumun bu gelişmiş mekanizmasına karşı, isyanın temel karakteri de doğal olarak ahlaksaldır. İşte modern toplum ile doğrudan eylem arasındaki temel bağ bu argüman temelinde ele alınır. Çünkü Gandhi, King ve diğer örneklerde de sıkça görüldüğü üzere doğrudan eylemin en önemli başarısı, ahlakın kişisel bir sorumluluk olarak algılanmasını sağlayabilmiş olmasındadır. Doğrudan eylem bir isyanı öğütler, ancak amaç ile araç arasında, amaçtan daha çok aracın kullanılışı ile ilgili bir isyandır bu. Günübirlik yaşamın cangılında kaybolan, yitip giden basit ve sıradan insanların isyanıdır. Aynı zamanda o insanların kendi benliğine dönük bir karşı çıkışıdır. Doğrudan eylem bu anlamıyla öncelikle kendine karşı bir eylemdir, öncelikle kişinin kendisiyle hesaplaşabilmesidir. Gandhi İngiliz işgali ile uğraşırken, aynı zamanda Hindistan'da iktidar odaklarına karşı bir savaş verir. Bu savaşı verirken kendisini iktidarın bir parçası olmaktan uzaklaştırır. Ne "Gönüllü Kulluğu" kabullenir ne de kendisine kul olacak insanlar arar. İktidarın kirletici olduğunu düşünür ve bu nedenle unvanları ve statüyü reddeder. Ne İngilizlerle ne de egemenlik arayan Hintlilerle uzlaşır. Bütünlükçü bir devrim projesi yerine merkeze eşit bireyleri ve onların kurduğu toplumsallığı alan basit bir dünya özler. Güç olarak, önünde kendine itaat eden bir kitle yaratmak yerine güçsüzlüğün erdeminden söz eder. Çünkü algılandığının aksine güçsüzlüğü boyun eğme olarak görmez. Ona göre güçsüzlük sıradanlığı getirir.

Bu nedenle otoriter değildir, "benin" farkına varılmasıdır. Diğer insanlarla ortaklaşabilmenin tek yoludur. Satyagraha güçsüzlerin, ezilenlerin ve buna rağmen güç olmayı hedeflemeyenlerin eylemidir. Mevcut işleyişteki konumunu reddedenlerin, statükoya sahip çıkmayanların eylemidir. Şiddeti sevmeyenlerin, şiddet kullanmayacak olanların ve bu sayede yeni iktidar odakları yaratmayacak olanların eylemidir.

Doğrudan eylem, modern çağın yıkıcılığına karşı olası tek eylem biçimidir. Çünkü doğrudan eylem modern, teknik ve toplumsallıktan soyutlanmış işbölümünü karşısında yer alır. Hangi kamptan olursa olsun siyasi elitlerin değil, sıradan insanların pratiğine önem verir. Kişisel sorumluluğa dayanır ve işbölümündeki kayıtsızlığa karşı çıkışı örgütler. Bu anlamıyla sivil itaatsizlik eylemi içinde yer alan her birey, kendi eyleminin basit sonuçları ile, toplumsal eylemin nihai sonuçları arasında bir bağ olduğunu savunur. Bu nedenle doğrudan eylem, eylemci birey açısından pasif değil, aksine aktif bir eylem tarzıdır. Holocaustun da gösterdiği gibi sivil itaatsizlik en baskıcı rejimlerde de uygulanma şansı olan sistem dışı tek eylem biçimidir. Çünkü denetlenmez. Akılcı olmadığı için, akılcı bir toplumun önlemleriyle önü alınmaz.[13] Günlük her olayın, sıradan her pratiğin sorgulanmasıdır. Örneğin Seylan'ın sömürgeleştirilmesinde aktif rol oynayan çay tekeline karşı boykotu ya da siyahları köle olarak kullanan De Beers şirketine karşı eylemi planlayabilir. Nükleer santral yapımını ya da silahlanmayı protesto edebilir. İktidara karşı geniş eylemler planlayabilir ya da evine kapanarak dua etmeyi örgütleyebilir. İşbirliği yapmamak için görevlerini reddedebilir, sokakta oturma eylemleri düzenleyebilir ya da sadece savaşa karşı bir cephenin üyeliğini yapabilir. Çünkü her sivil direnişçi, toplumdaki her bireyin o ya da bu şekilde yaşanan ya da yaşanacak sorunlardan dolaylı da olsa sorumluluğu olduğu hesaplar. Ahlaki olması, akılcılığı ve işlevselliği savunmaması, doğrudan eylemin ısrarcı olmasını beraberinde getirir. Tek bir birey, örgütlü modern toplum karşısında, yapabileceklerinin sınırı olduğunu bilir. Ancak buna rağmen yapacakları için ısrar eder. Çünkü yapacakları onu suç ortağı olmaktan uzaklaştırır. Sonuçları açısın-

dan eylemi ancak simgesel zaferler yaratabilir. Buna rağmen sivil direnişçi eylemin sonucuyla değil, onun kendisi ile ilgilidir. Önemli olan sonuç alıcı eylem yapmak değil, suç ortağı olmamak için eylem yapabilmektir. Bu nedenle her sivil direnişçi aynı zamanda akılcılığa karşı bir duruşu propaganda eder. Bir kişinin elmas şirketine ait malları satın almaması ya da bir kişinin askere gitmeyi reddetmesi ne şirketin batmasına neden olur, ne de savaşların engellenmesine. Ancak satın almayan ya da askere gitmeyen artık siyahların köle olarak kullanılmasından ya da çocukların öldürülmesinden sorumlu olmaktan kurtulur. Thoreau'nun dediği gibi o bir kez yapılmıştır ve o artık sonsuza dek yapılmış olarak kalacaktır. Bu nedenle doğrudan eylem öncelikle kişisel bir eylemdir.

Bununla beraber doğrudan eylem aynı zamanda toplumsallığın yeniden kurulmasına yönelik bir eylemdir. Mevcut otoriter ilişkilere açıktan tavır aldığı için, bir anlamda toplumsal dönüşüm açısından mesajlar üretmekle uğraşır. Totoliter olmayan bir "ütopyası", emredici olmayan örgütsel yapısı vardır.

Yahudi soykırımdan Almanların tümü sorumludur. Amerika'daki ırkçılığın bir ideoloji olarak örgütlenişinde, tüm beyaz ve siyah Amerikalıların öyle ya da böyle payı vardır. King siyahların ve beyazların bu payını deşifre ettiğinden dolayı devrimcidir. Toplumun gizli vicdanını ortaya koyduğu için kalıcıdır, ahlaklı bir karşı çıkışı örgütlemeye çalıştığı için önemlidir ve bundan dolayı ümit vericidir. Devlet Vietnamlıları makineli tüfek, askeri giysi ve kurşunlardan oluşmuş bir canavar imgesiyle tarif ederken, King ölenlerin tıpkı diğer çocuklar gibi olduğunu gösterdiğinden dolayı da önemlidir. Nehru Almanlara karşı Hindistan'ın bağımsızlığı için savaşa girmek isterken, Gandhi'nin savaşı reddedebilmesi de aynı biçimde önem taşır. Çünkü hem King, hem de Gandhi, doğada da, toplumda da, dönülmeyecek bir sınır olduğuna inanır. Hani "meşru" nedene dayanırsa dayansın bir kez bu sınır aşıldı mı, artık eski biçimiyle ne doğanın ne de insan toplumunun yaşayabilmesinin mümkün olmadığını iddia eder. Bu meşru nedenler sayılmayacak kadar çoktur. Her biri tek başına bir idealin gerçekleşmesi gibi büyük hedefin önemli bir ayağı

ya da sadece kendi yaşamını riske etmeme gibi basit bir amacın nedeni olabilir. Nehru bağımsızlık için işgalcilerle birlikte savaşa katılmayı böyle görüyordu. Adaletsiz bir sistemle yaşamını korumak için işbirliği yapma ise Nazi Almanyası'ndaki her Alman'ın doğal nedeni sayılabilir. Ama ilke böyle konulduğunda varılacak noktayı hesaplayabilmekte olanaksızlaşmaktadır. Doğanın kirletilmesinin bir sınırı olduğu gibi, toplumsal kayıtsızlığın da varabileceği bir sınır bulunur. Holocaust ve Hiroşima bu sınırın aşılmasıdır. Bu nedenle sivil itaatsizlik insanların "tatminsizliğine" karşı da, ahlaki bir sınır arayışını temsil eder.

Doğrudan eylem modernitenin karşısında, doğayla uyumlu insan faaliyetlerini öne çıkarır. Bu nedenle sadece siyasal bir eylem biçimi olarak kalmaz, beraberinde felsefi bir tartışma başlatır. Kurumsal inanışlara karşı tavır alır ve doğayla insan arasındaki uyumu bozan teknolojiyi eleştirir.

Kişisel sorumluluğa dayanması nedeniyle, doğrudan eylem aynı zamanda bireysel bir arayışın da temsilidir. Uygarlığın karmaşık yapısında, anlamsızlaşan bireyi, anlamlı hale getirme mücadelesinin de ilk adımıdır. Uyumsuzluğun insanların ve doğanın nesneleştirilmesinden doğduğu ön koşulu ile insanlar arasındaki mevcut ilişki ağının kökten eleştirisini sunar. Modern dünyanın yarattığı, zaman algılayışını, mekanların örgütlenme biçimlerini tartışmaya açar.

Doğrudan eylem bunlarında ötesinde bir yaşam tarzıdır. Kendini insanlığa ve dünyaya karşı sorumlu hissedenlerin, bu sorumluluğu yerine getirmek için mücadele edenlerin, mücadelesini gelecekteki bir top yekun karşı çıkışa değil, günlük üretilen otoriter ilişkilere karşı geliştirenlerin tarzıdır. Bir anlamıyla günlük, sıradan bir muhalefet, diğer yanıyla köktenci bir çabadır.

Doğrudan eylem herkese yapacağı bir şey olduğunu söyler ve herkesten gönüllülük içinde bu çabasını yerine getirmesini bekler. Eylemi utandırıcıdır, konformizme karşıdır ve yapılmasının gerektiğini bildiği halde, bunları yapmaktan korkanlara, yapmaktan kaçınanlara, ürkenlere yönelik bir çağrıdır.

Gandhi ve King, yarattıkları zengin eylem pratiklerinin de ötesinde, herkese kendilerinin de yapabilecekleri şeyler olduğunu

gösterdikleri için önem taşımaya devam etmektedir. Herkes herkesten, ama en çok kendisinden sorumludur ve Gandhi ile King'e göre herkes ya adaletsiz bir sistemin sürmesi için işbirliğine devam edecektir ya da otoriteye gönüllü kulluk etmekten vazgeçip, daha insanca bir dünya için el ele verecektir.

dinotlar

efendiliğin reddi

1. bölüm

1- Hindistan'daki ilk uygarlıkların izleri M.Ö. 3.000'li yıllara dek izlenebilir. "M.Ö. 2.500-1.500 yılları arasında İndüs ovasında Orta Doğu'nun en büyük uygarlıklarından biri doğdu. Arkeologların çalışmaları sonucu ortaya çıkan bu uygarlığın başlıca iki sitesi, Moenjodaro ve Harappa, örgütlenmiş toplumsal yaşantının ileri örneklerini vermektedir. Kenti kare biçiminde bloklara bölen geniş, düz yollar, iyi planlanmış evler ve toprak altındaki su yolları, bugünkü kentçilik uzmanlarına bile örnek olacak denli kusursuzdur. Halkın belli başlı geçim kaynağı tarımcılıktı. Ama bu ara[illegible] Mezopotamya ve Kuzey Afganistan gibi uzak ülkelerle ticari ilişkilerini sürdürüyordu.

Yukarı Sind'deki Kot Diji'de yapılan kazılardan önce, bu uygarlığın ilk dönemleri hakkında hiç bir şey bilinmiyordu. Bu kazılar sonucunda bazı bilgiler elde edildi ve tahminen M.Ö. 3.000 ile 2.500 yıllarına varan, aynı ölçüde ilgi çekici daha eski bir uygarlığın kalıntıları ortaya çıktı." Seyyid A. Nahvi, Pakistan 5.000 Yıllık Uygarlık, Görüş Dergisi, Aralık 1973, Sayı 7, s. 5.

2- David Arnold, Coğrafi Keşifler Tarihi, Alan Yay., 1995, s.24

3- Avrupalılar sadece baharat ticareti ile ilgilenmediler. Afrika'da köle ve altın ticaretine de el atan Avrupalılar bu yolla önemli birikimlere sahip oldular. Altın ticareti finans piyasalarının oluşumunda önemli katkı sağladı. "Ticari ve mali etkinlikleri büyüyen İtalyan şehir devletleri, tedavüldeki paralarını temel olarak altına çevirdiler: Floransa ve Cenova 1252'den, Venedik ise 1284'den başlayarak altın para bastı." Age., s.25

4- Hollanda bir süre önce Calvinist akımın etkisine girmişti. Tutumluluğu ve çalışmayı öğütleyen bu yeni akım yükselen burjuvazinin ilham kaynağı haline ge-

lirken, felsefesi hoş görüye dayandığından, Hollanda'da yaşayan Katolik ve Protestanların yumuşamasına neden olmuş, merkezi bir otoriteye ve birliğe şiddetle ihtiyaç duyan Hollandalıları kısa sürede etkisi altına almıştı.

5- Raimondo Luraghi, Sömürgecilik Tarihi, Sosyalist Yay. 1994, s.132.

6- Ekber Şah Müslüman olmakla birlikte Hindistan'daki karmaşık sosyal yapıyı mensup insanları bir arada tutabilmek için, dini bir rönesans yaratma uğraşına girdi. Hindistan'da yaşayan Sünnileri, Şiileri, Mecusileri, Jayinleri, Cizvitleri, Brahmanları vb. bir mezhep içinde uzlaştırmaya çalıştı. 1581'de bu mezhep resmi din haline geldi. Ekber'in rönesansını hayata geçiren diğer uygulamalar ise şöyleydi; çocukların on iki yaşından önce sünnet edilmesi yasaklanmıştı. Bu yaştan sonra da ancak kendi rızalarıyla sünnet yapılabilirdi. Hintliler için kutsal kabul edilen ineklerin yenmesi yeni dini esaslara göre haram kabul ediliyordu. Yaban domuzu ve kaplan eti mubah sayılıyordu. Sakal adeti ortadan kaldırılmış, kıyafetteki dinsel eğilimlerle ilgili yasaklayıcı hükümler getirilmişti. Ezan ve müezzinlik kurumları kaldırılmış, Müslüman isimleri yasaklanmıştı. Ramazanda oruç tutma ve hacca gitme zorunluluğu kaldırılmış, Arapça ve Kuran eğitimi yerine, matematik, tıp ve tarih dersleri konulmuştu. Erkeklerin on altı, kızların ise on dört yaşından önce evlendirilmesi de yasaklanmıştı.

7- Hint kültürünün ve İslam inancının birbirini etkilemesi Hint sanatının, özellikle de mimarinin temel karakterini oluşturmaktadır. Delhi'de yapılan ilk cami 1193 yılında Müslümanlar tarafından planlanmış, ardından Hintli duvarcı ve ustalar bu camiyi Arap hatları ve Hint tarzı çiçek süslemeleri ile tamamlamışlardır. Bu tarihten itibaren kendine özgü bir sanat ortaya çıkmıştır. Öyle ki, 18. Yüzyılda bu iki kültürü birbirinden ayırmak olanaksızlaşmıştır. (Daha geniş bilgi için bkz.; Fernand Braudel, Uygarlıkların Grameri, Imge Kitabevi, 1996, s.102-103)

8- Hindistan sosyal yaşamını belirleyen en önemli olgu "Kast Sistemi" dir. Sistemin İ.Ö. 300 ile İ.S. 700 yılları arasında oluştuğu tahmin edilmektedir. Bu sisteme göre Hint toplumunu pek çok alt birime bölünüyor, bu temel birimler kendi aralarında farklı statülerle yeniden ayrışıyordu. Kast sisteminin temeli loncalara dayalıydı. Yüzyıllar önce kastlar ve kastların binlerce bölümü mesleki ve miras yoluyla geçen loncalardı. Temel dört kast bulunuyordu. Bunlar en üsten, en alta doğru şöyle sıralanıyordu; Brahmanlar veya rahipler, Kshatriyalar veya yöneticiler, Vaisyalar ya da ticaret erbabı ve çiftçiler, Sudralar veya işçiler. Hint toplumsal sisteminin işlemesini ve devamını sağlamak amacıyla kastlar arası geçiş engellenmişti. Hindistan'daki kast yapısının kökeni politik, ancak yaptırımları dini özellikteydi. Eski çağlarda Hindistan'ı işgal eden Ariler, kendi kültürleri ile, yerli halkın kültürlerinin iç içe geçmesini sağladılar. Hinduluk diye tanımlanan bu bütünleşme sürecinde, Ariler; egemenliklerinden yararlanarak yönetim ve savaş gibi ayrıcalıkları kendilerine ayırmışlar, yerliler ise ekonomik işlerle ve üretimle uğraşmaya devam etmişlerdi. Ancak sistemin dine dayalı yapısı Brahmanların kısa sürede en üst kast biçiminde örgütlenmesinin olanaklarını yarattı.

Kast sisteminin devamında dinin etkisi ve yeniden doğuş inancı büyük önem ta-

şımaktadır. Yeniden doğuş esasına göre kastların yapısı ve kimin hangi kast da yer alacağı bir önceki yaşamda, dinsel ve toplumsal değerlere gösterdikleri inançla belirlenirdi. Kaderci bir anlayışın hakim olduğu Hindu dinine göre herkes yaşadığı kasttan memnun olmak ve dinsel emirleri yerine getirmekle yükümlüydü. Böylece bir daha ki doğuşunda daha üst bir kastta yer alabilir, kişi isyankar ve günahkar olarak yaşarsa bir sonraki yaşamda kendini bir hayvan olarak bulabilirdi.

Kast sistemine dahil olmayan ve tüm Hindistan'ın en değersiz kişileri olarak bilinenlere ise "Dokunulmazlar" adı verilirdi. Onlar kast dışı sayılırlar ve sürekli aşağılanırlardı. Kast üyeleri ile aynı yerde oturamaz, onların kullandığı suyu kullanamaz ve onların dokunduğu her şey kastlılara yasak sayılırdı. Hindu tapınakları dokunulmazlara kapalıydı. Hindistan'ın bazı bölgelerinde dokunulmazların gölgesi bile günah sayılır, bilmeden bir kast üyesi bu gölgeye basar ya da dokunulmazların elledığı bir şeye dokunursa, dinin emrettiği biçimde arınmaya uğraşırdı. Hindu inanışına göre dokunulmazlar geçmiş yaşamdaki işledikleri bir suçun cezasını çekerlerdi. (Daha geniş bilgi İçin bkz, Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.134-137. Dominique Lapierre, Larry Collins, Bu Gece Özgürlük 1.cilt, E Yay., 1975, s.50-55. Fernand Braudel, Uygarlıkların Grameri, İmge Kitabevi, 1996 , s.242-244)

9- Cihangir ve daha çok karısı İran prensesi Nur Cihan'ın imparatorluğu sırasında İsfahan'ın iki katı büyüklüğe ulaşan Ağra, Safevi zarafetinin simgesi oldu. Şah Cihan ise Hindistan'ın en muhteşem yapılarını inşa ettiren hükümdar olarak tarihe geçti. Yedinci Delhi kenti Şah Cihanabad ve her ikisi de Ağra'da yer alan Tac Mahal ve İnci Camisi onun eseridir.

10- Tüm bu gelişmelere rağmen Moğol Devleti daha uzun süre hukuki varlığını korudu. 1803'de Delhi'yi işgal eden İngilizler de Moğol İmparatorluğunun yaşamasını sağladılar. 1857 ayaklanmasının ardından son Moğol imparatoru Bahadır Şah'ın Birmanya'ya sürülmesi ve burada ölmesiyle de imparatorluk tarihe karıştı.

11- Raimando Luraghi, Sömürgecilik Tarihi, Sosyalist Yay., 1994, s.139.

12- Bu kumpanya krallığın izni ve desteği ile faaliyetlerine başlamıştı. "Şirket resmen 31 Aralık 1599'da 16. Yüzyılın son günü, Kraliçe 1. Elizabeth'in on beş yıllık bir süreyle Ümit Burnu'nun ötesindeki bütün ülkelerle yalnız bu kurumun ticaret yapmasına izin veren fermanı üzerine kurulmuş oldu." Dominique Lapierre, Larry Collins, Bu Gece Özgürlük, 1.Cilt, E Yay., 1975, s.26

13- İngiltere'de kapitalizmin gelişimi ile ilgili olarak, bkz. E.J.Hobsbawm, Sanayi ve İmparatorluk, Dost Yay.,1987 s.11-20 ve s.21-40, Volkan Yaraşır, Uluslararası İşçi Hareketleri, 1. Cilt, Bibliotek Yay., 1997, s.13-17. Ayrıca Jean Baechler, Kapitalizmin Kökenleri, İmg Kitabevi, 1994.

14- Fransa ile İngiltere arasındaki sömürge savaşı, karalarda süren bir savaştan çok denizlerde süren bir savaştı. Asıl amaç ülkelerin güçlerini denizde kanıtlamalarıydı. "Deniz Gücünün Tarihe Etkisi: 1660-1783" adlı kitabında Mahan, İn-

giltere ile Fransa'nın sömürge savaşına girdiğindeki durumlarını karşılaştırırken, İngiliz deniz kuvvetlerinin –sadece askeri gemiler değil, ticaret filolarını da kastederek- ve İngiltere'nin coğrafik durumunun belirleyici olduğundan söz ediyordu. Mahan 1886 yılında vermeye başladığı derslerinde, kıyıları olmayan ülkelerin ne kadar büyük olurlarsa olsunlar yıkılacağını iddia ediyor, karanın genişlemeye engel olduğunu, denize açılma şansı olan devletlerin ise gelecekte dünyadaki en önemli güçler olacağını söylüyordu. "Coğrafi niteliklerin önemi üzerinde duran Mahan İngiltere ve Fransa'yı karşılaştırıyordu. Fransa, coğrafya özellikleri yüzünden zenginliğini, filo kurmakla kıt'ada genişleme tasarıları arasında bölmek zorunda kalıyordu. Bundan başka hem Okyanus, hem Akdeniz'de kıyıları olması filosunu bir bütün olarak kullanmaga da olanak sağlamıyordu... İngiltere'nin kendi ile Fransa arasındaki boğaza ve Kuzey Denizi'ndeki ticaret yollarına egemen olmasını coğrafi bakımdan olağan karşılıyordu; ama ticaret yolları ve üslere yakınlığı olan güçlü bir nokta ya da toprakların stratejik üstünlüğe sahip olduğu açıktı." Türkkaya Ataöv, Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Doğan Yayınevi, 1968, s. 41- 42.

15- 1857 isyanı, 1905'te ilk kez beyaz olmayan bir ulusun (Japonların), beyaz bir ulusu (Rusları) yenmesi ve 1916'da İrlanda'da gerçekleşen Paskalya ayaklanması Hint direnişinde önemli köşe taşları olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak tüm bunların arasında belirleyici olan 1857 ayaklanmasıdır.

16- Pierre Renouvin, Birinci Dünya Savaşı Tarihi, Altın Kitaplar Yayınevi, 1977, s.50.

17- Jawaharlal Nehru, Sosyal Devrimler Ulusal Savaşlar, Ant Yay., 1970 s.98-99

18- Svadeşi Hareketi; Daha sonra Gandhi'nin de sıkça başvuracağı, İngiliz kumaşlarının ve İngiltere'den gelen içkinin kullanılmamasını da içeren bir pasif direniş eylemi. Pasif direniş hareketinin öncülü sayılır. Hindistan özelinde geniş kitleleri taraf etmesi bağlamında önemli bir misyon üstlenmiş, İngilizlerin dünya kamuoyunda Hindistan işgali ile ilgili olarak öne sürdükleri "Hintlilerin İngiliz yönetiminden memnun " yönündeki savlarını etkisiz bırakmıştır. Bu eylem sayesinde kitleler halinde Hindistan halkı İngiliz karşıtı siyasi bir olayda ilk kez bu denli aktif rol almışlardır.

19- Boxer ayaklanması Yakın Çin tarihinin en önemli olaylarından biriydi. Çin'in yerel inanışlarına dayanan ve Avrupa işgaline muhalefet eden Boxerler 1900 başlarında önemli bir isyan girişiminde bulunarak, Avrupa yayılmacılığına karşı ayaklanmışlardı. Avrupalıların gözünde ilk bakışta Boxerler, Çin'de bulunan pek çok gizli cemiyet gibi "ilkel" bir dini topluluktu. İsimleri "Haklı ve Ahenkli Yumruklar" anlamına gelen Çince "I-ho Çuan" deyişinin kısaltılmış şekliydi. Ruhla bedenin bütünlüğü ve uyumu üzerine kurulan temel felsefelerine göre dini ve bedeni eğitim esastı. Bu nedenle bir ritüel olarak gelişen ve boksu andıran bir çeşit sokak gösterileri sayesinde örgütleniyorlar, kendine has kıyafetlerle bu mezhebe dahil olanlar, diğer Çinlilerden ayrılabiliyordu. Boxerler Çin'deki Avrupa egemenliğine ve daha çok Hıristiyanlığın Çin'de güç kazanmaya başlaması ile birlik-

te, dinsel bir kimliğe bürünerek, geleneksel Çin yaşamını ve Çin'in kendi tanrılarına dayanması gerektiğini iddia eden bir akımı temsil etmeye başladılar. Ekonomik sıkıntıların artması ve Çin tanrılarının bir kızgınlığı olarak değerlendirdikleri Sarı Nehir'in taşarak, Şantung eyaletini basması üzerine Boxerler; Avrupa'nın dini ve siyasi yayılmasına karşı ayaklandılar. Özellikle Alman misyonerlerinin öldürülmesi ile Boxerler ile Avrupalılar arasındaki savaş kızıştı. Avrupalılar ayaklanmayı bahane ederek Çin'in bazı eyaletlerini işgal ettiler. Öteden beri Avrupalılarla iyi ilişkiler kuran hanedanın Boxerlere sıcak bakan Tz'u-Hsi'nin eline geçmesiyle Pekin'de ayaklanmaya üstü kapalı bir şekilde destek vermeye başladı. Boxerlerin güçlenerek pek çok devlet kadrosunu ele geçirmesi ardından da Pekin tarafından işgal kuvvetlerine karşı savaş ilan edildi. Ancak işgalciler Çin tahtına Tz'u Hsi'nin oğlunu geçirilmesini isteyerek ve eyaletler arasındaki işbirliğine son verip, bazı eyaletlere özerklik sağlayarak, Pekin'in gücünün kırmayı başardılar. Sonunda Avrupalılar Boxerler tarafından ele geçirilen Pekin'i işgal ederek ayaklanmaya son verdiler. 7 Eylül 1901'de imzalanan protokolle Çin; Avrupalılara faizi 600 milyon doları bulan 333 milyon dolarlık bir savaş tazminatı ödemeye mahkum edildi. Binlerce ayaklanmacı idam edilirken, Çin'in işgali de tamamlandı. Boxer savaşı sonrasında Uzak doğudaki dengeler değişirken, ayaklanma Çin Devrimi'ne dek giden direnişlerin de ilk öncülü olarak tarihe geçti.

20- ABD'nin Nazilere karşı değil de, Japon yayılmacılığına karşı savaşa girdği üzerine bilgi için, Bkz. Marc Arnold –Forster, Savaşan Dünya, E Yay., 1975.

21- Kitabın yarattığı etki tahmin edilenin çok üstündeydi. İngiliz gizli servisi kitap basılmadan bazı bölümlerini ele geçirmiş, sonra İngiltere'de ve Hindistan'da basımını engellemişlerdi. En sonunda bir Hollandalı kitabı gizlice basmayı başardı. "Kitap sahte kapaklarla, Pickwick Papers ve diğer edebi eserler görünümü altında, kaçak olarak Hindistan'a sokuldu... Kitap yetkililerce o kadar sakıncalı bulunmuştu ki, Londra'daki Hintli öğrencilerin okumamaları için British Museum Kütüphanesi'nin kataloğunda bile yer alması önlendi. Kitap Hindistan'da İngilizler kırk yıl sonra ülkeyi terk edene kadar yasaklı kaldı." Peter Hopkirk, İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun, Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, Sabah Kitapları, Gençlik Yayınları A.Ş., 1995, s.68.

22- Aslında İngilizlerin Hintli yurtseverlerin Hindistan'a dönmeye başladıklarını anlamaları için çok uğraşmaları gerekmiyordu. Ghadr'ın adlı gazetenin sayılarını takip eden herkes, örgütün Hindistan'da bir ayaklanmaya hazırlandığını iyi biliyordu. "Bir manşette , "BÜTÜN İNGİLİZLERE ÖLÜM! diye yazıyordu. Bir diğeri şöyleydi: İHTİLALİ YAYACAK KAHRAMAN ASKERLER ARANIYOR. ÜCRET: ÖLÜM. ÖDÜL: ŞEHİTLİK. SAVAŞ ALANI: HİNDİSTAN." Age., s.94 (Vurgular yazara aittir)

23- Age., s.113

24- Gerçekten de 1900'ün başlarında Hindistan özelinde temel ayrım, İngiliz işgali ile bu işgalden yararlanmayan geniş ve hemen hemen tümü yoksul Hint halkı arasındaydı. Bununla birlikte saf bir Hint halkından söz etmek de neredeyse

olanaksızdı. Müslümanlar, Hintliler ve Sikhler olan temel ayrımın yanı sıra, binlerce kast ve alt kastın böldüğü Hindistan halkı bir bütün oluşturmamakta, Hint sosyal yaşamı katı bir hiyerarşinin üzerine oturmaktaydı. İngilizler işgal boyunca bu bölünme ve katı hiyerarşiye dayalı toplum yapısından yararlanarak, çoğunlukla kimi grupların muhalefetine rağmen meşru bir güç izlenimi verebilmişti. Tabloya sayıları yüzü aşan ve kimi Keşmir kadar büyük toprak parçasına hükmeden mihrace devletleri de eklenirse, bölünmenin ne oranda arttığı da anlaşılabilmekteydi. Sonuçta köylü ağırlıklı olsa da, Hint toplumunun sınıfsal bir kimlikle bağımsızlık için yan yana getirilmesinin olanaksızlığı ortaya çıkmaktaydı. Bu temel savdan hareketle, Hindistan'ın bağımsızlık sonrası siyasi tablo da aldığı yer de dahil olmak üzere, bağımsızlığa dek geçen mücadele dönemi; Avrupa temelli kimi siyasal düşüncelerin, bir şablon kullanarak bütün ülkelere uygulanamayacağını da ortaya koymakta, özellikle doğuya yönelik çalışmalarda daha bağımsız bir araştırma alışkanlığının edinilmesi açısından önemli veriler sunmaktadır.

25- Hindistan'ın ilk kurucuları arasında yer alan ve Özgür Hindistan'ın ilk devlet başkanı olan Jawaharlal Nehru'nun babası.

26- Mahatma: Kutsal ruh anlamına gelen bir unvan. "Nobel armağını kazanmış büyük Hint şairi Rabindranath Tagor, ona (Gandhi'ye y.n.) bütün ömrü boyunca taşıyacağı adı yakıştırdı: 'Mahatma- dilenci partalları içinde Yüce Ruh'. " Dominigue Lapierre, Larry Collins, Bu Gece Özgürlük, 1. Cilt, E Yay., 1975, s.91.

27- Catherine Clement, Hindistan Uğruna, İnkılap Kitabevi, 1996.

28- Gandhi'nin yaşam öyküsü için; Bkz. Gandhi, Bir Özyaşam Öyküsü, Cem Yayınevi, 1997. Jeanette Eaton, Gandhi, Kılçsız Mücahit, Redhouse Yayınevi, Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983. Ayrıca Gandhi'nim siyasi düşüncesi üzerine; Partha Chatterjee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yay., 1996. Hindistan tarihinde Gandhi'nin yeri üzerine, Dominique Lapierre, Larry Collins, Bu Gece Özgürlük, E Yayınları, 1975. Gandhi'nin siyasal eylem çizgisi ile ilgili teorik bir araştırma için bkz; Johan Galtung, Gandhi ve Alternatif Hareket, Teoride Satyagraha – Normlar, Sivil İtaatsizlik, Ayrıntı Yay., 1997, s. 204-219

29- Bhagavad Gita: İlahi Şarkı. Yogabilimi ve uygulaması üzerine yazılmış yedi yüz kıtalık bir şiirdir. İ.Ö. 5-2 yüz yıl arasında yazıldığı sanılan Gita'da; Hindistan'da tanrı katında olduğuna inanılan Krişna ile bir ordu komutanı arasında geçen savaş ile ilgili konuşmalar yer alır. Daha geniş bilgi için Bkz. Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.16-21.

30- Güney Afrika'nın işgali ve buradaki zenginliklerin yağmalanması ile ilgili olarak; Bkz. Türkkaya Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 411, 1977 s.19 ve s.471-472. Gürhan Uçkan, Güney Afrika Cumhuriyeti, Yarın Yay., 1986, s.18-22. Hüner Tuncer, Irkçılıktan Özgürlüğe Güney Afrika, Çağdaş Yay., 1997, s. 39-42 ile 61 – 65.

31- Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.26-27.

32- Age., s.29

33- Hintliler için kullanılan bu kavramlara sadece Güney Afrika'da rastlanmaz. Churchill Gandhi için; "Yarı çıplak fakir" deyimini kullanırdı. Yine Churchill 1942 yılında yaptığı bir konuşmada; "Hintlilerden nefret ediyorum. Hayvani bir dinleri olan, hayvani bir halk" demişti. (Bkz. Catherine Clément, Hindistan Uğruna, İnkılap Kitabevi, 1996, s.92)

34- Gandhi'nin sürekli olarak Hintlileri ilgilendiren yasalarla mücadele etmesi, ancak en az Hintliler kadar baskı altında tutulan siyahların durumunla ilgilenmemesi şaşırtıcı gözükebilir. Bunun temel iki nedeni vardır. Birincisi; Gandhi sorunları olan her kesimin, kendi çabası ile bu sorunların altından kalkması gerektiğini düşünecek bir siyasi görüşün temsilcisidir. Bu görüş, insanların hakları için mücadele ederken tek kendi adlarına karar vermesini öğütleyen, bu yolla eyleme katılan her bireyi kararı doğrultusunda sorumluluk yükleyen bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Bu nedenle Gandhi siyahların sorunlarına yönelik hiç bir girişimde bulunmamıştır. Ancak bundan da önemlisi, en azından o gün için ele alınırsa, Gandhi ve temsil ettiği Hintliler Gandhi'nin gözünde siyahlardan çok, İngilizlere yakındır. Bu nedenle Gandhi; hükümetin Hintlileri siyahlarla bir tutan yasalara muhalefeti, hükümet karşıtı bir muhalefet olarak ele almamış, daha çok haksızlığa uğradığını düşündüğü Hintlilerin, kaybettiği eski haklarına yeniden kavuşturulması olarak görme eğiliminde olmuştur.

35- Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.28

36- Age. s.29

37- Aynı zamanda Gandhi'nin öğretisindeki kimi temel prensipler yine 2.Dünya Savaşı ertesinde farklı bir strateji ile örgütlenme arayışlarına hız veren Anarşistlerin de gündemine girdi. Gandhi'nin Thoreau ve Tolstoy'dan etkilenmesi, Kropotkin'in etkisiyle köy komünlerini ve kırsal yaşamı savunması, sanayiye karşı görüşleri, herkesin sadece kendi karar ve sorumluluğu ile eylemlerde yer alması gerektiğini savunan ve böylece bireyi öne çıkaran ünlü argümanı, zaman zaman Gandhi'nin anarşist akıma mensup biri olarak değerlendirilmesini de beraberinde getirdi. Gandhi klasik anlamda hiç bir zaman anarşist olmadı, ancak hem anarşistlerden fazlasıyla etkilendi, hem de onları etkilemeyi başardı. (Daha geniş bilgi için bkz. George Woodcock, Anarşizm, Kaos Yay., 1996, s.240.)

38- Gandhi ruh gücüyle ilgili olarak sorulan soruları şöyle yanıtlıyordu: "Satyagraha insanın rakibine değil de kendine eziyet ederek gerçeğin doğrulanmasıdır. Rakip, 'sabır ve yakınlık ile yanlışlıktan çekilip alınmalıdır.' Çekilip alınmalı, ezilmeli değil. Satyagraha, gelecekteki bir uzlaşmayı gözönünden ayıramayarak, rakipler arasında, sürekli bir yararlı alışverişi öngörür. Şiddet, hakaret ve aşırı propaganda bu sonucu engeller... Bir satyagrahi korkuya veda eder... Böylece hiçbir zaman düşmanına güvenmekten korkmaz. Düşmanı kendisine yirmi kere yalan söylerse Satyagrahi ona yirmi birinci kez güvenmeye hazırdır. Çünkü inancının ruhunda insana olan sarsılmaz güveni yatar." Akataran Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.41, 42, 43.

39- İstatistiklere göre sözü edilen dönemde bölgedeki Hintli nüfusu on üç bindi. Cezaevindeki Hintli sayısının iki bin beş yüz olduğu, bölgeyi terk edenlerin ise altı bini bulduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Louis Fisscher, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.48.

40- Bu durumda beyazların siyasi iktidarı, belirleyici olduğu sosyal yaşamda da etkisini arttıracak ve daha önemlisi evlilik dışı doğan Hintli çocuklar miras hakkından mahrum olacaklarından, Hintlilerin mülk ve sermaye edinmesi de güçleşecekti.

41- Gandhi'nin beyaz demiryolu işçileri ile Hintlilerin ittifakının doğal olmadığını düşünmesinin ardında önemli bir haklılık payı vardı. Beyaz iktidarın nimetlerinden yararlanan beyaz işçiler, Güney Afrika'da önemli bir işçi aristokrasisi oluşturuyor ve beyaz iktidarın devamı açısından ideolojik bir işlev görüyordu. Beyazların siyasi erkle ilişkileri öylesine iç içe geçmişti ki; çoğu işçi örgütü beyaz işçilerin siyahlardan üstün olduğunu ve bu nedenle kalifiye işlerin sadece beyazların hakkı olduğunu iddia ediyordu. Beyaz grevlerinin büyük çoğunluğu, siyahların ücretlerindeki yükselmeyi ve onların kalifiye işlere alınmasını protesto etmeyi amaçlıyordu. Daha da kötüsü, siyahların haklarını almak için giriştikleri eylemlerin bir kısmında beyaz işçilerin oluşturduğu para-militer örgütler, siyah eylemcilere saldırıyor, hatta daha da ileri giderek, siyahlara yönelik suikast ve linç girişimlerinde aktif rol oynuyordu. Örneğin Ocak 1922 yılında patlak veren grev esnasında ayrıcalıklı konumunu korumaya çalışan beyaz işçiler, hükümetin siyah işçileri aynı işlerde, daha düşük ücretlerle çalıştırma isteğine, siyah işçilere saldırarak yanıt vermişler, bu saldırılar sonunda 30' aşkın siyah işçi öldürülmüştü. Başlangıçta Güney Afrika Komünist Partisi'nin de beyazlara destek vermesi olayın trajik boyutlarını gösretmesi açısından ilgi çekicidir. Tüm olaylara rağmen 1922 grevi, siyah ve beyaz işçiler arasında güç birliği yapıldığı ilk ve son grev olarak tarihe geçmiştir. 1922 Grevi ve Güney Afrika Komünist Partisi için, bkz., Gürhan Uçkan, Güney Afrika Cumhuriyeti, Yarın Yay., 1986, s.67. Ayrıca, Türkkaya Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluiş Mücadeleleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:411, 1977, s.474 – 475.

42- Türkkaya Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:411, 1977, s.486

43- Nelson Mandela Smuts'un ırkçılığın en güçlü ülkesini kurduğunu ve siyah katliamlarından Smuts'un bizzat sorumlu olduğunu söylüyordu; "General Smuts Hükümeti iki katliama neden oldu: 1921'deki Bulhoek katliamı (erkek, kadın ve çocuk olmak üzere iki yüzden fazla kişi öldürüldü) ve Güney Afrika'nın batısındaki Bondelswar'da, 1923'de yapılan katliam (iki yüz ölü)" Nelson Mandela, Irk Ayrımı, Yalçın Yay., 1990, s.46.

44- Bkz. Volkan Yaraşır, Uluslararası İşçi Hareketleri, 1. Cilt, Bibliotek Yay., 1997, s.171 ve 177

45- Bapu: Baba anlamına gelen bu kelime, Hintlilerin Gandhi'yi övmek için kullandıkları bir sıfattı.

46- Partha Chatter Jee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yay., 1996, s.163

47- Gandhi, Hint Sawaraj, CW, cilt 10, s.57'den aktaran, Partha Chatter Jee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yay., 1996, s.164

48- Discussion with Maurice Frydman, 25 Ağustos 1936, CW, cilt. 63, s.241'den aktaran, Partha Chatter Jee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yay., 1996, s.165-166

49- George Woodcock, Anarşizm, Kaos Yay., 1996, s.31

50- Unabomber, Sanayi Toplumu ve Geleceği, Kaos Yay., 1996, s.26

51- Gandhici felsefeyi önemli oranda etkileyen ünlü bir doğa bilimcisi ve felsefeci olan Henry David Thoreau 1817 yılında Boston yakınlarında yer alan Concord kasabasında doğdu. 20 yaşında Harward Üniversitesi'ni bitiren Thoreau, önce babasının yanında çalıştı, sonra da kendi açtığı özel okulda dersler verdi. Okul kapandıktan sonra daha çok el emeğine dayanan işler yaptı. Kızılderili katliamına, siyah köleliğe ve ABD'in Meksika topraklarını işgal etmesine açık tavır alan Thoreau, gençliğinde ünlü felsefeci Emerson"a tanışıp, transandentalist akım mensup oldu. Ancak daha sonra bireysel gelişime ve doğrudan eyleme yaptığı vurgu nedeniyle Emerson grubundan ayrılarak, Anarşist düşünceye yakın bir felsefi sistem oluşturmaya çalıştı. Amerikan Anarşist Hareketi açısından önemli bir isim haline gelen Thoreau, Walden Gölü kıyısındaki bir kulübeye yerleşerek, doğa tarihi üzerinde araştırmalar yaptı. Bu çalışmalarının sonucu olarak kaleme aldığı Walden adlı eseri ölümünden 50 yıl sonra tüm dünyada büyük bir etki yarattı ve yüz elli baskı yaparak doğa tarihi ile ilgili eserler içinde en önemlilerinden biri haline geldi. Thoreau'nun Walden'den sonraki en önemli eseri Civil Disobedience (Sivil İtaatsizlik) adlı makalesidir. Vergi ödemeyi reddettiği için hapse atılan Thoreau, mücadelesini ve bilimselliğe yaklaşımını dört temel maddede özetler;

1) İnsanlar doğuştan hür yaratılmıştır, fakat kısa zamanda hükümetleri onları esir eder. Fakat asıl esaret insanların maddiyata çok önem vererek kendi kendilerini esir etmesidir. 2) Gerçek özgürlük, bir insanın kendi ihtiyaçlarını mümkün olduğu kadar kendisinin karşılaması ile elde edilir. 3)Sıhhat ve mutluluk, en iyi şekilde, yaşamı basitleştirerek, doğayla yakın ve uyumlu ilişkiler kurarak gerçekleşebilir. 4) Gerçekler, her şeyden, aşk, para ve şöhretten çok daha önemlidir. Ama önümüze konulan gerçekler, ne kadar ünlü otoritelerden gelirse gelsin, ispatsız kabul edilemez. 45 yaşında veremden ölen Thoreau, Gandhi, Martin Luther King Jr. ve Tolstoy gibi pek çok ünlü ismi etkileyerek, doğrudan eylem ve sivil itaatsizlik gibi protesto biçimlerinin de ilk ve en önemli ismi olarak tanınmaktadır. Hapisteyken kendisine "Neden içerdesin?" diye soran arkadaşı Emerson'a verdiği, "Sen neden dışardasın?" yanıtı, ahlaki görüşleri açısından da önemli ipuçları sunmaktadır. Thoreau'nun son sözleri; "Geyik" ve "Kızılderililer" olmuştur. Henry David Thoreau'nun yaşam öyküsü için bkz; Sargun A. Tont, Sulak Bir Gezegenden Öyküler, Tübitak Yay., 1997 s.79 –88. Ayrıca Sivil İtaatsizlik

adlı makalesinin tam metni için bkz. Henry David Thoreau, Devlete Karşı İtaatsizlik Görevi Üzerine, Sivil İtaatsizlik, Ayrıntı Yay., 1997, s .30 – 53.

52-Henry David Thoreau, Devlete Karşı İtaatsizlik Görevi Üzerine, Sivil İtaatsizlik, Ayrıntı Yay., 1997, s .41

53- Age. s.40-41

54- Partha Chatter Jee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yay., 1996, s.171 ve 177

55- Diccussion with Maurice Frydman, CW, cilt 63, s.23'den aktaran , Partha Chatter Jee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yay., 1996, s.168

56- Interview to Francis G.Hickman, 17 September 1940, CW, cilt 73. Ss.29-30' dan aktaran Partha Chatter Jee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yay., 1996, s.168

57- 'Enlightened Anarchy: A Political Ideal', CW, cilt 68, s.265'den aktaran, Partha Chatter Jee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yay., 1996, s.174

58- Louis Fischer Gandhi'nin köylülüğe dayalı Hindistan projesine ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapıyordu; "Gandi'nin ilk özgürlüğü köyü kalkındırmaydı. Hint halkının yüzde 80'i köylerde yaşıyordu, hepsi de yoksul, okuması yazması olmayan, hastalıklı ve cesaretleri kırılmış insanlardı. Köylülerin yoksulluktan kurtarılmaları küçük bir üst sınıfın başarısıyla ya da yabancı bir gücün armağanıyla elde edilemezdi. Bunu, köylülerin kendilerinin kazanmaları gerekti. Gandi ülkesi için psikolojik bir değişim özlemi içindeydi. Bununla insanın içindeki özgürlük sağlanacak, insanlar bireysel onurlarını elde edince de daha iyi yaşam koşullarını arayarak dış özgürlüğe kavuşacaklardı." Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.66.

59- Oruç tutarak karşısındakini ya da rakibini geri adım atmaya zorlama , Hindistan'ın ilk dönemine dek takip edilebilen bir eylem biçimiydi. Antik Hindistan'ın ilk bilgeleri olarak kabul edilen "rişi"lerin çok kez bu eyleme baş vurduğu bilinmektedir. Oruç tutma eyleminin çağdaş Hindistan'da da sıkça kullanıldığı gözükmektedir. "1947'de de, köylüler borçlarının faizini ertelemek için gider, alacaklıların kapısının önünde açlık grevine başlarlardı. Alacaklılar da, aynı biçimde borçlu olanları sözlerine davet etmek için aynı yöntemi kullanırlardı. Ama Gandhi'nin dehası, o zamana kadar kişisel olan bu silaha, ulusal bir çap kazandırmak olmuştur.

Bu adamın kullandığı açlık grevi silahı, silahsız ve ekonomik yönden az gelişmiş bir halkın o zamana kadar hiç kullanmadığı bir siyasal silah haline dönüşmüştü. Bu silah 'düşmana kaçmasını önleyen bir ivedilik duygusu aşıladığından' Gandhi tarafından 'aşılmaz bir engelle karşılanan her seferinde' tercih edilmişti." .Dominigue Lapierre, Larry Collins, Bu Gece Özgürlük, 2. Cilt, E Yay., 1975, s.513.

60- Gandhi, Bir Özyaşam Öyküsü, Cem Yayınevi, 1997, s.432-433.

61- Ayakalnma ile ilgili olarak; Volkan Yaraşır, Uluslararası İşçi Hareketleri, 1. Cilt, Bibliotek Yay., 1997, s.63-72 ve 80-82. Liam O'Flaherty, Boyun Eğmeye-

ceksin, Yazko Yayınları, 1983. Ayrıca İrlanda Ulusal Hareketi ile ilgili olarak; Georg Kramer, İrlanda Sorunu, Yöntem Yay., 1973. Kuzey İrlanda Sorunu ve IRA ile ilgili; Levent Özçağatay, Kuzey İrlanda ve IRA, Papirüs Yay., 1998.

62- Hartal: Ekonomik faaliyetleri durduracak Genel Grevleri de içeren, yanı sıra tüm halkın hiç bir iş yapmayarak evlerine kapandığı, kepenklerin indirildiği, okulların boykot edildiği, ulaşımın durdurulduğu geniş katılımlı bir kitle eylemi. İlk kez Hindistan'da uygulanmıştır. Asıl anlamı dua günüdür.

63- Daha sonra açıklanan İngiliz Raporlarına göre askerler müdahale sırasında 1.650 mermi yakmışlar, bu mermilerin 1.516'sı gösterici lere isabet etmişti. Rakamlardan İngilizlerin olabildiğince çok insanı öldürmeyi planladıkları anlaşılıyordu.

64- Jeanette Eaton, Gandhi, Redhhouse Yayınevi, s.158.

65- Bkz. Hindistan'da Müslüman Egemenliği başlıklı bölüm.

66- Dominique Lapierre, Larry Collins, Bu Gece Özgürlük, E Yay., 1975 s.59

67- Birinci Doğu Halkları Kurultayı Belgeleri, Koral Yay., 1990, s.117-118.

68- Bkz. Edward W. Said, Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları, Metis Yay., 1999, s.98-102.

69- Diğeri ise Çin'di.

70- Dominigue Lapierre, Larry Collins, Bu Gece Özgürlük, E Yay., 1975, s.27

71- Edward W. Said, Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları, Metis Yay., 1999, s.46.

72- Age. s.51

73- Age. s.15

74- Olayın daha da ilginç olan yanı Doğunun işgali ve sömürgeleştirilmesi, sadece emperyalist amaçlar güden çevrelerin aşırı hevesli tutumları dışında, yayılmakta olan özgürlük rüzgarlarının en önemli temsilcilerinin dahi bilerek ya da bilmeyerek bu süreci desteklemesi ile devam etti. Önünde geniş bir Şarkiyatçılık yazını bulan Marx da dahil olmak üzere hemen herkes, İngilizlerin Hindistan işgalini kendi sistematikleri çerçevesinde meşrulaştırırken, aynı zamanda bu işgalin olası sonuçları ile ilgili olarak da, Şarkiyatçı yazının diğer isimleri ile benzer sonuçlara varmaktan kurtulamadı. Marx temel kuramlarının dinamiği ile, İngilizlerin Doğu'daki işgalinin toplumsal dönüşümler açısından önemli bir aşama olarak değerlendirdiği ünlü makalesinde, İngiliz işgalini ağır bir eleştiri bombardımanına tutarken, diğer yandan bu işgali, sonuçları açısından batılılaşmaya yönelik eğilimi nedeniyle olumlamak zorunda kalmıştı.

"İngiltere'nin Hindistan'da ikili bir görevi yerine getirmesi gerekmektedir: İlki yıkıcı bir görevdir, diğeri ise yeniden yaratmaya –Asya tipi toplumun ortadan kaldırılmasına, Asya'da Batı toplumunun maddi temellerinin atılmasına- yöneliktir." (Karl Marx, Surveys from Exile, Londra, Pelican Books, 1973: 320'den aktaran; Edward W. Said, Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları, Metis Yay., 1999, s.165.

Marx bu ifadesi ile Avrupa tarzı ilerlemeci iktisadi görüşlerin tek doğru olduğu

yolundaki inancı da körüklemektedir. Elbette Marx'ın ifadesinde geçen Asya tipi toplum argümanı, Asya kültürü, Asya insanın sosyal ilişkileri kapsamında değil, aksine Asya'nın egemen güçlerinin iktidarını belirtmek için kullanılmakta, Marx, Asya tipi toplumun ortadan kaldırılması çerçevesinde, var saydığı Avrupa türü bir feodalizmin Asya versiyonunun ortadan kaldırılması ile kapitalist üretimin ilişkilerinin yaygınlaşarak, ücretli emeğin hakim olacağı yeni bir toplumsal formasyon için koşulların hazırlanacağına inanmaktadır. Ancak bu bile Marx'ın Avrupa merkezli bir bakış açısı içinde olduğu gerçeğini değiştirememektedir. " Marx'ın biçemi, toplumları vahşice dönüştürülürken cinsdaşlarımız olan Şarklıların çektikleri acılardan dolayı duyduğumuz doğal nefreti, bu dönüşümlerin tarihsel zorunluluğuyla uzlaştırma güçlüğü ile karşı karşıya bırakır bizi." (Age. s. 164)

75- İç Emperyalizm kavramı ile ilgili olarak bkz. Stokely Carmichael, Siyah İktidar, Ant Yay., 1968, s.12.

76- 1924 –1927 arası sakin dönemi İngilizler, 1921 ve 1922 yıllarındaki eylemlerinin başarısızlığının doğal bir sonucu olarak görüyordu. Bu dönemde sonuç alınmaması ve İngiliz yönetimini reddeden eylemlere katılan entelektüel kesimin tekrar unvanlarına ve mesleklerine geri dönmesi umudun yitirilmesinin göstergesi olarak ortaya çıkıyordu. Ancak İngilizlerin yanılgısı hareketin hala aydın kesimin denetiminde olduğu yönündeki varsayımdı. 1921 --1922 yıllarında görünüşte elle tutulur sonuçlar üretilmemişti, ancak direniş köylere yayılmış, tüm Hint halkı, fiilen direnişlere katılmış, kentlerdeki burjuva kesimler üzerinde etkinliğini yitiren Kongre, köylerde yoksul çiftçiler arasında kök salmaya başlamıştı.

77- Komitenin adı, başkanından dolayı Simon Komitesi'ydi.

78- Lahor'daki saldırıyı düzenleyen de aynı kişiydi.

79- Jawaharlal Hint dilinde değerli taş anlamına gelen bir kelimedir. Gandhi sözün gerçek anlamından yararlanarak, Nehru'nun Hindistan açısından önemini vurgulamak istemektedir.

80- Webb Miller, I Found No Peace,'den aktaran, Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.123-124.

81- 17 Mayıs 1930 tarihli Manchester Guardian Gazetesi'nden aktaran, Louis Fischer, Gandi, Milliyet Yay., 1983, s.125

82- Giydikleri kırmızı elbiseler nedeniyle örgüte bu ad verilmişti.

83- Kongre Partisi henüz yeni yeni örgütlenmeye çalışan ABD'deki siyah hareketine karşı da ilgisiz kalmadı. Gandhi 1929'da Amerikalı siyahlara yolladığı bir mesajda; "Oniki milyon zenci, kölelerin torunları oldukları için utanç duymamalıdırlar. Asıl onursuzluk köle sahibi olmaktır. Geçmiş onurları, ya da onursuzlukları düşünmeyelim artık... Gelecek dürüst, namuslu ve sevgi dolu olanlarındır." diyordu. Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 101.

84- Daha sonra anlaşıldı ki, Japonların Burma'yi işgal etmesindeki amaç; Hindis-

tan'a saldırmak değil, bu bölgede Hindistan'dan gelecek askeri güçlere karşı bir savunma hattı oluşturmaktı. "1943'de Japonlar, Burma'dan Hindistan'a karşı bir harekete geçme hevesinde görünmüyorlardı. Arakan yarımadasında ve Burma'nın akarsu sistemi içinde, iyi bir savunma durumları vardı." Marc Arnold-Forster, Savaşan Dünya, E Yay., 1975, s.307.

85- Varşova Gettosundaki direniş ile ilgili olarak; Marek Edelman, Varşova Gettosu Savaşıyor, Z Yay., 1994. Ayrıca, Gerald Green, Soykırım, Altın Kitaplar Yayınevi, 1978.

86- İsyancılar sadece sosyalistlerin etkisinde değildi. Almanlar tarafından destek gören ve ellerinde Gamalı Haç taşıyan aşırı milliyetçi gruplar da eylemlere katılıyordu.

87- İngiltere ile ABD'nin savaş sonrasındaki durumunu inceleyen Keynes, İngiltere'nin her açıdan ABD'nin gerisine düştüğünü söylüyor, kapitalist dünyanın yeni liderinin ABD olduğunu ilan ediyordu; "Keynes 1945'de iki ulusun sineye çektiği kayıpları karşılaştırdı. İngiltere'ninkiler, Birleşik Devletler'inkinden 2.75 oranında yüksekti. Ölüler ve yaralılarla birlikte, bu oran 3.5'e yükseliyordu. 1944 haziranında İngiltere'nin toplam işgücünün % 55'i silah altındaydı. Oysa Amerika'nın sadece % 40'ı. İngiltere, Birleşik Devletler'in yabancı ülkelerde kaybettiği sermayesinin 35 kat fazlasını kaybetmişti. İngiltere'de sivillerin tüketimi % 16 oranında azalırken, Birleşik Devletler'de % 16 artmıştı. Dominyonlarına ait filolarla birlikte, İngiliz Ticaret Filosunun toplam tonajı 40 milyon tondan, yine dominyonlarına ait ticaret filolarıyla birlikte uğradığı kayıplarla 19 milyon 500 tona düşmüştü. Amerikan ticaret filosunun toplam tonajı ise 50 milyon tona ulaşmıştı." Marc Arnold-Forster, Savaşan Dünya, E Yay., 1975, s.450

88- Kraliçenin kuzeni olan ve 2. Dünya Savaşı sırasında Güneydoğu Asya'daki müttefik kuvvetlerinin başkomutanı görevini yapan Lord Mountbatten, 1977 yılında IRA'nın bombalı bir suikast eylemi sonrasında ölmüştür. Bu eylem IRA'nın gerçekleştirdiği en sansasyonel eylem olarak tarihe geçmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Levent Özçağatay, Kuzey İrlanda ve İRA, Papirüs Yay., 1998, s. 127-128

89- Çatışmalar sadece Müslümanlarla Hindular arasında değildi. Pencap'ın bölünmesi ile yurtsuz kalan Sikhler de çatışmaların içinde yer alıyor, çoğunlukla Müslümanlara saldırarak, katliamlar düzenliyorlardı. Müslümanlar ise bu saldırılara ağırlıklı olarak Sikhlerin tapınaklarını, içinde toplanan müritlerin dualarını esnasında yakarak yanıt veriyorlardı. Daha bağımsızlığın ikinci gününde Amristar Garı'na gelen bir tren vahşetin boyutunu göstermek için yeterliydi. Trenin tüm yolcuları boğazları kesilerek öldürülmüştü ve katliamı gerçekleştirenler trenin ön tarafına; "Nehru'ya bağımsızlık armağanı" diye yazmışlardı.

90- Bazı kaynaklarda örgütün kısaltması RSSS olarak geçmektedir.

91- Dominique Lapierre, Larry Collins, Bu Gece Özgürlük, 2. Cilt, E Yay., 1975, s.600

2. bölüm

1- Afrika kıtasının işgali coğrafi yayılmacılık açısından genellikle önemsenmez, asıl hedefin Uzakdoğu olması nedeniyle tarihçiler genellikle Afrika'nın işgalini sadece üs edinme gayreti ile sınırlı olarak değerlendirir. Üs edinme Uzakdoğu'nun işgalini kolaylaştırmış da olsa, gemicilerin Afrika kıyılarını tanımaya çalıştıkları, hatta kimi devletlerin Afrika'da ki altın ticaretini denetim altına almak için araştırmalar yaptığı gözlenmektedir. "Afrika'nın 15 ve 16 yüzyıl Avrupa yayılmacılığındaki önemi genellikle gözardı edilir... Gerçekte Denizci Henry tarafından, 1419 ile öldüğü yıl olan 1460 arasında finanse edilen bu seyahatlerin, Afrika kıyılarının araştırılması ve Afrika kaynaklarının kullanılması gibi amaçları vardı... Prens Henry'nin güneye seferler düzenlemekteki başlıca amaçlarından biri, Kuzey Afrika'nın müslüman tüccarlarını devreden çıkarmak ve Büyük Sahra'nın ötesinde uzandığı bilinen altın üretim bölgesiyle doğrudan bağlantı kurmaktı. David Arnold, Coğrafi Keşifler Tarihi, Alan Yay., 1995, s.61.

2- Afrika içlerinin uzun süre Avrupalı işgalcilerden uzak kalabilmesinin nedeni, tıpkı Hindistan'da olduğu gibi, büyük doğal engellerdi. Kuzeyde neredeyse Akdeniz kıyılarından başlayıp, kıtanın içine doğru uzanan geniş bir çöl yer almaktaydı. Büyük Sahra adındaki bu çöl, diğer doğal engellerden farklı olarak, kum fırtınaları nedeniyle sürekli değişen bir coğrafyaya sahipti. Bu nedenle bir önceki yolcunun izlerini takip etmek ya da bölgenin bir haritasını oluşturmak neredeyse imkansızdı. Hiç bir Avrupalı çölü geçerek, kuzeyden başlayacak bir yolculuğa çıkmayı düşünemezdi. Çölü aşmayı düşünen gezginciler, yollarını bulmayı becerseler bile, kıtanın çöl'le kaplı alanı öylesine büyüktü ki; tek ulaşım yolunun yürümek olduğu düşünülürse, o tarihlerde Tunus'la Timbuktu arasındaki üç bin kilometre ve Nijerya ile Nil arasındaki dört bin kilometre, bir insanın aşabileceği maksimum mesafenin çok ötesinde büyüklükleri ifade ediyordu. Ayrıca çöldeki sorunlar bununla da bitmiyordu. Avrupalılar için çöl bilinmez de olsa, Afrikalıların bir çoğu bu bölgede ticaret yaparak yaşamaktaydı. Ticaret kervanlarını koruyan Berberi göçebeler, hecin develeri ile tüm bölgeyi baştan aşağı dolaşarak, yabancı güçlerin çöle sızmasını engellerlerdi. Çölün etrafında içinde binlerce çeşitte canlının yaşadığı aşılması güç, tropik ormanlar yer alırdı. Ormanların içinde yüksek yaylalarla birleşen geniş bataklıklar vardı. Ayrıca pek çok vahşi hayvan, ormanları aşmayı olanaksız hale getirirdi. Ayrıca kıyıların doğal limanları olmaması da, kıta içine sızmayı engelleyen bir başka faktördü.

Afrika'yı tanımak için yola çıkanların büyük kısmı nehirler yoluyla gitmeyi planlamaktaydı. Ancak nehirlerin büyük kısmı, bir kaç yüz mil ulaşım olanağı sağladıktan sonra, kıyılara yakın bölgelerde, dağlardan şelaleler olarak akıp, nehir yolcularının ulaşımını engellediği öğrenildi. Ulaşım içine en uygun olduğu sanılan Nil Nehri'nde bile aşılması imkansız altı şelale bulunuyordu. Zambezi, Nijer, Kongo, Volta gibi nehirlerde de şelaleler geçişe izin vermiyordu. Ayrıca nehirlerin bir kısmının ağzı kum setleriyle tıkalıydı ve Nil'in güney yatakları da, bataklıklarla çevriliydi.

3- Avrupalıların sömürgeciliğe başladığı sıralarda, Afrikalılar yerel kültürleriyle beslenen ve coğrafi özelliklerine uygun, görkemli sanat eserlerinin yaratıldığı, büyük bir uygarlık içinde yaşıyordu. Daha Roma kültürünün doğmadığı çağlarda, Afrika'nın geniş topraklarında tarımla uğraşıldığı ve büyük ticaret şehirlerinin kurulduğu bilinmekteydi. Beyaz Afrika halkından olan ve Avrupalılar açısından daha iyi tanınan Mısırlıları bile etkileyen bu uygarlıkların en büyüğü, bugün Sudan adıyla bilinen bölgede hüküm sürüyordu. Kouch ülkesi olarak adlandırılan bu bölgenin Kara Afrika'nın gelenek ve yaşam tarzının oluşturulmasında büyük katkısı vardı.

Nübya Çölü'nün ardında; "Tanrı'nın Ülkesi" adı verilen topraklarda, ünlü tarihçi Heredot'un, Güneş Mabedi'nin bulunduğundan söz ettiği, Méroé şehri vardı. İ.Ö. 9. yüzyılda, Mısır'ı bile dize getirecek kadar büyük bir askeri güce ulaşan Méroé şehri; egemenliğini Etiyopya'dan Akdeniz'e kadar yayabilmiş, Çin ve Hindistan'la ticari ilişkiler kuracak denli büyük ve gelişmiş bir ekonomik düzen oluşturmuştu. Demir işlemeciliğinde sayısız örnek veren bu şehir, gelişmiş bir yazı sistemiyle, Afrika'ya ait kültürel yapıya da ciddi katkılar yapmıştı. Méroé şehri, 14. yüzyılda Müslümanlar tarafından ortadan kaldırılan Nübya Krallığı'nın da başlangıcı oldu.

Sahra'nın güneyinde de önemli uygarlıklar bulunmaktaydı. İ.Ö. 300'lerde Nijer ırmağı kıyısında kurulan Gana İmparatorluğu, bu uygarlıkların en ünlüleri arasında ilk sırada yer alıyordu. Binli yıllarda bu imparatorluk Altın diyarı olarak anılacak, büyük bir ekonomik güce ulaşmıştı. Demiri kullanarak ve altının temel değişim birimini oluşturduğu bir ticaret ağı oluşturarak gelişen imparatorluk, silahlı üç yüz bin kişilik ordusu ile adı geçen dönemde bilinen dünyanın en güçlü krallıklarından biriydi. Ganalılar demirden eşya yapımında ustalaştıkları gibi; heykel, fresk gibi sanat dallarında da, görülmemiş eserler vermişti. İmparatorluk üzerinde büyüyen ticaret şehirleri, Gana İmparatorluğundan bile daha çok tanındı. Öyle ki imparatorluğun Mağrip'i elinde tutan Faslı Müslüman Berberilerin saldırıları sonucu yıkılmasından sonra bile; Timbuktu, Djenné, Ovalaba ve Agades adlı ticaret şehirleri gelişmeye devam etti.

Gana İmparatorluğunun yıkılmasından yaklaşık 160 yıl sonra Mali İmparatorluğu Afrika'da büyük bir güce erişti. Onlarca küçük kral ve kabile reisini himayesi altına alan Mali İmparatorluğu, asıl gücünü 1307'ye doğru tahta çıkan Gongo Moussa döneminde ulaştı. Onun iktidarı sırasında Mali İmparatorluğu, Avrupa kıtasından büyük bir coğrafyaya hükmeder hale geldi. Ötesinde imparatorluk öylesine zengindi ki; Gongo Moussa'nın hac için Mekke'ye giderken yolda ve Mekke'de hac esnasında bağış için dağıttığı altınların, Ortaçağ'da bir altın devalüasyonuna neden oldu ve altın fiyatları yıllarca kaygı verici oranda düşük kaldı. Gongo Moussa döneminde "Kumların Kraliçesi" adı verilen Timbuktu olağanüstü bir gelişme gösterdi. İmparatorluğun ticari başkenti haline gelen şehir, camileri ve üniversitesi ile tüm Afrika'nın kültür merkezi işlevini gördü. Timbuktu'daki kitap satışlarından elde edilen gelirin, bütün öteki ticari faaliyetlerden el-

de edilen gelirin üstüne çıkması, imparatorluğun Afrika kültürüne yaptığı katkı açısından önemli bir gösterge olarak kabul edildi

Mali İmparatorluğunun dağılmasından sonra Nijer'deki Songhaylar önemli bir siyasi güce ulaştı. Mali ve Gana İmparatorluklarından gelen iki ayrı dinsel görüşü birleştiren Songhaylar, bu sayede Afrika kültürünün üzerinde etkili olmayı başardı. Aynı dönemde Çat Gölü'nü çevreleyen verimli topraklarda, demir, bronz ve bakır işlemeciliği ile ünlenmiş, mücevher ve seramik alanında önemli eserler vermiş, Büyük Bornou Uygarlığı varlığını sürdürüyordu.

Kongo ile Ümit Burnu arasındaki geniş bölge de ise Arap, Hintli, Çinli ve Endonezyalı tüccarların alış veriş yaptığı, Sopala, Kilwa, Zengibar, Mombasa, Malindi gibi büyük ticaret şehirleri kurulmuştu. Pamuktan ilaca, mücevherden akike, bakırdan gümüşe, gülsuyundan halıya, şekerden altına dek her şeyin alınıp satıldığı bu merkezler Avrupalılar Afrika kıyılarına ulaştığı sırada en görkemli dönemlerini yaşıyordu.

Hıristiyanlığı kabul eden Etiyopya Krallığı'da Afrika'nın en eski uygarlıklarından biriydi. Sami Irkı ile yerli halkın karışmasıyla oluşan Ahramanların kurduğu Axoum sitesi, zenginliği ile neredeyse Méroé uygarlığı ile eş değer görülüyordu. Ayrıca Zimbabwe'de de önemli bir uygarlık 1750'li yıllara dek varlığını sürdürmeyi başarmıştı. (Daha geniş bilgi için bkz; Raimando Luraghi, Sömürgecilik Tarihi, Sosyalist Yay., 1994, s. 187-192, Hıfzı Topuz, Kara Afrika, Milliyet Yay., 1971, s. 19-23. Ayrıca Afrika'daki düşünsel akımlarla ilgili olarak, bkz; Heinz Kimmerle, Afrika'da Felsefe, Afrika Felsefesi, Kabalcı Yayınevi, 1995.

4- Sidney W. Mintz, Şeker ve Güç, Kabalcı Yayınevi, 1996, s.71.

5- Raimando Luraghi, Sömürgecilik Tarihi, Sosyalist Yay., 1994, s. 200.

6- İlk köle ticareti resmi olarak 1502 yılında başladı. " 1502 yılında İspanya'da yayınlanan bir krallık fermanı ile Hispagnola denen Haiti adasına köle yollanması için ilk izin çıktı." Hıfzı Topuz, Kara Afrika, Milliyet Yay., 1971, s. 31.

7- Sidney W. Mintz, Şeker ve Güç, Kabalcı Yayınevi, 1996, s.75.

8- Age. s. 85.

9- Age. s.101.

10- Köle sayısı ile ilgili pek çok rakam yayınlandı. "Örneğin bir Amerikan kaynağı (Vernon Mc. Kay, Africa in World Politics, N.Y., Harper and Row, 1963, s.4) Amerika'ya varan zenci esirlerin sayısının 15 – 20 milyon civarında olduğundan kalkarak, 3 – 4 milyonun taşıma sırasında, ayrıca yakalanırken ölebileceğini hesaplamakta ve toplam rakamı 40 milyon Afrikalı esir olarak saptanmaktadır. Bir Sovyet afrikanistinin verdiği rakam ise 100 milyon kişidir. (I.I. Potekhin, African Problems, USSR Academy of Sciences, Institute of Africa, Moscow, 1968, s. 127) Senegal başkanı Sanghor'un Afrika sosyalizmi konusunda yapılan 1962 Dakar Kolokyumunda verdiği rakam ise bunların çok üstünde bulunuyordu, Sanghor'a göre Amerika'ya 20 milyon esir varmıştır. Fakat 1 esir alınırken, 9 tanesi avda ya da gemi ambarında öldüğünden, toplam rakam 200 milyona çıkmaktadır. (Développement et Socialisme, Colloque Sur les Politiques de Dévelopement et les Di-

vers Voies Africaines vers le Socialisme, Dakar, 3-8 Décembre 1962, Paris, Présence Africaine, 1963, s. 13." Aktaran Baskın Oran, Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli, Bilgi Yayınevi, 1997, s. 86.

11- Sidney W. Mintz, Şeker ve Güç, Kabalcı Yayınevi, 1996 s. 101.

12- Age. s. 117.

13- Afrikalıların köle ticaretinde yer alması, çoğunluk Afrikalının köle olmak yerine, köle toplamayı ya da kaçmayı tercih etmesi, Afrika içinde kölelik karşıtı bir hareketin doğmasını baştan engelledi. Geniş bir coğrafyada yaşayan Afrikalılar çoğunlukla kendi kabileleri zarar görmeye başlamadan, bu ticaretten haberli olmuyor, köleci kabileler saldırdığı zaman birleşerek bunla mücadele etmek yerine genellikle kendilerini korumaya ya da saldırganları köleleştirmeyi tercih ediyorlardı. Avrupalılar Afrikalıların köle kullanma konusundaki eğilimlerinden yararlanarak ve kabileler arasındaki savaşları kışkırtarak, yeni köleler elde edebilmenin olanakları yaratıyorlardı. İlk köle isyanları Afrika'da değil, Amerika'da ortaya çıktı. Aynı bölgeden gelen Afrikalılar arasında kurulmaya başlanan dayanışma birlikleri, bu isyanların taşıyıcı gücünü oluşturdular. 1807 – 1813 yıllarında Hausa'lar ve 1819 – 1835 yılları arasında Nagos'lar ayaklanarak, kölecilik sistemine karşı güç oluşturmaya çabaladılarsa da, kalıcı bir başarı elde etmeyi başaramadılar.

14- İngiltere'den göçün asıl nedeni yoğun ekonomik krizdi. 1620 – 1635 yılları arasındaki bu kriz nedeniyle pek çok kişi işsiz kalmıştı. Özellikle bazı büyük hayvan üreticileri, tarım alanlarına yayılarak, hasat mevsimlerinin verimsiz geçmesine neden olunca, kriz daha da ağırlaşmış, işsizler arasına tarım işçileri de yoğun biçimde katılmıştı. Kuzey Amerika'ya göç edenlerin ağırlıklı kısmı bu işsizler arasından geliyordu.

Ancak göç edenler sadece yoksul tarım işçileri değildi. Asilzadelerin ortakçıları, dini açıdan baskı gören Puritan mezhebi mensupları, Quaker adı ile anılan ve ileride Pennsylvania eyaletini kuracak olan başka bir mezhebin taraftarları, İngiliz kralına karşı siyasi eylemde bulunanlar, krallar arasındaki çatışmalarda taraf olan ve kendi kralı iktidara gelemeyince kaçmak zorunda kalan zengin aristokratlar, savaşlar nedeniyle göçmen olanlar Kuzey Amerika'ya gelmiş ve buralarda yerleşmişlerdi. 1680'den sonra Almanlar, İskoçlar, İsviçreliler, Fransızlar da Kuzeye göçmüşler, kısa sürede bu toplumların karışımı ile Amerika'da yeni bir kültür oluşmuştu.

15- Başlangıçta bu paylaşım sadece sembolik anlamda önem taşıyor, ne göçmenler, ne toprak sahibi aristokratlar, ne de kral Kuzey Amerika'nın krallığa bağlı olmasından herhangi bir çıkar sağlayabiliyordu. Örneğin; "Charles I, Cecil Calvert (Lord Baltimore)'e ve onun mirasçılarına 2.800.000 hektar toprak hibe etmişti. Burası sonradan Maryland eyaleti olmuştur. Charles II'nin yaptığı hibeler ise sonradan Carolina'lar ve Pennsylvania eyaletleri olmuştur. Aslında şirketler ve toprak sahipleri Kral'ın kiracısıydı. Fakat, bunlar ellerine geçirdikleri topraklar için Kral'a ancak sembolik nitelikte küçük ödemeler yapmaktaydılar. Örneğin Lord

Baltimore Kral'a topraklarına karşılık iki Kızılderili ok başlığı, William Penn ise daha cömert davranarak Kral'ına yılda iki kunduz derisi gönderirdi." Wood Gray, Richard Hofstader, Amerikan Tarihinin Ana Hatları, Amerikan Basın ve Kültür Merkezi Yay., s.3.

16- Yalnız iki bölgede kralın otoritesi mutlaktı. Bunlardan biri New-York, diğeri ise Georgia eyaleti idi. New-York sonradan James II olarak tahta çıkan Kral Charles II'nin kardeşi York Dükü'ne verilmişti. Georgia eyaleti ise krallığa bağlı bir konsey tarafından yönetilmekteydi. Ancak bu iki bölgede yaşayan göçmenler, bu yönetim biçimlerine sert protestolarla muhalefet edince, New-York ve Georgia da diğer kolonilerle aynı haklara sahip oldu.

17- Plan kral tarafından tayin edilecek bir Cumhurbaşkanı'nı öngörmekteydi. Bu cumhurbaşkanı meclisler tarafından seçilmiş delegelerden kurulu bir konsey ile birlikte devlet idaresini elinde bulunduracaktı. Her koloni bu konseyde, milli hazineye yapacağı katkı oranında temsil edilecekti. Hükümet batıda tüm İngiliz çıkarlarının yönetimini ele alacaktı. Kızılderililerle yapılacak anlaşmalar, ticaret, savunma ve iskan işleri de bu yönetime devredilecekti.

18- 1763'de çıkarılan bu beyannameye göre Allegheny Dağları, Florida'lar, Mississippi ve Quebec arasındaki topraklar Kızılderililere tahsis edilmişti. Bu yolla olası bir Kızılderili savaşının önüne geçildiği iddia ediliyordu. Ancak asıl amaç; göçmenlerin yayılmasını engellemek ve kolonilerin denetim altına almaktı.

19- Aslında bu kanun 1733'te yürürlüğe giren Şeker Pekmezi Yasası'nın yerini almaktaydı. Bu yasa İngiliz yönetimi altında olmayan bölgelerden ithal edilecek rom içkisi ve şeker pekmezi üzerinden çok ağır gümrük alınmasını öngörüyordu. Yeni çıkarılan bu yasa ile İngiltere'den gelmeyen romun ithalini yasaklamakta, dışarıdan satın alınacak şeker pekmezine, şaraplara, ipeklilere, kahveye ve lüks addedilen diğer bir çok eşyaya gümrük resmi konmaktaydı. Kanunun yürütülmesi için gümrükçülere daha enerjik ve sert davranmaları emredilmişti. Amerikan sularında seyreden Britanya savaş gemilerine bütün kaçakları yakalaması söylenmiş, Krallık subaylarına açık arama ve tevkif belgeleri sağlanarak, her şüphelendikleri yeri diledikleri zaman arama yetkileri verilmişti.

20- Bağımsızlığa kavuşan 13 eyalet şunlardı; New Hampshire, Rhode Island, Massachusetts, New-York, New Jersey, Delaware, Virginia, Kuzey Carolina, Güney Carolina, Georgia, Connecticut, Maryland ve Pennsylvania.

21- Amerikan Kızılderilileri ile ilgili olarak bkz; Clark Wissler, Kızılderililerin Tarihi, İmge Kitapevi, 1996, Howard Zinn, Colombus, Kızılderililer ve İnsanlığın Gelişmesi, Fatihler Yargılanıyor, Tüm Zamanlar Yayıncılık. Kızılderili nüfusu ve beyaz katliamları ile ilgili olarak, bkz. Pierre Clastres, Devlete Karşı Toplum, Ayrıntı Yay., 1990. Ayrıca Kızılderililerin efsane ve destanları ile ilgili olarak bkz; Alice Marriott, Carol K. Rachlin, Kızılderili Mitolojisi, İmge Kitapevi, 1994.

22- William Bosman, Voyage de Guinée, Utrecht, 1705, s. 96-97; Cathérine Coquery, La D"couverte de l'Afrique, Juliard, Collection a, Paris, 1965'den aktaran;

Hıfzı Topuz, Kara Afrika, Milliyet Yay., 1971, s.31-32.

23- Voyage aux cotes de Guinée en Amerique, s.74'den aktaran; Hıfzı Topuz, Kara Afrika, Milliyet Yay., 1971, s. 32.

24- Bazı gazetelerde şöyle ilanlar okunabiliyordu; "Londra'dan gelen kadın ve erkek karışık bir takım İngiliz hizmetçisi uygun fiyata satılıktır. Vadeli tediye kabul olunur. Kaptan John Ballx'e müracaat." (Aktaran André Maurois, Amerika Birleşik Devletleri Tarihi, Cilt I, 1945, s. 72.)

25-André Maurois, Amerika Birleşik Devletleri Tarihi, Cilt I, 1945, s. 73.

26- 1803 yılında Louisiana'nın satın alınması ABD'nin yüz ölçümünü fiilen iki katına çıkarmış, bu bölgenin yerleşime açılması eyaletler arasında bazı tartışmalara neden olmuştu. Louisiana'nın ele geçirilmesi ile ABD; bütün Amerika kıtasının en güçlü ülkesi haline geldi.

27- Martin Luther King, kölecilere hizmet eden ve Hıristiyanlık dinini yeniden yorumlanması dayanan bu akımla ilgili olarak şunları söylüyordu; "... Evet, gerçi kölelik sistemimin nedensel temeli herhalde büyük ölçüde ekonomik faktöre dayanmaktadır. İnsanlar kendilerini bu sistemin ekonomik açıdan çok karlı olduğuna, demek ahlaken de haklı görülebilir olduğuna inandırmışlardır. Irksal üstünlük konusunda süslü püslü teoriler geliştirilmiştir. Bu haklı gösterme çabaları, yanlış olduğu apaçık gözüken bir durumu, çok şık ve süslü püslü haklılık giysileri ile donatmıştır. Ekonomik açıdan karlı bir sistemi böyle kutsayabilme konusundaki trajik girişimler, beyaz üstünlüğü doktrinini doğurmuştur. Dinin ve Kitab-ı Mukaddes'in de statükoyu kristalize ettiği iddia edilmiştir... Birisi çıkmış, Aristo silojizmine göre zencilerin aşağı yaratıklar olduğuna dair bir iddayı formüle etmiştir.:

Bütün insanlar Tanrıya benzer yaratılmıştır;
Tanrı, herkesin de bildiği gibi, zenci değildir;
O halde zenci, insan değildir.

Böylelikle insanlar dinin, bilimin ve felsefenin içgörülerini işlerine geldiği gibi eğip bükerek, beyazların üstünlüğü teorisini kutsamaya çalışmışlardır. Çok geçmeden bu fikir her ders kitabına sızmış, her vaaz kürsüsünden söylenir olmuştur." Martin Luther King, Sevginin Gücü, Arda's Yay., 1995, s.60-61.

28- Wood Gray, Richard Hofstader, Amerikan Tarihinin Ana Hatları, Amerikan Basın ve Kültür Merkezi Yay., s.68.

29- Tom Amca'nın Kulübesi romanı siyahların beyaz efendilerinden merhamet dilemesi dışında önemli bir teorik açılım getirmiyordu. Siyahla beyaz arasındaki uzlaşmanın beyaz efendinin incelik göstermesi ile sağlanacağını savunan roman, Güneydeki kölelik ile ırk ayrımcılık sistemini ve kölelere karşı şiddet kullanılmasını bazı beyazların vahşiliğine bağlayarak, genelde Güneydeki toprak sahiplerinin insancıl olduğunu iddia ediyordu. Romanda acımasız köle sahibi olarak tasvir edilen beyazın, bir Kuzeyli olması da, bu eğilimin doğal bir sonucuydu. Roman kendinden sonra gelen siyah hareketlerinin tanımlanmasında ayırıcı bir işlev gördü. Tom Amca, uzlaşma yanlısı ve ikinci sınıf olarak yaşamayı kabul eden

siyahları ve bu siyahların etkili olduğu hareketler için kullanılan aşağılayıcı kavram olarak Amerikan tarihine geçti.

30- Brown'un isyan girişimi Güneylilerce büyük bir tepki ile karşılandı. Uzlaşmadan yana tavır alan Kuzeyliler de bu girişimi protesto ederek, kınadılar. Brown'u destekleyen sadece kölelik karşıtı radikal gruplardı. Ancak isyan girişimcilerinin vatana ihanetle suçlanması ve bu suçtan dolayı Brown'un idam edilmesi, Güneyin ayrı bir devlet olarak kendi hukuksal yapısını dayattığını ve köle karşıtlarını açıktan kendi kuralları çerçevesinde vatan haini olarak gördüğünü kanıtlıyordu. Bu nedenle Kuzeyliler bu idama karşı açık tepki vermek zorunda kaldılar.

31- Abraham Lincoln'ün yaşam öyküsü ve Amerikan İç Savaşı ile ilgili olarak bkz; Benjamin P. Thomas, Abraham Lincoln, Nebioğlu Yay., 1952.

32-Hürriyet Bildirgeleri, Magna Charta'dan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine, Belge Yay., 1983, s.152.

33- Ancak bildiri de bazı tartışmalı bölümlerde mevcuttu. Hürriyet Beyannamesi'nin sadece birlik ile savaş halinde olan Güney eyaletleri için geçerli olması, köleci oldukları halde birliğe dahil olan eyaletlerde ise eski durumun korunacağına ilişkinin ibarelerin bulunması, beyannamenin insancıl amaçlar çok bir savaş taktiği olarak çıkarıldığını gösteriyor, savaş sonrasında kuzeylilerin siyah hakları konusunu, (köle hukuku dışında) ilkesel anlamda değil, birliği yeniden kurarken verebilecek tavizler arasında değerlendirdiğini de kanıtlıyordu. Bildiri şöyle devam ediyordu; "... Ben Birleşik Devletler Cumhurbaşkanı Abraham Lincoln, Birleşik Devletler yönetimine ve iktidarına karşı fiili ve silahlı ayaklanma sürecinde bana verilen B.D. Kara ve Deniz kuvvetlerinin başkomutanlığı yetkisine dayanarak, bu ayaklanmayı bastırmak için gerekli ve uygun bir savaş önlemi olarak bugün M.S. 1863 yılı Ocak ayının 1. Günü, bundan 100 gün önce kamuya duyurduğum amaç uyarınca halkının B.D.'e karşı ayaklanma halinde olduğu eyaletleri ve eyalet bölgelerini gösterir ve ilan ederim:
Arkansas, Texas, Louisiana (bu eyalette St. Bernard, Plaquemines, Jefferson, St.John, St. Charles, St. James, Ascension, Assumption, Terre Bonne, Lafourche, St. Mary, St.Martin ve New Orleans kenti de dahil olmak üzere Orleans bölgeleri bunun dışındadır.), Mississippi, Alabama, Florida, Georgia, Güney Karolina, Kuzey Karolina ve Virginia (bu eyalette de Batı Virginia adı altında toplanan 48 ilçe, Berkeley, Accomac, Northhampton, Elizabeth City, York, Princess Ann ve Norfolk ve Portsmouth kentleri de dahil olmak üzere Norfolk ilçeleri bunun dışındadır); ayaklanma halinde olan bölgelerin dışında kaldığı yukarıda belirtilen yerler için bu bildiri yayınlanmamış sayılacak ve varolan hukuki durum aynen korunacaktır." Age. s.152-153.

34- 1860-1910 yılları arasında ABD'de çiftlik sayısı üç misli arttı ve çiftçi nüfusun sayısı da 2 milyondan 6 milyona çıktı. Bu süreç içinde işlenen arazi 160 milyon hektardan, 352 milyon hektara çıkarak, ABD tarihindeki en hızlı büyüme oranına ulaştı. (Daha geniş bilgi için bkz; Wood Gray, Richard Hofstader, Ame-

rikan Tarihinin Ana Hatları, Amerikan Basın ve Kültür Merkezi Yay., s. 97-98)

35- Tarımda makinelerin kullanılmaya başlanması, kısa sürede önemli endüstri ürünlerinin ve bazı temel gıda maddelerinin üretiminde ciddi gelişmeler sağladı. Bu teknolojik gelişme iş hayatında, endüstri ilişkilerinde ve iletişim alanında da atılımlara neden oldu. Örneğin 1844'te Elektrikli Telgraf, 1876'da Telefon icat edildi. Birinci Dünya Savaşı sonlarında kullanılan toplam telefon sayısının 16 milyona ulaşması, iletişim alanındaki değişimin önemli bir göstergesiydi. 1867 yılında Yazı Makinesi, 1888'de Hesap Makinesi, 1886'da Linotip Dizme Makinesi, 1897'de de Kasa Makinesi iş yaşamındaki yerini aldı.

36- ABD emperyalizminin doğuşu ile ilgili olarak bkz; Angelo Colleoni, Amerikan Emperyalizmi Tarihi, Sosyalist Yay., 1997, Claude Julien, Amerikan İmparatorluğu, Hitit Yay., 1969, Türkkaya Ataöv, Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Doğan Yayınevi, 1968. Ayrıca, Ahmet Angın, Amerikan Komünist Partisi, Habora Kitapevi Yay., 1968, s19-64.

37- Ahmet Angın, Amerikan Komünist Partisi, Habora Kitapevi Yay., 1968, s.73.

38- İşçi Şövalyeleri örgütü Phalidelphia'da Uriah S. Stephens tarafından kurulmuştu. Örgüt 8 satlik işgünü, kadın ve erkeklerin eşit ücret alması, çocuk ve mahkum çalıştırılmasının engellenmesi, kamu hizmetlerinin kamu mülkiyetine devri, kooperatiflerinin kurulması gibi temel amaçlar içinde hareket etmeye başlamıştı. 1880'de ücretlerin artırılması için grevler düzenledi. 1877 yılında işçi ücretlerinin % 10 civarında düşürülmesi ile başlayan olaylar sırasında 100'den fazla işçinin öldürülmesi, Amerikan İşçi Muhalefetinin şekillenmesinde de önemli bir etki yaptı.

Amerikan İşçi Federasyonu (AFL)'nin temelleri 1881'de atılmıştı. O yıl Pittsburg'da matbaa, demir, çelik, döküm, marangoz, puro ve cam işçileri bir araya gelerek, "Meslek Kuruluşları ve Sendikaları Federasyonu'nu kurmuşlardı. Federasyon 1886'da Amerikan İşçi Federasyonu halini aldı. AFL'nin kuruluşunda üye sayısı 138.000 ken, bu rakam 1920'lerde 4 milyona ulaştı. AFL reform yanlısı ve uzlaşmacı bir politika izlediğinden, 1905'de Dünya Sanayi İşçileri (Industrial Workers of the World-IWW) adlı bir örgüt daha solda yeni bir işçi muhalefeti başlattı. Önce marksistlerin, daha sonra da anarşistlerin etkili olduğu IWW, özellikle göçmen İspanyol ve İtalyan işçiler arasında önemli bir güç kazandı.

39- Amerika'daki anarşist hareketle ilgili olarak bkz; Alexander Berkman, Anarşistin Yaşamı, Kavram Yay., 1996. Emma Goldman, Hayatımı Yaşarken, Metis-Kaos Yay., 1996. Paul Avrich, Anarşist Portreler, Sarmal Yayınevi, 1991, George Woodcock, Anarşizm, Kaos Yay., 1996. Ayrıca Howard Fast, Suçsuzlar, Sacco ile Vanzetti, Payel Yay., 1988.

40- Ku Klux Klan adı verilen ırkçı örgüt, iki kez kurulmuştu. Birinci Ku Klux Klan, İç savaştan hemen sonra, Güneyli beyazların etkisi ile örgütsel bir yapıda kendini ifade etmeye başlamıştı. Bu ilk örgütün amacı siyahlarla, siyahlara destek veren beyazlara yönelik terör eylemleri gerçekleştirmek ve siyahları siyasi faaliyetten uzaklaştırarak, toplumsal yaşamdaki ayrımcılığı sürdürmekti. Örgüt

üyeleri beyaz elbiseler, maskeler ve başlıklar kullanır, genellikle geceleri saldırı eylemleri düzenlerlerdi. Örgütün lideri Grand Wizard (Büyük Büyücü) adını alırdı. Her eyaletteki örgütün başında Grand Dragon (Büyük Ejder) vardı. Onun yanında sekiz tane Hydra (Yedi başlı yılan) yer alırdı. Birkaç bölge birleşir Grand Titan (Büyük Titan) ile altı Furies (Mitolojideki şiddeti simgeleyen kadın) tarafından yönetilirdi. Ayrıca bölgelerin birleşimi ile yeni eyaletler oluşturulur, bu eyaletlerin yönetimi de, Grand Giant (Büyük Dev) ve dört Cin tarafından denetlenirdi. Her yerel örgütün (Local Den) başında Grand Cyclops (Büyük Siklop) ve iki Nighthawsk (Gece şahini) vardı. Örgütün her militanına ise Ghoul adı verilirdi. Bu ilk Ku Klux Klan, 1871'de yasa dışı ilan edildi. Bu yasaklamaya rağmen örgüt faaliyetlerine devam etti. İkinci Ku Klux Klan ,1915 yılında faaliyete başladı. Bu örgüt de amacını; siyahlar ve siyahları destekleyen beyazları etkisizleştirmek olarak açıkladı. Bunun yanı sıra örgüt, Yahudi ve Katolik kökenli beyazları da sindirmeye çalıştı. 1920-1925 arasında örgüt büyük bir siyasi güce ulaştı ve tahminen 4 milyonu aşkın beyaz seçmenin oylarını etkilemeyi başardı. Bu ikinci Ku Klux Klan 1946'da gücünü yitirdi, ancak dar bir azınlık üzerinde politika yapmayı sürdürdü. (Daha geniş bilgi için bkz; Ahmet Angın, Amerikan Komünist Partisi, Habora Kitabevi Yay., 1968, s. 43.)

41- Booker T. Washington, Kölelikten Kurtuluş, Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, 1962, s. 14.

42- 19. yüzyılın ilk yarısında ABD'nin yüzölçümü yaklaşık 3 kat arttı. "Amerika'nın 1800'deki toprak genişliği 892.135 mil kareydi. Üç yıl sonra ta Kanada sınırından Karayiplere kadar inen 885.000 mil karelik Louisiana bölgesi satın alındı. 59.600 mil karelik Florida, 1819'da, 389.000 mil karelik Texas Meksika'dan, 1845'te, 285.000 mil karelik Oregon bölgesi 1846'da, Alaska da 7.200.000 dolara Ruslardan 1867'de alınmıştı." Türkkaya Ataöv, Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Doğan Yayınevi, 1968, s. 6.

43- Latin Amerika'daki egemenliğini sağlamlaştıran ABD, bu ülkeleri kendi ekonomisine üretim yapan ya da sadece ABD tekelleri tarafından pazarlanan malları üreten ekonomilere dönüştürdü. "Amerika Latin Amerika ülkelerine, yeni bir Avrupa Devleti sokmadığı gibi, kendi de bu ülkelere türlü yollardan girmeye çalıştı. Örneğin ta 1850"erden beri Karayip Denizi'nde ve Haiti'nin komşusu olan Dominik'e (Santo Domingo) egemen olmaya çalışıyor, Samana Körfezinde üs istiyordu. (Melvin M. Knight, The Amerikans in Santo Domingo – Sato Domingo'da Amerikalılar, New-York, Vanguard Press, 1928) Gene Karayip bölgesinde 1870'den sonra Minor Keith ve Daniel Guggenheim gibi iş adamları özel Amerikan İmparatorluklarının temelini atıyorlardı. Keith, Kosta Rika'ya demiryolu döşemiş ve navlundan süreli olarak taşıma kazancı alabilsin diye bu küçük ülkenin ekonomisini yalnızca muz üretimine oturtmuştu. Bu, 1899'da kurulan ve Kosta Rika'dan başka Kolombiya, Panama, Jamaika, Küba ve Santo Domingo'yu da ele geçiren Birleşmiş Meyve Kumpanyası (United Fruit Company) başlangıcıdır. Guggenheim da Meksika, Bolivya ve öbür Latin Amerikan ülkelerinin kalay, gü-

müş, bakır ve kurşununa el koymuştu. Amerika gibi kapitalist ülkelerin gelişmemiş ülkeleri böylesine tek tip üretime mahkum etmeleri gene bu yıllara rastlamakta olup, bir çok gelişmemiş ülkenin bugün de çözmekte zorluk çektiği büyük sorunlardır." (Hofstadter, Miller ve Aaron'dan Aktaran ; Türkkaya Ataöv, Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Doğan Yayınevi, 1968, s. 8.

44- Türkkaya Ataöv, Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Doğan Yayınevi, 1968, s. 15.

45- Age. s. 17.

46- 1849'da sermaye toplamı 533 milyon dolar, ücretli çalışanların sayısı 957.000 kişi ve üretim değeri 1.019 milyon dolardı. 1889'da bu rakamlar sırasıyla; 6.5 milyar dolara, 4.2 milyon kişiye, 9.3 milyar dolara çıkmıştı. (Aktaran; ; Türkkaya Ataöv, Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Doğan Yayınevi, 1968, s. 17-18.

47- Age. 18.

48- Eric Hobsbawm, Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991, Aşırılıklar Çağı, Sarmal Yayınevi, 1996, s. 118.

49- Age. s. 119.

50- Bu saldırılar ve çatışmalar II. Dünya Savaşı'nın da ilk belirtileriydi. Mandel II. Dünya Savaşı öncesi sola yönelik saldırıları şöyle özetliyordu; "İkinci Dünya Savaşı'na giden yoldaki kaldırım taşları Çan Kay-Şek'in 1927'de komünistleri ve diğer işçi hareketi militanlarını katli; 1920'ler ve 30'larda İtalya ve Almanya'da faşizmin yükselişi; İspanyol cumhuriyetinin yenilgiye uğraması; Fransa'da Halk Cephesi'nin çökmesiydi. İngiliz genel grevinin başarısızlığa uğraması ile CIO/ Sanayi Örgütleri Kongresi-Congress of Industrial Organizations/ bürokrasisinin Amerikan işçi sınıfının yükselen militanlığını bastırması da aynı şekilde yeni çatışmanın hazırlanmasında marjinal olmaktan uzak bir rol oynadı." Ernest Mandel, İkinci Dünya Savaşının Anlamı, Yazın Yay., 1995, s. 21.

51- NAACP: National Association for the Advancement of Colored People-Renkli Irkların Gelişmesi için Ulusal Dernek: Yerleşme, iş bulma, oy verme, eğitim, adalet, dinlenme ve taşıt araçları gibi konularda ırk ayrımını ortadan kaldırarak, bütün Amerikan vatandaşlarının eşit haklara sahip olmasını kanuni ve barışçı yollardan sağlamayı amaçlayan örgüt; her ırk ve dinden gönüllüleri üyeliği kabul etmekteydi.

52- William H. Chafe, The Unfinished Journey, New-York: Oxford University Press, 1986 s. 18'den aktaran; Dinç Yaylalıer, Amerika, İnceleme-Gözlem-Yorum, I, 1997, s. 51.

53- Dinç Yaylalıer, Amerika, İnceleme-Gözlem-Yorum, I, 1997, s. 52.

54- Eric Hobsbawm, Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991, Aşırılıklar Çağı, Sarmal Yayınevi, 1996, s. 300.

55- King daha sonra Walten Rauschenbushe ile ilgili olarak şunları söyleyecekti: "Onun yapıtlarını okuduğum günden beri şuna kesinlikle inanmış bulunuyo-

rum: bir din bir yandan insanların ruhlarını yüceltme çabasında olduğunu ileri sürer, fakat diğer yandan ruhun yaşantısını derinden yaralayan toplumsal ve iktisadi koşullarla ilgilenmezse, o din ölüm döşeğinde can çekişmektedir." Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 68.

56- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 80.

57- Age. s. 94.

58- Age. s. 98.

59- Age. s. 98-99.

60- CORE: Congress for Racial Equality-Irksal Eşitlik İçin Birlik adıyla faaliyet yapan örgüt, ırklar arasındaki eşitsizliği kaldırmak için eylemler düzenliyordu. Temel amacı Güneydeki siyahları seçmen olarak kaydettirebilmek, Kuzeydeki siyahları gecekondulardan kurtararak, daha iyi bir yaşam seviyesine ulaştırmaktı.

61- Ronald Fraser, 1968, İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı, Belge Yay., 1988, s. 51.

62- 1960'larda Birmingham'daki ırkçılık, kölelik dönemindeki koşulları pek de aratmıyordu. Hala siyahlarla beyazların aynı okullara gitmesi yasaktı. Aynı ayrım kiliseler, lokantalar, çeşmeler ve parklar için de geçerliydi. Siyahlar beyazlarla ayrı hastanelere gidiyor, ayrı doğum evlerinde dünyaya geliyordu. Irkçıların denetiminde olan kamu güvenliği teşkilatı (Birmingham'da belediye yetkileri üç kişilik bir komisyon tarafından kullanılıyordu.) bu ayrımcılığın sürebilmesi için çaba sarf ediyordu. 1962 yılında bir federal mahkeme kentin parklarında ırk ayrımını yasakladığında, yerel yöneticiler yasağa uymaktansa, parkları kapatmayı tercih etmişti. Profesyonel beysbol takımı, içlerinde siyah oyuncuların bulunduğu diğer takımlarla karşılaşmamak için faaliyetlerine son vermişti. Birmingham'da ırkçı yasa dışı gruplar da son derece örgütlüydü. Şehirde siyahlara ait evlere, kiliselere o kadar çok faili meçhul bomba atma eylemi düzenlenmişti ki, kimi yerlerde Birmingham yerine, İngilizce bomba atma, bomba koyma anlamına gelen Bombing kelimesine gönderme yapılarak, "Bombingham" adı veriliyordu.

63- Planın adı Confrontation kelimesinin baş harfinden geliyordu. Bu kelime ırk ayrımı ile savaş anlamında kullanılan "göğüs germe, yüzleşme" kelimelerinin İngilizce karşılıydı.

64- Martin Luther King, Birmingham Cezaevi'nden Mektup, Kamu Vicdanına Çağrı, Sivil İtaatsizlik, Ayrıntı Yay., 1997, s. 189-190.

65- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s.120-121.

66- Age. s. 121.

67- King şiddetsiz bir direnişi savunduğu halde, hareketini ordu diye tanımlamasını eleştiren kesimlere şu yanıtı veriyordu; "Hareketimizi ordu olarak nitelemekten kaçınmıyorduk. Oysa alışılandan çok değişik bir orduydu bu; içtenlikten başka erzakı, azminden başka üniforması, inancından başka cephanesi, vicdanından başka parası olmayan bir ordu. Şarkı söyleyecek, ama öldürmeyecek bir or-

du. Nefretin tabyalarını basacak, ırk ayrımının kalelerini kuşatarak, ırklar arasında gözetilen farkın sembollerini yıkacak bir ordu." (Age. 121.)

68- Aslında kişinin vicdanı dışında hiç bir yaptırımı olmayan bu taahhütname toplam on maddeden oluşuyor, kendini gönüllü olarak barışçı direnme hareketine veren herkes bu kurallara uyacağına dair söz veriyordu. Kurallar şöyleydi: a) Her gün İsa'nın hayatı ve öğretisi üzerine düşüneceksin. b) Barışçı direnme hareketinin Birmingham'da bir zafer peşinde koşmadığını, adalet ve uzlaşma sağlamak amacında olduğunu hatırlayacaksın. c) Tanrı sevgidir; onun için sevgiyle yürüyecek ve konuşacaksın. d) Tanrının seni, bütün insanların özgürlüğe kavuşturulması yolunda kullanması için dua edeceksin. e) Bütün insanların özgür olması için kişisel isteklerinden fedakarlık yapacaksın. f) Hem dosta, hem düşmana karşı ortalama nezaket kurallarına uygun davranacaksın. g) Her an başka insanlara ve bütün dünyaya hizmet edebilmek için fırsat arayacaksın. h) İster yumruğunla, ister dilinle, ister yüreğinle şiddetten her zaman kaçınacaksın. ı) Hem ruhunu, hem bedenini sıhhatli tutmaya çalışacaksın. i) Gösteriler sırasında hareketin ilkelerinden ve bölüm başkanının buyruklarından ayrılmayacaksın.

69- Kuşkusuz ABD'deki siyah hareketinin en önemli isimlerinden biri Malcolm X'di. Malcolm X siyah Amerikalıların daha yoksul, daha sistem dışı ve İslam dini nedeniyle Hıristiyanlara oranla daha fazla ayrımcılığa maruz kalan kesimlere seslenmekte çoğunlukla King'den daha başarılı oldu. Siyahların bağımsız bir devlet kurmasından yana olan Malcolm X, siyahların yanı sıra, dünyadaki diğer ezilen halklara seslenerek beyaz ırka karşı bir "devrim" projesi ortaya attı. Kendisinin ilk öğretmeni olan ve ABD'deki siyah Müslümanların önderi sayılan Elijah Muhammet ile sık sık ters düştü. Malcolm X kendi dininin görüşleri ile Amerikan siyahlarının mücadelesini birleştirirken, King dahil tüm barış yanlısı kesimlerle açıktan çatışmaya girmekten kaçınmadı. Ona göre beyaz adam dünyadaki şeytanı temsil ediyordu. Beyazlar, siyahların yaratıcı potansiyelini öldürmek için onları uyuşturucuya alıştırırdı. Bu zehir sayesinde beyazlar siyah gettoları denetim altına alarak, ticareti ve siyahları kontrol ederlerdi. Malcolm X kilise aracılığı ile mutluluk, adalet ve eşitlik arayan siyahların yanılgı içinde olduğunu ve açık tenli, mavi gözlü olarak tasvir edilen peygamber İsa'nın beyaz adamın sömürgeci ve ırkçı kimliğini temsil ettiğini söylerdi. Beyaz adamın ezdiği tüm halkları kendi devrimci eyleminde bir unsur olarak gören Malcolm X, bu halkları beyaz adama karşı mücadeleye çağırırdı. 8 Nisan 1964'te, "Siyah Devrim" adı ile yaptığı konuşmasında kendi ilkelerini şöyle açıklamıştı; " Bu yıl 1945'ten beri devam eden zenci başkaldırısının gelişerek, evrensel bir boyut kazanacağını göreceksiniz. Bu başkaldırı gerçek bir siyah ihtilal olacak. Şu an Afrika, Asya ve Latin Amerika'da siyah yürüyor. –Siyah derken beyaz olmayan her şeyi kastediyorum, sarı, kızıl, kahverengileri ve siyahları da- Asya ve Afrika'daki kardeşlerimiz kendilerini kolonileştiren Avrupalıları topraklarından atmak için 1945'den beri mücadele veriyorlar." (Malcolm X Konuşuyor, Nehir Yay., 1993, s. 63.) Pek çok konuşmasında barışçı direnişi ve onun önderi konumunda olan King'i de eleşti-

ren Malcolm X, kurtuluşa ancak beyaz şiddetine, şiddetle yanıt vermekle ulaşacağını söylüyordu; "Durumun ciddiyeti ortada. Hiç kimseyi şiddete kışkırtmıyorum. Sadece uyarıyorum sizi. Eğer bunları dikkate alırsanız kendinizi savunursunuz, umursamaz, ihmal ederseniz ölüm kapınızı çalacaktır. Burada 22 milyon Afro-Amerikalı var bağımsızlığı için mücadeleye hazır olan. Mücadele dediğim zaman şiddetin olmadığı, öteki yanağını çevir mücadelesinden bahsetmiyorum. O günler geçti artık." (Age. s. 63.) Ünlü "Muzları Kastetmiyorum" adlı konuşmasında da şiddeti öven Malcolm X, gerekirse "ihanet" edenlerin de şiddetle bastırılmasını önererek, siyah hareketinin önündeki asıl engelin şiddet kullanmaktan çekinen siyahlar olduğunu iddia ediyordu. Muzları Kastetmiyorum adlı konuşmasını Malcolm X şöyle tamamlıyordu; "Bir küçük hikaye okumuştum. Mau Mau bunu kanıtladı. Hikayede birisi bir grup insana kaç tanesinin özgürlük istediğini soruyor. Hepsi ellerini kaldırıyor. Sanırım 300 kişi kadarlar. Sonra diyor ki; 'Kaçınız özgürlük için yolunuza çıkan herkesi öldürmeye hazırsınız?' Yaklaşık elli kişi elini kaldırıyor ve o elli kişiye diyor ki; 'siz burada durun!' Böylece oturan özgürlük isteyen, ama bunun için öldürmeye hazır olmayan 250 kişi kalıyor. Ayaktaki elli kişiye diyor ki; 'Şimdi siz özgürlük istediniz ve yolunuza çıkan herkesi öldüreceğinizi söylediniz. O 250 kişiyi görüyor musunuz? Önce onları öldürün. Bazıları kendi kardeşleriniz, anneleriniz, babalarınız. Ama özgürlüğünüzün yolunda duran onlar. Özgürlüklerini almak için gerekeni yapmaktan korkuyorlar ve sizi engelleyecekler. Onlardan kurtulun ve özgürlük doğal olarak gelecek.' Ben buna inanıyorum. Mau Mau bunu öğrendi. Mau Mau Kenya'daki Afrikalının önünde duran tek şeyin bir başka Afrikalı olduğunu fark etti. Bu yüzden bütün o Tom Amca'ları bir bir öldürmeye başladılar... Burada da aynı şeyler olacak... Elinize bir şey alıp 'Bak, ya sen ya ben demeniz gerekir. O zaman size özgürlüğünüzü vereceğini garanti ederim. 'Bu adam buna hazır diyecektir.' Elinizde bir şeyle dedim. 'Elinizde bir şeyle ne kastettiğimi açıklamayacağım. Muzları Kastetmiyorum." (Malcolm X, Muzları Kastetmiyorum, Cogito, Mayıs 68, Yapı Kredi Yay., 199, s. 49-50.)

70- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 129.

71- 1960'lı yılların sonlarında hazırlanan istatistiklere göre ABD vatandaşlarının yaklaşık % 25'i yoksulluk sınırının altında yaşıyordu. Bunların yaklaşık rakamı 40 ile 50 milyon arasında olduğu tahmin ediliyordu. (Daha geniş bilgi için bkz; Michael Harrington, Amerikadaki Sefalet, Habora Kitabevi Yay., 1969, s. 218.

72- Age. s. 43.

73- Daha geniş bilgi için bkz; Age. s. 43.

74- Age. s. 50.

75- Tüm liderler konuşmalarında Washington Yürüyüşü'nün bir başlangıç olduğunu, Medeni Haklar Hareketi'nin yeni eylemlerle büyümesi gerektiğini vurguladı. Eylemin öncüsü Randolp, bu eylemi büyük bir selin ilk dalgası olarak nitelendirirken, Kentsel Birlik'in başkanı Whitney Young, yürüyüşün ardından her-

kesi kendi yaşadığı bölgede yapılacak yeni eylemlere katılmaya çağırdı. Young, toplantılara, kitaplıklara, meclis bileşimlerine, okullara, seçmen kayıt bürolarına ırkçılık karşıtı güçlerin birleştiği topluluklarla yeni yürüyüşler düzenlenmesi gerektiğini söyledi. CORE'nin başkan yardımcısı Floyd McKissick ise James Farmar'ın hapishaneden yazdığı mektubu okuyarak, Güneydeki köpeklerden (Birmingham direnişindeki saldırıları kastederek) ve Kuzeydeki farelerden (Kuzey eyaletlerinde, içlerinde farelerin cirit attığı gettolara gönderme yaparak) kurtulunmadıkça savaşın sona eremeyeceğini söyledi. Yine McKissick, eylemle ilgili en önemli tespiti yaparak, Washington Yürüyüşü ile siyah protesto hareketinin sona erdiğini, Amerikan Protesto Hareketinin başladığını ilan etti.

76- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 138-139.

77- Michael Harrington, Amerikadaki Sefalet, Habora Kitabevi Yay., 1969, s. 203.

78- Döneminde Kennedy suikastı bir kaç açıdan önem taşıyordu. Öncelikle ABD 1950'lilerin altın yıllarından ağır bir krizle çıkmıştı. Ülke 1960'larda hala dünya kapitalizminin lideriydi ancak, bu liderlik hem Avrupa'daki diğer kapitalist güçlerce sorgulanmaya başlanmış, hem de Küba Devrimi ve başarısız darbe girişiminin olumsuz atmosferinde, sosyalizm Amerika kıtasında da nüfuz alanı elde etmeyi başarmıştı. ABD yeni konsept arayışı ile özellikle Güney Amerika'daki devrimci muhalefeti engellemeye çalışmakta, bu nedenle de gittikçe daha müdahaleci ve militarist bir yapıya dönüşmekteydi. ABD emperyalizmindeki bu niteliksel değişim, bu ülkeye yönelik uluslararası tepkileri arttırmış, ülke içinde de silahlanmaya ayrılan paralar nedeniyle yoksulluğun engellenemediği yönündeki kanı güçlenmişti. Kennedy hükümeti, yenilmez sanılan ABD ordusunun yenilgiyle tanıştığı ve ABD'nin dünya çapında prestij kaybettiği bir dönemin de simgesi haline gelmişti.

Kennedy dönemi aynı zamanda Amerikan toplumunun değişime girdiğinin de göstergesiydi. Bu dönemde asgari saat ücretinin yükseltilmesi, tarımın geliştirilmesi ve konut sorunun çözümü için yasalar çıkarılmıştı. Bu yasalar egemen çevrelerin protestosuna neden olmuştu. 1963'te Moskova ile imzalanan "Nükleer Denemelerin Yasaklanması"na ilişkin anlaşma da, SSCB düşmanlığı ile prim sağlayan siyasi çevrelerden tepki almıştı. Aynı yıllarda siyahların muhalefeti ile güçlenen toplumsal hareketlilik Amerikan yaşam tarzına, Amerikan toplum modeline ve Amerikan "demokrasi"sine ağır eleştirileri gündeme getirmeye başlamıştı. Medeni Haklar Yasası'nın meclisten geçirilmemesi siyahların, bu yasanın meclise gönderilmesi de ırkçı beyazların tepkisine neden olmuş, hükümet toplum üzerindeki denetimini yitirmeye başlamıştı. ABD'ndeki egemen güçler ılımlı bir yönetim yerine hem ülke içinde, hem de dünyada daha sert yaptırımlara yönelecek yeni adaylar arayışına girmişti.

Sonuçta Kennedy suikastı, hem ABD'deki muhalif güçlere, hem de dünyada Amerikan egemenliğini tartışmaya başlayan kesimlere önemli mesajlar vermeyi

başarmış, ABD'nin artık daha sert bir politika ile dünya siyasetinde etkili olmaya hazırlandığının göstergesi olmuştu. King suikastla Amerikan muhalefetine verilen mesajı eşi Corretta'ya şöyle ifade ediyordu; "Benim de başıma aynı şey gelecek bir gün" (Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 144.)

79- Saldırılar sadece dayakla sınırlı değildi. Pek çok siyah Ku Klux Klan tarafından yolları kesilerek tehdit ediliyor, ırkçılar yeni süreçte devlet yanlısı kesimlerden aldıkları güçle, ırkçı gösterilere katılmayan beyazları da suçlayarak, hedef gösteriyorlardı. King'de sürekli ölüm tehdidi alıyordu. Hatta King'e yönelik olarak California'da planlanan bir suikast girişimi, bazı çevrelerce kamuoyuna sızdırıldı. Bu sızdırma olayı da, King'in açıktan tehdit edilmesi olarak değerlendirildi. Irkçı gösterilere katılmayan beyazlara yönelik saldırı olayları başlayınca eyalet valisi, olayların denetimden çıkmasını önleyebilmek için kentte askeri birlikler göndermek zorunda kaldı.

80- Michael Harrington, Amerika'daki Sefalet, Habora Kitabevi Yay., 1969, s. 83-84.

81- İstatistikler için bkz; Michael Harrington, Amerika'daki Sefalet, Habora Kitabevi Yay., 1969, s. 97-98.

82- Age. s. 95.

83- King şiddet olaylarına karşı olduğunu söylemekle birlikte, her toplantıda siyah eylemlerinin haklı nedenlere dayandığını ifade ediyordu. "Ülkedeki Harlemler, bir ırk diğerinden ayrı yaşamaya mahkum eden bütün gettolar ortadan kaldırılmadıkça, zenciler bu ulusun gerçek bir parçası haline getirilmedikçe, aziz vatanımız her an toplumsal karışıklıkların uçurumuna düşme tehlikesiyle yüzyüze kalacaktır." (Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 153.)

84- King'in Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmesi ırkçı Amerikalıların büyük tepkisine neden oldu. Connor; "Onu hiç tanımamışlar. Seçecek başka kimse bulamadıkları belli oluyor. O, bu ülkede herkesten fazla sorun yaratmış, herkesten fazla olay çıkartmıştır." diye söyleniyordu. Federal Soruşturma Bürosu Müdür J. Edgar Hoover ise King için; "O bu ülkenin en yüzsüz yalancısıdır." diyerek, öfkesini gizlemiyordu. FBI Müdürünün öfkesinin nedeni King'in Mississippi Kampanyası sırasında öldürülen gençlerle, Birmingham'da bombalanan kilisede ölen çocukların katillerinin bulunmaması üzerine, FBI görevlilerini eleştirmesiydi. King 1 Aralıkta Washington'a giderek FBI Müdür ile bir kez daha görüştü ve ondan katillerin bulunmasını istedi ve siyah toplumun bu cinayetler nedeniyle huzursuz olduğunu iletti. Bu görüşmeden sadece üç gün sonra, aralarında bir de polis şefinin bulunduğu 21 kişi olayların failleri olarak yakalandı.

85- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 156.

86- Polisin bu yumuşak tutumuna katılmayan tek güvenlik görevlisi Bölge Şerifi James Clark'tı. O tüm alınan kararlara rağmen sertlik yanlısı bir tutum sergile-

mekten kaçınmıyordu. Adliyenin güvenliğinden sorumlu Clark göstericilerin toplanması sırasında onları binanın arka tarafındaki bir geçitte beklemeye yolluyor, karşı çıkan bazı siyahları da izinsiz toplantı yapma suçundan tutukluyordu. İşadamları, belediye yetkileri ve güvenlikten sorumlu diğer görevliler, Clark'ı gereksiz tutuklamalar nedeniyle uyardılarsa da, o sertlik yanlısı tutumunu değiştirmedi.

87- King'in yasayı çiğnemeye kara vermesindeki bir başka neden ise, mahkeme binası önünde toplanan ayrı ayrı gruplardaki yaklaşık 100 göstericinin Clark'ın emriyle tutuklanmasıydı. King bu olaydan sonra beyazların sertlik yanlısı tutumlarına geri döneceklerini de anlamış oluyordu.

88- WASP: İngilizce White, Anglo-Saxon, Protestant kelimelerinin baş harflerinin yan yana gelmesi ile oluşmuş bu sözcük, ABD'nin devlet yapısını, demokrasi anlayışını ve toplumsal sistemini en iyi ifade eden kısaltmaydı. Beyaz, Kuzey Avrupa kökenli, Protestan mezhebine mensup Amerikalıların, Amerika'nın gerçek sahipleri olduğu üzerine şekillenen bu ırkçı yaklaşıma göre; siyahlar, Asya ya da Latin Amerika kökenliler, Protestan olmayanlar, hippiler gibi farklı bir yaşam tarzını benimseyenler, geliri çok düşük olanlar, kısacası ABD toplumunun büyük bir çoğunluğunu oluşturanlar, ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyordu. Yasalar karşısında da bu kesimler çoğunlukla keyfi mahkumiyetlerle kamusal alanın dışına itiliyordu. Amerika'da yaşayan siyahlar bu baskıdan en fazla nasibini alan kesimlerin başında gelmekteydi. Tıpkı ırkçılığın ve ayrımcılığın kurumsal bir yapı kazandığı Güney Afrika'da olduğu gibi, tıpkı kast sistemi nedeniyle Hindistan'da dokunulmazların en aşağı grup görülmeleri gibi, ABD'de siyahlar bu ayrımcılık uygulamalarından fazlasıyla etkileniyordu. Örneğin Amerika'da en pis işlerden biri olarak kabul edilen Ambalaj sanayinde genellikle siyahlar çalışıyordu. "Bu endüstri kolunda zenci işçi çalıştırmak gelenek haline gelmişti. Bunun nedenlerinden biri de bu işin çoğunlukla 'pis' sayılması ve bu pis işi yapmanın zencilerin görevi olduğu inancı idi." (Michael Harrington, Amerikadaki Sefalet, Habora Kitabevi Yay., 1969, s.35.) Polis de başta siyahlar olmak üzere, tüm muhalif grupları ve bu grupların eşitlik ve adalet için yaptıkları gösterileri büyük bir şiddetle bastırıyordu. Ancak 1965 ile birlikte WASP olmayanlar, siyah hareketinin özgürlük, eşitlik ve adalet temalarını kendi eylemlilikleriyle birleştirerek, önemli bir muhalefet odağı haline geldiklerinde ve 1968 rüzgarının ilk esintileri kendini, dünya çapında siyasi, kültürel ve toplumsal anlamda hissettirmeye başladığında, durum değişti.

89- Bu başkaldırı eylemleri sadece yürüyüşler ve Medeni Haklar Hareketi ile sınırlı kalmadı. Kültürel yapıdan, devlettin görünmez otoritesine, toplumsal hiyerarşiden, militarizme dek her şey, muhalefetin hedefi haline geldi. Özellikle kültürel yaşamda önemli değişiklikler gerçekleşti. Bu değişimin ve gelişimin en iyi gözlemlendiği yer ise müzik ve sinema oldu. 1960'larda özellikle rock müzisyenleri Beat kuşağının söylemlerinin popülerleştirilmesine yardımcı olmuştu. Askere giderek, devlet güçlerine teslim olan WASP gençliğinin idolü Elwis Presley bir

yana konursa, hemen hemen tüm rock müzisyenleri, askerliği reddederek, siyahların ve diğer muhalefet hareketlerinin yanında yer almayı başardı. Aynı yıllarda sinemada da önemli değişimler yaşandı. Daha önceden, Amerikan tarzı kapitalizmin, ordunun, rekabetçi bireyselliğin, erkek egemenliğinin ve Amerikan tarzı demokrasinin savunucusu olan Amerikan sineması, bazı sinema tarihçilerine göre 1967, bazılarına göre ise 1969'dan sonra, toplumsal muhalefetin yanında yer alarak, Amerikan yaşam tarzının eleştirisini yöneldi. 1960'ta köle ayaklanmasını anlatan Spartaküs, iş hayatındaki cinsel ayrımcılığı eleştiren Garsoniyer (The Apartment), kökten dinciliğe saldıran Rüzgarın Mirası (Inherit the Wind), 1961'de ırkçıların hoşgörüsüzlüğünü eleştiren, Raisin in the Sun, Tek Başına (The Outsider), Batı Yakasının Hikayesi (West Side Story) gibi filmler yapılmaya ve izlenmeye başlanmıştı. "...1962-*Alkatraz kuşçusu* (*The Birdman of Alcatraz*) suçluların ıslahına dair iyicil bir yaklaşım geliştirirken, *Yaralı Kadın* (*Sweet Bird of Youth*) kilisenin evangelist ikiyüzlülüğünü eleştiriyordu; 1963-*Vadideki Zambak* (*Lilies of the Field*) ırksal dayanışmayı resmediyor, *Uğursuz Kuş* (*To Kill a Mockingbird*) güneydeki ırklar arası ilişkiyi duyarlı bir bakışla betimliyor ve ırkçılığı kınıyordu, *Şarap ve Gül* (*Days of Wine and Roses*) alkolizm sorununun açıkyüreklilikle ele alıyordu; 1964-*Failsafe* nükleer ideolojiyi eleştiriyordu. *Seven Days in May* aşırı Sağ'a liberal bir saldırıda bulunuyordu, *Dr. Strangelove* nükleer savaş çılgınlığını ve sağ kanadın paranoyasını hicvediyordu, *Nothing but a Man* siyahların güneydeki yaşamını siyahların gözüyle resmediyordu; 1965-*The Bedford Incident* kaza eseri bir nükleer savaş başlamasının ne derece gerçek bir olasılık olduğunu anlatıyordu; *Sevgili Arkadaşım* (*Patch of Blue*) ırksal hoşgörüsüzlüğü yansıtıyordu, *The Pawnbroker* bağnazlığın sonuçlarını hikaye ediyordu; ve 1966- *A Man For All Seasons* fikir ayrılığı hakkını savunuyor, *The Russians Are Coming* soğuk savaş mentalitesini alaya alıyor, *Kim korkar Hain Kurttan?* (*Who's Afroid of Virginia Woolf* ?) varoşlardaki yaşama hüzünlü bir bakış getiriyordu." (Michael Ryan, Douglas Kellner, Politik Kamera, Ayrıntı Yay., 1997, s. 21.) 1967'den sonra bu asilik eğilimleri daha devrimci bir kimlik kazanarak sinemada en etkin dönemini yaşamaya başladı. 1967'de gösterime giren Parmaklıklar Arasında- Coll Hand Luke (Başkaldırıyı övüyor, otoriteyi eleştiriyor ve güneydeki ırk ayrımcılığına açıktan saldırıyor), Beklenmeyen Misafir-Guess Who's Comming to Dinner (Liberal Beyazlar arasındaki ırkçılığı inceliyor.), Bonnie ve Clyde (Modern eşkıyalığı övüyor.), Aşk Mevsimi-The Graduate (Toplumsal yabancılaşmayı ele alıyor), Gecenin Sıcağında-In the Heat of the Night (Güneydeki ırkçılığı eleştiriyor), Korkunç İtiraf-Hurry Sundown (Güney Aristokrasisinin çürümüşlüğünü ele alıyor) bu filmlerin en önemlileri arasındaydı. Uyuşturucu kullanımına özgürlükçü yaklaşan The Trip gibi, bohem hayatını öven Üçkağıtçı gibi deneysel örnekler de bu döneme damgasını vuruyordu. Daha sonraki yıllarda yapılan Geceyarısı Kovboyu gibi, Küçük Dev Adam gibi, Atları da Vurular gibi daha radikal örnekler, sinemanın aldığı muhalif rolü pekiştirdi.

90- Michael Harrington, Amerikadaki Sefalet, Habora Kitabevi Yay., 1969, s. 83.

91- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 179.

92- James Meredith 1962 yılında Mississippi Üniversitesi'ne ilk siyah öğrenci olarak yazılmış, ırkçılarla siyahlar arasında çıkan çatışmalarda etkin bir rol üstlenmişti. Bu dönemde okulda ve daha sonra okulun bulunduğu kasabada çıkan olaylar esnasında 2 kişi hayatını kaybetmişti. Meredith okuldan mezun olup, New-York'ta hukuk öğrenimine devam etmiş, ardından da tek başına bir özgürlük yürüyüşü düzenlemişti. Bu yürüyüşün ilk günü ırkçıların saldırıları nedeniyle silahla yaralanmıştı.

93- Aslında bölünme ilk işareti daha önceki eylemlerde de verilmeye başlanmıştı. Medeni Haklar Hareketi'nin marşı haline gelen "Yeneceğiz" şarkısı söylenirken, Kara Güç yanlıları şarkının "siyah ve beyaz el ele" sözlerini susarak geçiyorlar, Yeneceğiz yerine de "Ezip Geçeceğiz" diye değiştiriyorlardı. Meredith'in vurulmasının ardından yapılacak eylem planlanırken, Carmichael yürüyüşe beyazların katılmasına açıktan muhalefet ederek, ilk kez Kara Güç Hareketi'nin argümanlarını dayatmaya başlamıştı.

94- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 183.

95- Age. s. 183.

96- Age. s. 183.

97- Stokely Carmichael, Siyah İktidar, Ant Yay., 1968, s. 62-63.

98- Age. s. 64.

99- Age. s. 66.

100- Theodore Rosengarten, All God's Dangers: The Lkife of Nate Shaw, 545'den Aktaran, J.C.Scott, Tahakküm ve Direniş Sanatları, Ayrıntı Yay., 1995, s. 63.

101- Richard Wright, Kara Çocuk, E Yay., 1968, s. 194.

102- Age. s. 209.

103- On The Faith of The Fathers, "The Souls of Block Folk içinde, 221-22'den Aktaran, J.C.Scott, Tahakküm ve Direniş Sanatları, Ayrıntı Yay., 1995, s. 75.

104- Richard Wright, Kara Çocuk, E Yay., 1968, s. 242-243.

105- Age. s. 87.

106- Age. s. 88.

107- J.C.Scott, Tahakküm ve Direniş Sanatları, Ayrıntı Yay., 1995, s. 72.

108- Al-Tony Gilmore, bad Nigger!. The National Impact of Jack Johnson, 5'den Aktaran J.C.Scott, Tahakküm ve Direniş Sanatları, Ayrıntı Yay., 1995, s. 72.

109- DC: Dance, der., Shuckin' and Jivin': Folklore from Contemporary Black Americans, 215-16'dan Aktaran J.C.Scott, Tahakküm ve Direniş Sanatları, Ayrıntı Yay., 1995, s. 73.

110- King eylemsizliği korkaklıkla, şiddeti ise ahlaki olarak zayıflık diye değerlendiriyor, bu ikisi dışında yeni bir mücadele tarzı yaratılmasından sözediyordu. "Özgürlük mücadelemiz için bir üçüncü yol daha vardır, o da şiddetsiz direnişitir. Bu yol hem sağlam kafalılığı, hem şefkatli yürekliliği birleştirmekte, bir yan-

dan gevşek zihinlerin o miskin, hiçbir şey yapmayan hareketsizliğinden kaçınmakta, bir yandan da katı yüreklilerin şiddetinden ve acı tutumundan uzak kalmaktadır... Şiddetsiz direnişle hem haksız sisteme karşı gelmiş oluruz, hem de aynı zamanda sistemin uygulayıcılarına yönelik sevgimizi sürdürürüz. Tam vatandaşlık hakları için ihtirasla ve azimle çaba göstermeliyiz, ama arkamızdan, onu kazanmak için sahtelik, hainlik, nefret ve şiddet gibi aşağılık yollara başvurduğumuz söylenmesin, dostlarım." (Martin Luther King, Sevginin Gücü, Arda's Yay., 1995, s. 27.

111- Martin Luther King, Sevginin Gücü, Arda's Yay., 1995, s. 25.

112- King'in modern insanı, bir insan gibi değil de, yaptığı işe, ailedeki konumuna, toplumsal üretimdeki yerine ya da "ülke savunmasında" aldığı role gören değerlendiren anlayışa yönelik eleştirisi, çağdaş özgürlük akımlarının da temel argümanlarından bir haline gelmiştir. İnsanların kendi bütünselliğinden koparılarak, o anındaki durumuna göre değerlendiren --örneğin insanı sadece kriz geçiren bir kalp olarak ya da ağrı çeken bir mide olarak gören tıp, ödenmeyen bir senet olarak gören hukuk, vidayı çeviren ya da bilgisayar tuşuna basan bir el gibi gören sanayi, sigara tüketen bir akciğer olarak gören sigara üreticileri, trafik kazalarında parçalanan otomobiller gibi gören polis, macun kullanan bir diş, elbise alan bir beden, çay içen bir dudak vb.- modern kapitalist dünyaya yönelik eleştirilerin yaygınlaşmasında King'in önemli bir katkısı vardır. Bu nedenle King modernizm adına savunulan tüm siyasi düşüncelerin de karşısında yer alır. Marksizme yönelik eleştirilerinin bazı temel dayanak noktaları da bu anlayışla birlikte şekillenir.

113- Age. s. 49.

114- Gandhi'nin Hindistan'daki İngiliz işgalcilerinin dayattığı kapitalizm ile, Nehru sosyalizmine yönelik eleştirilerinin bir benzerini King'in Amerikan kapitalizmine ve onun yaşam tarzına yönelik olarak yaptığı eleştirilerle benzerlik taşıması bir rastlantı değildir. Hem Gandhi, hem de King sanayinin ve modern toplumun insanı aşağıladığını ve bu aşağılanmanın modern topluma ve sanayiye içkin bir tarz olduğunu düşünmekte, gün geçtikçe hızlanan ve anlamını yitiren bu yaşam tarzına muhalefet etmenin tek devrimci yol olduğuna inanmaktadırlar. "Binlerce maddesel aracınıza, 'emekten tasarruf mekanizması' diyorsunuz, ama yine de her an 'meşgul'sunuz. Makineniz büyüdükçe siz daha çok yoruluyor, daha kaygılı oluyor, ürkek ve doyumsuz bir hale geliyorsunuz. Neyiniz varsa, daha fazlasını istiyorsanız; nerede olursanız olun, başka yere gitmek istiyorsanız. Size ham madde bulmak için kazı yapan bir makineniz var, imalat için bir makineniz var, taşımak için bir makineniz var, mesaj taşımak için, yazı yazmak için, konuşmak için, şarkı söylemek için, tiyatro oynamak için, oy vermek için, dikiş dikmek için makineleriniz var, daha da yüzlerce çeşit iş yapacak yüzlerce makineniz var, ama hala dünyanın en ürkek ve en meşgul insanlarısınız. Sizin araçlarınızın zaman tasarrufu da, ruh kurtarıcılığı da yapmayan makineler. Onların sivri mahmuzları sizi güdüyor, daha çok iş yapacak daha yeni makineler icad etme-

ye zorluyor." (Age. s. 98-99)

115- Age. s. 34

116- Age. s. 93-94.

117- Age. s. 94.

118- Age. s. 121.

119- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 183.

120- King savaşla ilgili eleştirilerini, toplumsal yaşamda yarattığı olumsuz havayla ilişkilendirerek şöyle sıralıyordu;"...Tekelci Kapitalizme böylesine katı biçimde bağlı oluşumuz, alın terleriyle sanayiinin çarkını döndüren emekçi insanlardan çok, sanayi liderlerinin ekonomik güvencesi için kaygılanmamıza yol açmaktadır.

Bu dapdar grup-merkezli tutumun korkunç sonuçları nelerdir? Kendi grubu dışındaki insanlara hiç kimse aldırmıyor demektir. Eğer bir Amerikalı yalnız kendi ulusunu düşünecekse, demek ki Asya'daki, Afrika'daki, Güney Amerika'daki insanlar umurunda değildir. Ulusların yüreklerinde bir zerre bile pişmanlık duymadan savaş çılgınlıklarına yönelmesinin nedeni bu değil mi? Kendi ülkemizin bir vatandaşını öldürmek suç sayılırken, başka ülkenin vatandaşlarını savaşta öldürmenin kahramanlık sayılma nedeni bu değil mi? Eğer imalatçılar yalnız kendi kişisel çıkarlarını düşünürlerse, otomasyon nedeniyle işsiz kalmış, yerinden edilmiş herhangi bir Jericho yolunun kenarına serilmiş binlerce insana hiç aldırış etmeden yanından geçecekler, servetin daha hakkaniyetli dağılımına, emekçilere daha iyi bir hayat verecek her türlü önleme ilişkin görüşleri sosyalistlik olarak göreceklerdir. Eğer bir beyaz adam yalnız kendi ırkını düşünecekse, hem kişiliği, hem gururu elinden alınmış, yol kenarında ölüme terk edilmiş zencinin yanından hiç tınmadan geçecek demektir." Martin Luther King, Sevginin Gücü, Arda's Yay., 1995, s. 43-44.

121- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 189-190.

122- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 190.

123- Aslında sendika, Amerikan Eyalet, Mıntıka ve Belediye Memurları Federasyonunun mahalli 1773 numaralı üyesi olma sıfatıyla, yasal bir kuruluş olarak faaliyet yürütüyordu.

124- Bu sokak siyahların "Blues" adını verdikleri müzik türünün ilk doğduğu yer olması nedeniyle Memphisli siyah topluluk açısından önem taşıyordu.

125- Cüneyt Akalın, Düşler ve Gerçekler, Sarmal Yayınevi, 1995, s. 30.

126- Robert M. Bleiweiss, Jacqueline L. Harris, Joseph R. Marfuggi, Martin Luther King, Jr., Redhouse Yayınevi, 1971, s. 24.

127- Ronald Fraser, 1968 İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı, Belge Yay., 1988, s. 204-205.

128- Ancak ölü sayısı çok daha fazla olduğu tahmin ediliyordu. "ABD başkenti

savaş alanına döndü. Nisan ayaklanması sırasında yüzlerce siyah öldü." Cüneyt Akalın, Düşler ve Gerçekler, Sarmal Yayınevi, 1995, s. 30.

3. bölüm

1- Colin Ward, Eylemde Anarşi, Kaos Yay., 2000, s.30-31.

2- Murray Bookchin, Ekolojik Bir Topluma Doğru, Ayrıntı Yay., 1996, s.52.

3- Age., s.52-53.

4- Yahudi Soykırımı

5- Kristal Gecesi

6- Zygmunt Bauman Modernite ve Holocaust adlı yapıtında Nazilerin psikolojik durumları ile ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçları şöyle aktarıyordu: "Bilinen klinik kriterlere göre 'anormal' nitelendirilebilecek SS'lerin oranı yüzde 10'dan fazla değildi. Bu gözlem, sağ kalan kişilerin verdiği ifadelerdeki, kampların çoğunluğunda şiddetli sadistçe vahşet patlamalarıyla ünlenmiş SS üyelerinin genellikle bir ya da en fazla birkaç tane olduğu yolundaki genel kanıya uygundur. Ötekiler kuşkusuz her zaman nazik kişiler değillerdi ama en azından, davranışları mahkumlara göre makul olarak değerlendiriliyordu...

Bizim kanımızca SS üyelerinin büyük çoğunluğu, gerek yönetilenler gerekse yöneticileri, Amerikan ordusuna yeni katılan erlere ya da Kansas City polisine uygulanan olağan psikiyatrik testlerin tümünden kolayca geçebilirlerdi." (Geoff Dench, Minorities in the Open Society: Prisoners of Ambivalence, Londra: R K P, 1986'dan aktaran; Zygmunt Bauman, Modernite ve Holocaust, Sarmal Yayınevi, 1997, s. 39.)

7- Zygmunt Bauman, Modernite ve Holocaust, Sarmal Yayınevi, 1997, s. 45.

8- Üretimin küçük parçalara bölünmesi ve her grubun kendi küçük sorununu çözmek için uzmanlaşması sadece meta üretimi temelinde değil, toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi için de modern toplumun en önemli gereksinmelerinden biriydi. Bu mekanizma işlevselliğin en üst düzeyde şekillenmesini kolaylaştırdığı için, işleyişin vazgeçilmez temel argümanları arasında ilk sırayı alıyordu. "Sosyolojik bakımdan, işlevin görevi mekanizmanın işlemesini sağlamaktır ve kapalı bir çevre oluşturan bu dişli düzeninin her bir çarkı, ancak düzenin diğer parçalarıyla açıklanabilir. Otorite itaati, itaatte yeni bir otoriteyi yaratır ve bu böyle sürüp gider. Başka bir deyişle otoritenin kaynağı *işleyiştir*. İtaatin kaynağı da *işleyiştir*. Burada işleyen ise bütün bir toplumsal düzendir." (Catherine Baker, Zorunlu Eğitime Hayır, Ayrıntı Yay., 1991, s. 95.)

9- Bir insanın bir diğerini, uzaktan atılan bir bombayla değil de, bir bıçakla ya da elleriyle öldürmesi arasındaki en temel fark uzaktan öldürenin, eylemini, bir insanı değil bir imgeyi yok etmek olarak görmesindedir. Batı Cephesinde Yeni Birşey Yok adlı romanında Erich Maria Remarque, bir askerin "düşmanını" elleriyle öldürmesinin ardından yaşadığı çelişkiyi şöyle anlatıyordu; ... sen bundan önce benim için bir fikir, bir bileşimdin sadece. Beynimin içinde yaşayan ve beni bir karara yönelten bir fikirdin! Ben bu fikri hançerledim. Şimdi ise, senin de tıpkı benim gibi bir insan olduğunu görüyorum. El bombalarını, süngünü ve silahla-

rını düşünmüştüm. Şimdi ise, karını, yüzünü ve ortak yanımızı görüyorum, bağışla beni, arkadaş!" (Erich Maria Remarque, Batı Cephesinde Yeni Birşey Yok, Görsel Yay., 1993, s. 190-191.) Almanlar da tıpkı bu asker gibi komşusu, arkadaşı ya da yoldan geçen canlı bir Yahudi'yi değil, yıllardır beyinlerinde yer eden Yahudi imgelemini yok etmeye çalışıyorlardı.

10- George Orwell, 1941 yılında bir uçak bombardımanı esnasında şunları kaleme alıyordu; "Şu anda ben yazıyorken, yüksek düzeyde uygarlaşmış insanoğulları beni öldürmek için tepemde uçuyorlar. Benim gibi, onların da bana karşı kişisel bir düşmanlığı yok. Hep söylendiği gibi, 'görevlerini yapıyorlar' yalnızca. Bunların çoğu, hiç kuşkum yok ki, özel yaşamlarında cinayet işlemeyi asla aklından bile geçirmemiş, iyi kalpli, yasalara saygılı insanlardır. Ama öte yandan, içlerinden biri beni paramparça edecek bir bombayı tam yerine isabet ettirmeyi becerirse, bu yüzden uykusu asla eskisinden daha kötü olmayacaktır. Onu suçlu olmaktan kurtaracak kadar güçlü ülkesine hizmet etmektedir çünkü o." (George Orwell, England your England, 1941'den aktaran Zygmunt Bauman, Modernite ve Holocaust, Sarmal Yayınevi, 1997.)

11- Edmond Gilliard, L'école contre la vie, Delachauux et Nieestlé, 1970'den aktaran; Catherine Baker, Zorunlu Eğitime Hayır, Ayrıntı Yay., 1991, s. 28.

12- Zygmunt Bauman, Modernite ve Holocaust, Sarmal Yayınevi, 1997, s. 256)

13- Bauman ANC'nin eylemleri ile ilgili çalışma yapan bir Güney Afrikalı generalin şu sözünü aktarır; "ANC'nin asıl tehlikesi, dedi -ne denli müthiş ve vereceği zarar yüksek olursa olsun- sabotaj ve terörizm etkinliklerinde değil, siyah nüfusu ya da onların büyük kısmını 'yasa ve düzen'i tanımamaya itmesindendir; eğer bu gerçekleşecek olursa en usta ve en kuvvetli güvenlik güçleri bile çaresiz kalır." (Aktaran Zygmunt Bauman, Modernite ve Holocaust, Sarmal Yayınevi, 1997, s. 255-256)

kaynakça

- '68 Öğrenci Ayaklanması; Kıyı Yay., 1987.
- Akalın, Cüneyt. Düşler ve Gerçekler; Sarmal Yayınevi, 1995.
- Amerikan İşçi Hareketlerinin Bir Tarihçesi; İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, 1952.
- Amin, Samir. Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme; Kaynak Yay., 1992.
- Angın, Ahmet. Amerikan Komünist Partisi; Habora Kitabevi Yay., 1968.
- Arnold, David. Coğrafi Keşifler Tarihi; Alan Yay.,1995.
- Arrighi, G., Hopkins, T.K. Wallerstein, I. Sistem Karşıtı Hareketler; Metis Yay., 1995.
- Ataöv, Türkkaya. Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1977.
- Ataöv, Türkkaya. Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu; Doğan Yay., 1968.
- Avrich, Paul. Anarşist Portreler I-II; Sarmal Yayınevi, 1992.
- Balibar, E., Wallerstein, I. Irk Ulus Sınıf; Metis Yay., 1993.
- Beer, Max. Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi; Can Yay., 1989.
- Bendit, Daniel C. Hepinizi Öpüyorum; Metis Yay., 1987.
- Berkman, Alexander. Anarşistin Yaşamı; Kavram Yay., 1996.

■ Bleiweiss, R.M., Harris, J.L., Marfuggi, J.R. Martin Luther King Jr.; Redhouse Yayınevi, 1971.
■ Braudel, Fernand. Uygarlıkların Grameri; İmge Kitabevi,1996.
■ Carmichael, Stokely. Siyah İktidar; Ant Yay., 1968.
■ Carr, E.H. Tarih Nedir?; Birikim Yay., 1980.
■ Chatterjee, Partha. Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası; İletişim Yay., 1996.
■ Clement, Catherine. Hindistan Uğruna; İnkılap Kitabevi, 1996.
■ Colleoni, Angelo. Amerikan Emperyalizmi Tarihi; Sosyalist Yay., 1997.
■ Davenport, Russel W. Daimi İnkılaplar Diyarı Amerika; Nebioğlu Yayınevi,
■ Davidson, Basil. Afrika'da Milli Kurtuluş ve Sosyalizm Hareketleri; Sosyal Yay., 1965.
■ Davis, Angela. Kadınlar, Irk ve Sınıf; Sosyalist Yay., 1994.
■ Demirer, Aydın. '68 Fransa; Metis Yay., 1987.
■ Deschamps, Hubert. Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü; Akşam Kitap Kulübü, Kitapçılık Limited Ortaklığı Yay., 1966.
■ Dutschke, R. Lefévre, W. Bendit, D.C. Sauvageot, J. Ne İstiyoruz; Altın Kitapları Yayınevi, 1968.
■ Eaton, Jeannete. Gandhi, Kılıçsız Mücahit; Redhouse Yayınevi.
■ Edelman, Marek. Varşova Gettosu Savaşıyor; Z Yay., 1994.
■ Emerson, Rupert. Sömürgelerin Uluslaşması; Türk Siyasal ilimler Derneği Yay., 1965.
■ Fanon, Frantz. Siyah Deri Beyaz Maskeler; Sosyalist Yay., 1996.
■ Fanon, Frantz. Yeryüzünün Lanetlileri; Sosyalist Yay., 1994.
■ Fast, Howard. Suçsuzlar, Sacco ile Vanzetti; Payel Yay., 1988.
■ Fischer, Louis. Gandi; Milliyet Yay., 1983.
■ Forster, M.Arnold. Savaşan Dünya; E. Yay., 1975.
■ Fraser, Ronald. 1968 İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı; Belge Yay., 1988.
■ Gandhi, M.K. Bir Özyaşam Öyküsü; Cem Yay., 1997.
■ Giap, Vo Nguyen. Vietnam Halk Savaşı ve Amerika; Habora

Kitabevi Yay., 1968.
■ Gray W., Hofstader, R. Amerikan Tarihinin Ana Hatları; Amerikan Basın ve Kültür Merkezi Yay.,
■ Green, Gerald. Soykırım; Altın Kitapları Yayınevi, 1978.
■ Harrington, Michael. Amerikadaki Sefalet; Habora Kitabevi Yay., 1969.
■ Hart, Liddell. II. Dünya Savaşı Tarihi I-II.; Yapı Kredi Yay., 1998.
■ Hobsbawm, Eric J. Devrim Çağı: 1789-1848; V Yay., 1989.
■ Hobsbawm, Eric J. Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991; Sarmal Yayınevi, 1996.
■ Hobsbawm, Eric J. Sanayi ve İmparatorluk; Dost Yay., 1987.
■ Hof, Ulrich I. Avrupa'da Aydınlanma; Afa Yayıncılık, 1995.
■ Hopkirk, Peter. İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun; Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, Sabah Kitapları, 1995.
■ Illich, Ivan. Sağlığın Gaspı; Ayrıntı Yay., 1995.
■ Julien, Claude. Amerikan İmparatorluğu; Hitit Yay., 1969.
■ Keane, John. Şiddetin Uzun Yüzyılı; Dost Kitabevi Yay., 1998.
■ Kimmerle, Heinz. Afrika'da Felsefe Afrika Felsefesi; Kabalcı Yayınevi, 1995.
■ King, Martin L. Sevginin Gücü; Arda's Yay., 1995.
■ Lapiere, D. Collins, L. Bu Gece Özgürlük I-II; E Yay.,1975.
■ Lestien, Georges. İki Dünya Savaşı; Varlık Yay., 1966.
■ Lukacs, John. Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu; Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, Sabah Kitapları, 1994.
■ Luraghi, Raimondo. Sömürgecilik Tarihi; Sosyalist Yay.,1994.
■ Malcolm X. Malcolm X Konuşuyor; Nehir Yay., 1993.
■ Mandel, Ernest. İkinci Dünya Savaşının Anlamı; Yazın Yayıncılık, 1995.
■ Mandela, Nelson. Irk Ayrımı; Yalçın Yay., 1990.
■ Marriot, A., Rachlin, Carol K. Kızılderili Mitolojisi; İmge Kitabevi, 1994.
■ Marx, K., Engels, F. Doğu Sorunu; Sol Yay., 1977.
■ Marx, K., Engels, F. Sömürgecilik Üzerine; Gerçek Yay., 1966.
■ Maurois, André. Amerika Birleşik Devletleri Tarihi I; İstanbul Osmanbey Basımevi, 1945.

■ McNeill, William H. Dünya Tarihi; V Yay.-İmge Kitabevi, 1989.
■ Mintz, Sidney W. Şeker ve Güç; Kabalcı Yayınevi, 1996.
■ Nehru, Jawaharlal. Sosyal Devrimler Ulusal Savaşlar, Ant Yay., 1970.
■ Oran, Baskın. Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği; Bilgi Yayınevi, 1997.
■ Özçağatay, Levent. Kuzey İrlanda ve IRA; Papirüs Yay., 1998.
■ Packard, Vance. Zorba Devlet Amerika; Koza Yay., 1977.
■ Rattansı, A. Westwood, S. Irkçılık, Modernite ve Kimlik; Sarmal Yayınevi, 1997.
■ Renouvin, Pierre. Birinci Dünya Savaşı Tarihi; Altın Kitapları Yay., 1977.
■ Renouvin, Pierre. İkinci Dünya Savaşı; Altın Kitapları Yayınevi; 1976.
■ Romero, Miguel. İspanya İç Savaşı; Yazın Yayıncılık, 1996.
■ Ryan, M., Kellner, D. Politik Kamera; Ayrıntı Yay., 1997.
■ Said, Edward W. Kültür ve Emperyalizm; Hil Yay., 1998.
■ Said, Edward W. Şarkiyatçılık; Metis Yay., 1999.
■ Scott, J.C. Tahakküm ve Direniş Sanatları; Ayrıntı Yay., 1995.
■ Servan, J.J. Shreiber. Bir Toplumun Uyanışı; Sander Kitabevi, 1968.
■ Spilos, V., Haalamof M. İkinci Dünya Savaşının Nedenleri; Ağaoğlu Yayınevi, 1975.
■ Şenel, Alaeddin. Irk ve Irkçılık Düşüncesi; Bilim ve Sanat Yay., 1993.
■ Thomas, Benjamin P. Abraham Lincoln; Nebioğlu Yayınevi, 1952.
■ Tilly, Charles. Avrupa'da Devrimler 1492-1992; Afa Yayıncılık, 1995.
■ Timuçin, Afşar. Düşünce Tarihi; BDS Yay., 1992.
■ Tont, Sargun A. Sulak Bir Gezegenden Öyküler; TÜBİTAK Yay., 1997.
■ Topuz, Hıfzı. Kara Afrika; Milliyet Yay., 1971.
■ Tuncalı, Ergün. Kara İhtilal; Akşam Kitap Kulübü, Kitapçılık Limited Ortaklığı Yay., 1966.

■ Tuncalı, Müzehher. Amerikan İhtilali; Akşam Kitap Kulübü, Kitapçılık Limited Ortaklığı Yay., 1966.
■ Tuncer, Hüner. Irkçılıktan Özgürlüğe Güney Afrika; Çağdaş Yay., 1997.
■ Uçkan, Gürhan. Güney Afrika Cumhuriyeti; Yarın Yay., 1986.
■ Unabomber. Sanayi Toplumu ve Geleceği; Kaos Yay., 1996.
■ Washington, Booker T. Kölelikten Kurtuluş; Amerikan Bord Neşriyat Dairesi Yay., 1962.
■ Wells, H.G. Kısa Dünya Tarihi; Varlık Yay., 1959.
■ Wissler, Clark. Kızılderililerin Tarihi; İmge Kitabevi, 1996.
■ Woodcock, Geroge. Anarşizm; Kaos Yay., 1996.
■ Wright, Richard. Kara Çocuk; E Yay., 1968.
■ Yaraşır, Volkan. Uluslararası İşçi Hareketleri I; Bibliotek Yay., 1997.
■ Yaylalıer, Dinç. Amerika I.; 1997.
■ Zeka, Necmi. Batı Almanya'da Alternatif Hareket; Metis Yay., 1985.

makale ve belgeler

efendiliğin reddi

- Birinci Doğu Halkları Kurultayı Belgeleri; Koral Yay., 1990.
- Davis, Mike. Amerikan İşçi Sınıfı Niçin Farklıdır?; Dünya Solu, Akış-Dönem Yayıncılık, 1989.
- Galtung, Johan. Gandhi ve Alternatif Hareket Teoride Satyagraha-Normlar, Sivil itaatsizlik, Ayrıntı Yay., 1997.
- Hürriyet Bildirgeleri; Belge Yay., 1983.
- İkinci Dünya Savaşı'nın Gizli Belgeleri; May Yay., 1968.
- King, Martin L. Birmingham Cezaevi'nden Mektup; Sivil İtaatsizlik, Ayrıntı Yay., 1997.
- Malcolm X. Muzları Kastetmiyorum; Mayıs 68' Cogito, Yapı Kredi Yay., 1998.
- Nahvi, Seyyid A. Pakistan 5.000 Yıllık Uygarlık; Görüş Dergisi,1973.
- Sweezy, Paul M. 1990'larda ABD Emperyalizmi; Dünya Solu Akış-Dönem Yayıncılık, 1990.
- Thoreau, Henry D. Devlete Karşı itaatsizlik Görevi Üzerine; Sivil İtaatsizlik, Ayrıntı Yay., 1997.

versus kitap

İsyan ve Melankoli

Michael Löwy - Robert Sayre
Çeviri: Işık Ergüden

Yazarlar Romantizmi yeniden tanımlamaya çalışmaktadırlar. Bunu yaparken, çeşitli tezahürleriyle olduğu kadar çelişik niteliğiyle de şaşırtan bu hareketin muammasıyla yüzleşmektedirler. Şiir, sanat, politika ve felsefe gibi çok çeşitli alanlar arasında gidip gelen modern bir anlamsal yapıyı kavrama çabasıdır bu. Romantizmi edebi bir ekole indirgemeyi olduğu kadar, ampirist bir yaklaşımı da reddeden bu analiz, özünde modern kapitalist toplumun yaşam tarzına bir direniş olan bu dünya görüşünü ortaya çıkarmayı amaç edinmiştir. İsyanın ve melankolinin ikili ışığı altında Romantizm, sanayi devriminin yarattığı modern uygarlığa ve pazar ekonomisinin genelleştirilmesine çokbiçimli bir muhalefet olarak belirir. Bu "büyük red"di taşıyan iki değer vardır: niteliksel bireyleşme ve yeni bir insan topluluğu biçimi arayışı.

versus kitap

Devrimci Romantizm

Max Blechman
Çeviri: Bilal Çölgeçen

Devrimci Romantizm, birbirleriyle iç içe geçen – aşağı yukarı iki yüzyıllık – kültürel ve siyasal yıkıcılık geleneklerini sorgulamaktadır. Sanatçıların, bilginlerin ve devrimcilerin yazılarından oluşan bu zengin seçkide geçmişin atılımları yeniden hatırlatıyor ve bugünün ve yarının mücadeleleri yararına yeniden değerlendiriyor. Kitap boyunca Novalis'in, Friedrich Hölderlin'in ve Friedrich Schelegel'in radikal duyarlılıkları ve Percy Bysshe Shelley'in, John Keats'in, Lord Byron'un ve William Blake'in son derece muhalif şiirleri üzerine yeni bir ışık tutuluyor. Jules Michelet'in toplumsal romantizmi, hayali, neredeyse yarı dinsel genişliğinden dolayı övülüyor. Paris Komünü, Karl Marx, Jules Valés ve Arthur Rimbaud tarafından tasvir ediliyor. Alman dışavurumculuğunun ve anarşizmin bütünüyle unutulmuş serüvenleri yeniden hatırlatılıyor. Walter Benjamin'in ve Herbert Marcuse'un romantik bakış açıları, toplumsal düzeni mutlak yadsımaları kapsamı içine yerleştiriliyor. "Romantizmin sağa sola dolanan kuyruğu olan" gerçeküstücülük, bir isyana katalizörlük yaptığı Haiti'ye kadar izleniyor ve yirminci yüzyılın sonunda Guy Debord ve Situationist International, romantik projenin tutkulu bir şekilde geri dönüşünü sağlıyor.

"Dönüştürülmüş romantik gelenekle sürekli bağımızı kabul eden bizlerin başka bir yere ait olduğumuza, basitçe entelektüel soldan ihraç edilmiş olabileceğimize dair bir fikir bir zamanlar insanların akıllarından geçmiş olabilir. Ama bu girişim başarısız olmuştur. Biz halen buradayız. Gitmeye niyetimiz yok."

E. P. Thompson

"Biz halen buradayız ve solun şu anki kargaşası göz önüne alındığı takdirde öyle sanıyorum ki belki de şimdi bizim zamanımız gelmiştir. Gerçek dünya, uzun bir süre romantiklerin hayallerinin denenmesine karşı direndi. Ama sadece tarih mahkemesi, henüz sona ermemiş olan modernlik oyununda yanılsamaların gerçek kahramanlarının kimler olduğuna karar verebilir."

Max Blechman

versus kitap

Anarşizm

Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Bir Tarihi

Cilt 1: Anarşiden Anarşizme (Milattan Sonra 300'den 1939'a Kadar)

Robert Graham
Çeviri: Nil Erdoğan

Anarşizm: Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Bir Tarihi Cilt Bir feodal dönemden (300) 1939'a kadar uzanan döneme ait anarşist yazıların kapsamlı ve geniş bir toplamıdır. Ünlü anarşist araştırmacı Robert Graham tarafından yayına hazırlanan bu benzersiz çalışma, siyasi düşüncenin anarşist geleneğinden belli metinleri içeriyor. Çalışmanın bu cildinde anarşistlerin hayata geçirmeye çalıştıkları pozitif fikir ve önerilere ve karşı karşıya kaldıkları otoriteryen teorilerin ve pratiklerin anarşist eleştirilerine değinilmekte.

"Robert Graham anarşizm üzerine çalışan önemli bir araştırmacı ve fevkalade coşku verici metinler seçmiş: bu metinlerin bazılarını bilmekle birlikte, diğerlerinden —özellikle Doğu Asya'dan olan metinlerden tümüyle habersizdim. Dikkate değer bir antoloji olmayı vaat eden bu ilk cildin yayınlanması anarşistler için önemli bir olay."
David Goodway, Anarşist Tarihçi, University of Leeds, Birleşik Krallık

"Mükemmel ve hayli gecikmiş bir anarşist yazılar antolojisi. Bu çalışma anarşist düşünce ve eylemin derinliğini, çeşitliliğini ve anlamlılığını gözler önüne sermekte. Şiddetle tavsiye ediyorum."
Peter Marshall, Demanding the Impossible: A History of Anarchism (İmkânsızı İstemek: Anarşizm Tarihi)

tarık aygün

efendiliğin reddi

sivil itaatsizlik ve doğrudan eylem

Doğrudan eylem bir isyanı öğütler... Ne "Gönüllü Kulluğu" kabullenir ne de kendine kul olacak insanlar arar. İktidarın kirletici olduğunu düşünür ve bu nedenle unvanları ve statüyü reddeder. Ne İngilizlerle ne de egemenlik arayan Hintlilerle uzlaşır. Bütünlükçü bir devrim projesi yerine merkeze eşit bireyleri ve onların kurduğu toplumsallığı alan basit bir dünya özler. Güç olarak, önünde kendine itaat eden bir kitle yaratmak yerine güçsüzlüğün erdeminden söz eder. Çünkü algılandığının aksine güçsüzlüğü boyun eğme olarak görmez. Ona göre güçsüzlük sıradanlığı getirir. Bu nedenle otoriter değildir, "benin" farkına varılmasıdır.

Doğrudan eylem, modern çağın yıkıcılığına karşı olası tek eylem biçimidir. Çünkü doğrudan eylem modern, teknik ve toplumsallıktan soyutlanmış işbölümünün karşısında yer alır. Hangi kamptan olursa olsun siyasi elitlerin değil, sıradan insanların pratiğine önem verir. Kişisel sorumluluğa dayanır ve işbölümündeki kayıtsızlığa karşı çıkışı örgütler. Bu anlamıyla sivil itaatsizlik eylemi içinde yer alan her birey, kendi eyleminin basit sonuçları ile, toplumsal eylemin nihai sonuçları arasında bir bağ olduğunu savunur.

versus

16 YTL.

ISBN 9944-989-18-5